

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BİRİNCİ CİHAN HARBİNE NASIL GİRDİK?

Ziya Şakir

cali
YAYINLARI

1914 Cihan Harbine Nasıl Girdik?

Yazan
ZİYA ŞAKİR

Çatı-31

Mart 2007

1914 Cihan Harbine Nasıl Girdik?

Ziya Şakir

Baskı-Cilt: Lord Matbaası

Emintaş Sanayi Sitesi Kat: 2 Topkapı/İST.

Dizgi-Mizanpaj: Bayram Erdoğan

ISBN: 975-8845-33-2

İnternet Siparişi:

www.kitapalemi.com

ÇATI YAYINCILIK

Binbirdirek Mh. Dostluk Yurdu Sk. 4/1

Sultanahmet / İSTANBUL

Tel-Fax: (0-212) 458 97 72

mail: info@kitapalemi.com

ÖNSÖZ NİYETİNE

Ziya Şakir, devrinin önemli gazetecilerinden biridir. Tarih, senaryo ve roman sâhalarında çok eserler vermiş. İnternette öğrendiğimize göre hayli uzun yaşamış (1853-1959).

"1914 Cihan Harbine Nasıl Girdik?" Bu soru pek çok kişinin kafasında tam mânâsıyla cevaplanamamıştır. Ziya Şakir, bütün meraklılar adına, en ince detayları dahi yazmış kitabına. Aynı saatlerde Osmanlı Devleti nelerle meşgûl, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya neyle meşgûller? Bosna Hersek'te yaşanan cinayet'in dünyadaki algılanışı, dünya'yı kana bulamaya atılan her adım an be an takipte...

Devletimizin kan deryasına dalışında suçlu-suçlular var mı yok mu? Bu kitap okununca gerçekler anlaşılacak. Bizim bu hususta sözümlüz yok; yazar, gerekli her şeyi söylemiş.

Kitap, yazılış tarihi itibarıyla eski; kullanılan bazı kelimeler eski. Okuyucu gençlerin anlamasını kolaylaştırmak için yardımcı olduk. Meselâ "Hafâmedi" nedir? Lügate bakmadan bilmek zor, (karşılama) demek olduğunu böyle gösterdik. Benzer kelimeler için de aynı yol takip edildi. "Mebzul"un (çok bol) olduğu da belirtildi. Bilinmek zor olan kelimeleri atmak yazar'a sayısızlık olabileceği gibi, okuyucuya yeni bir şey öğretmiş olmazdı. Umulur ki, yapılan makbule geçer.

Biz, bu kitabın basılmasında fayda gördük, onun için sizlere takdim ediyoruz. İlgiyle karşılanacağı kanaatiyle... Saygılar.

26 Şubat 2007
ÇATI YAYINCILIK

1914 CİHAN HARBİNE NASIL GİRDİK?

1914 senesinin, neşeli nisan ayı.

Geçen kış mevsimini, Petersburg'un, Moskova'nın kar fırtınaları, dondurucu soğukları içinde geçirmiş olan bütün Rus asilzadeleri ve zenginleri, ilkbaharın ılık havasını teneffüs etmek için Karadenizdeki Yalta limanına gelmişler... Bunların başlarında, Çar Nikola da var.

Çarlık'ın muhteşem sayfiyesi olan Yalta şehrinde, hiç kimsenin içi içine sığmıyor. Berrak nisan semasından süzülen parlak güneş altında herkes memnun ve mesrur görünüyor.. Başta bizzat haşmetlû Çar olduğu halde bütün Rus aristokratları, zevkten ve eğlenceden başka hiçbir şey düşünmüyorlar.

Günün başlıca programı, şunlar:

Atlarla, sabah gezintileri.

Öğle yemeği ziyafetleri.

Parlak, gardenpartiler.

Nefis konserler.

Şampanya ve votka meclisleri.

Hafif tertip, siyaset dedikoduları.

Ne tarafa bakılsa, aynı bir güzellik göze çarpıyor... Sedef gibi parlıyan, narin ve uzun gerdanlar... Asalet ve zenginlik gururile kıvrılan, lâl renkli dudaklar.. göz kamaştıran, parlak üniformalar.. hülâsa, Çarlığın servet ve haşmetini ifade eden sahneler ve manzaralar.

Bunların arasında, Osmanlı imparatorluğunun iki mühim simasını da görüyoruz. Biri, devletin resmî ve gayriresmî bütün salâhiyetlerini üzerinde toplayan, Dahiliye Nazırı Talât Bey... Diğeri de, Osmanlı ordusunun en mümtaz erkânından erkânı-harbiyei umumiye reisi Ahmet İzzet Paşa.

1877 senesindenberi âdet olmuştu. Çarlar, ilkbaharı geçirmek üzere Yaltaya gelir gelmez, İstanbul'dan oraya bir heyet gidiyor. Osmanlı hududuna pek yakın gelen Çar'a, Padişah namına:

— Hoş geldiniz, diyordu.

İşte, bu sene de bu eski teâmüle riayet edilmişti. Çar Nikola'ya, Sultan Mehmet Reşat namına Hoşâmedî (karşılama) vazifesini ifa etmek için, Talât Beyle İzzet Paşa gönderilmişti.

Talât Bey, Ertuğrul yatı ile bu parlak vazifeye giderken pek düşünceli idi. Çünkü, birkaç sene evveline kadar hayatı taşrada ve küçük memuriyetlerde geçmişti. O devrin debdebeli ve haşmetli hayatına girmemişti. Kalender meşrep bir zat olduğu için girmeye de heveskâr değildi. Fakat, Balkan harbinden ağır yaralı olarak çıkan hükûmetin derdine derman bulur ümidile arkadaşları bu nazik vazifeyi ona yükletmişlerdi.

Talât Bey Yalta'ya, düşünce düşünce gitti... Eh, düşüncesi de pek tabîî idi. Çünkü müstebit bir hükümdarın, müfrit bir hürriyetperverle karşılaşması, hoşla gidecek bir şey değildi. Fakat haşmetmeab Nikola, bu büyük Türk inkılâpçısına o kadar mebzul (çok bol) iltifat gösterdi ki, Talât Bey'in sevimli çehresini karartan endişe bulutları, derhal dağılıverdi. Şen ve şakacı hali avdet etti... O da, bütün Yaltadakiler gibi, bol bol havyar yedi. İkram edilen şampanyaları reddetmedi. Davet edildiği garden-partilere gitmemek için hiçbir özür ve bahane göstermedi. Hatta iyi, kötü valslerle, kadrillere, mazurkalara iştirak etmekten de çekinmedi. İki dans arasında veyahut iştihâ açan büfelerin tezgâh başında Çarlığın siyaset dolabını çevirenlerle hafif tertip politika işlerinden de bahse girdi.

Burada, biraz duralım.

Siyaset işlerinden bahse başlanıldığı zaman, Talât Bey'in yüreği fena halde çarpıyordu. Koca Rumeliyi Türk yurdundan koparıp alan hain ve derras diplomat ellerinin, şimdi yurdun başka noktalarına uzanması ihtimalinden korkuyordu.. Son Çarlar, Ermeni işlerini parmaklarına dolamışlardı. Çarların diplomatları da, Ermenistan-kelimesini sık sık tekrar etmekten hoşlanıyorlardı. Halbuki bu kelime, Talât Bey'i pek sinirlendiriyordu. Osmanlı ülkesinin şarkında da, Çarlığın bir veledi gayrimişruunun doğmasını istemiyordu.

Bereket versin ki, Çarın diplomatları, sanki bu mutaassıp Türk vatanperverinin düşüncelerini tamamen biliyorlarmış gibi hareket ettiler. Talât Bey'i sinirlendiren şeylerden bahsetmediler.. Hattâ, Talât Bey'le İzzet Paşa'ya Yalta'da kaldıkları üç gün müddet zarfında üç defa hususî ziyafetler veren Hariciye Nazırı Sazonof bile şark siyasetine yanaşmadı. Sadece, Almanlardan bahis açtı.

Bazan uzun ve bazan kısa süren bu bahislerden anlaşılıyor ki, Çarın diplomatlarının da sınırlarına dokunan bazı şeyler vardı. Bunlar da:

1- İstanbul'da, Almanlardan mürekkep olan askerî ıslahat heyetinden,

2- Almanlar tarafından Bağdat'a doğru yapılan şimendifer yolundan hoşlanmıyorlardı.

Vâkıa Talât Bey, Babîâlinin haricî siyaseti programının nazikâne bir lisanla tenkit edilmesinden memnun kalmıyordu. Fakat Çarın zeki hariciye nazırı, keskin gözlerini Talât Bey'le İzzet Paşa'nın gözlerine diktiği zaman o kadar dostane bir ifade ile söz söylüyordu ki... Bu iki Türk devlet adamını hafif tebessümlerle dinlemeye mecbur ediyordu.

Mösyö Sazonof asıl diplomatlığını, vedâ esnasında gösterdi.. Büyük bir hararetle, Talât Bey'in ellerini sıkarken, sarsılmaz bir dostluk vâdetti. Hattâ, Ermeni muhtariyetini ima ederek:

— Şark meselesinin, tamamiyle arzunuz dahilinde cereyan etmesi için, Kafkas valii umumisi ve Haşmetlû Çar hazretlerinin naibi, Grandük cenaplarına, hususî talimat verilmiştir.

Demekten de çekinmedi.

Bu sözler, Talât Bey'in kalbine büyük bir ferahlık verdi.

O, Yalta'ya giderken, Çarlığın boğucu havası içinde pek bunalacağını zannetmişti. Halbuki Mösyö Sazonof'un samimi-yetle gülümsiyen gözleri ve bilhassa bal gibi tatlı gözleri, Talât Bey'in üzerinde bile hayretini celbedecek iyi bir tesir bırakmıştı ki.. Ertuğrul yatı Yalta limanından ayrılırken arkadaşlarının bile hayretini celbedecek kadar memnuniyet içindeydi. Hattâ, İstanbul'a avdet ettiği zaman büyük bir merakla kendisini karşılayan arkadaşlarının sabırsızlıkla sordukları:

— E.. ne var ne yok, bakalım?..

Sualine, bariz bir neşe ile:

— Ne olacak?.. Her taraf güllük, güllüistanlık...

Cevabını verdi.

ENVER PAŞA'NIN YALISINDA

Yalnız, kodamanlardan mürekkep mahdut bir zümre... Kapılar, sımsıkı kapalı... Yalta mülâkatının içyüzünü öğrenmek için toplanmışlar. Öğle yemeğinin verdiği gevşeklikle hem ikinci kahvelerini içiyorlar; hem de ağır ağır konuşuyorlar.

— Yaaa?.. Demek ki güllük, güllüistanlık, haa...

Talât - Evet, azizim... Tamamiyle güllük, güllüistanlık.

— Çar nasıl karşıladı?

— Gayet mültefit.. ve hattâ, pek hararetili.

— Diplomatlar?..

— Fevkalâde nazik, sanki, kırk yıllık dost...

— Allah, Allah...

— Hangi meselelerde sıkıştırdılar?

— Ne sıkıştırması?.. Bilâkis, en küçük bir talepte bile bulunmadılar.

— E.. (Vilâyatı Sitte) altı vilayet meselesi?..⁽¹⁾

— Buna dair, hiç bahis açılmadı.

— Hayret!..

— Ben de hayret ettim.

— Yahu.. Düne kadar Petersburg ve Moskova gazeteleri aleyhımızde ateş püskürüyorlardı.

— Eminim ki şu anda da Sazonof'un bana söylediklerini tekrarlıyorlar.

— E.. Birdenbire vukubulan bu tebeddülün(değişikliğin) sebebi?..

Hariciye işlerle meşgul olan bir zat, Talât Bey'den evvel davrandı. Ve:

— Sebebi, aşikâr... Mutlaka Rusya büyük bir harbe girişmeyi düşünüyor. Bizi de, ittifakına almak istiyor, diye mırıldandı.

Talât Bey, birdenbire irkildi. Ciddî vaziyetine -mutadı veçhile- biraz da şakacılık katarak mukabele etti:

— Ne.. Harp mı?.. Yok canım. Hem Çar ve hem de Sazonof, pek neşeli idi. İkisinin çehrelerinde de, hiç kimseye karşı en küçük bir hiddet eseri mevcut değildi. Vâkıa Sazonof, Almanlarla Bulgarlar aleyhinde biraz attı, tuttu amma.. İkisine karşı da, ciddi bir husumet eseri göstermedi. Sadece, bunlara karşı gösterdiğimiz temayülün, bize hiçbir fayda temin etmiyeceğini ihsas etmek istedi.

Hariciyeci zat, en mühim noktayı tebarüz ettirmek için şu suali sormak lüzumunu hissetti:

— Demek ki harbi, uzak görüyorsun?.

— Ortada, harbi icap ettirecek hiçbir sebep olmadığına kanıim. Nitekim Yalta'da tesadüf ettiğim diplomatlar arasında da, harbe meyyal bir kimseye rast gelmedim.

— E.. Daha dün, Boğazların zaptına dair Çar'a bir arıza takdim eden Sazonof'un, sana bu kadar mültefit davranmasına ne

(1) Ermenistan Muhtariyeti.

mâna verelim?.. Herhalde, kara gözlerinin hatırı için değil.⁽²⁾

— İşte ben de şimdi bundan bahsetmek istiyordum...

Talât Bey, biraz uzunca süren izahat ile Yalta mülâkatlarının içyüzünü izah etti. Bu izahatın hülâsası, şundan ibaretti:

Yalta'da, bir Osmanlı-Rus ittifakı mevzuu üzerinde bir bahis cereyan etti. Fakat buna, esaslı bir şekil verilemedi. Yalnız, iki taraf diplomatlarının münasip bir fırsat bularak birleşmeleri, ve bu mesele etrafında mahrem müzakerelere girişmeleri tensip edildi... Eğer bu ittifak takarrür ederse, Rusya-Fransa ittifakının yanında, bir de Osmanlı-Rus ittifakı vücuda gelecekti. Şayet Rus diplomatları Fransızlarla İngilizleri de ikna edebilirlerse, bu siyasi grup genişliyecek.. Bir Osmanlı-Rus-Fransa-İngiltere ittifakı teşekkül edecekti. Böylece de, Almanya ile Avusturyanın etrafı, çelik bir süngü çenberile çevrilecekti.

Talât Bey, bu izahatı verdikten sonra, sözüne şöylece devam etti:

— Biz bugün, Avrupa ittifaklarının haricinde bulunuyoruz. Bu vaziyet devam ettikçe, tehlikeden uzak kalamayız. Şayet iki grup arasında bir harp zuhur ederse, âkıbetimizi düşünüyorum. Ve kavganın, bizim yorganın başına kopmasından korkuyorum.

Hariciyecî zat, şu suali sormak lüzumunu hissetti:

— Şu halde, Çarlık diplomatlarının temayül ettikleri ittifakı mı kabul edelim.

Talât Bey -mutadî veçhile- düşündüğünü söylemekten çekinmedi:

— Vallahi, Ruslarla ittifakı bir türlü kafam almıyor... Hele, bu ittifakın İngilizlerle Fransızlar tarafından nasıl telâkki edileceğini de bilmiyorum... Bana kalırsa, bu mesele hakkında biraz fazla ihtiyatlı davranahım. Almanlarla Avusturyalıları, beyhude yere gücendirmiş olmalıyım.

(2) Sazonof, Çar'a takdim ettiği, 23 Mart 1914 tarihli bir arıza ile, Boğazlarda menfaatlerinin himayesi için artık harekete geçilmesini talep ve istirham etmişti.

Söz burada bitti. Ve bu konuşmaların da, son derecede mahrem kalmasına karar verildi.

ÇARPIŞAN FİKİRLER

Verilen karara rağmen, hükûmetin bu mühim sırrı saklanamadı. Enver Paşa'nın yalısından, merkezi umumiye.. Oradan Meclis koridorlarına.. Ve nihayet mahalle kahvelerine kadar taşdı. Ve derhal, her tarafta heyecanlı münakaşalar başladı.

Bu münakaşalar, yerine ve âdabına göre değişiyordu.

Bazı zümreler, Çar, Deli Petro'nun meşhur vasiyetnamesini ve Ruslarla cereyan eden kanlı muharebeleri ileri sürerek Ruslarla ittifakı imkânsız görüyorlardı.

Aksi fikirde olanlar da, gerek Osmanlıların ve gerek Rusların, Avrupalıdan ziyade Asyalı olduklarını iddia ederek bu kuvvetli komşu ile çok kolay ittifak yapılabileceğini iddia ediyorlardı.

Almanya-Avusturya-İtalya'dan mürekkep ittifakı müselles (üçlü ittifak) taraftarları;

— Biz, şimdiye kadar Almanlarla hiç harp etmedik. Daima, dost yaşadık. Onlardan, büyük mikyasta iktisadî menfaatlerimiz var. Haydarpaşa-Bağdat şimendifer hattını yapıyorlar. Sultan Hamit devrindenberi de, ordumuzu ıslaha çalışıyorlar. Biz, Almanların dahil oldukları grupla ittifak yapmalıyız, diyorlardı.

Bunlara muhalif olan zümre ise:

— Asırlarca zulüm ve istibdat altında inledikten sonra, güç halle Meşrutiyeti elde ettik. Avusturya ile İtalya Meşrutiyetin neşesini bize zehir ettiler. Biri Bosna-Hersek'i elimizden aldı. Öteki de Trablusgarb'ı sinemizden çekti, kopardı.

Eğer Almanya istemiş olsaydı, müttefiklerine söz geçirebilirdi. Halbuki bu haksızlara karşı hiçbir ciddî hareket göstermedi. Balkan harbinden sonra Londra'da kurulan sulh konferansında da bize yardım etmedi, diye bir iddiada bulunuyorlardı.

Çok tarih okumuş görünenler, ananevî İngiliz dostluğunu ileri sürüyorlar.

— İngilizler nerede ise, biz de orada olmalıyız. Eski dost, hiç bir zaman düşman olmaz, diyorlardı.

Bazıları da:

— Biz, Fransızların namus ve hayatlarını kurtardık. Onlar bize, minnettardılar. Hiç şüphesiz ki bizimle ittifaka can atarlar, diye fikir yürütüyorlardı.

Babîâlîdeki vükelâ meclislerinden, hariciye nezareti encümenlerinden, Mebusan Meclisi koridorlarından, Merkezi umumînin sofalarından başlayarak tâ mahalle kahvelerine kadar dalga dalga yayılan bu ittifak münakaşası, sebepsiz değildi. o tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğunun hiçbir siyasî zümreye girmemesi ve hiçbir Avrupa devletile ciddî bir ittifak akdetmemesi, Meşrutîyetin ilânındanberi çok fecî hâdiselere sebebiyet vermişti. Üç dört sene zarfında Bosna-Hersek'i Trablusgrap ve Bingazi'yi, koca Rumeli'yi, yüzbinlerce Türkün kanı pahasına kazanılmış olan Girid'i kaybetmek, kolayca hazmedilir facia ve felâketlerden değildi.

Yalnız devlet ricali değil, mahalle kahvelerinin peykelerini çürüten avam diplomatları da Osmanlı hudutlarının etrafına birikmiş olan karanlık bulutları görüyorlardı. Avrupada patlayacak olan bir fırtınanın bu bulutları da derhal harekete getirerek Türk yurtlarına yeni felâket yıldırımları yağdıracağını idrâk ediyorlardı.

Bahusus Osmanlı imparatorluğunun varlığını, iki büyük itihât tehdit ediyordu. Bunun biri, Çar'ların icat ettikleri Slâv itihadı(birleşmesi) idi. Moskova kilisesinin sahipleri, bütün Slavları, o kilisenin bayrağı altında görmek istemektelerdi... Çarların bu arzuları husul bulduğu (gerçekleştiği)takdirde, - Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ nasıl elden gitti ise- Anadolu'nun göbeğinde yaşayan Kayseri'li, Ürgüp'lü, Nevşehir'li Rumlar da Osmanlı tâbiyetinden çıkacaklar, Haşmetlû Çarların tâbi-

iyetlerine gireceklerdi... Bu, o kadar büyük bir tehlike idi ki, Osmanlı İmparatorluğunun, kendi yurdu dahilindeki hâkimiyetini, derhal sıfıra indiriverecekti.

Tehlikenin ikincisi olan Cermen İttihadına gelince.. Bismark'ın hazırladığı bu siyasî proje de, bütün Cermenleri bir araya topluyor.. Onlara, Şarka doğru ilerle... Parolasını veriyordu... Bismark'ın işaret ettiği Şarkın şimalinde, Çarların ülkesi vardı. Cermen seli, bu ülkenin hudutlarındaki kuvvetli mâni-aları pek kolayca aşamazdı. Buna binaen Bismarkın parmağı - daha kolay ilerlemeye müsait olan- Osmanlı İmparatorluğunun hudutlarına uzanmıştı.

Sultan Hamit, müstebit bir hükümdar olmakla beraber, bu iki büyük tehlikeyi çok büyük bir maharetle idare etmiş.. Şahsına mahsus olan bir siyaset sırrı ile Avrupa diplomatlarının ağızlarını kapatabilmişti. Fakat Meşrutiyet idaresini ele alan tecrübesiz İttihatçıların talihleri makûs (ters) bir cereyan takip ederek, tehlikeler yeniden başgöstermişti.

Şunu kabul etmek de lâzımdır ki artık Avrupa siyaset âlemindeki hava da değişmişti. Osmanlı ülkesinin etrafını çeviren tehditkâr bulutlar, Avrupa semasının bazı yerlerinde de belirmişti.

Her tarafta, kan ve barut kokuyordu. Vakit vakit Çarların, İmparatorların ve Kralların elleri, kılıçlarının kabzalarına doğru kayıyordu. Fakat hiçbirinin eli, o kabzaya sarılmıya cesaret gösteremiyordu.

Talât Bey'in de dediği gibi, şayet bu kılıçlar parlıyacak olursa kavga, Osmanlı yorganının başına kopacaktı. Muharip-ler, sulh masasının etrafına oturdukları zaman, birbirlerine Osmanlı ülkesini peşkeş çekmekle barışacaklardı. İşte, bu tehlikeye mâni olmak için, mutlaka ve mutlaka Avrupa siyaset âlemine karışmak ve kuvvetli bir zümreye dayanmak lâzımdı.

Fakat bu zümre, hangisi olabilirdi?. Fransa-Rusya mı?. Yoksa, Almanya-Avusturya-İtalya'dan mürekkep ittifakı müsəl-

les mi?.. Bu sual, çok mühimdi. Buna İttihatçılardan hiçbiri, birdenbire ve kat'ıyyetle cevap veremedi.

İttihatçılar neticeden korkuyorlardı. Kendilerine iyi bir dost ve müttefik seçmek meselesini derin derin düşünüyorlardı.

Bazıları; temel taşları Sultan Hamit tarafından atılmış olan Balkan ittifakını kurmak istiyorlar.. Bazıları, bunu kâfi görmiyerek büyük siyaset manzumelerinden birine girmekte istical (acelecilik) gösteriyorlardı. Fakat, en yüksek rey sahipleri de:

— Niçin bu kadar acele ediyorsunuz... Henüz her taraf güllük gülüstanlık... Şimdiki halde, ne Avrupa sulhunu tehdit eden ve ne de bizi telâşa düşürmesi icap eden hiçbir tehlike mevcut değil... Avrupa, bizden alacaklarını aldı. Artık uzun müddet, bizi rahat bırakacaklardır. Zaten her taraf o kadar silâhlandı ki, birbirleriyle harbe kıyışamıyacaklardır, diye harbi çok uzak görüyorlardı.

Maamafih, İttifak meselesini de büsbütün ihmal etmemişlerdi... Nitekim, Talât Bey'in Yalta dönüşünden sonra, Çarlıkla ittifak tasavvurlarını unutmamakla beraber, Fransız ve İngiliz siyasetine temayül göstermişlerdi.

İttihatçıların en kuvvetli şahsiyetlerinden biri olan Cemal Paşa'nın Fransı seyahati, bu cümledendi. Cemal Paşa, Fransızların üzerinde, kâfi derecede bir sempati husule getirebilmişti. Ve bunun neticesi olarak da, Fransa-Türkiye dostluk cemiyeti namile -yarı siyasî- bir cemiyet teşkiline teşebbüs etmişti... Bu, bir tecrübe mahiyetinde idi. Eğer tarihî Fransız dostluğu, yeniden kıvama gelirse, hiç şüphesiz ki, siyasî ve askerî bir ittifakla neticelenecekti.

Fakat bu düşünce, alelâde bir hayalden başka birşey değildi. Pariste gördüğü izzet ve ikramlardan cesaret alarak dostluk cemiyetinin esasını kuran Cemal Paşa, siyasî düşüncelerini izhar eder etmez, derin bir hayret içinde kaldı. Çünkü Fransızlar, Osmanlı hükûmetile siyasî bir yaklaşıma katiyen yanaşmamışlardı. Hattâ İtalya harbinde kaybedilen 12 Adaya Muhtariyet

verilmesine dair, onun yaptığı teklifi de soğuk karşılamışlardı.

Cemal Paşa İstanbul'a, pek müteessir avdet etti. Ve uğradığı inkisarı hayali (hayal kırıklığını) arkadaşlarına anlattığı zaman, bu teessür onlara da sirayet eyledi.

Bazı ittihatçılar da, Balkan İttifakını temin etmek için Bulgarlarla müzakereye girişmişlerdi. Fakat bu müzakerede matlûp olan (beklenen) neticeyi veremedi.

Anlaşıyor ki İttihatçıları, bir talihsizlik takip ediyordu. Ve bocalama devresi, uzayıp gidiyordu... Çarın diplomatlariyle, henüz ciddi bir müzakereye girişilmemişti. Cemal Paşa gibi kuvvetli bir şahsiyetin araya girmesine rağmen, Fransa dostluğundan da matlûp olan fayda temin edilememiştir. Yunanlılara mağlûp oldukları zaman İstanbul'a gizlice murahhaslar gönderen, Büyükkadada İsmail Canbolat Bey'in köşkünde İttihatçılara ittifak teklif eden Bulgarlar da, -artık, başlarındaki tehlike zail olduğu için- bir tarafa dönmüşlerdi.

Şu halde?..

Evet, şu halde, yapılacak bir şey kalıyordu... Mademki ortalık, güllük gülistanlıktı. Hükûmetin şeref ve haysiyetini korumak için bir müddet sabır ve sükûn göstermek lâzımdı... Hiç kimse, zorla dost edilemezdi. Herhangi bir devletle ittifaka girilmek için de siyaset merkezlerinde kapı kapı gezilemezdi. İster istemez munasip fırsatlar beklenecek.. Ve böyle birşey zuhurunda, derhal ondan istifade edilecekti.

Eğer hâdisata hükmetmek imkânı olsaydı, İttihatçıların bu düşünceleri, pek tabîî addedilirdi. Fakat ne çare ki, güllük gülistanlık olan cihan siyaset sahnesinin seması birdenbire kararı verdi. Ufukların derinliklerine gömülmüş olan bulutlar, harikulâde bir süratle yerlerinden fırlamışlar.. Baş döndürücü bir fırtına yaratmışlardı.

Fırtına, o kadar müthişti ki, inanılır şey değildi. Nitekim herkes, dünyayı altüst eden bu hâdiseyi, ilk anlarında bir rüya gibi telâkki etti.

Altmış paralık cılız bir kurşunun, şu koca dünyayı bir volkan gibi patlatacağına hiç kimse inanmak istemiyordu. Ve, 1914 senesi haziran ayının 28 ine tesadüf eden meşum bir pazar gününün akşamı, bir çok yerlerde, şu şekilde muhavereler kulaklara çarpıyordu:

— Cinayetten haberiniz var mı?.

— Ne cinayeti?..

— Prençip isminde genç bir Sırp komitacısı, Saray Bosna'da, Avusturya-Macaristan veliahdi, Arşidük Ferdinand'ı katletmiş.

— Eh.. Olabilir a... Katili idam ederler.

— Fakat iş, katilin idamile bitse, birşey değil. Allah vere, bu hâdisenin altından başka bir mesele çıkmasa.

— Ne meselesi çıkacak?.

— Meselâ.. Harp...

— Yok canım... Hâdiseye ne taraftan bakılsa, nihayet bir zabıta vak'asından ibaret... Koskoca Avrupa devletleri, bir bardak suda bir fırtına yaratacak değiller a...

Son sözler, çok doğru idi. Şimdiye kadar anarşistler, nehistler, komitacılar tarafından, nice krallar, imparatorlar ve hattâ imparatoriçeler katledilmişti. Ve bu kanlı hâdiselerin hiçbiri de, harple neticelenmemişti. Halbuki Arşidük Ferdinand, krallara ve imparatorlara nazaran, ikinci sınıf şahsiyetlerdendi. Onun, Saraybosna sokaklarına dökülen bir avuç kanı için, bir harbin zuhuruna ihtimal verilemezdi.

Yukarıdaki muhavereler, ertesi günden itibaren, şu şekillerle re girdi:

— Vaziyet, vehamete doğru sürükleniyor. Avrupanın her tarafından, kan kokuları geliyor.

— Vâkıa öyle.. Fakat; Avusturya veliahdinin katledilmesinden, bize ne?..

— Bize ne, mi?.. Gözümüzü, dört açmalıyız azizim... Avrupa'nın derras diplomatları, aralarında uyuşurlar da, kavgayı bizim yorganın üzerine koparırlarsa, gittiğimiz gündür.

.....

— Gazetelerdeki Ajans havadislerini okuyor musunuz?

— Şöyle böyle.

— Şöyle böyle, olur mu canım?.. Vaziyet, son derece ciddi.

— Vallahi ben, meseleye o kadar ehemmiyet vermiyorum. Bazı gözüme çarpan Avrupa telgraflarını da, gazetecilerin şişirmeleri zannediyorum... Malûmya, gazeteler böyle bir fırsat ararlar. Sürümelerini temin etmek için, habbeyi kubbe yaparlar.

— Belki... Fakat bu mesele, öyle değil.. Viyana, Berlin, Petersburg, Paris telgraflarını okurken, insanın gözleri kılıç parıltılarile kamaşıyor.

— Sallatallâhi...

— İş öyle olsa iyi ama.. Neticede, kavga bizim yorganın başına kopmasaydı.

.....

— Tamam.. Bütün dünyanın korktuğu, başına geliyor.

— Hayrola.

— Uyuyor musun, azizim... Sırasile Avusturya, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere orduları seferberlik ilân ediyor.

— Aldırma.. Yahudilerin çıkardıkları Borsa havadisidir.

— İşte, bir Yahudi parmağı olabilir... Fakat ne olursa olsun vaziyet vahimdir. Eğer zuhur edecek yangından bizim yorgana da bir kıvılcım sıçrarsa...

.....

— Beğendiniz mi, yaptıkları işi?.. Şimdiye kadar lâfla vakit geçirdiler. Avrupa devletlerinden birinin grupuna girmediler. Halbuki, büyük bir harbin çıkacağı ne zamandanberi belli idi. Kaç defa, Talât'a, Enver'e söyledim. Aman kardeşim, devletlerin

yalnız başlarına yaşadıkları devir geçmiştir. Siyasî zümrelerden birine iltihak edin dedim. Peki, meki dediler; aldırmadılar. Şimdi de şaşırıp kalmışlar.

— Şaşırıp kalmışlar mı?

— Öyle ya... Bugün Mecliste, Talât'a tesadüf ettim. Rengi, allak bullak olmuştu. Ellerini oğuşturarak, bilmem ki, ne yapacağız?.. Deyip duruyordu.

— E, ne duruyorlar?.. Derhal kararlarını versinler. Hemen, zümrelerden birine girsinler.

— Geç kaldık azizim, geç...

Başlıca düşünceler, şu son kelime üzerinde toplanıyordu. Ve herkesin dilinde:

— Geç kaldık.. Pek geç...

Sözleri dolaşıyordu.

ALMAN İTTİFAKININ İÇYÜZÜ

Bütün dünyayı tehdit eden tehlike darbesi, müthişti. En kuvvetli ve satvetli devletler bile gözlerini, başlarının üzerinde beliren o darbenin altında ezilmemeyi düşünmektelerdi... Hal böyle iken, insafsız Avrupa siyaseti karşısında hiçbir dostu olmayan ve Balkan harbinde perişan olan ordusunu da lâyükile derleyip toplamaya muvaffak olamayan Osmanlı hükûmeti, o ci-hanşümul darbenin tesirinden kendisini nasıl kurtarabilecekti?..

Avrupa devletlerinin seferberlik hareketleri devam ettikçe, Osmanlı hükûmetinin mukadderatını idare edenlerin telâşu da artıyordu. Çünkü Türkiyenin coğrafi vaziyeti, umumî bir harp esnasında, bitaraf kalınmayacağı gösteriyordu.

İttihatçılar, bu vaziyeti ileri sürüyorlar:

— Eğer harp, büyük kasırgalar gibi çarçabuk geçer giderse, dişimizi sıkır; harbe girmeden patırtıyı atlatabiliriz. Fakat harp uzarsa, ister istemez, biz de harbe sürükleniriz, diyorlardı.

Harbe girmek, kolay bir iş değildi. Çünkü harbe girebilmek için evvelâ ordunun pek büyük olan noksanlarını ikmal etmek elzemdi. Halbuki, bir hayli gayretlere rağmen, henüz siyasi bir yakınlık bile temin edilememiş olan devletlerden hangisi Osmanlı hükûmetini ittifakına alacak, onun muhtaç olduğu noksanları ikmal edebilecekti.

Rusya ile girilmek istenilen münasebet, bir türlü ilerleyememişti. Büyük ümitlerle Fransa'ya giden Cemal Paşa da, hiçbir muvaffakiyet elde edememişti. Şu hale nazaran, Rusya-Fransa ittifakının kapıları, kapanmış demekti.

Öyle ise, bir kere de İttifakı Müsellesin(üçlü ittifakın) kapısını çalmak icap ediyordu. Ve Boğazlara hâkimiyet dolayısıyla, bu zümrenin başında bulunan Almanlarla bir iş yapabilmek ümidi, kuvvetli görünüyordu.

Cemal Paşa, 1914 senesi, temmuz ayının 18 inci günü İstanbul'a avdet etmişti. Getirdiği hoşâ gitmez haberden hem kendisi ve hem de arkadaşları müteessirdi... Aradan iki gün geçtikten sonra, -ayın 20 inci günü sabahı- Meclis koridorunda Talât Bey Cemal Paşa'ya rastgeldi. Aralarında şu kısa konuşma geçti:

Talât Bey — paşa!.. Fransa'dan bize, hiçbir hayır gelmeyeceğini anladık... Şimdi Almanya bize, müsait şartlar dahilinde bir ittifak teklif etse ne dersin.. Kabul eder misin?..

Cemal Paşa — Türkiyeyi şu yalnızlıktan kurtaracak olan böyle bir ittifakı, derhal kabul ederim.

Kısa konuşma, burada bitti... Cemal Paşa izahat istemedi... Talât Bey de fazla birşey söylemeye lüzum görmedi.

Fakat, üç saat sonra Babıâlide, Sadrâzam Sait Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, ve Dahiliye Nazırı Talât Bey başbaşa vermişler.. Almanlarla ittifak meselesini müzakereye girişmişlerdi.

Bu müzakere bir saat kadar devam etti. Neticede, Almanya sefarethanesine gidilerek sefir, Vangenhaym ile görüşülmiye karar verildi.

Sefarethaneye, ahvali hazır(a)mevcut durum) hakkında malûmat almak bahanesile gidilecekti. Bir müddet umumî vaziyet hakkında görüşüldükten sonra söz, döndürölüp dolaştırılarak asıl maksada getirilecek.. Kurnazca ifadelerle, suya sabuna dokunulmadan, ittifak meselesine intikal ettirilecek.. Eğer sefir-den uygun bir mukabele görülecek olursa, o zaman İttifakı Müs-selles zümresine dahil olmak arzusu izhar edilecekti.

Verilen bu karar karşısında, Sadrâzam Sait Halim Paşa he-nüz müteredditti. Fakat Talât Bey'le Enver Paşa'nın içlerine öy-le bir ümit doğmuştu ki, adetâ kalplerinde daha şimdiden bü-yük bir inşirah (rahatlama) husule gelmişti...

Karar, o gece tatbik olundu. Sefarethaneye giden Enver Pa-şa ile Talât Bey'in sefirle neler konuştuğunu bilmiyoruz. Fakat bu iki zatın sefarethaneden çıkarken, büyük bir meserret (se-vinç) heyecanına kapılmış olduklarına kanaat ediyoruz.

Bu heyecanın derecesini şundan anlamak lâzım gelir ki, Enver Paşa, otomobiline biner binmez, şoförüne:

— Sadrâzam Paşa'nın yalisına.

Emrini verdi... Halbuki vakit, çok geçti. Hiç şüphesiz ki Sa-it Halim Paşa, etrafından hiç eksik olmıyan dalkavuklarını sav-mış.. Harem dairesine çekilmeş.. Gecelik entarisini giymiş.. Mu-tadı veçhile yatak odasında birkaç masal dinledikten sonra, muhteşem karyolasına girmişti.

Fakat mesele o kadar mühimdi ki, ne Enver Paşa ve ne Ta-lât Bey, ince düşünmiye lüzum görmediler. Büyük bir teklifsiz-likle Sadrâzâmın yalisındaki muhteşem koltuklara kendilerini atarak:

— Paşa hazretlerine malûmat verin. Acele, kendilerini gör-mek lâzımgeliyor, diye Harem dairesine haber gönderdiler.

Bu haber, henüz uykuya hazırlanan Sait Halim Paşa'yı da heyecana getirdi. Bu zarif ve resmîyetperver zat, derhal gecelik kıyafetini gündüzlüğe tebdil etti. Bu vakitsiz misafirlerin bulun-duğu salona girdi, ve girer girmez:

— Hayırdır, inşallah, dedi.

Enver Paşa, uzun uzadıya söz söylemekten hoşlanmadığı için Talât Bey söze başladı. Sefirle mülâkatı, bütün teferruatile anlattı.

Talât Bey'in anlattığına göre, İttifak meselesinden sefire pek kapalı ve hattâ lâkaydane bir surette bahsedilmiş. Fakat sefir, derhal maksada intikal etmiş:

— Türkiye'nin, Alman ittifakına girmesi, olmayacak bir şey değil... Eğer isterseniz, bir kere de Berlin'in fikrini istimzaç edeyim(anlamaya çalışayım) , demiş.

Lâkin, meselenin bir de hoş gitmiyecek tarafı var... Sefir, böyle söylemekle beraber, Talât Bey'in Yalta'ya gittiği zaman Çarla olan mahrem mülâkatına.. Bu mülâkata rağmen, Ruslarla İttifak işinin neticesiz kaldığına.. Paris'e giden Cemal Paşa'nın da, Fransızlarla hiçbir iş yapmadığına Almanların tamamile vakıf olduklarını ima etmiş.

Talât Bey bilhassa bu nokta üzerinde duruyordu. Ve:

— Bizim, pek darda kaldığımıza vakıf olan Almanlar, acaba çok ağır teklifte bulunacaklar mı? diyordu.

Leyman Fon Sanders Paşa'nın hatıratında, herhalde kalem ucundan kaçmış olan küçük bir fıkra vardır. Bu fıkraya nazaran, Enver Paşa ile Talât Bey'in müracaatından evvel, sefir Baron, Von Vangenhaym'ın da, Alman-Türk ittifakı hakkında bir düşüncesi olduğu anlaşılıyor.

Ve, iki nazır tarafından kendisine hissettirilen maksadı memnuniyetle karşılaması da, bu düşüncenin mevcut olduğu kanaatini kuvvetlendiriyor.

Elimizdeki vesikalar, ilk teklifin Enver Paşa ile Talât Bey tarafından vukubulduğunu göstermektedir. Fakat Leyman Fon Sanders Paşa ise hatıratında: ...Alman-Türk ittifakı, Baron Vangenhaym tarafından ortaya atılmış ve mevkii icraya konulmuştur, demektedir.

Bunların hangisi doğru olursa olsun, Enver Paşa ile Talât

Bey'in sefirle mülâkatları, tamamen gayri resmî mahiyette idi.. Ancak, bu iki devlet adamı tarafından dolambaçlı bir lisanla vukubulan teklif, sefire pek cazip gelmişti. Sefir bu teklifi derhal Berlin'e bildirecek.. Oradan alacağı cevaba göre, yine bu iki zatla resmen müzakereye girişecekti.

* * *

Enver Paşa ve Talât Bey'in sefirle bu mahrem mülâkatlarının üzerinden üç gün geçti. Ayın yirmi üçüncü günü geldi.

O gün eski rumî tarihle 10 Temmuz gününe tesadüf ediyordu.

* * *

10 Temmuz, Meşrutiyetin ilânı tarihi idi. İttihatçılar, o günü zihinlerde kökleştirmek için Millî Bayram ilân etmişlerdi. Her sene, aynı günde, parlak şenliklerle o mühim inkılâp günü tesit edilirdi.(kutlanırdı)

Bu sene de zengin bir program hazırlanmıştı. Şehirde yapılacak merasim ve şenliklere ilâve olmak üzere, Rumelihisarı'nın üzerindeki Levend çiftliğinde de büyük bir geçit resmi icra olunacaktı.

Enver Paşa, bu geçit resmine son derecede ehemmiyet vermişti. İstipdat devrinin ihmal ettiği ordunun, Meşrutiyet devrinde -ve bilhassa, kendi Harbiye Nazırlığı müddetinde- ne derecede terakki etmiş olduğunu göstermek için İstanbul'da bulunan sefirleri, ateşemiliterleri, yerlilerden ve ecnebilere birçok kimseleri, geçit resmini görmeye davet etmişti. Bu arada, Almanya sefiri Baron Vangenhaym da, oraya gelmişti.

Bu askerî merasim, cidden parlak başladı ve muvaffakiyetle neticelendi. Başta Enver Paşa olmak üzere bütün devlet erkânı ve kıta kumandanları tebrik edildi.

Bu sırada, Alman sefiri Baron Vangenhaym da, Cemal Pa-

şa ile karşılaştı. Sefir, büyük bir hararetle Cemal Paşa'nın ellerini yakaladı:

— Nasıl, Paşa!.. Alman ıslahat heyetinin, pek az bir zaman zarfında, almış oldukları harikulâde neticeyi gördünüz mü?. İşte size bir Türk ordusu ki, dünyanın en büyük ordularından tefrik edilemeyecek hale gelmiştir... Bütün Alman zabitanı, Türk askerlerinin maddî ve manevî kıymet ve kabiliyetini söylye söylye bitiremiyorlar. Hattâ, bütün tahminlerin üstünde görüyorlar... Böyle bir orduya malik olan bir devletin müttefiki olmak, ne büyük muvaffakiyetlerdendir, dedi.

Bahriye Nazırı Cemal Paşa, mensup olduğu ordu hesabına söylenen bu parlak sözleri, büyük bir memnuniyetle dinledi. Sefir, nazikâne teşekkürlerle mukabele etti. Yalnız, son cümledeki sözlere hiçbir mâna veremedi. Çünkü, sefirle mülakat o kadar gizli tutuluyordu ki, bu meseleden, müteşebbisleri olan Enver Paşa ve Talât Bey'le Sadrâzam Sait Halim Paşa'dan başka hiç kimse haberdar değildi.

Eğer başka bir zaman olsaydı; düşündüğünü yapmakta hiç tereddüt etmeyen Cemal Paşa, son cümle hakkında sefirden izahat istemiye kalkışır:

— Ekselâns!.. Hangi müttefikten bahsetmek istiyorsunuz? diye sorardı.

Fakat umumî vaziyet o kadar nazikti ki, Cemal Paşa hassas bir noktaya parmağını basmaya cesaret bulamadı. O cümleyi de unutmadı. Geçit resminin hitamından sonra o gece Enver Paşa'nın yalısında verilen ziyafette bir aralık Talât Bey'e yaklaştı. Sefirin o mânalı cümlesini anlattı:

— Buna, siz ne mâna verirsiniz? diye mırıldandı.

Talât Bey, mutadî olan sükûnet ve serinkanlıkla gülümsedi.

— Ne mâna vereyim, bilmem ki... Sefir, ıslahat heyetinin gösterdiği muvaffakiyetten mağrur olarak, acaba bizi, kendi hükûmetinin tabîî müttefiki mı telâkki ediyor?..

Talât Bey'in cevabı, Cemal Paşa'yı tatmin etmemişti. Ve hattâ içine garip bir şüphe bile girmişti... Aradan birkaç gün geçtikten sonra bu şüphe, büsbütün kuvvetlendi.

Bir cuma günü akşamı idi. O gün akşama kadar Şişli cad-desindeki evinde çalışan Cemal Paşa, biraz hava almak istedi. Evinin kapısının önünden tam otomobile bineceği sırada, Osmanbey gazinosunun köşesinden, Enver Paşa'nın konağına giden caddeye sapan bir otomobil gördü. Bu otomobilde, Enver Paşa ve Talât Beyle Adliye Nazırı Halil Bey vardı.

Vaziyet, Cemal Paşa'ya garip geldi. Zihninde, şöyle bir şüphe düğümlendi:

— Bunlar, bu vakit nereden gelebilirler?..⁽³⁾

Kısa bir düşünceden sonra, Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın yalisından dönmekte olduklarına ihtimal verdi.

Fakat o zaman da, kalbindeki şüphe kuvvetlendi.. Acaba, bu arkadaşlar akşamın bu vaktinde, Sadrâzamın yalisında ne arıyorlardı?.. Yoksa kendisinden gizli müzakereler yapıp birtakım meçhul teşebbüslere mi girişiyorlardı?..

Cemal Paşa'nın zihninde kuvvetlenen şüphe, onu rahatsız etmiye başladı. Gideceği yere kadar gidip avdet ettikten sonra, derhal telefonnu açtı. Enver Paşa'yı aradı.

Enver Paşa, konağında idi. Cemal Paşa'nın aramasına:

— Ne haber, Cemal Paşa? diye cevap verdi.

Cemal Paşa, gayet tabii bir ifade ile konuşmasına devam etti:

— Ben bugün akşama kadar çalıştım. Hiçbir taraftan, hiçbir havadis alamadım... Sizde, yeni bir haber var mı?..

— Gazelerde intişar eden havadislerden başka, ben de hiç birşey bilmiyorum.

— Biraz evvel, sizi gördüm. Nereden geliyordunuz?.

(3) Yazdığımız bu satırlar, sakın kehametimize atfolunmasın. Bunlar, Cemal Paşa'nın hatıratından ve en yakın dostlarının verdikleri notlardan çıkarılmaktadır. (Z.Ş.)

— Enver Paşa, kısa bir tereddüitten sonra cevap verdi. Biraz vakit geçirmek için Sadrâzam Paşa'nın yalısına gitmiştim. Orada, Talât Bey'le Halil Bey'e tesadüf ettim. Avdet ederken, onları da beraber getirdim.

— Cemal Paşa da kısa bir tereddüitten sonra mukabele etti. Yaaa?... Pekâlâ.

Konuşma, bitti. Fakat Levend çiftliği geçit resmi günündenberi Cemal Paşa'nın kalbine girmiş olan şüphe, bu telefon muhaveresi üzerine büsbütün kuvvetlendi.

Cemal Paşa, bu esrarlı vaziyetin hakikî mahiyeti ne olabileceğini düşünüp dururken, koca İstanbul şehrinin kaldırım diplomatları da alabildiklerine, günün siyasetinden bahsediyorlardı.

Dillerde dönüp dolaşan, başlıca iki mevzudan ibaretti.

Birincisi — Avrupa siyaseti, korkunç bir yay gibi gerilmişti. Vaziyet, acaba buna ne dereceye kadar tahammül edebilecek?

İkincisi — Şayet vaziyet tahammül edemeyip de senelerdenberi korkulan bir umumî harp patlarsa... Hükûmet, bu harbe girecek mi, girmeyecek mi?..

Mahalle kahvelerindeki çarıklı diplomatlar, heyecan içinde gaşyoluyorlar:

— Eh... Artık, dananın kuyruğu kopuyor... Trablusgarp ve Balkan harplerinde, çubuklarını yakıp seyrimize bakan Çelebiler, birbirlerine diş bilemeyi başladılar. Bugün yarın, birbirlerine saldıracaklar. Şimdi de, seyircilik sırası, bize geldi. Şunlar, birer birer sırtüstü serilseler de, felâketli günlerimizde bize gösterdikleri kayıtsızlığın cezasını çekseler... diye söyleniyorlardı.

Kalbur üzerine gelen zevat ise, vaziyeti görüyorlar:

— Slav âleminden Cermen ailesine atılan kurşun, barut fıçısı halinde bulunan dünyayı tutuşturacaktır. Allah vere, bu yangından bize de bir kıvılcım sıçramasa... diye endişelerini izhar ediyorlardı.

İttihatçıların dalkavuklarına gelince.. Bunlar, daha hâlâ her tarafı güllük, gülistanlık görüyorlar:

— Ne.. Harp mi?.. Devletler, o kadar silâhlândılar ki.. Mümkün değil birbirleriyle harbe girişemezler. Farzumuhâl olarak harp patlasa bile, bize ne?.. Çok şükür başımızda, Sait Halim Paşa gibi bir Sadrâzam bulunuyor... O Sait Halim Paşa ki, bütün hayatında, bir tek arkadaşile, bir kere dahi, en küçük bir kavga etmemiştir. Kendisi, harpten son derecede nefret etmiştir. Hattâ bazı sefirlere açıktan açığa harp hakkındaki fikrini söylemiş... "Ben Sadaret makamında bulundukça, hükûmetimizin herhangi bir devletle harbe girmesine imkân ve ihtimal yoktur." diye, kat'î prensipini izah eylemiştir... Buna binaen; Sait Halim Paşa'nın olduğu yerde, harp yoktur, diye hem kendilerini ve hem de başkalarını aldatmaya çalışıyorlardı.

Fakat, birinci sınıf İttihatçılarla temasta bulunarak hakikatte vakıf olanlar, büsbütün başka bir lisanla konuşuyorlardı.

SERKLDORYANDA

27 Nisan 1914 gecesı, Beyoğlunda Serkledoryan Mason localarının 33 derecelik âzalarından ?????? Avusturya-Macaristan sefareti erkânından ve yüksek dereceli Masonlardan iki dostun şu muhaveresine şahit oluyoruz:

Avusturyalı — Bravo bizim ihtiyara... Sizinle ittifak meselesinde hem Almanyâ sefiri Baron Von Vangenhaym'ı ikna etti. Hem de, Türklerin Almanlarla ittifak arzusunda bulunduklarını, sefirden evvel, Kayzer Vilhelm'e bildirdi.

Avusturyalı sefaret memurunun ihtiyar dediği o tarihte Avusturya-Macaristan hükûmetinin İstanbul sefiri Margi Palla-viçini idi.

Bu havadisi alan Türk, gülümsedi. İttifak meselesinin fevkalâde mahrem tutulmasına rağmen bugün bir aralık merkezi

umumiye uğradığı zaman bu meseleye dair bazı şeyler işitmişti. Fakat işittikleri henüz pek müphemdi.

Bu zeki zat, Avusturyalıyı söyletebilmek için çok şey biliyormuş gibi görünerek konuşmaya devam etti:

— Almanya sefiri istemiş olsaydı, sizin sefir, kendisini atlatamazdı. Fakat her nedense bu zatta Türk ittifakına karşı bir soğukluk var.

— Evet.. Vardı. Fakat, geçti. Bugün, bu ittifakın en hararetili bir taraftarı olduğuna emin olabilirsiniz.

— Niçin?.

— Saray Bosna'da patlıyan tabanca bütün dünyanın mukadderatını değiştirdi, onun için... Sefir Von Vangenhaym dünyeye kadar size iltifatta kusur etmiyordu. Fakat sizi, taşınması güç olan bir yük gibi telâkki ettiği için de, ittifak meselesini aklından bile geçirmiyordu... Fakat bugün, iş değişti. Dünyanın umumî vaziyeti, ciddiyet kesbetti. Sizin ordunuz da, Alman zabitlerinin yardımıyle mükemmel bir hale geldi... Bilirsiniz ki bizim ihtiyar, çok zeki bir adamdır. Sizin artık ihmal edilemeyecek bir kuvvet ve kıymet olduğunuzu en evvel o anladı. Ve ikide birde Vangenhaym'a: "Aman dostum.. Balkan harbindenberi, sadece Türklerin yüzlerine gülmekle iktifa ediyornuz. Artık onları tamamen kazanacak ve kendi zümremizin dahiline alacak zaman geldi." demiye başladı.

— E, Baron Vangenhaym?..

— Tabîdir ki o da hakikati derhal anladı... Eğer anlamamış olsaydı, Enver Paşa ile Talât Bey'in kendisine müracaat ettikleri gece, kendilerini en mülâyim bir çehre ile karşılamazdı.

— Ya, Kayzer.. O, bu ittifakı muvafık görecektir mi?..

— Buna cevap alabilmek için iki gün daha sabretmek icap eder.

Serklodyanda geçen bu konuşmadan bir gün sonra, şiddetli bir fırtına İstanbul'u kasıp kavuruyordu. Müthiş sağanaklarla, bardaklardan boşanır gibi, şiddetli bir yağmur yağıyordu.

Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yaveri, nezaret odasına girdi:

— Paşa hazretleri!.. Vükelâ heyeti, Sadrâzam Paşa hazretlerinin yalısında içtima halinde bulunuyormuş. Zatıdevletinizin de içtimaa teşrifleri rica ediliyor.

Cemal Paşa, duraladı... Babîlîde yapılması lâzım gelen bu içtimain, Yeniköydeki yalıda yapılmasına, hiçbir sebep bulamadı. Yalnız, vaziyette bir fevkalâdelik olduğunu anladı. Pencereden dışarıya bakarak:

— Hava da çok fena amma.. Gitmek lâzım... Otomobil hazırlandı, diye mırıldandı.

İçine Cemal Paşa'nın büzüldüğü nezaret otomobili, o müt-hiş fırtınaya rağmen, Şişli, Zincirlikuyu, İstinye yolu üzerinde kuş gibi uçmaya başladı. Fakat, Ayasağa köşkünün bulunduğu açık ve yüksek tepeye gelince, öyle korkunç bir sağanakla karşılaştı ki, rüzgârın şiddetli göğüslemesinden, fırtınaya tutulmuş bir motor gibi yalpa vurmaya başladı. Şoför biraz daha zorliyacak olursa, koca makine altüst olacaktı.

Şoför, ilerlemenin imkân haricinde olduğunu anladı:

— Gidemeyeceğiz, Paşam. Tehlike var, demiye mecbur kaldı. Cemal Paşa:

— Dön!.. Diye, emir verdi. Tekrar, Bahriye Nezaretine geldi. Daima istim üzerinde bekleyen nezaret istimbotuna bindi. Bata çıka, Yeniköy'e gitti... Fakat Sadrâzâmın yanına girip de vestiyerin önünde kaputunu çıkarırken, taaccüp etti. Vükelâ meclisinin içtima halinde bulunduğunu söyledikleri halde, vestiyerde bir tek bile palto, pardesü, baston ve şemsiye mevcut değildi.

Cemal Paşa, burada da duraladı. Adetâ öfkelenerek kaşlarını çattı. Büyük salona doğru ilerlemeğe başladı. Sadrâzam Sait Paşa tarafından karşılandı.

Sadrâzâmın, gözlerinin içi gülüyordu. Ve neşeli bir eda ile, şöylece söyleniyordu:

— Nerede kaldınız, Paşa?.. Arkadaşların beklediler, beklediler.. Şimdi gittiler... Nezaretten, otomobille ayrıldığınızı haber aldık. Boranın şiddetinden, yolda bir tehlikeye maruz kalmanız ihtimalile korkmaya başladık... Çok şükür ki, selâmetle gelebildiniz... Buyurunuz, şöyle oturunuz. Size, gayet memnun olacağınız bir havadis vereceğim... Fakat, hadi bakalım.. Bu havadis ne olduğunu siz keşfediniz, dedi.

Cemal Paşa'nın hiddeti geçti.. Hattâ, gayet ciddhi ve resmiyetperver bir zat olan Sait Halim Paşa'nın, bu kadar heyecan ve teklifsizce konuşmasına hiçbir mâna veremiyerek âdeta hayret ve taaccuba (şaşkınlığa) düşüvermişti.

Cemal Paşa, birkaç saniye düşünce geçirdi. Sadrâzamın çehresinden sirayet eden bir gülümseme ile ellerini iki tarafa açarak:

— Ne keşfedebilirim, Paşa hazretleri...

Dedikten sonra, Enver Paşa ile Talât ve Halil Bey'lerin, geçen cuma günü yalıdan dönüşleri birdenbire hatırına geldi.

— Herhalde.. Geçen cuma günü, Enver Paşa ile Talât ve Halil Bey'lerin, zatıdevletinizi ziyaretleri esnasında görüşülen meseleye dair birşey olacak... diye, mukabele etti.

Keskin zekâ, keramete göbek attırmıştı... Sait Halim Paşa:

— Çok iyi keşfettiniz... Hadi, sizi üzmeden söyliyeyim... Almanya hükûmeti, bize ittifak teklif etti... Biz de bunu, memleketin menfaatine muvafık bulduk. Bugün, ittifaknameyi imza ettik... Nasıl, memnun oldunuz mu?.. diye bağırды.

Cemal Paşa, şaşaladı. O ana kadar, kendisine katıyen bahsedilmemiş olan bu meselenin ehemmiyeti karşısında mebhut kaldı.

Sadrâzam, Almanya hükûmeti, bize ittifak teklif etti diyordu... Cemal Paşa, bu sözlerden büyük bir gurur duymuştu. Çünkü o anda aklına Fransızlar geldi. O Fransızlar ki, kendisini Paris'e davet etmişlerdi. Yedirmiş, içirmişlerdi. İzzet ve ikram

göstermişlerdi. Bahriye Nezareti namına yapılan birçok siparişleri, büyük bir memnuniyetle kabul etmişlerdi...

Fakat söz siyaset bahsine dayanıp da 12 Ada meselesi ortaya çıkar çıkmaz derhal suratlarını ekşitmişler... Hele ittifak mevzuuna hiç yanaşmak istememişler... Türk-Fransız dostluk cemiyetinin müessisliği şerefile alkışladıkları Cemal Paşa'nın eline bir Lejyon Donör nişanı mahfazası sıkıştırdıktan sonra, bu hararetle Fransız muhibbini başlarından savıvermişlerdi.

Tabiidir ki Cemal Paşa Fransızların bu hareketlerini unutmamış ve affetmemişti. Buna binaen Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın müjdesinden büyük bir memnuniyet hissetmiş, ve billhasa Almanya hükûmeti, bize ittifak teklif etti sözlerinden, âdeta heyecana gelmiş.. Millî gururunun galeyanını ifade eden coşkun bir sesle:

— Çok şükür.. Demek ki artık hükûmetimiz, Almanya gibi kuvvetli bir devlet tarafından ittifak teklif edilecek derecede mevcudiyet gösteren bir hale geldi, demişti.

Sait Halim Paşa, vaziyetin icabı dolayısıyla biraz tahrif etmiş olmakla beraber, ciddiyetini hiç bozmadan mukabele etti:

— Evet.. Mevkiimiz, cidden şayanı şükrandır.

— Yalnız bir nokta var. Paşa hazretleri... Bazı sivil arkadaşlar, koyu Fransız dostudur. Bunlar, Alman ittifakını nasıl telâki ettiler?..

— Kimlerden bahis buyurmak istiyorsunuz?.

— Meselâ... Maliye Nazırı Cavit Bey... Ziraat ve Ticaret Nazırı Süleyman Büstanî Efendi... Hattâ, Posta ve Telgraf Nazırı Oskan Efendi...

— Henüz bu arkadaşların malûmatı yok. Kendilerini davet ettim. Geldikleri zaman, meseleyi nakledeceğim... Fakat, zatiâliniz gibi, onların da memnun kalacaklarına eminim.

— İttifak şartnamesinin maddeleri neden ibaret Paşa hazretleri.

Sait Halim Paşa, hafifçe bocaladı. Fakat hareketlerindeki ciddiyet ve âhengi bozmadı:

— Gayet tabiidir ki, menfaatimize çok uygun şartlar... diye mırıldandı.

Cemal Paşa, çok zeki adamdı. Sadrâzamın pek basma kalıp bir cevap verdiğini anlamış... Ve dikkatle yüzüne bakmıştı... Sait Halim Paşa, verdiği cevabın, Bahriye Nazırını tatmin etmediğini anladı. Sözlerini izah etmeye mecbur kaldı.

— Şartname, müsavî haklara istinaden tanzim edilmiştir. İki hükûmet aynı mevkidedir. Yâni birinin diğerine hâmi gibi bir vaziyet almış olması akıldan geçmemiştir... Her iki tarafın menfaatleri, ehemmiyetle nazarı dikkate alınmıştır. Diyebilirim, ki, Osmanlı hükûmeti, hiçbir devirde, hiçbir devletle, bu kadar uygun bir mukavelename akdetmiye muvaffak olmamıştır.

Cemal Paşa, sevincinden gaşyoluyordu. Ve Sait Halim Paşa'nın yağlandıra ballandıra anlattığı sözleri dinlerken:

— Oh.. Oh, oh.. Diye mırıldanıyordu.

Sadrâzam, Cemal Paşa'nın bu memnuniyetini görünce, onu büsbütün tatmin etmek istedi.

— Teşrif eder misiniz? dedikten sonra, salona bitişik olan hususî odasına doğru ilerledi.

Beraberce odaya girdiler. Sait Halim Paşa, masasının önündeki sandalyaya geçti. Anahtarını üzerinde taşıdığı yazıhanesinin üst gözünü çekti. Büyük bir sürat ve mahremiyetle yapılmış olan bu kısa ittifak şartnamesini Cemal Paşa'ya gösterdi.

Mukavelename, gayet basitti. İki müstakil devlet arasında hukuku eşitlik esasına dayanan bir ittifak anlaşmasından ibaretti.⁽⁴⁾

Cemal Paşa, elindeki kâğıdı Sadrâzama iade ederken:

— Âlâ.. Çok âlâ... Acaba Avusturyalılar bu muahedenameye ne diyecekler?..

— Diyeceklerini, dediler... Yarım saat evvel buraya, Avus-

(4) Bu muahedenamenin metninden, sırası gelince bahsedeceğiz.

turya sefiri geldi. Almanya ile akdettiğimiz muahedenameyi Avusturya hükûmetinin de aynen kabul etmiş olduğuna dair bir mektup getirdi.

— Ya İtalya?..

— Şimdilik, İtalya'dan hiçbir haber yok... Fakat Almanlar, İtalyanlarla da görüşecekler, onlara da Avusturyalılar gibi bir mektup verdireceklerdir.

Cemal Paşa, kaç gündenberi kendisini şüpheden şüpheye düşüren sırrı öğrenmişti. Ve öğrendiği şeylerden de büyük bir memnuniyet hisseylemişti.

Ancak şu var ki Cemal Paşa, mevki ve gururuna dokunan meseleleri kolayca hazmeden bir zat değildi. Buna binaen, kaç gündenberi kendisini esrarlı şüphelerin üzüntüsü içinde yaşatmanın hesabını sormak ihtiyacını hissetti. Ellerini Sadrâzâmın masasına dayayıp kaşlarını çatarak:

— Pekâlâ. Paşa hazretleri... Bunların hepsi iyi.. Hoş... Ancak şu var ki.. Devletin menfaatine taallûk eden bu gibi meseleler, bütün alâkadarların müzakereleri ve reyleriyle halledilmek icap eder... Mademki böyle bir teşebbüse girişmişsiniz. Benden niçin sakladınız?.. dedi.

Sait Halim Paşa, bu suale birdenbire cevap veremedi. Kısa bir tereddüt devresi geçirdi. Sonra kendisine hak verdirecek derecede safiyane bir ifade ile:

— Bu suali sormakta, hakkınız var... Size, meseleyi izah edeyim, dedikten sonra, hüsnüniyetini gösteren bir ciddiyetle sözüne devam etti:

— Bu işi, bizzat ben idare ettim. Hattâ, mesele katiyet kesbedinciye kadar, diğer arkadaşlara da hiçbir şey söylemedim.

— Sebep?..

— Malûm... Giriştiğimiz teşebbüsün azametinden ürkerek bu mühim devlet sırrını şayi edecek tezahürata sebep olmaları muhtemel arkadaşları nazarı dikkate almak lâzımdı.

— Arkadaşlardan hiç kimse bu sırra vakıf olmadı mı?..

— Enver Paşa ile Talât ve Halil Bey'ler, benimle beraber çalıştılar. Şeyhülislâm Efendi'ye kısaca haber verildi. Cavit Bey'le İbrahim ve Şükrü Bey'ler de meseleden haberdar edilecek...

— E, diğer arkadaşlar?..

— Şimdilik, diğer arkadaşlar, bu sırra vakıf olamayacaklar.

.....

Vaziyet, çok dikkate şayandır... Hükûmet, o fevkalâde nazik zamanda, kuvvetli bir devlet zümresile ittifak mukavelenmesi aktediyor. Bundan, bir kısım hükûmet erkânı haberdar edilmiyor.

Çok gariptir... Bir kısım -mesul- nazırlardan saklanan bu mühim devlet sırrı, daha ertesi gün halk arasında şayi oluverdi.

Fındıklı sarayındaki mebusan meclisi koridorlarından, Edirnekapısındaki mahalle kahvelerine kadar bütün toplantı yerlerinde, Türk-Alman ittifakından bahsediliyor.. ve bu anî ittifak, türlü türlü tefsirlere sebebiyet veriyordu.

— Efkârı umumiye, hiç durmıyan bir makine gibi işliyordu. Herkes, zihniyetine göre hükümler veriyor, mütalâalar yürütüyordu.

Bu, türlü türlü ve çeşit çeşit fikirler ve mütalâalar birbirile karıştırılarak bir hülâsa çıkarılmak lâzım gelirse, alınacak netice, şundan işaretti:

Avrupa topraklarının altında kaynamıya başlıyan korkunç volkanın homurtuları, hergün biraz daha yükseliyor. Bu gidişle volkan patlayacak.. Ve bütün dünyayı müthiş bir felâket sarsacak... Zayıflar, o hâilevî felâketin ateşleri arasında cayır cayır yanacak.. Ancak, kuvvetliler, o büyük badireden sağ kurtulacak...

Mademki hükûmet büyük bir dirayet ve kıyasat göstermiştir; ve, imparator Vilhelmin:

— On bir milyon süngüye dayanıyoruz, dediği İttifakı Müselles zümresine iltihak etmiştir. Şu halde bizim için, artık Avru-

pa volkanının bütün dünyaya yağdıracağı müthiş ateşten korkmağa, hiçbir sebep yoktur.

Efkârı umumiye, burada birdenbire duruyor. Şu suali soruyor:

— Evet amma.. Bu ittifakı derhal kabul etmekle, acaba pek acele etmiş olmadık mı?..

Sual cevapsız kalıyor. Hattâ cevap yerine, şu sualler sıralanmaya başlıyor:

— Şayet, başımızı çarçabuk ittifak zümresine bağlamayıp serbest kalsaydık.. Harp başladığı zaman, bize daha büyük menfaatler temin etmeleri muhtemel olan başka ittifak teklifleriyle karşılaşmıyacak mıydık?.

.....

— Almanya şimdiye kadar bize, Fransa ile hoş geçinmeyi tavsiye ediyordu. Fakat şimdi, tam Fransa ile harbe tutuşacağı zaman, bize niçin çarçabuk elini uzatmaya mecbur oldu?..

.....

— Avrupanın bütün büyük devletleri gibi, Almanya ve Avusturya hükûmetleri de bize katiyen ehemmiyet vermiyorlardı. Hattâ vücudumuzu Avrupa kıtasında, pek fazla görüyorlardı.

Bu iki hükûmet şimdi, bizimle müsavat (eşitlik) kabul etti. Yani ikisi de, fedakârlık gösterdi. Fakat.. Acaba bu fedakârlık ne zamana kadar devam edecek?.. Ve muahedename ahkâmına, ne dereceye kadar riayet gösterilecek?.

.....

Görülüyor ki efkârı umumiye, kuvvetli bir devlet zümresiyle yapılan ittifaktan memnun görünüyordu... Ancak şu var ki:

— Hükûmet erkânının ekserisi genç, cahil ve tecrübesiz adamlar... Bunlar, birtakım dесс diplomatların tuzaklarına düşüp de, bizi derin bir uçuruma yuvarlamasınlar, diye düşünenlerin kalplerini de meçhul bir şüphe kemiriyordu.

MUHALİFLER ARASINDA

Muhalliflerin ellerine, İttihatçılara hücum etmek için yeni bir silâh geçmişti. Aylardanberi çeneleri faaliyetten mahrum kalan bu adamlar da, böyle bir fırsat beklemektelerdi.

Vâkıa Mahmut Şevket Paşa'nın katledildiği gündenberi İstanbul'da resmen muhalif namile ne bir zümre, ne bir unsur ve hattâ ne de bir tek kimse kalmamıştı. İttihatçıların amansız satırları, bu simsiyah dikenli çalı ormanını kökünden budamıştı. Talât Bey'in her nasılsa ağzından kaçırdığı tâbir veçhile, bütün İstanbul muhiti cemiyetinin lehine olarak güllük gülüstanlık halini almıştı.

Fakat gerek Talât Bey ve gerek İttihat ve Terakkinin resmî ve hususî zabıtası, aldanyorlardı... Zira muhalifler, hücre köşelerinde kaçak rakı çıkaran sinsî açkıgözler gibi, yine gizliden gizliye kazanlarını kaynatıyorlarlar.. Saf ve cahil halkın ruhlarına ve dimağlarına damla damla zehir akıtmaktan geri durmuyorlardı.

Bugün Çemberlitaştan Beyazıt istikametine doğru giden tramvayların, Çarşıkapı'da durdukları istisyonun sol cihetinde, vaktile Çarşıkapı mescidi denilen ahşap ve düz tavanlı küçük bir cami⁽⁵⁾ ve bu camiye bitişik de küçük bir çayhane vardı.

Bu çayhaneye, Hocaların kahvesi denilirdi. Köşesinde küçük bir ocak ve iki tarafında da yüksek peykeler bulunan bu küçücük kahveci dükkânının müşterileri, âzamî yirmi, yirmi beş kişiden ibaretti. Ve bu müşteriler de, hiç değişmezdi.

Hemen hemen -tesadüfen bile- hiçbir yabancı müşterinin girmedığı bu küçücük çayhanenin müşterileri, kâmilten sarıklılardan mürekkepti. Ancak, bunların arasında, o sarıklıların hüsnüzanlarını kazanmış olan birkaç çember sakallı, kumaş min-

(5) Bu mescit, son zamanlarda Evkaf idaresi tarafından satılmış, şimdi orada bir hazır ayakkabı mağazası açılmıştır.

tanlı, yakaları yağlı adama da tésadüf edilir ki bunlar da, Meşrutiyetin genç ordusu tarafından tekaüde sevkedilmiş olan Alaylı zabitlerden ibaretti.

Bu muayyen müşteriler, sabahleyin erkenden buraya toplanmaya başlarlar. Peyklerin üzerine bağdaş kurarak sıralanırlar. Yalnız, namaz vakitleri kısa bir zaman için ortadan kaybolurlar. Bu zamanların haricinde bazan mütevekkilâne bir sükûn içinde ve bazan da, o küçük dükkânın camlarını aşamayan bir hiddet ve hararetle konuşurlar. Ancak akşam namazı vakti:

— Allah, encamımızı hayrelyye.

— Allah, bu zalim farmasonları kahrelyye.

— Allah, şu milleti merhûmeye selâmet ihsan eyliye.

Dualarını tekrar ede ede dağılıp ayrılırlardı.

Adeta esrarengiz bir klübe benziyen bu garip kahve ve çayhanenin sahibi de müşterilerinin fikrinde ve zihniyetinde idi... Ya, yanlışlıkla veya dalgınlıkla içeriye bir yabancı girer girmez derhal kahve kutusunun üzerindeki küçük bir çana kuvvetlice bir darbe indirirdi. Ve bu tek çan darbesile müşterilerini ikaz ederek onları sükûta davet ederdi.

İşte bu garip kahve veyahut çayhane, muhalefetin en sinsi, en yılan ruhlu, en kurnaz fakat en korkunç bir merkezi idi.

Bu merkezi, İttihatçılarda bilirdi. Ve buraya Dârünnedve⁽⁶⁾ derlerdi.

İttihatçılar, bu fesat ocağını söndürmek için çok çalışmışlardı. Fakat burada fesat kazanını kaynatanlar o derece usturuplu adamlardı ki, İttihatçıların aldıkları bütün tedbirlere ve buraya sevkettikleri takım takım hafiyelere rağmen, isteklerine muvaf-

(6) İslâmiyetin intişarından evvel, Mekke şehrinin kenarında bir bina vardı. Kureyş kabilesinin reisleri bu binada toplanır, işler hakkında müzakerelerde bulunurlardı. Resulü Ekrem Efendimizin mensup olduğu Hâşimî ailesinin muhalifi olan Emevîler de, muhterem aile erkânı hakkındaki dedikoduları, yine bu binada yapıyorlardı... Bu binanın adına, Dârünnedve denilirdi. İttihatçılar da muhaliflerin toplanarak dedikodu yaptıkları Hocalar kahvesine, aynı ismi vermişlerdi.

fak olamamışlardı... Hocalar kahvesinin gediklileri, bir yabancı'nın kulaklarını görür görmez derhal susuyorlar.. Hissettikleri tehlike biraz uzaklaşır uzaklaşmaz, İttihatçılar aleyhinde dillerini çıkarıp, yine sopalarını sallamaya başlıyorlardı.

Kaymakam Enver Bey'in, bir yüksek atlama ile iki rütbeyi birden terfi ederek Enver Paşa ünvanile Harbiye Nezaretine sıçrayıvermesi, Hocalar kahvesi müşterilerini çıldırtacak derecede tesir husule getirmişti. Ve bu tesirle bütün buradaki çenber sakallı çeneler, günlerce ve günlerce birer makine gibi işlemişti. Bu millî kahraman hakkında, söylenmedik söz bırakmamışlardı. Ve.. Söylenmedik söz kalmayınca da artık o faslı kapamışlar.. Yeni bir dedikodu mevzuu beklemeğe başlamışlardı.

Bu intizar (bekleme)devresi, uzun sürmedi... Saraybosna vak'asını müteakip baş gösteren hâdisat, Hocalar kahvesine en canlı mevzuları sermaye getirdi. Hele Almanlarla ittifak havadisi, için için yanmaya başlayan fesat ocağını, birdenbire alevlendiriverdi...

Şimdi biz, usulcacık bu fesat kaynağının camlı kapısından giriyoruz. Hiç kimseye görünmeden bir köşeye yerleşiyoruz. Bazan Tecvit kaidelerine ve en çok da, Anadolunun muhtelif lehçelerine dayanan ifadelerle hiç durmadan devam eden konuşmaları dinliyoruz.

.....

— Allah, selâmet versin.. Eğer miralay Sadık Bey şimdi burada bulunup ta, bu havadisi duysaydı, mutlaka tecennün ederdi.

— Ya, Gümülcineli.. O işitseydi, muhakkak küplere binerdi.

İki dersiâmın açtığı bu muhavereye (sohbete) Alaylı yüzbaşılıktan mütekaît Tosyalı Veli Ağa da zarif bir nükte ile iştirak etti:

— Efendim!.. Zaten vaziyeti bu hale getiren, o zatların yoklukları değil mi?.. Melun İttihatçılar, köpeksiz köy buldular. Çomaksız oynuyorlar.

Veli Ağa'nın kuvvetli nüktesi, bir iki müderris efendinin hoşuna gitmedi. Fakat kendi aralarında, kendilerinden hiç kimseyi tenkit etmek âdet olmadığı için her taraftan şu sesler yükseldi:

— Aşkolsun, Veli Ağa.. En doğru sözü sen söyledin.

— Efendim!. Biz doğruyu, ancak sizlerin meclisinde öğrendik. Görünen köy kılavuz ister mi?.. Herifler, millete metelik vermiyorlar.. Kuyruklarını dikmişler.. İnatçı katırlar gibi, alabildiklerine gidiyorlar.

Takdirden şımaran Veli Ağa'nın bu küstahça sözleri, daha ziyade hoşla gitti. Kıs kıs, gülüşme sesleri yükseldi. Ve birdenbire hararetlenen konuşma, şöylece devam etti:

— Efendim herifler, hem cahil.. Ve hem cesur... Malûma. Bu kabil insanlardan, cidden korkulur.

— Canım, Allah bu adamların akıllarını almış. Ne yaptıklarını bilmiyorlar. Daha dün, İngiliz sefirinin arabasını çektiklerini unutuveriyorlar.

Bu sözler, âdeta bir zemberek tesiri yaptı. Oradaki bütün çember sakallı çeneler, birer makine gibi işleme başladı:

— Efendim.. O zaman İttihatçılar, tutunacak dal arıyorlardı. Kimden en küçük bir iltifat görürlerse, ona dört elle sarılıyorlardı... Malûm ya İngilizler, hürriyetperver millettir. Hürriyetin ilânı, bu milletin hoşuna gitti. Londra'dan, takdir sesleri yükseldi. İttihatçılar, bundan cesaret aldılar. İngilizlerin daha fazla teveccühlerini kazanmak için, o sırada İstanbul'a yeni gelen sefir Mister Lavter'in Sirkeci istasyonundan bindiği arabarın atlarını çıkardılar. Kendileri koşuldular. Bu suretle de İngiliz dostluğunu kazanmaya muvaffak oldular... Amma velâkin, bu dostluğu idameye muvaffak olamadılar.

— Olamazlardı. Çünkü arada, Kâmil Paşa meselesi vardı...

— Kâmil Paşa meselesi mi?..

— Öyle ya... İttihatçılar, hayatlarında bir defa akıllılık et-

mişler.. Meşrutiyeti ilân eder etmez, o acemilik devirlerinde Kâmil Paşa'yı Sadaret mevkiine getirmişlerdi.

Bu zatın Avrupa siyaseti üzerindeki tesirinden ve bilhassa İngilizler nazarındaki yüksek mevkiinden istifade etmek istemişlerdi. Şuna emin olmalıdır ki, o sırada İngilizlerin İttihatçılara gösterdikleri teveccühün başlıca sebebi, işin başına Kâmil Paşa'nın geçmiş olmasıydı. Yoksa, sefirin arabasını Sirkeçiden Eminönüne kadar değil... Beyoğlu'ndaki sefarethanenin kapısına kadar da çekmiş olsalardı, yine İngilizlerin teveccühünü celbedemezlerdi... Nitekim Kâmil Paşa Sadaretten çekilir çekilmez, İngilizler de politikalarını değiştirdiler. İttihatçılardan, yüz çeviriverdiler. Eğer Kâmil Paşa iktidar mevkiinde kalmış olsaydı, şimdi bize top, tüfek işler miydi?..

— Veliaht, Yusuf İzzettin Efendi hazretleri de, aynen böyle söylüyormuş. Kâmil Paşa'nın tekrar Sadaret mevkiine getirilerek, hükûmetin tekrar İngiliz dostluğunu kazanmasını istiyormuş.

Söz buraya gelince, ehemmiyet kesbetti. Bu çember sakallı kahve diplomatlarından biri, birkaç ay evvel parlayıp sönen bir dedikoduyu, tekrar alevlendirmek istedi.

— A, canım... Enver ile efendi hazretleri arasındaki mücadele de, bu yüzden vukua gelmedi mi?

— Mücadele mi?

— Öyle ya... Enverin Islahat heyeti diye Alman zabitlerini memlekete doldurduğunu haber alan Efendi Hazretleri fena halde hiddetlendi. Enveri, köşküne çağırarak fena halde tekdi-re girişti. Enver de dayanamıyarak mukabele göstermek istedi. Efendi Hazretleri hemen tabancasını çıkararak Enverin üzerine ateş etti. Fakat ne çare ki kurşun, ayağına isabet etti.

— Garip değil-mi?. Bazıları Enverin, Ahmet Abuk Paşa tarafından yaralandığını söylüyorlar.

— Ne münasebet efendim?.. Ben, meselenin en âdil şahidiyim... Bugün dünya.. Yarın, ahret... İki elim, yanıma gelecek.

Sakalını sıvayarak şu sakalımla yalan söyleyecek değilim a... Ben o gün, köşkte idim. Efendi Hazretlerinin imamı tarafından, öğle taamına davet edilmişim. Tabanca sesini, kulaklarımla işittim. Ayağından yaralı olan Enver, otomobile bindirilip götürülürken de gözlerimle gördüm.

Çember sakalını teminat olarak gösteren bu zatın sözleri, derin bir sükût ile karşılandı. Bu sözleri, bir türlü zihinlerine sığdıramıyanlar da vardı. Fakat burada, bu çember sakallı kahve diplomatları arasında, İttihatçılar aleyhinde söylenecek sözleri münakaşa etmek, onun aksini iddiaya girişmek âdet değildi.

Bugünün dünya ve yarının ahret olduğundan bahseden bu zatlar, İttihatçılar hakkında uydurulmuş olan en koyu yalanları ve hattâ en şenî iftiraları bile mübah addederler... Yüzlerindeki derilerin bir köşesi buruşmadan, sakallarının bir tek teli bile oynamadan, kendileri de yalan söylerler.. Ve söylenen yalanları dinlerlerdi.

Bugün nasılsa, içlerinden biri sabredemedi. Ancak yanındaki birinin işitebileceği derecede hafif bir sesle:

— Enver, çok ataktır. O kurşunu yedikten sonra, oradan kolay kolay çıkmadı ama... Diye, söylendi... Fakat bu söyleniş, o küçücük kahvenin yegâne patron ve işçisi olan Kırım'lı tarafından sorulan bir sual arasında gürültüye gitti:

— Acaba Almanlarla yapılan ittifakın esasları nedir?.. Gazeteler, buna dair hiçbir şey yazmıyorlar?.

Sual, mükemmeldi. Alabildiğine tefsirlere ve dedikodulara müsaitti. Çeneler derhal, yeniden faaliyete geçti:

— Rivayete nazaran.. Şayet harp olursa.. Bizim Ağalar bütün ordu ile donanmayı Almanların emrine vereceklermiş.

— Ben, bunun aksini işittim. Almanlar, bizi muhafaza etmek için, iki milyonluk bir ordu göndereceklermiş.

— Canım.. İster öyle, ister böyle olsun. Asıl, şartlara bakalım... Acaba bu ittifak, ne şartla yapıldı?..

— Enverle Talât, Almanlardan yirmi milyon altın istemişler.

— Alabilmişler mi?..

— Alacaklarmış.

— Fakat, ne mukabilinde.. Onu biliyor musunuz?.

— Ne mukabilinde?

— Kadıköy iskelesinden, Harem iskelesine kadar bütün Haydarpaşa limanı, şimendifer kumpanyasına terkedilecek.

— Karacaahmet mezarlığı da bu hududa dahilmiş.

— Mezarlığı ne yapacaklarmış?

— Servi ağacından, çok iyi tüfek kundağı olurmuş.. Koza-laklarından da, bir nevi dinamit yapılmış...

— Daha?...

— Haydarpaşa'dan itibaren Bağdat'a kadar dayanacak olan şimendifer yolunun iki tarafından ikişer yüz kilometrelik arazi de, Almanlara terkedilmiş.

— Aman...

— Amanı zamanı yok... İttifak şartnamesi böyle imiş.

— İmza edilmiş mi?.

— Bazı nazırlar, imza etmişler.. Bazı nazırlar da, istikbaldeki mes'uliyetten korkarak imzadan çekinmişler.

— İmza edenler, kimlermiş?..

— Malûm ya... Enver, Talât, Cemal...

— En mevsuk rivayetlere nazaran, bu işte Enver üç milyon lira almış. Talât ile Cemal Paşa'ya da birer buçuk milyon vermişler. Fakat onlar, kabul etmemişler. Yarımşar milyon daha istemişler.

— Vay Allahın zalimleri... Bosna Herseği, Giridi, koca Rumeliyi nasıl sattılsa; şimdi de Anadoluyu...

Kırımlı patronun bulunduğu köşeden, sert bir çan sesi işitildi. Hararetli konuşma, keskin bir bıçakla kesilir gibi kesildi. Bütün gözler, o küçücük fesat kaynağının caddeye nazır camekânlarına çevrildi. Kaldırımın kenarında duran genç bir zabitin

gözleri, hafifçe buğulanmış olan camekânın camlarına çevrilmişti.

Çember sakallı çenelerin işlemesini birdenbire durduran korku, uzun sürmedi. Beş on saniye sonra, kendisine iltihak eden arkadaşlarıyla kolkola girerek Beyazıt istikametine doğru ilerledi... Fesat kaynağına gözlerinin kayması da, -ihtimal ki- alelâde bir tesadüfen ibaretti.

Korku zail olduktan sonra, şu fısıltı devam etti:

— Galiba, yine tarassut altındayız.

— Elhâinü hâifün?!

Halbuki asıl korkan kendileri idi.

Soldaki peykenin, kahve ocağına yakın köşesinde, üç kişi arasında da şu fısıltı geçti:

— Bugün yine beş on yafta yazdıralım da, sabaha karşı cami kapılarına yapıştıralım... Millet, gafil avlanmasın. Bu hain ve zalimler tarafından memleketin satıldığını herkes anlasın.

* * *

Kabahat, İttihatçılar da idi. Vaziyeti, iyi idare edememişlerdi.

Almanlarla yapılan ittifak, hiç şüphesiz ki uzun müddet saklanamıyacaktı. Şu halde ittifaknameyi, Sait Halim Paşa'nın yalısındaki yazı masasının üst gözündə sınıksı saklamakta ne mânâ vardı?

Er, geç meydana çıkacak olan bu ittifaknamenin şartları derhal ilân edilmiş olsaydı, efkârı umumiyeye açık bir hesap verilmiş olacaktı. Ve, kalblerinde kin kaynıyan muhalifler de, bu açık hesap karşısında susmaya mecbur kalacaklar... Kırımının kahvesinde kaynatmış oldukları fesat zehirlerini, halkın saf ve cahil zümresinin kalplerine damla damla akıtmaya imkân bulamıyacaktı.

Alman-Türk ittifakını yabancılardan saklamak da müm-

kün değildi. Çünkü, Saray Bosna'da o meş'um silâhın patladığı dakikadan itibaren bütün devletlerin gizli istihbarat ajanları harekete geçmişti. İstanbul'da da faaliyete başladığına hiç şüphe olmıyan bu ajanlar; Enver Paşa ile Talât Bey'in Almanya sefare-tine yaptıkları gece ziyaretini.. Bu ziyaretten sonra, aynı zatların Yeniköy seyahatini.. Ve bütün bunların neticelerini, Kırımının kahvesindeki müfsitlerden daha çabuk öğrenmişlerdi.

Nitekim ittihatçılar, bu âmiyane dedikoduların önüne geç-miye muvaffak olamadan, bütün İstanbul muhitini binbir türlü şayialar kaplayıverdi. Daha Avrupada harp başlamadan, bütün İstanbul halkının kalbini âdeta bir harp korkusu istilâ etti.

* * *

YILDIZ SARAYI İLE BABİÂLİ ARASINDA BİR TELEFON MUHAVERESİ

— Alooo.. Burası, Yıldız Sarayı... Talât Beyefendi!.. Siz mi-siniz?.

— Evet.

— Nasılsınız efendim?

— Teşekkür ederim.. Ya, zatı âliniz?.

— Arzı hürmet ederim... Bir kaç saniye sükût ve tereddüt-ten sonra mühim bir mesele hakkında, zatı âlinizi rahatsız ede-ceğim.

— Buyurunuz efendim.

— Yanınızda kimse var mı?

— Var ama.. Yabancı değil. Konuşabilirsiniz.

— Şey efendim... Düindenberi, şehirde dolaşan bir şayia, sarayı hümayuna da aksetti.

— Ne gibi şayia, o?.

— Rivayete nazaran.. Hükûmet.. Almanya ile ittifak etmiş.

—

— Sarayda.. Arkadaşlar arasında.. İsrar ile bundan bahsediliyor.

—

— Bu meselenin aslı olup olmadığını anlamak isterdim.

— Enver Paşa'dan sormadınız mı?..

— Harbiye Nezaretine telefon ettim. Kendilerini bulamadım.

— Biraz evvel, Sadrâzam Paşa'nın odasında idi. Bir defa da orada arayınız.

— E.. Bu mesele hakkında zatı âlinizden birşey öğrenemez miyim?..

Alaycı bir sesle:

— Hangi mesele hakkında?.

— Canım efendim.. Şu, Almanya ittifakı hakkında.

— Evet.. Öyle bir şey var.

— Hayret ifade eden bir sesle yaa, hakikaten ittifak akdedildi mi?

— Eh.. Ona benzer bir şey yapıldı.

— Dün akşam, Sadrâzam Paşa Hazretleri, huzuru hümayuna kabul buyurulmuşlardı. Bundan kat'iyen bahsetmediler.

— Malûm ya.. Sadrâzam Paşa Hazretleri, resmiyeti severler. Herhalde, resmen arzedeceklerdir.

— Şevketmeap efendimiz, meseleyi hariçten duymuşlar. Merak buyurmuşlar. Hakikati, öğrenmek istiyorlar.

— Hakikat, söylediğim gibi.

— Yani.. İttifak, akdedilmiştir. Öyle mi?..

— Evet.

— Tabiidir ki, Şevketmeap efendimiz, ittifak şartlarını da öğrenmek istiyceklerdir. Kendilerine nasıl arz edeyim.

— Tamamile hükûmetimizin lehine olduğunu söylersiniz!

— Bu hususta biraz izahat veremez misiniz?

— Canım, fazla izahat ile, Zatı Şahaneyi yormakta ne mâ-

na var?.. Vaziyeti hâzıra dolayısıyla, Avrupadaki devlet zümrelerinden biriyle ittifak akdedilmesi lâzım geldi. Hükûmet, menfaatinin nazarı dikkate alarak, Almanya ile ittifak etti.

— Muahede imza edildi mi?

.....

Telefonlar kapandı.

Yıldız Sarayının telefonu başında olan zat, hiddetle kaşlarını çatmıştı:

— Sultan Hamid'in, kulakları çınlasın. Kendisinin yapamadığını halefleri yaptı, diye mırıldandı.

Ve sonra.. Padişahın huzuruna gitmek için, redingotunu giymiye çalışırken, yazıhanesinin yanındaki koltukta oturan ve üzerinde, Topçu Livası üniforması bulunan Ferit Paşa'ya şöylece dert yanmaya başladı:

— Bir devletle ittifak yapılıyor. Fakat, ne bu ittifakın müzakeresine başlanırken.. Ne müzakeresi devam ederken.. Ve ne de bu müzakere ikmal edildikten sonra, hükümdara haber verilmiyor... Anlamıyorum. Bu efendiler, padişahın vükelâsı mı.. Yoksa, hükûmet ortakları mı?

Ferit Paşa, mânalı bir tebessümle gülümsedi:

— Saygılı adamlar.. Zatı Şahaneyi, olur olmaz şeylerle rahatsız etmek istemiyorlar.

— Aman efendim.. Olur olmaz şey ne demek?.. Mesele, falan vilâyete, filân beyin tayini değil. Böyle nazik ve tehlikeli bir zamanda, ecnebi devletlerle ittifak meselesi... Hukuku hükümdarîsine taallûk etmesi hasebile, böyle mühim bir meselede, her şeyden evvel, Şevketmeap efendimizin fikirlerinin alınması lâzım gelmez mi?

— Lâzım gelir ama.. Onların işlerine gelmez.

— Vallahi, korkuyorum... Allah esirgesin. Şayet günün birinde Avrupada bir harp zuhur ederse, harbe girdiğimizi gazetelerden öğreneceğiz.

Ferit Paşa, şişman göbeğini sarsa sarsa gülerek cevap verdi:

— Kaymakam Enver Bey'in Mîri Liva rütbesile Harbiye Nazırlığına tayin edildiğini gazetelerden öğrendiğiniz gibi...

Padişah Beşinci Sultan Mehmed'in huzuruna gitmek için redingotunun düğmelerini ilikliyen zat, kıpkırmızı kesildi. Tek bir kelime ile dahi cevap veremedi. Teklifsiz misafirini odasında yalnız bırakarak, süratle çıkıp gitti.

Ferit Paşa, daha hâlâ müstehzi bir tebessümle gülümsemekte idi. Çünkü, sarayın ve bilhassa hükümdarın vaziyeti, cidden gülünecek halde idi.

Bu zatın söylediği son sözler yalan değil.. Yanlış değil.. Hattâ şaka da değil.. Tam bir hakikatti.

Şu konuşmaların geçtiği tarihten -takriben- altı ay kadar evvel bir sabah, Padişah Sultan Mehmed'e gazeteler takdim edildi. Hünkâr ilk gazeteye göz gezdirirken birdenbire durarak:

— Allah, Allah... dedi ve sonra, gazeteleri kendisine takdim etmiş olan Esvapçıbaşı Sabit Bey'in yüzüne bakarak:

— Enver, Harbiye Nazırı mı olmuş?.

Sabit Bey, evvelâ sükût etti. Ve sonra, Padişahın sualini cevapsız bırakmamak için:

— Bilmem, efendimiz, diye meseleyi bilmemezlikten geldi.

Sultan Mehmet, elindeki gazeteyi Sabit Bey'e uzattı:

— Baksana.. Burada, Enver'in Harbiye Nazırlığı yazılı... Olur şey, değil... Bu vazife için, o henüz çok genç sayılmaz mı? diye mırıldandı.

Zavallı hükümdarın:

— Onu Paşalığa kim terfi etti. Bu vazifeyi ona kim verdi. Bunlardan benim haberim olmak lâzım gelmez mi?.

Demesi icabederdi... Fakat gazeteyi Sabit Bey'e uzatırken, oda kapısındaki perdenin hafifçe kımıldadığını hisseder etmez derhal sözünü çevirmiş.

— Bu vazife için o henüz çok genç sayılmaz mı? demek mecburiyetini hissetmişti.

Fakat herhalde Enver Paşa Zatı Şâhaneye bir sürpriz yapmak istemiş olacak ki, bir iki saat sonra, Liva üniformasile saraya geldi. Saray erkânının hararetili tebrikleri arasında Sultan Mehmed'in odasına girdi.

Bir iki saat evvel, onun Harbiye Nazırlığına hayret eden Sultan Mehmet, onu büyük bir samimiyetle kabul etti. Bütün saray erkânından daha hararetle tebriklere, taltiflere garkeyledi. Hattâ:

— Meşrutiyetin istihsalı uğrunda gösterdiğin muvaffakiyet gibi, inşallah bu vazifende de büyük muvaffakiyetler gösterirsin, evlâdım, diye hâlisane duayı da ihmal etmedi.

Birçok kimselerin safdil zannettikleri.. Ve bazı cüretkârların da hamakat izafe eyledikleri Beşinci Sultan Mehmed bilâkis bir hayli zeki ve bilhassa vaziyetleri idare etmek hususunda, çok maharet sahibi idi. Onun saf bir ifade vererek herkese gösterdiği melek haslet çehresinin altında öyle bir, ikinci siması vardı ki.. Onu, en yakınında bulunanlar bile pek nadir görebilirlerdi.

* * *

Ferit Paşa, bulunduğu odada pek fazla yalnız kalmadı... Odanın sahibi olan zat, çatkın bir çehre ile avdet ederek sırtındaki redingotu çıkarıp bir kanapenin üzerine fırlattı. İş başında giydiği siyah ceket giymiye başladı.

Ferit Paşa, büyük bir merakla:

— Şevketmeap Efendimiz ne buyurdular, bu işe?.. Diye mırıldandı.

Oda sahibi olan zat, evvelâ mânalı bir ifade ile:

— Ne buyuracaklar?... Diye bağırdı... Sonra, ihtiyatsızlık ettiğini anladı. Ferit Paşa'ya, biraz daha yaklaştı. Sesini mümkün mertebe hafifleterek:

— Bu mübarek zata da bir türlü aklım ermiyor... Biraz evvel, vaziyetten şikâyet ediyordu. Bu nasıl iş?.. Olan biten şeylerden, beni haberdar etmiyorlar. Hattâ, olduktan sonra da malûmat vermiyorlar, diye söyleniyordu. Şimdi de, onlar, işlerini bilirler. Herhalde, devlet ve milletin istikbalini düşünüyorlar diyor... Halbuki bir hükümdar sıfatile, vaziyete kendisinin hâkim olması lâzım gelmez mi?.. Diye mırıldandı.

Ferit Paşa, yine göbeğini sarsa sarsa gülümsedi. Oda kapısına, süratle göz gezdirdikten sonra, muhatabına doğru eğildi. Fısıltıya yakın bir sesle:

— Siz konuşurken, oda kapısının perdesi kımıldamıştır, dedi.

Odanın sahibi olan zat, artık sabredemedi. Saraylarda pek az görülebilen medenî bir cesaretle:

— Aman Paşam... Daha hâlâ mı, perde kımıldamasından korkacağız?... Şu köhne dünyanın altında kaynıyan volkanın homurtusunu işitmiyor musun? Bu gün öyle nazik bir zamandayız ki.. Devlet işleri, kumar oynar gibi idare edilmez... Ben, Sait Halim Paşa'ya şaşıyorum. Derli toplu bir zattı. Halbuki o da sakalını, ötekilere kaptırdı... ama ne olursa, kendisine olacak. Zavallı adam, galiba ötekilerin narına yanacak... Baksana azizim, bu ne haldir?... Bir evnebi devlet grupile ittifak mukavele-namesi imza ediliyor da, bunun şartları, hükümdara bile bildirilmiyor... Fakat, niçin bildirilmiyor?...

İyi bir şey yapılmışsa, saklanmamalıdır... Eğer fena bir şey yapılmışsa, mesuliyetten korkmalı.. Ve zavallı bir hükümdarı da, haksız yere bir mesuliyet altında bırakmamalıdır. Mademki resmen bir mukavele-name aktedilmiştir. Bunu, hükümdar da bilmelidir, diye cevap verdi.

Gerek sarayın ve gerek muhtelif zümrelere mensup halkın bu endişe ve telâşları haksız değildi. Çünkü son derecede mahrem tutulmasına rağmen yine şehirde şayi olan ittifak meselesi, herkesin kalbine yeni bir harp korkusu vermişti.

Avrupanın büyük devletleri, birer birer seferberlik ilân ediyorlar.. Başdöndürücü bir faaliyetle harp hazırlıkları görüyorlardı.

Vaziyet, o kadar nazik, ve tehlike o derece barizdi ki.. Bu vahamet karşısında titrememek mümkün değildi.

— Halkın endişesi, şu çerçeve içinde toplanıyordu:

— Balkan harbi gibi nisbeten ehven bir harpte, büyük bir felâkete uğradık. Maddî ve manevî zararlar altında ezilip kaldık. Şayet bu defa da talih yüzümüze gülmez de makûs bir cereyana girerse, o zaman ne yaparız?

İttihatçılar, halkın bu endişesini haklı buluyorlardı. Vahameti, inkâr etmiyorlardı. Ancak, zuhur etmesi çok kuvvetle tahmin edilen hâdisata karşı, halkı metanetle hazırlamayı düşünüyorlardı.

Artık, tehlike, gözle görülecek ve elle tutulacak hale gelmişti. Temmuzun 29 uncu günü, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan Kırallığına harp ilân etmişti.

Avusturya topçularının Sırbistan topraklarına savurdukları güllerin tarrakaları, dalga dalga yayılarak dünyanın en hücre köşelerine kadar korkunç akisler yapıyordu. Ve bu top sesleri, senelerdenberi dünyayı tehdit eden büyük harp felâketinin başladığını ilân ediyordu.

Vaziyet, bu şekli aldıktan sonra artık İttihatçılar da efkârı-umumiyyeye hak verdiler. Almanlarla yapılacak olan ittifakı saklamaya lüzum görmediler.

Şimdi, onlar da düşüncelerini ortaya koymakta bir beis görmüyorlar.. Halkın endişelerine, şöylece mukabele ediyorlardı:

— Büyük bir harp, muhakkaktır. Avrupanın iki devlet zümresi, mutlaka birbirleriyle çarpışacaktır... Bu müthiş müsademe esnasında, bitaraf kalmamıza, memleketimizin coğrafi vaziyeti müsait değildir. Er ve geç, muharip zümrelerden bir taraf, bizi şiddetle tazyik edecektir.

Bitaraf kalacağız diye, kendimizi ayaklar altında ezdiremeyiz. Zelilâne bir ölüme, kurban gidemeyiz. Buna binaen, biz de şerefimizle bu mücadeleye girmeli, icap ederse bu uğurda mahvolup gitmeliyiz... Maamafih bizim harbe girmemiz, pek o kadar kat'î değildir. Hükûmet, harbe girmemek için, bütün gayretlerini sarfedecektir... Olabilir ki başlayan harp, yalnız Avusturyalılarla Sırlılara münhasır kalır. O takdirde, bizi de rahat bırakır. Zaten, Almanlarla yapacağımız ittifak muahedesi mucibince, eğer harp yalnız Avusturyalılarla Sırlılara inhisar ederse; ne Almanlar ve ne de biz, harbe iştirak etmiyeceğiz. Ancak Rusya harbe müdahale eylerse, o zaman biz de muharebeye gireceğiz... Şayet böyle bir mecburiyet karşısında kalırsak, neticenin çok faydalı olacağına tamamilen eminiz. Çünkü dünyanın en mükemmel silâhlarına ve en yenilmez ordusuna malik olan Almanların, behemehal galip geleceklerine kat'iiy kanat beslemekteyiz. Mütteliklerimizle kazanacağımız zaferden sonra da, gerek Balkan Harbinde ve gerek Trablusgarp harbinde kaybettiğimiz yerleri, tekrar elimize geçireceğiz. Aynı zamanda, alnımızda taşıdığımız mağlûbiyet lekesini de, şerefli bir galibiyetle sileceğiz.

İttihatçıların bu mantık ve muhakemeleri o kadar kuvvetli idi ki.. Gerek Sarayda ve gerek ittifak muahedenamesi hakkında henüz hiçbir şey bilmiyen vükelâ arasında, bu mukabeleyi daha kuvvetli bir mantık ve muhakeme ile red ve cerhedecek (çürütecek)bir tek fert zuhur etmedi... Efkârımız ise, hiçbir kıymet ve ehemmiyeti haiz değildi. Çünkü halkın yegâne silâhı, boş yere dedikodudan ibaretti.

İttifak muahedenamesinin müteşebbisleri, en küçük bir itiraz karşısında kalmadan işlerini bitirdiler. 1914 senesi Ağustos ayının birinci günü öğleden sonra başladıkları müzakereyi, ertesi gün ikmal ederek kendi aralarında imza ettiler.

Muahedename metninin mahremiyetine, son derecede itina gösterildi. Ancak müteşebbisleri tarafından imza edildikten

üç gün sonra, aynı mahremiyet içinde Padişah Sultan Mehmedi hususî şekilde gösterilerek ona da imza ettirildi.

Saray erkânından, İstanbul'un en hücre köşelerinde yaşayan halka kadar herkes; bu meçhul muahedenamenin metnini anlamak için, büyük bir merak içinde idi.

Almanya Sefiri Von Vangenhaym İle Enver Ve Leyman Von Sanders Paşalar Arasında

Ağustosun beşinci günü...

Harbiye Nezaretinde, göze çarpacak kadar bir faaliyet var. Odalarda ve koridorlarda toplanan küçük gruplar arasında, harp havadislerinden bahsediliyor. Avusturyalıların ânî ve şiddetli taarruzu karşısında, Sırlıların büyük bir sükûn ve itidal ile gösterdikleri metanet ve mukavemet dilden dile geziyor.

İkinci vakti geçiyor. Birinci nişancı alayının bando müzika-sı, Harbiye dairesi binasının önündede ikinci nöbetini çalıyor. Tuna Dalgaları valsinin raksan nağmeleri, Boğazdan gelen hafif bir akşam rüzgârile dağılıyor. O koca binanın cephesinde akisler yaparak dalgalanıyordu.

O gün öğleden sonra, mütemadiyen odasında çalışmış olan ıslahat heyeti reisi, Müşir Leyman Von Sanders Paşa, masasının karşısında ve ayakta duran bir Alman Miralay ile görüşüyor.

Birdenbire telefonun zili çalıyor. Leyman Paşa, Miralayla konuşmasını kesiyor. Telefona cevap veriyor:

— Ya.. leyman Von Sanders..

Telefon konuşması, devam ediyor:

— Ben.. Von Vangenhaym.

— Ne arzu buyuruyorsunuz, ekselâns?

— Derhal, Tarabyadaki sefarethaneye gelmenizi rica edeceğim. Mühim birşey görüşeceğiz.

— Şimdi mi?.

— Evet.. Hemen şimdi.

Leyman Paşa, telefonu kapıyor. Zile basıyor. Gelen emirber çavuşuna, otomobilin hazır olmasını emrediyor. Alman Miralayı ile konuşmasını kısa kesiyor. Otomobiline biniyor. Doğruca Tarabyadaki Almanyaya sefarethanesine gidiyor.

Bu akşam sefarethane, mutaddan daha fazla bir sükûn içinde... Kapıda Leyman Paşa'yı bir kâtip karşılıyor. Ve:

Srefir Hazretleri, zatı âlinize, hususî çalışma odasında bekliyor.Diyor.

Bu esrarlı davetten ve sefirin hususî odasına sevkedilmekten az çok taaccüpte bulunan Leyman Paşa, bu maruken döşemeli odaya girer girmez, Enver Paşa'yı orada sefirle başbaşa görünce o kadar hayret ediyor ki.. Bu ağırbaşlı zat:

— A.. Enver Paşa da burada, ha?...

Dememek için kendini güç zaptedebiliyor.

Leyman Paşa'nın mahmuzları birbirine çarpıyor... İslahat Heyeti Reisi Müşir (Mareşal), henüz liva (Tuğgeneral)rütbesinde bulunan Harbiye Nazırını büyük bir ciddiyetle selâmlıyor.

Enver Paşa ile sefir de, aynı ciddiyet ve hürmetle selâmlara mukabele ediyorlar. Yazıhanenin yanındaki maruken koltuklardan birini gösteriyorlar.

Kısa süren âfakî bir konuşma cereyan ediyor. Ondan sonra, asıl konuşulacak meseleye geçiliyor.

Enver Paşa, mutadî veçhile az söylüyor. Sefir, kısa bir mukaddemeden sonra, muhavereye şöylece devam ediyor:

— Almanyaya ile Türkiye arasında, hafi (gizli) bir ittifak mukavelesi akdolunuyor.

— Bir iki gündenberi, böyle birşeyler duyduğumu hatırlıyorum.

— Şimdi, Enver Paşa ile bu ittifak muahedenamesinin projesini hazırlıyoruz.

— Çok âlâ.. Büyük muvaffakiyetler temenni ederim.

— Yalnız.. Bir mesele hakkında tereddüt ettik. Ve bu husus için sizin mütalâanızı almak istedik.

— Hangi mesele hakkında?

— Şayet Türkiye harbe girecek olursa, Alman zabitanı ne surette istihdam edilmelidir.

— Fakat, Alman zabitlerinin burada kalıp kalmıyacakları, şüpheli bir meseledir. Çünkü, şayet Almanya Avrupada bir harbe girecek olursa, Alman zabitlerinin derhal Almanya'ya çağırılacaklarına dair, ıslahat heyetinin mukavelenamesinde bir madde münderiçtir.

— Evet ama.. Şimdi Almanya ile Türkiye arasında, bir mukavele aktedilmektedir. Bu mukavelenin icabatından olarak Alman zabitleri Türkiyedeki vazifelerine devam edeceklerdir. Bu vaziyete nazaran Alman zabitlerine nasıl vazifeler tevdi edilmelidir.

Leyman Paşa, kısa bir düşünceden sonra, kat'î bir sesle mütalâasını söyledi:

— Alman zabitleri, harbin sevk ve idaresine hakikî tesirler icra edecek mevkilere yerleştirilmelidir.

Sefir Vangenhaym, gözlerini Enver Paşa'ya çevirdi. İhtimal ki ondan:

— Fakat bu, nasıl olur?... Şu halde Türk ordusu, Alman zabitlerinin emir ve kumandasına girmiş oluyor.

Demesini bekledi... Fakat Enver Paşa sükût etti. En küçük bir itiraz ve muhalefet göstermedi.

Bunun üzerine sefir, eline kalemi alarak, önündeki proje müsveddesine, fransızca olarak şu fıkrayı ilâve etti:

Alman zabitleri, ordunun umumî sevk ve idaresi üzerine fiilen tesir edecek vazifelere tayin olunacaklardır.

Mesele, hallolmuş.. Mülâkat da, hitam bulmuştu.

Leyman Paşa, projesi hazırlanan muahedenamenin diğer maddelerinden de kendisine bahsedilmesini bekledi. Fakat ne sefir, ne de Enver Paşa tarafından kendisine hiçbir malûmat verilmemi.

Leyman Paşa, bu garip ketumiyete taaccüp etti. Bunda da, haksız değildi... Avrupada harbin başladığı bir sırada, çok mühim askerî bir vazifeyi deruhde etmiş olan bir heyet reisinin, iki müttefik devlet arasında akdedilecek siyasî ve askerî ittifaknameyi hulâsa şeklinde olsun bilmesi lâzım gelmez miydi?

Leyman Paşa, ayağa kalkarak avdet için müsaade istedi... Aynı zamanda Enver Paşa da kalkarak:

— Arzu ederseniz, beraber gidelim, dedi.

Leyman Paşa, ihtimal ki Enver Paşa'nın yolda bazı şeyler söyleyeceğini zannederek bu teklifi derhal kabul etti.

Halbuki genç Harbiye Nazırı, son derecede dalgın ve düşünceli idi. Leyman Paşa'nın sabırsızlıkla beklemesine rağmen uzun müddet sükût ettikten sonra birdenbire dönerek:

— Mareşal!.. Türkiye harbe girerse.. Ben, Başkumandan vekâleti vazifesini deruhde edeceğim... O takdirde, benim erkânıharbiye riyasetimi kabul eder misiniz? dedi.

Enver Paşa'nın bu sözleri Leyman Paşa'ya o kadar hayret verdi ki kendisile lâtife edip etmediğini anlamak için, derhal gözlerini onun gözlerine dikti... Halbuki Enver Paşa şu anda hiç şüphe götürmeyecek bir halde ve hattâ her günkünden daha ziyade ciddî idi.

Bu ciddiyet, Leyman Paşa'nın hayretini derhal hiddete tebdil etti. İçinden taşan öfkeli ve âdeta sert bir ifade ile:

— Hayır... Harpte, bir kıta idare etmeyi tercih ederim, diye cevap verdi.

Enver Paşa zihnen o kadar meşguldü ki, Leyman Paşa'nın bu sert ifadesindeki mânâyı bile farkedecek halde değildi. O yine sükût etti. Hayalinde hazırladığı işlere ve sürprizlere dalıp gitti.

Leyman Paşa, gururu rencide edilmiş bir insan gibi, kıpkırmızı kesilmişti. Çünkü, dört sene evvel Almanya'da bir askerî manevrada Binbaşı üniformasıyla gördüğü Enver'in bugün kendisine Başkumandan vekilliğinden bahsetmesi.. ve bilhassa, Er-

kânıharbiye Reisliğini teklif eylemesi, bu mutaassıp askerin meslekî düşüncelerine pek aykırı gelmiş.. Sınırları üzerinde pek fazla bir tesir husule getirmişti.

Şu cihet de ifşa edilmesi lâzım gelen bir hakikattir ki, Leyman Paşa'nın Enver Paşa'ya karşı duyduğu gizli hiddet, ilk defa olarak şu anda vukubulmuş değildi. Askerî rütbelerinin herbirini büyük emeklerle kazanmış olan bu Alman Generali, -aşağı, yukarı- dört aydanberi Envere karşı hiddetli idi. Bunun sebebi de, sadece meslek gayretinden ibaretti.

Leyman Paşa'nın, Enver Paşa'ya tutulmasına, şu vak'a sebep olmuştu... 1913 senesi kânunuevvel ayının soğuk bir günü idi. O tarihte Harbiye Nazırı olan Müşir Ahmet İzzet Paşa, o gün makamına gelmedi. Ve dairede, Nazır Paşa'nın hastalığına dair bir rivayet zuhur etti.

Leyman Paşa, çok hürmet ettiği İzzet Paşa'nın hastalığına müteessir oldu. Yaverini Paşa'nın konağına göndererek hatırlattı. Avdet eden yaver, Paşa'nın hastalığı hakkında o kadar müphem ve mânalı bir malûmat verdi ki, Leyman Paşa, İzzet Paşa'yı bizzat ziyarete karar verdi. Ve İzzet Paşa'nın konağına gidip de, Paşa'yı tamamilen sıhhat ve âfiyette görünce, hayretini gizliyemedi.

İzzet Paşa, vaziyet hakkında, kısaca malûmat verdi:

— İstifaya mecbur oldum, demekle iktifa etti. Bu ciddî zat, maruz kaldığı elim vaziyeti, bir yabancıya ifşa etmek istememişti.

İstifasının sebebine gelince.. Henüz kaymakam (Yarbay) rütbesinde olan Enver Bey'in Harbiye Nezareti makamına getirilmesine İttihatçılar tarafından karar verilmişti. Ve İzzet Paşa'ya da:

— Siz, istifa ediniz, denilmişti.

İzzet Paşa, yüksek bir ahlâk metaneti gösterdi. Bu sebebi, Leyman Paşa'ya söylemedi.

Fakat, en küçük bir harekette bile ciddî bir sebep ve mâna

aramıya alışmış olan bu Alman generali, İzzet Paşa gibi doğru, vazifeperver ve en küçük bir şüphe götürmez olan bir zatın, böyle ânî bir surette istifaya mecbur edilmesi ne akıl erdiremedi. Kendisine izahat verilmiyen bir meseleyi uzun uzadıya sormayı da nezaket ve terbiyesine yediremedi:

— Sizin gibi, her cihetle ihtirama şayan olan bir çalışma arkadaşımı kaybettiğimden dolayı cidden müteessirim, demekle iktifa etti.

Ertesi gün Leyman Paşa, Harbiye Nezaretindeki odasında çalışıyordu... Odasının kapısından, liva üniforması giymiş genç bir zat girdi. Büyük bir ciddiyetle, Leyman Paşa'nın masasına ilerledi. Ve kendini takdim etti:

— Yeni Harbiye Nazırı... Enver Paşa...

Leyman Paşa, şaşaladı. Genç erkânıharp livasının yüzüne dikkatle baktı. Ancak o zaman, dört sene evvel, bir tesadüf eseri olarak, Almanya'da, bir manevrada gördüğü binbaşı Enver Bey'i hatırladı. Bu harikulâde süratli terfi ve tefeyyüze hayret ederek:

— Tebrik ederim, demiye mecbur kaldı...

Fakat, İzzet Paşa gibi cidden ihtirama şayan bir zatın, icbarla istifa ettirildiği Harbiye Nazırlığı gibi mühim bir makama geçen genç ve tecrübesiz Enver Paşa'ya karşı birdenbire kalbinde bir itimsizlik ve hattâ, gizli bir hiddet uyandı. Çünkü kendisi, onun maiyetinde bulunacaktı. Ve icap ederse, ondan emir alacaktı.

Garip bir tesadüf eseri olarak o gün Leyman Paşa, Sultan Reşad'ın yâverlerinden birine tesadüf etti. Aralarında, şu muhavere geçti:

Leyman Paşa — Harbiye Nazırlığına, Enver Paşa gibi çok genç bir zabıtın getirilmesine hayret ettim. Bu makamın ehemmiyetini düşünerek, zatışâhane buna mâni olmak istemediler mi?.

Hünkâr yâveri — Zatışâhane, Enver Paşa'nın Harbiye Ne-

zaretine tayin olunduğunu, ancak gazetede okudular. Bir saat sonra da liva üniformasile saraya gelen yeni Harbiye Nazırını kabul buyurdular.

Leyman Paşa, o kadar hayret etti ki, kulaklarına inanmak istemedi... Fakat duydukları, bir hakikatti.

— 3 Ağustos 1914 günü, Şeref sokağında Pembe konak da, Cemiyetin birinci sınıf efradından iki zat arasında bir konuşma...

— E.. Uğurlu olsun, azizim?..

— Hayrola.

— Dün, Almanlarla bir ittifak muahedesi imza etmişiz.

— Ha.. Evet... Dün gece biraz Talât'a uğradım. Pek seviniyordu.

— Eh... Fena birşey olmadı.

— Fena birşey olmadı ne demek?.. Çok iyi birşey oldu, desene... Diyeceğim amma, muahedename şartlarını bilmiyorum.

— Canım, bizimkiler yaş yere yatarlar mı?.

— Bilirim, yatmazlar amma.. İnsan, bilmediği birşey hakkında hüküm veremiyor ki...

—

— Senin aran, Talât'la iyidir. Hiçbir şey çıtlatmadı mı?..

— Meserret (sevinç) heyecanının arasında, şöyle böyle bazı şeyler söyledi.

— Aman anlat.

— Anlatacağım, şu... Muahede, pek acele aktedildiği için, galiba iki taraf da işin pek incesine bakmamışlar... Yalnız ittifak, savunmaya dair imiş.

— Yâni?..

— Yâni.. Bir taraf herhangi bir tecavüze maruz kalırsa, diğer taraf da onu müdafaa edecekmiş.

— Aman.. Şu halde, harbe giriyoruz.

— Niçin?.

— Yâhû.. Bilmiyor değilsin ya?.. Dün gece Almanya, Rus-

ya'ya harp ilân etti... Mademki biz de dün ittifaknameyi imza ettik. Şu halde?.

— Vâkıa öyle.. İttifaknamenin imzasından bir saat sonra, Almanya'nın harp ilânı haberi geldi... Şu halde, biz de harbe hazır olmalıyız.

— Seferberlik ilân olunacağına dair de bir rivayet var.

— Gülümsiyerek sabahleyin kalktığımız zaman duvarlara seferberlik beyannemelerinin yapıştırıldığını görürsek, hiç taaccüp etmiyelim, demek ki... Almanlarla beraber, harbe giriyoruz..

— Öyle gibi görünüyor.

— Âlâ.. Girelim... Fakat, ne şartlarla girdiğimizi öğrenmek lâzım değil mi? Dün, Maliye Nezaretinde bizim ihvanlardan (dostlardan) birini ziyaret etmiştim. O da harpten korkuyorum, şayet bizim de harbe girmemiz lâzım gelirse, ne yaparız?.. Hazinesinde, metelik yok deyip duruyordu... Bari, Almanların bize para vereceklerine dair muahedenameye bir madde ilâve etmişler mi?..

— Zannetmem... Çünkü, dün gece Talât'ın yanında da bu bahis geçti. Talât, kendisine sorulan bir suale, biz o kadar büyük bir işe girdik.. Ve, öyle samimî bir ittifakname akdettik ki.. Bunu yaparken, hiçbir maddî menfaat düşünmedik.. Daha doğrusu işin içine para sözünü sokarak, temiz maksatlarımızı kirletmek istemedik cevabını verdi.

— Doğrusu, pek şairane bir düşünüş.

— Kulağına eğilerek birader, sen ne diyorsun?.. Bir müttefik bulduğumuza şükret.

— Yo, canım?..

— Ne zannediyorsun ya?.. Eğer Talât ile Enver, tez elden bu işi becermiş olmasalardı, dünyayı sarması ihtimali olan bu ateşin ortasında yapayalnız kalacaktık.

— İyi amma.. Bu ittifak, bizim kadar Almanlara da faydalı oldu... Onlar da, bizi kazanmış oldular.

— Tabîî.. Talât'ın rivayetine bakılırsa, onlar da pek memnun görünüyorlarmış... Ve neticede, bize pek çok şeyler vâdediyorlarmış.

— Meselâ?..

— Meselâ.. Harpten sonra, istediğimiz yerleri bize vereceklermiş.

— Fena değil.

— Dahası var... Adriyatik sahillerinden, Çin hudutlarına kadar devam etmek üzere bir Büyük Türkistan İmparatorluğu kurulması da çok muhtemelmiş.

— Eh... Öyleyse, diyecek yok.

— Tâlât'ı görme... Neşesinden, ağzı kulaklarına varıyor. Şimdi, yerimde daha rahat ve daha kuvvetli oturuyorum deyip duruyor.

— Canım.. Hakkı var, zavallının... Her gün, haricî ve dahi-lî vaziyetten korkup duruyordu... Bana da kaç defa söyledi. Babîâlinin kapısından girerken, acaba ne gibi meselelerle karşılaşacağım diye, içime bir ürkeklik geliyor, dedi.

— Halbuki dün akşam, işte.. Hükûmet, şimdi hükûmet oldu, diye seviniyordu.

— E.. Cavit Bey, ne diyormuş bu işe?.

— Ne diyecek.. Ne demiye hakkı var?..

— Hanî o, Fransız taraftarıdır, da...

— Olabilir a...

— Olabilir amma.. Onun vasıtasile Fransızlardan bu kadar istikraz (borç) yapıldı. O paralarla top, tüfek alındı... Fransızlar, şimdi o silâhların, kendi veyahut müttefiki üzerine çevrilmesini ister mi?.. Benim bildiğime göre, Cavit Bey o istikrazları akte-derken, Fransızlar şu tarafa dursun, Fransa'nın dostlarile dahi harbe girişmiyeceğimize teminat vermişti.

— Azizim!... Siyaset bu.. Belli olmaz ki... Dün öyle denir de, bugün de böyle yapılıverir...

— Kulağını kaşıyarak dur, dur, dur... Bu sabah birisi söylüyordu. Kimdi, o... Ha, bizim Hakkı...

— Hangi Hakkı?

— Canım, Sapançalı.

— Ne diyordu?..

— Gûya, Fransız sefiri, dün gece ittifak muahedesini haber almış. Derhal Cavid'e haber yollamış. Sefarete davet etmiş. Vaziyetten şikâyet etmiş.. Cavit, böyle bir ittifaktan katiyen haberi olmadığını söylemiş. Ve, eğer doğru ise, istifa ederim, demiş. Cavid'in bu sözleri sefirin pek hoşuna gitmiş. Mademki Fransız dostusunuz. Böyle hareket etmelisiniz, demiş.

— Acaba?..

— Vallahi, bilmem.. Hakkı, bana böyle söyledi.

— Alman amiralinin fendi.. İngiliz kaptanını yendi... Üç şişi viski, Türkleri harbê sokmak için en büyük âmili vücade getirdi—

İstanbul'un her köşesi, her bucağı, her meclisi, her mahfili bu dedikodularla vakit geçirmekle meşgulken, Avrupada da harp ilânları biribirini takip ediyordu.

Tarabyadaki Almanya sefarethanesinde, sefir Vangenhaym'ın maroken döşemeli yazı odasında, sefirle Sadrâzam Saîd Halim Paşa arasında, Alman-Türk muahedenamesinin çarçabuk imzalanmasından bir saat sonra, Almanya devletinin Rusya hükûmetine harp ilân ettiğini yazmıştık.

Bu imza keyfiyeti, 1914 senesi Ağustos ayının 2 nci günü akşam cereyan etmişti. Harp ilânları, şöylece biribirini takip ve tevali eyledi:

3 Ağustosta — Fransız hükûmeti, Almanya'ya;

5 Ağustosta — Avusturya İmparatorluğu, Rusya İmparatorluğuna.

Eh.. Artık volkan patlamıştı. Ve bütün dünya devlet ve mil-

letlerinin mukadderatı üzerine, ateş yağdırmaya başlamıştı.

Hâdise o kadar büyük ve o derece korkunçtu ki, beş gün zarfında altı devletin birbirine girivermesi, bütün dünyayı sersemletmişti. Herkes, derin bir hayret içindeydi.

Çok tabiidir ki İstanbul da, aynı hayret saatlerini yaşıyordu. Bir anda Avrupanın semasını kaplıyan barut dumanlarının kokusu, burada da duyulmaya başlıyordu.

Hafif ruhlu olanlar, bir anda harbin cazibesine kapılmışlardı.

— İşte.. Balkan felâketinin intikamını alacak gün, geldi, diye kollarını ve paçalarını sıvamaya başlamışlardı.

Ağır başlılar ise:

Balkan harbinin omuzlarımıza yüklettiği felâketin ağırlığı altında inim inim inlerken, böyle karmakarışık bir muharebeye karışacak kadar budala değiliz... Avrupayı birbirine katan bu muazzam hâdise, alelâde bir harp değil.. Allahın, büyük bir cezasıdır. Bizi perişan eden hain Avrupa, asırlardanberi bize ettiği ihanetin cezasını çekmiye başladı. Her felâketimizde onlar seyirci kalmışlardı. Şimdi de sıra, bize geldi. Onlar birbirlerini yiycekler. Biz de, sigaramızı yakıp seyredeceğiz, diye müthiş Avrupa hailesinin (facia) temaşasına hazırlanıyorlardı.

Fakaaat.. Bu sözler, derin bir gaflet eserinden başka birşey değildi. Çünkü, Türkleri harbe sokacak en büyük âminin, İtalya'nın Mesina limanında, bir kömür şirketi idarehanesinin müdüriyet odasında hazırlandığından, herkes bîhaberdi... Asıl işin ehemmiyeti şurasındadır ki, bu büyük âmili hazırlıyan da, üç şişi viskiden ibaretti.

Bu üç şişe viskinin oynadığı harikulâde parlak rolün, nasıl olup ta şimdiye kadar bir sinema filmine mevzu teşkil etmediğine ve beyaz perdeye geçmediğine hayret ediyorum. Ve, aziz okuyucularımın da aynı hayreti hissedeceklerinden emin olarak, bu romantik vak'ayı nakle başlıyorum.

Ağustosun, 2 nci günü...

İtalya'nın Mesina limanı, büyük bir sükûn içinde.

Şehirde, yalnız gazete müvezzilerinin sesleri işitiliyor. Avusturya ile Sırbistan arasında cereyan eden muharebenin havadisleri büyük bir alâka ile takip ediliyor... Umumî Harp tehlikesi görülmekle beraber, bunun pek yakın olduğuna henüz ihtimal verilemiyor.

Limanda, muhtelif devletlere mensup ticaret gemileri var. Bunlar, yük alıp veriyorlar. Sanki, muhtemel hâdisattan ürküyorlarmış gibi, bir an evvel işlerini bitirip memleketlerine dönmek istiyorlar.

Aynı günde, üç Alman harp gemisi, Mesina limanına gelmiş ve demirlemiştir. Fakat bunlar, hiç kimsenin nazarı dikkatini celbetmemiştir. Çünkü Mesina öyle bir limandır ki, hiçbir zaman burada ecnebi harp gemileri eksik değildi. Mesina boğazından geçmiye mecbur olan gemiler ekseriya limana gelip demirlerler. Kömür ve sair ihtiyaçlarını orada tedarik edip giderler.

İşte şimdi, limandaki üç Alman harp gemisinin vaziyeti de, bu merkezdedir... Bu gemiler, Balkan harbinin devam ettiği müddet zarfında, -Alman tebaasının haklarını sıyanet (koruma)vazifesile- Akdenizin şark sularına gelmişler. Suriye ve Arnavutluk sahilllerinde alman bayrağını gezdirmişler. Selânikte öldürülen Yunan kralı Yorgi'nin cenaze merasimine iştirak için Pire limanına gitmişler. Arnavutluk'a hükümdar.yapılan Prens Fon Vid'i himaye etmek maksadile Karadağ sahilini abluka eden beynelmilel donanmaya iltihak etmişler. Üç gün sonra, Cezayir de bir işe memur edilmişler. Ve nihayet bütün bu işlerin hitama ermesi üzerine, Almanya'ya avdet için Mesina limanına gelmişlerdi. Şimdi buradan kömür alıp, yollarına devam edeceklerdi.

Bu üç Alman gemisinden büyük harp hattı zırhlısı, Goben adını taşıyordu. Ve direğinde Amiral bayrağı dalgalanıyordu. Diğeri, Breslav isminde narin, zarif, fakat metin bir kruvazördü.

Üç sene evvel, Daşteyten'deki, Volkan tezgâhlarında denize indirilmişti. Diğeride, General adındaki büyük nakliye gemisi idi.

Bu üç gemi, temmuz ayının ikinci günü Mesina limanına demirledi. Goben'in levazım zabiti karaya çıkarak, -her limanda Alman gemilerine kömür veren- İstinyes ismindeki Hollanda kömür şirketinin idarehanesine gitti. Şirketin İtalyan müdürüne:

— Şu kadar kömüre ihtiyacımız var. Fakat, halis Kardif kömürü olacak, dedi.

İtalyan müdür, büyük bir alışveriş yapacağından sevindi. Zengin müşterilerini memnun etmek için kısa bir düşünce geçirdi.

— Şu anda, iyi Kardif kömürümüz yok. Fakat yarın, İngiltere'den bir vapurumuz geliyor. Onu, kâmilen size veririz, dedi.

Levazım zabiti, Goben'e avdet etti. Soşon'un huzuruna çıkarak, vaziyeti haber verdi.

Amiral Soşon, levazım zabitinin getirdiği haberden memnun kalmadı. Çünkü onun maksadı, şu karışık zamanda, Akdenizde kapanıp kalmıyarak bir an evvel Cebelüttarik boğazından dışarı fırlamak.. Açık ve serbest denizlere çıkmak.. Her ihtimale karşı, derhal anavatana kavuşmaktı.

Amiral Soşon, vaziyeti şöylece bir zihninden geçirdi. Tehlikeyi, o kadar yakın görmedi. Gemilerine iyi bir kömür alabilmek için, bir gün daha sabretmiye karar verdi.

Kömür şirketi müdürü, yalan söylememişti. Ayın 2 nci günü, akşam vaktine doğru, Vilistr isminde bir İngiliz kömür vapuru limana girdi. Usulen muayenesi icra edilmek üzere, gümrük dairesinin önüne demirledi.

Amiral Soşon, kömür vapurunu görür görmez çok sevindi. Yarın sabahtan itibaren işe başlanılarak bir an evvel kömürün alınması için gemilerdeki alâkadarlara emir verdi. Aynı zamanda, nakliyatın süratle yapılması için de, şirket müdürü İtalyana haber gönderdi.

Fakat tesadüfün garabetine bakınız ki.. Ortalık kararmıya başlayıp da bayrak indirme merasimi yapılırken Globen'in telsiz telgraf makinesi işledi. Almanya Bahriye Nezareti, şu mühim havadisi verdi:

Hükûmetimiz, Rusya'ya harp ilân etmiştir.

Amiral Soşon, şaşaladı. Çünkü şayet Almanya ile İngiltere arasında da harp hali başlayacak olursa, ne yapacaktı?..

Gemilerin kömürlükleri, bomboştu. Ne düşmanla harbetmek için denize açılacak ve ne de emin bir limana kaçacak derecede kömür yoktu.

Amiral Soşon, İngiliz gemisindeki kömürün bir an evvel kendi gemilerine nakli için teşebbüslere girişti. Fakat o gün, gümrük muamelesi bitmediği için imkân görülemedi. Ertesi gün de, başka bir mesele zuhur etti. Liman nizamnamesi mucibince İngiliz vapurundaki kömürler evvelemirde şirketin kömür depolarına nakledilecek, sonra Alman gemilerine verilecekti.

İşte, bu üzüntülü işler arasında, Goben'in telsiz memuru, koşarak amiral Soşon'un kamarasına girdi. Bahriye Nezaretinden verilen şu emri takdim etti:

İngiltere, hükûmetimize harp ilân etmiştir. Süratle Çanak-kale'ye gidiniz.

Amiral, bu defa daha fazla şaşaladı... Fena bir vaziyette bulunduğunu anladı. Çünkü; Maltadan hareket etmiş olan İngiliz donanmasının, İtalya sularında dolaştığına dair de bir haber almıştı.

Eğer Mesinadaki İngiliz konsolosu, bu harp ilânı haberini duyacak olursa, hiç şüphesiz ki İngiliz gemisinin kaptanına derhal emir verecek.. Alman gemilerine bir tek kömür parçasının verilmesini bile şiddetle menedecekti. O takdirde bu üç Alman gemisinin mukadderatı, çok acı bir âkıbete sürüklenecekti.

Alman amirali, levazım zabitini celbetti. Ona, şu katî emri verdi:

— Her ne pahasına olursa olsun, İngiliz gemisindeki kömürler; bu gece bizim gemilerimize nakledilmelidir!.

Levazım zabiti, çok zeki ve anlayışlı bir adamdı. Derhal karaya fırladı. Kömür şirketi idarehanesine giderek, müdürün odasına girdi. Kapıyı kapadı. Ellerini masanın üzerine dayadı. Müdürün gözlerinin içine bakarak:

— Her ne pahasına olursa olsun.. İngiliz gemisindeki kömürler, bu gece bizim gemilerimize naklolunacaktır, diye mırıldandı.

O tarihte, Almanya ile İtalya arasında -senelerdenberi devam eden- bir ittifak vardı.

İtalyan müdür, kısa bir düşünce geçirdi:

— Pekâlâ, bütün kuvvetimle çalışacağım, diye cevap verdi. Ve, Alman zabiti çıkar çıkmaz, İngiliz gemisinin süvarisi, Kaptan Bose'yi idarehaneye davet etti.

İngiliz kaptanı İtalyan müdürün odasına girdiği zaman, masanın üzerinde bir viski şişesi buldu. Müdür, dudaklarını şapırdatarak viski içiyordu.

Misafire ikram, tabii birşeydi. Müdür, derhal bir kadeh daha getirterek Kaptan'a da bir viski takdim etti.

Viski o kadar nefisti ki, esasen içki meraklısı olan İngiliz kaptan, ikinci defa olarak kadehini bizzat doldurmakta hiç bir beis görmedi.

Birinci şişe, bitti. İkinci şişe geldi. O da hitama erdi. Üçüncü şişe masanın üzerine dikildi... Fakat bu şişe henüz yarıyı bulmamıştı ki, Kaptan, boylu boyunca oradaki kanapenin üzerine uzanıverdi. Artık kendinden geçmişti.

O zaman müdür, yandaki odaya girdi. Oraya celbettiği ikinci kaptanla müzakereye girişti. Kendisine öyle dolgun bir para vâdetti ki, Maltiz milletine mensup olan kaptan, çarçabuk uyuşuverdi.

Fakat tam o esnada, bir aksilik zuhur etti. İngiliz konsolosu, koş koş, müdürün odasına girdi. Konsolos o kadar telâş

içinde idi ki, kanapenin üzerinde kendinden geçmiş olan Kaptan Bose'yi görmedi. Müdürle:

— Şimdi, gemiye gittim. Kaptanları aradım bulamadım. Galiba, buraya gelmişler, dedi.

Bunun üzerine, müdürle aralarında, şu konuşma geçti:

— Acaba, çok mühim birşey için mi arıyorsunuz?

— Evet... Hükûmetimiz, Almanya'ya harp ilân etmiş... Aldığım emir üzerine vapur derhal hareket edecek. Ve doğrudan Malta'ya giderek içindeki kömürü, liman reisine teslim edilecek.

— Fakat bu kömür, şirketimize aittir. Ve bize de lâzımdır.

— Evet amma, kömür henüz bizim gemimizdedir. Ve bedeli de, derhal size tesviye edilecektir(ödenecektir).

Müdür, İtalya'nın müttefiki olan Alman gemilerine yardımını tercih etti. Düşündüğü plânı aynen tatbik edeceğine emindi. Buna binaen, parmağını uzatarak:

— İşte, geminin süvarisi.. Kendisile istediğiniz gibi konuşabilirsiniz, diye mukabele etti.

Konsolos, kaptana yaklaştı. Onu uyandırıp konuşmak için omuzlarına vurup çenesini okşadı. Fakat Kaptan Bose o kadar kendinden geçmişti ki, konsolos onu şiddetle sarsmaya başladı.

O zaman Kaptan Bose gözlerini açtı:

— Benden ne istiyorsunuz? diye bağırdı. Konsolos, kendisini tanıttı. Mühim bir mesele hakkında konuşmak lâzım geldiğini anlatmaya çalıştı..

Lâkin Kaptan Bose, koyu bir küfür bastı:

— Ben, ikinci kaptanı vekil ettim. Beni, rahatsız etmeyiniz. Onunla konuşunuz, diye homurdanarak gözlerini kapadı.

Konsolos, bu vaziyette olan bir adamla anlaşmak imkânı olamayacağını anladı. Ertesi sabah erkenden konuşmak kararını vermiye mecbur kaldı.

Bu esnada, kömür şirketinin müdürile ikinci kaptan mü-

kemmel tertibat almışlar.. Vapurdaki kömürleri, Alman harp gemilerine nakletmiye başlamışlardı.

Gece, zifirî karanlıktı. Vapurun demirli olduğu yerdeki rıhtımın ışıkları sönmüş.. Oradaki gümrük muhafaza memurları da görünmez olmuşlardı. İki postaya ayrılmış olan altışar mavnâ, mütemadiyen kömürleri yükleyip Alman gemilerine taşıyorlar.. Bunların ameleleri de, sessiz sadasız çalışıyorlardı.

Tam şafak sökerken, bu gizli faaliyet hitam bulmuştu. Çünkü gemilerin kömürlükleri, kâmilen dolmuştu.

Amiral Soşon, artık müsterihtti. Derhal denize açılabilirdi. Fakat, muhtelif cinsten ve sekiz gemiden mürekkep bir İngiliz bahriye fırkasının, Alman gemilerine saldırmak için Mesina açıklarında dolaştığına dair haber geldi.

Amiral bu haberi aldıktan sonra, gemilerini tehlikeye koyamazdı. Şimdi, kendisini bekliyen düşman filosunu mahirane bir oyun oynuyarak, Sebte boğazından dışarı fırlamayı düşünmiye başladı.

İngiltere ile Almanya'nın harp ilân ettikleri şayi olmuştu. Şimdi, bu harp ilânı haberini resmen gemilerin mürettebatına haber vermek icap ediyordu.

Öğle vaktine doğru, gemilerdeki borular, güvertede toplanınız emrini çaldı. Bütün efrat, gemilerin kıç tarafında toplandı... Gemilerin süvarileri, efradın karşısına geçtiler. İngiltere ile harp halinde bulunduklarını resmen bildirdiler. Ve sözlerine, şöylece hitam verdiler:

— Düşman, tecavüze geçmiş.. Ve İyatis gambotu da garke-dilmiştir. Bir düşman filosu da, şu anda Mesina Boğazını abluka etmiştir. Vaziyetimiz nazik ve tehlikelidir. Ölüme karşı şerefle göğüs gerilecektir.

Bu sözler, efradın:

— Hurra!.. diye bağırımlarile karşılandı. Ve gemilerin bandoları, Alman millî marşını çalmıya başladı.

Gemilerdeki bütün efrat ve zabitan heyecan içinde bulundukları halde, Amiral Soşon, son derecede sakindi... Şimdi o, Alman filosunun en güzide iki teknesile iki bin kişinin mukadderatına ait mesuliyeti kâmilten omuzlarına yüklenmişti... Katiyyen telâş etmiyordu. Vaziyeti telsiz şifresile Bahriye Nezaretine bildirdiği için, oradan gelecek emri bekliyordu.

Amiral, akşam yemeği için sofrasına oturduğu zaman nöbetçi zabiti geldi. Üç İtalyan bahriye zabitanın, kendisile derhal görüşmek istediklerini söyledi.

Amiral, zabitleri yemek odasına davet etti. Kendilerine yer göstererek:

— Buyurunuz. Hem yemek yiyelim. Hem konuşalım, dedi.

Fakat İtalyan zabitanın en kıdemlisi bu daveti nazikâne reddettikten sonra, Amiral ile şöylece konuşmaya devam eyledi:

— Müsaade ederseniz, aldığımız emir mucibince vazifemizi ifa edelim!

— Pekâlâ... İfa edeceğimiz vazife, neden ibarettir?

— Gemilerinizin burada daha ne kadar kalacağını söyleyebilir misiniz..

— Bunun için bir zaman tayin edemeyeceğim.

— Şu halde, aldığım emir mucibince şunu ihtara mecburum ki.. Muhariplere karşı bitaraflığını muhafaza eden hükûmetimizin limanında, ancak 24 saat kalabilirsiniz.

Amiral, evvelâ hiç tereddüt etmeden:

— Pekâlâ.. Limanınızda, yirmi dört saat daha kalacağım, dedikten sonra, biraz irkildi. Ve sonra, şu sözleri de ilâve etti:

— Fakat.. Mesina limanının bitaraf olduğunu bana resmen bildirdiğiniz zamandan itibaren... deyip, konuşmaya hitam verdi.

Ertesi gün demir kaldırarak cesurane bir huruç yapmaktan başka çare kalmamıştı.

Amiral bu düşüncede iken, Bahriye Nezaretinden, şu emri aldı:

Derhal, Çanakkale'ye gidiniz.

Âlâ.. Hedef, anlaşılmıştı... Fakat, Çanakkale'ye vâsıl olunduğu zaman ne yapılacaktır?.

Amiral, orada da ayrıca talimat alacağından emindi. Fakat her ihtimale karşı, hareket istikametini ifşa etmedi. Yalnız, Erkânıharbiye Reisini kamarasına davet ederek onunla, şu plânı tertip etti:

Düşman hakkında alınan raporlar, sarîh değildi. Buna binaen, son derecede ihtiyatla hareket, elzemdir.

Düşman kuvvetinin, Adriyatik denizinde bulunduğu muhakkaktır. Ve ihtimal ki Mesina Boğazı'nın iki methalini de, tarassut altına almışlardır.

Vaziyet ne şekilde olursa olsun, gündeğuşu istikametine doğru huruç yapılacaktır... Ve, Çanakkale'ye vâsıl olmaya çalışılacaktır.

Bu hareketin icra şekline gelince:

Goben, saat beşte, 17 mil süratle hareket edecektir.

Breslav, beş mil fasıla ile Göben'i takip eyliyecektir.

Düşman kuvvetlerini aldatmak için evvelâ, Adriyatik denizi methaline (girişine) doğru ilerlenecek.. Buraya gelir gelmez, gecenin karanlığından istifade olunarak alabanda sancak edilecek.. Son süratle Mataban burnuna yol verilecektir. Bu suretle düşmana takaddüm etmek (erken gelmek) faydası ele geçirilecek.. Düşmanla temas kesilecektir.

General vapuruna gelince.. O, zevalden sonra saat yedide demir alacak, Sicilya sahilini pek yakından takip ederek Santorin'e vasil olmaya çalışacaktır... Şayet düşman tarafından yakalanırsa, vaziyetini telsiz telgrafla bize bildirmek imkânını arıyacaktır... Şayet bizden bir emir almazsa, o da Çanakkale'ye gelmek için bütün kuvvetini sarfedecek.. İstanbul limanında bulunan Lorley gemisinden⁽⁷⁾ talimat istiyecektir.

Tertip edilen şu plân, âdeta bir vasiyetname mahiyetinde

(7) Bu gemi, İstanbul'da sefaret maiyetine memurdu.

idi. Çünkü, Adriyatik denizinde bulunduğu katiyete yakın bir surette tahmin edilen düşman gemilerinin arasından kurtulup Çanakkale'ye salimen vasil olmak herhalde pek kolay bir iş değildi.

Bu plânın tertibi henüz bitmişti ki, bahriye nezaretinden - telsizle- şu şifreli telgraf geldi:

Haşmetlû imparator hazretleri, Goben ile Breslav'ın muvaffakiyetle yapacakları huruç hareketini beklemektedir.

Artık, durulamazdı. Bahusus, İtalyanlar'ın tebliğ ettikleri 24 saatlik müddetin hitam bulmasına da pek az vakit kalmıştı.

Amiral Şoson, tereddüt etmedi. Derhal:

— Muharebeye hazırol!..

Emrini verdi.

O anda, iki gemide, ateşli bir faaliyet başladı. Gerek Goben'in ve gerek Breslav'ın bütün ahşap takımları, bütün sandalları, mevcut petrol ve benzinleri ve hattâ amiralin motörü bile, hemen General gemisine taşındı.

İki geminin efradı da durmadan çalışıyorlardı. Kolaylıkla yanmıya müsait olan boyaları kazıyorlar.. Salonların tahta kaplamalarını söküyorlardı.

6 Ağustos günü, öğleden sonra tam saat beşte, Goben demir kaldırdı. Kendisini takip edecek olan Breslav ile Generalin önünden geçmiye başladı.

Zırhlının bandosu, Alman millî marşını çalıyordu. Üç geminin efradı da, küpeştelere dolmuşlardı. Büyük bir hararetle:

— Horra. Horra... diye bağırıyorlar.. Biribirlerini şapkalarile selâmlıyorlardı... Fakat bu coşkun selâmlarda, çok acı bir ifade ve derin bir hüznün vardı. Bu öyle bir ayrılıştı ki, biribirlerini tekrar görebilmek için, çok büyük bir talihe mazhar olmak lâzımdı.

Göben, 17 mil süratle seyrediyordu. Ve tamamen pervasız görünüyordu.

İtalya'nın yeşil sahilleri, gittikçe uzaklaşıyor.. Artık kendi-

sini büsbütün talihin mukadderatına terketmiş olan koca zırhlı, engin denizlere doğru dalıyordu.

Şu anda zırhlının güvertesi, karmakarışık bir eşya sergisini andırıyordu. Denize atılmak için hazırlanmış olan bütün lüzumlu eşyalar, üstüiste yığılmış bulunuyordu.

Gemi limandan çıkar çıkmaz, bu eşyalar denize atılmaya başlandı. Fakat bu muhtelif cins eşyanın, pervanelere sarılması ihtimali de vardı. Bunun için geminin dümeni mütemadiyen Sancak ve İskele taraflarına kırılıyor. O koca demir tekne sağa, sola zikzaklı hareketlerle yoluna devam ediyordu.

Liman ağzının biraz ilerisinde, balıkçı gemileri yayılmışlardı. Balık tutuyorlardı. Bunlar, zırhlıdan atılan eşyaları görür görmez, derhal ağlarını topladılar. Denize atılan eşyaları toplamak için, Göben'in arkasına takıldılar.

Bu vaziyet, Amiral Soşon'un hoşuna gitmedi. Bu balıkçı gemilerinin içinde İngiliz casuslarının bulunması ve telsiz telgrafla düşman amiraline haber uçurması pek muhtemeldi.

Buna binaen Amiral Soşon, birdenbire engin denizlere açılması için emir verdi... Artık Goben tamamen harp vaziyetinde idi. Topçular, top başlarında duruyordu. Güverteleri tamamen harp için hazırlanmış olan çıplak gemi, çelikten yapılmış seyyar bir kale gibi, heybet ve azametle denizleri yararak ilerliyordu.

Amiral, düşman gemilerini ilk görene, 3 mark mükâfat vâdetti. Zaten bütün efrat ve zabitanın gözleri, bomboş ufuklara çevrilmişti.

Deniz, sakindi. İlk bakışta, tehlike teşkil edecek hiçbir şey mevcut değildi.

Böylece aradan bir saat kadar geçti. Bir Varda Bandıra neferi⁽⁸⁾ koşarak nöbetçi zabıtine geldi:

— İskele baş omuzluğumuzun istikametinde, bir kruvazör gördüm, dedi. Ve, Amiralin vâdettiği üç markı haketti.

(8) Bayraklarla konuşan işaret neferi.

Derhal bütün dürbünler, o noktaya çevrildi... Evet. Bu, Veymut sisteminde, bir düşman kruvazörü idi.

Görülen teknenin düşman gemisi olduğu tahakkuk eder etmez, Amiral derhal şu emri verdi:

— Muharebeye hazır ol!..

Amiralin bu emri süratle tatbik edilirken düşman gemisi mütemadiyen Goben'e yaklaşıma çalışıyordu. Ve bu geminin, Gloster isimindeki İngiliz kruvazörü olduğu anlaşılıyordu.

Şimdi Alman zabitleri gülüyorlardı:

— Ne tuhaf şey... Daha sekiz gün evvel, Draç limanında, deniz polası oynadığımız dostlara, şimdi gülle atacağız, diye söyleniyorlardı.

Kruvazör, Goben'in büyük toplarının ateş menziline girmişti. Topçular, büyük sabırsızlık içinde ateş.. Emrine hazır beklemektelerdi.

Bu sabırsızlık o kadar arttı ki, gemnin süvarisi, efrat ve zabitanın heyecanına tercüman olmak istedi. Amirale gelerek:

— Düşman kruvazörüne ateş etmiyecek miyiz? dedi.

Amiral Soşon, bu suale şu kısa cevapla mukabele etti:

— Hayır!...

Amiralin bu kısa cevabı, efrat ve zabitan tarafından büyük bir hoşnutsuzlukla karşılandı... Şimdi, güvertede toplanan büyük küçüklü gruplar, şöylece konuşuyorlardı:

— Niçin hayır?...

— İhtimal ki Amiralin, ince bir hesabı var.

— Bu hesap, ne olabilir?

— Lüzumsuz yere, harbe tutuşmamak, gemiyi, mümkün olduğu kadar süratle Çanakkale'ye kavuşturmak...

Telsiz telgraf zabitleri, kulaklıklarını takmışlar.. Makinele-
rin başına toplanmışlar.. Düşman gemisinin, İngiliz Amiralele muhaberesini dinliyorlardı. Ve bunlar, kendi kulaklarına kadar çarpan hava dalgalarından, Goben aleyhinde hararetli bir muhabere cereyan ettiğini hissediyorlardı.

Tabiidir ki düşman muhaberesi (iletişimi) şifre ile yapılıyordu. Hiçbir şey anlaşılmıyordu... Ancak düşman telsizi, üç grup üzerine işaret veriyor.. Her grubu da tekrar ediyordu.

Goben'in telsiz telgraf âmiri, çok zeki bir zabitti. Düşmanın şifresini bilmediği halde bazı tecrübeleri sayesinde, cereyan eden muhaberenin:

Goben, Adriyatik denizine müteveccihen seyrediyor.

Mealinde birşey olduğunu keşfetti.

Telsiz zabiti, birtakım hesaplar yaptı. Düşünmiye başladı. İngilizlere bir oyun oynamayı kararlaştırdı. Amirala gitti:

— Düşmanın işaretlerini bozabilirim.. Bunu, emreder misiniz?.. dedi.

Amiral Soşon, derhal cevap verdi:

— Hayırl.

Gemide, âdeta bir dedikodu başgösterdi:

— A.. Bu ne demek... Düşmana top atalım mı? Hayır... Düşmanın işaretlerini bozalım mı?. Hayır... Yoksa Amiral düşmanlara karşı dostluğu muhafaza etmek fikrinde mi?...

Amiral Soşon, sanki bu dedikoduyu keşfetmiş gibi, geminin süvarisini kamarasına çağırdı. Düşüncesini şöylece izah etti:

— Bizimle temas halinde bulunan düşman gemisi, ne yaparsak kendi donanmasına haber verecek... İngilizler, şimdi bizi imha edeceklerine kani olarak uzaktan takip ediyorlar. Bırakalım, etsinler... Onlar, bu hareketleriyle, âdeta bizim muvaffakiyetimize yardım etmiş oluyorlar. Vakti gelinceye kadar, onlara ne top atacağım, ve ne de, işaretlerini bozacağım.

Bu izahat üzerine, amiralin maksadı anlaşıldı. Artık herkes, bir an evvel neticenin ne olabileceğini düşünmeye başladı.

Bu sırada ortalık kararmış.. Bütün ufukları, derin bir zulmet kaplamıştı. Arkadan son süratle gelen Breslav da, iyice yaklaşmıştı.

Saat, tam 10'a gelmişti... Beş on dakikadanberi köprü üs-

tünde dolaşan amiral Soşon birdenbire süvariye dönerek şu emri verdi:

— Alabanda, sancak.. Tornistan sancak makine... Rota, Mataban...

Koca gemi, birdenbire sarsıldı. Bu süratle sağa dönüş manevrasından, âdeta bir tarafa yattı.

Amiral, sert bir sesle, telsiz telgraf âmirine de şöylece bağırdı:

— Çabuk.. Düşmanın telsiz işaretlerini bozunuz. Derhal bütün kuvvetinizle...

Amiral Soşon, vaziyeti cidden mahirane bir surette idare etmişti. Temasta bulunan düşmanın Gloster kruvazörü Goben'in yaptığı parlak manevrayı gözlerle gördüğü halde, kendi filosunu bundan haberdar edemedi.

Şu anda İngiliz donanmasının bir kısmı Malta civarında ve diğer kısmı da, İtalya'nın Otrant boğazında bulunuyordu... Her iki kısmın gemileri de heyecanla Alman gemilerini bekliyorlardı. Ve, Almanları, gafil avlıyarak ya esir alacaklarından veyahut batıracaklarından çok emin görünüyorlardı.

Gloster kruvazörünün telsiz zabiti, İngiliz gemilerine mütemadiyen şu işaretleri veriyordu:

Almanlar, Adriyatik rotasını tebdil ettiler. Son süratle, Adalar denizine gidiyorlar.

Fakat.. Hiç durmadan tekrar edilen bu işaretlere, hiçbir İngiliz gemisinden:

Anladım.

Cevabı verilmiyordu. Çünkü, Goben'in telsiz amiri, düşmanın elektrik dalgalarını bozmuştu. Şimdi havanın boşluğunda, iki geminin elektrik şerareleri (kıvılcımları) sessiz sedasız cenkediordu. Ve Goben'in kuvvetli makinesinden dalgalanan çılgın şerareler, İngiliz gemisinin muhaberesini katiyen anlaşılmıyacak bir hale getiriyordu... Ve bu görünmeyen, işitilmeyen

müthiş şerare harbi esnasında da Goben ile Breslav son süratle, Adalar denizine doğru kayıp gidiyordu.

Galebe, Amiral Soğan da kalmıştı... Ve, Malta önünde dolaşan İngiltere'nin Akdeniz filosu kumandanı amiral Bilen ile, Otrant sahillerinde pusu kurmuş olan amiral Trobriç, alman amiralinin mahirane ve cüretkârane manevrasını haber aldıkları zamanı, fena halde şaşırmışlardı.

Şimdi, Goben'in telsiz makinesi tekrar işliyordu. Ve Berlin'e şu telgrafı veriyordu:

Haşmetpenaha, arzediniz... Goben ile Breslav, selâmet ve muvaffakiyetle huruç yapmışlardır. Emredilen istikamette, son süratle seyreliyorlar.

Goben gelirken bacalarından buram buram dumanlar taşıyordu. Bu dumanların, Osmanlı hükûmetinin mukadderatı üzerinde oynayacağı büyük rolü, henüz hiç kimse bilmiyordu.

İstanbul'da, Babıâlinin Vükelâ meclisi salonundan, en hücre köşelerdeki mahalle kahvelerine kadar, her yerde, her mahfilde, her mecliste, daha hâlâ Türk-Alman ittifakının mânaları.. Ve, Harbe girmeli miyiz... Girmemeli miyiz?.. Münakaşaları devam ederken, bu hususta son ve katî sözü söyleyecek olan Amiral Soğan'ın iki gemisi, son süratle Çanakkale'ye doğru ilerliyordu.

— Yumurta mı tavuktan çıkar..
Yoksa, tavuk mu yumurtadan çıkar?...

Goben ile Breslav son süratle Çanakkale'ye doğru ilerliye dursun. Biz, İstanbul'a dönelim. Yine ittifak ve harp mevzularının münakaşaları arasına girelim.

Artık bu münakaşalar, gittikçe çıkmaza saplanıyor. Ve adeta:

— Yumurta mı tavuktan çıkar.. Yoksa, tavuk mu yumurtadan çıkar?.

Sualine benziyor... Resmî ve gayri resmî zevat ve eş-

has(zatlar ve şahıslar) arasında, ipi sapı olmayan laklakiyat, devam edip gidiyor.

Halbuki, Türk-Alman ittifaknamesinin imza edildiği 2 Ağustos 1914 günü, Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından umumî seferberlik emri veriliyor. Ve ordulara, telgraflarla şu emirname gönderiliyor:

... Ordu kumandanlığına şifre.

Gayet müstaceldir.

Yedinci kolordu ile yirmi birinci ve yirmi ikinci fırkalar müstesna olarak berrî ve bahrî (kara ve deniz) orduların seferberliği ve bilcümle mevakii müstahkemenin teslihi (müstahkem mevkihlerin silahlandırılması) için iradei seniye şerefsadır olmuştur.

Seferberliğin birinci günü, temmuzun yirmi biri olan pazartesi günüdür.

Bu emir, hemen ve bütün süratle, maiyetiniz makamata tebliğ olunacaktır.

20 Temmuz 930⁽⁹⁾

Harbiye Nazırı

Enver

Bu emir, ordu kumandanları tarafından, süratle kıtalara tamim ediliyor. Ve altına da, şu cümleler ilâve olunuyor:

Seferberlik projeleri, postaya verilmiştir. Anların vürudunu beklemeyerek, seferberlik talimatı muvakkatesi mucibince efrat ve vesaiti nakliyenin ve ihtiyat zabitanın ve bülcümle malzemei seferiyyenin azamî bir süratle celp ve cemine ihtimam edilmesi ve bu emrin maiyet kademelerine tebliği...

Sûrat.. Sûrat.. Sûrat...

Azamî sûrat.. Her tarafta, baş döndürücü sûrat...

(9) Bu Rûmî tarih, Milâdî tarihin (2 Ağustos 1914) gününe tesadüf eder.

İstanbul, bir anda muazzam bir motöre bağlanmış harap bir makine halinde.

Motör, çılgın bir süratle işliyor.. Bütün aksamı yağsız kalmış ve paslanmış olan harap makine, insanları sersem edecek bir gürültü ile, galdur guldur dönüyor.

Herkesi şaşırtan bu ânî velvele arasında, yine birtakım sualler yükseliyor:

— Yahu, ne oluyor?..

— Seferberlik.. Harbe giriyoruz.

— Kiminl?

— O daha belli değil...

— Nasıl olur, canım.

— Almanlarla ittifak etmedik mi?... Onlar, kiminle harp ederlerse, biz de...

— Canım, ittifakı anladık.. Fakat şartları?...

.....

Bu sual, Goben ile Breslav'ın Mesina'dan huruç yaptıklarının (çıktıklarını) ertesi gecesi Sadrâzam Prens Sait Halim Paşa'nın evinde toplanan Vükelâ Meclisinde de soruluyor. Bu suale, evvelâ:

— Bu, bir sırdır. Devlet sırrıdır, deniliyor.

Ve sonra, bunun ifşa edilmeyeceğine dair Meclistekilere yemin ettirildikten sonra, nihayet ittifakname metninin sureti ortaya çıkarılıyor. Büyük bir dikkat ve ehemmiyetle okunuyor.

Tam dört gün, memleketin hükümdarlarından.. Devletin nazırlarından, ve hükûmetin en alâkadar memurlarından gizlenmiş olan bu hafi(gizli) ittifaknamenin metni, aynen şu olduğu anlaşılıyor:

Madde 1 — Tarafeyn âkideyn (anlaşan taraflar), Avusturya-Macaristan ile Sırbistan hükûmetleri arasında tahaddüs eden harbi hâzıra karşı katî bir bîtaraflık muhafazasını taahhiüt ederler.

Madde 2 — Rusya, Avusturya-Macaristan aleyhine filî te-

dabiri askeriye (askerî tedbirler) ile müdahale ederek böylece Almanya'nın harbe duhulünü mecbur kılsa bu husus, Türkiyenin harbe iştiraki için sebep teşkil edecektir.

Madde 3 — Hali harpte, Almanya heyeti ıslahiyesini Türkiye emrinde bırakacaktır . Buna mukabil, Türkiye, Harbiye Nazırı hazretleriyle, heyeti ıslahiye reisi hazretleri arasında doğruca takarrür eden esasasata tevfikân heyeti ıslahiyeye, ordunun sevk ve idaresi hususunda filî bir nüfuz itasını temin eder.

Madde 4 — Tehdide maruz olacak Osmanlı topraklarını Almanya, lüzumunda silâhla müdafaa eylemeyi taahhüt eder.

Madde 5 — Her iki imparatorluğu, harbi hazırdan tevellüt edecek ihtilâta karşı sıyanet maksadile aktedilmiş olan bu itilâf, aşağıda isimleri yazılı, murahaslar tarafından imzayı müteakip merî olarak.. Ve mütekabil taahhüdatı mümasele(benzer taahhütler) ile, 31 Kânunuevvel 1918 tarihine kadar hükmü devam edecektir.

Madde 6 — Balâda(yukarıda) tesbit edilmiş olan tarihten altı ay evvel tarafeyni âkideyn tarafından bir ihbar vâki olmadığı takdirde, muahedenin hükmü, yeniden beş sene daha merî olacaktır... Bu muahede, haşmetlû Almanya imparatoru ve Prusya kralı hazretleriyle, Osmanlı imparatoru tarafından tasdik edilecek.. Ve musaddak (tasdik edilmiş) nüshaları, tarihi imzadan itibaren bir ay zarfında teati olunacaktır.

Madde 8 — bu muahede gizli tutulacak.. Ve ancak tarafeyni aliyeyni âkideyn, arasında bilitilâf(iki tarafın rızasıyla) neşredilecektir.

İmzalar:

Almanya'nın İstanbul Sefiri
Baron Von Vangenhaym
Osmanlı Hükûmeti Sadrâzam
ve Hariciye Nazırı
Sait Halim

— Ooooh!..

Nazırlar, geniş bir nefes aldılar... Çünkü, takke düşmüş.. Kel açılmıştı. Yani, o derece mahrem tutulan ittifaknamenin metni, nihayet anlaşılmıştı.

Evvelâ, derin bir sükût içinde, herkes birbirine bakıştı.

Sadrâzamın, Talât Bey'in, Enver Paşa'nın nazarlarında gülümsiyen.. Ve,

— Nasıl?.. Beğendiniz mi?..

Mânasile tefsir edilebilen bir ifade vardı.

Cemal Paşa, ittifakı bilmiyor değildi. Fakat ittifaknamenin metnini, ancak şimdi işitmişti. Samimî arkadaşlarının yaptığı işi, beğendi. Hiçbir itiraz, tenkit ve muhalefet göstermedi. Bilâ-kis, safiyane bir eda ile:

— Cenabı Hak, devlet ve millet hakkında faydalı neticeler ihsan etsin... İnşallah, sonu hayırlı olur, diye muahedenamenin metnini tasvip etti.

Diğer nazırlar, zihnen meşgul oldukları için, henüz sükût-larını muhafaza etmekteydi.

Bu sükûtu bozan, Sadrâzam Sait Halim Paşa oldu. Gözlerini, -bu sırâ henüz agâh olan- nazırlara gezdirerek sordu:

— Nasıl efendim?.. Muahedename, muvafık ve münasip değil mi?..

Enver Paşa ile Talât ve Halil Beyler susuyorlardı. Sadrâzamın suali, diğer nazırlar tarafından, şu cevaplarla karşılandı:

— Muvafık...

— Çok muvafık...

— Evet, amma, bu muahdeden şu anlaşılıyor ki.. Biz bu harbe girersek, Almanların hatırı için gireceğiz... Şayet böyle birşey olursa, Almanlar bize ne fayda temin edecekler?.

— Öyle ya.. fedakârlığımızın mükâfatını görmeliyiz.

— Bu mükâfat, şimdiden tesbit edilmeli.

— Meselâ.. Balkan harbinde birçok yerler kaybettik. Üstelik olarak da Rumelide kendimize, tabii bir hudut temin eyleye-

medik... Bu cihet, nazarı dikkate alınmalıdır. Hiç olmazsa eski topraklarımızdan birazını almalı, iyi bir hududa dayanmalıyız.

— Bunun için şimdiden hem Bulgaristan ve hem de Romanya ile anlaşmalıyız.

— Mühim bir cihet daha var efendim... Şayet, harp esnasında, Almanya hükûmeti bizi yarı yolda bırakır da.. Düşmanlarla bir sulh yapıverirse...

— Olabilir, a...

— Bu cihet, çok mühimdir. Kendilerinden, mutlaka teminat istemelidir.

— Nazarı dikkate alınacak meselelerden biri de, kapitülasyonlardır... Dünyayı sarsan bu gürültü arasında, senelerdenberi çektiğimiz şu belâdan kendimizi kurtaramaz mıyız?

Bu konuşmalara karışan Maliye Nazırı Cavit Bey, tereddüt içinde idi. Sadrâzam Halim Paşa'ya hitaben, dudaklarını bükererek:

— Bunları söylüyoruz amma... Muahedename yazılmış, imza edilmiş... Artık onun üzerinde tadilât veyahut tebdilât icra edilebilir mi?..

Sait Halim Paşa, mânalı bir tebessümle gülümsedi:

— Sefir Vangenhaym, büyük salâhiyeti haizdir. İstedığımız tadilâtı, derhal icra ettirebiliriz, diye cevap verdi.

Sadrâzâmın bu cevabı, üzerine müzakereye girildi. Altı maddelik bir talep listesi tanzim edildi... Sait Halim Paşa, bunu derhal sefire gönderecek.. Liste mündericatinın kabulünü rica edecekti.

* * *

Sadrâzâmın gönderdiği mektuba, ertesi günü sefirden şu cevap geldi:

Asaletmeap!...

Devleti aliyeye; 2 Ağustos 914 tarihli mukavelename ile Al-

manyâ hükûmetine karşı vâki olan taahhüdüne sadık olarak itilâfî müselles (üçlü itilâf) devletlerle harbe mecbur olursa, Almanya hükûmeti kendi tarafından, devleti müşarünileyhaya, âtide beyan olunan menfaatleri vâdede:

1 — Almanya, devleti aliyeye Kapitülâsyon usulünün ilgası hususunda, müzaheretini bahşedecektir.

2 — Almanya hükûmeti, devleti aliyenin Romanya ve Bulgaristan ile icra edeceği müzakerelere müzaheret etmeye âma-dedir... Zaptolunacak arazinin taksimi hakkında, Bulgaristan ile Osmanlı devletinin menfaatlerine muvafık bir itilâf husulü için, Almanya hükûmeti icap eden gayret ve mesaiyi sarfedecektir.

3 — Düşman askerleri tarafından işgal olunması muhtemel bulunan arazi o askerler tarafından tamamen tahliye edilmedikçe, Almanya hükûmeti sulh akdetmeyecektir.

4 — Yunanistan, harbi hâzıra iştirak edecek ve mağlûp olacak olursa, Almanya hükûmeti devleti aliyenin son harp neticesinde elinden çıkmış olan Akdeniz adalarını geri verdirmek için, mesaisini sarfedecektir.

5 — Almanya hükûmeti, devleti aliyenin şark hudutlarını, Rusya'da sakin islâm unsurlarıyla doğrudan doğruya temas etmesine müsait olmak üzere tashih ettirmeyi taahhüt eder.

6 — Almanya hükûmeti; devleti aliyenin, münasip bir tazminatı harbiye istihsal etmesi emrinde imali nüfuz eyleyecektir.

Şurası da mukarrerdir ki Almanya hükûmeti, yukarıdaki taahhütlerin 2 numaralı fıkrasında münderiç olandan maadasını ifayı, ancak kendisinin ve müttefiklerinin harbi hazırdan muzaffer çıktıkları ve muhariplere meramını kabul ettirmeye kadir olduğu takdirde mecbur tutulabilecektir.

Bu vesile ile ihtiramatımın kabulünü rica etmekle kespi şeref eylerim.

Vangenhaym

Cevap, mükemmeldi... Almanya hükûmeti namına, sefir Von Vangenhaym'ın vâdine ve taahhüdüne nazaran, Balkan Harbinin zararları bir dereceye kadar telâfi edileceği gibi, bil-hassa iki büyük menfaat temin edilecekti ki, bunlar, hiçbir fayda ile kıyas kabul edemezdi.

Birincisi, Kapitülâsyonların kaldırılması idi... Eğer hükûmet, asırlardanberi giriftar olduğu bu belâdan kurtulmaya muvaffak olursa, geniş bir nefes alacak.. Tam istiklâline, ancak o zaman sahip olacaktı.

İkincisi ise.. Şark hudutlarının, Rusya'da sakin İslâm unsurlarile doğrudan doğruya temas etmesine müsait olmak üzere tashihi meselesi idi... Bu, hepsinden daha mühimdi. Öyle ise:

ASYA ASYALILARINDIR

Nazariyesini tahakkuk ettirerek, İstanbul'un Boğaziçi şark sahillerinden Çin hudutlarına kadar devam eden büyük ve müşterek bir Türk hükûmeti kurmak.. Hattâ, bunun adını da Turan İmparatorluğu koymak imkân dahiline girecekti.

Şu halde?..

Şu halde.. Bu kadar geniş hudutlu ve bu derece parlak şu-müllü bir taahhüdün kefalet ettiği ittifaknameyi hoş görmemek mümkün değildi. Buna binaen, ittifak muahedenamesi, hiçbir itiraza uğramadan, diğer vükelâ tarafından da, memnuniyetle kabul edildi.

.....

Fakat şu hakikati de derhal ilâve etmek lâzımdır ki şu anda hiçbir nazırın kafasının içinde, harp düşüncesi mevcut değildi. Hattâ Alman ittifakına en evvel önyak olan Enver Paşa ile Talât Bey bile, şu dakikaya kadar harbe girmek hususunda birbirlerine henüz tek kelime söylememişlerdi. Çünkü Talât Bey, esasen harpten (çekiniyordu) . Onun bu ittifaka taraftar olması, herhangi bir

hükûmete taarruz etmekten ziyade; herhangi bir hükümetin tecavüzüne karşı, bir müdafaa yardımcısı bulabilmek içindi.

Enver Paşa'ya gelince.. Trablusgarp ve Balkan harplerine iştirak eden ve her ikisinde de bütün gayretleri muvaffakiyetsizlikle neticelenen bu genç erkânıharp, ilk fırsatta talihini bir daha tecrübe etmek istiyor.. Zaferin tatlı meyvasını yiyebilmek için, kendisinde pek büyük bir iştaha ve ihtiras hissediyordu... Fakat onun bu hissi, henüz bir tohum halinde idi. Yeni başlayan harp, daha hiçbir tarafta lâyükile inkişaf edemediği için, Enver Paşa'nın kalbindeki tohum da, o ana kadar filizlenmemişti. Hatta, Turan İmparatorluğu hülyası bile, henüz zihninden geçmemişti. Türk ittihadı bile, güzel bir rüyanın silik izleri gibi, şekilsiz bir hayal halinde idi.

Ancak sefir Vangenhaymın mektubundaki 5 nci madde, birdenbire o hayale bir şekil vermişti. Muazzam bir ordunun başına geçmek.. Her meydan muharebesinde bir zafer tacı giymek.. Vaktile şarktan garbe akın eden Türk serdarları gibi, şimdi de garpten şarka akın etmek.. Muhtelif kuvvetlerin esareti altında inleyen muhtelif zümreleri kurtararak hürriyete nail eylemek.. Ve sonra bunlardan muazzam bir kütle vücade getirmek.. Kalbinde yüksek milliyet duygusu olan her askerin düşünebileceği tatlı ve cazip bir emeldi... Bu millî duygu, hiçbir surette tenkit ve takbih edilemezdi.

Ne çare ki talih, başka türlü düşünüyordu. Bir taraftan Enver Paşa'nın yüzüne en tatlı kahkahalarla gülüyor.. En mebzul lütuflarını ondan esirgemiyordu... Fakat harp meydanlarında da daima ona acı çehre gösteriyor.. Zafer denilen parlak şerefte, bir zerre bile nasip etmek istemiyordu. Enver Paşa ise, talihinin bu garip cilvesinden, tamamen bihaber bulunuyordu. Bütün hayatınca zafer peşinde koşacağını, lâkin ona bir an bile ulaşamayacağını bilmiyordu.

Zavallı Enver Paşa...

MÜJDE.. BİR OĞLUMUZ DÜNYAYA GELDİ...

O günlerin saatleri o kadar hâdiseler ve öyle garip sürprizlerle dolu ki, bunların hangisini bırakıp hangisini almakta tereddüt ediyorum. Ve ancak bunların en mühimlerini, şöylece sıraya koymaya çalışıyorum:

7 Ağustos 1914

Bugün Sadrâzam Sait Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa'yı, Talât Bey'i, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'yı, Alman ıslahat heyeti reisi ve birinci ordu kumandanı Leyman Von Sanders Paşa'yı ve yüksek rütbeli birkaç Alman zabitanı, Yeniköydeki muhteşem yalısına, öğle yemeğine davet ediyor.

Yemek, pek neşeli yeniliyor. Sıcak pek fazla olduğu için, kahveler yalının rıhtımında içiliyor.

Bu sırada, Karadenizden bir Fransız vapuru geliyor.. Marmara denizine doğru akıp gidiyor.

Alman zabitanları yüksek sesle konuşuyorlar:

— Galiba, Boğazlardan geçen son Fransız vapuru olacak.

— Evet.. İçinde de, hiç yoksa, dört bin kişi var.

— Bunlar, Rusya'daki Fransızlar. Hiç şüphesiz ki, Fransız ordusuna iltihak etmeye gidiyorlar.

Leyman Von Sanders Paşa'nın yâveri, sesinin tonunu birkaç perde yükseltiyor. Ve Cemal Paşa'ya işittirebilmek için yüzünü âdeta ondan tarafa çevirerek konuşmaya şöylece iştirak ediyor:

— İşte. Osmanlı Bahriye Nazırı Cemal Paşa hazretleri de burada bulunuyorlar. Ve şu vapurun geçtiğini, kendileri de görüyorlar... Eğer bu vapurun Çanakkale'den geçmesine mâni olsalar, bizim garp cephemizdeki arkadaşlarımız, hiç olmazsa dört bin Fransız askerinden kurtulurlar... Bu faydalı hareketi yapmak, ancak Bahriye Nazırı Paşa hazretlerinin elindedir.

Yaverin bu sözlerini dinleyen Alman zabitleri, yan gözle Cemal Paşa'ya bakıyorlar. Hiçbir şey söylemiyorlar. Yalnız, gülümsemekle iktifa ediyorlar.

Cemal Paşa, bu sözleri işitiyor. Fakat, işitmemezlikten geliyor.

Çünkü, hükûmet, harbe girmemiştir. Ve girmek niyetinde de değildir.

Vâkıa seferberlik ilân edilmiştir. Fakat hükûmet, herhangi bir tecavüze uğrayıncaya kadar bitaraflığını muhafaza etmek fikrindedir. Hattâ yapılan seferberliğe de, silâhlı bitarflık adı verilmiştir.

8 Ağustos 1914 sabahı

Göben ile Breslav'ın bacalarından, kucak kucak dumanlar taşıyor.

Makine dairesinde, cehennem gibi yanan müthiş ocakların önünde, ateşçiler neşeli seslerle birbirlerine:

— Fayrap.. Fayrap... Çok bir şey kalmadı. Yol bitti. Ve kömür de tükendi, diye bağırıyorlar.. Neşeli neşeli gülüşüyorlar.

Göben'in güvertesinde, kış taretlerinin arka cihetinde, elle-rindeki dürbünlerle, arkalarında bıraktıkları ufuklara bakan iki genç zabıt müstehzi birer gülüşle, şöylece konuşuyorlar:

— Artık, geçti... Kardif'in bütün kömür madenlerini ocak-larına doldursalar bile, İngiliz gemileri bize yetişemezler.

— Doğrusu, ben buna teessüf etmekteyim.

— Niçin?

— Batan İllits gambotunun şerefine, Akdeniz filosu kuman-darı amiral Milen hazretlerine birkaç 38 lik mermi takdim etmek isterdim.

— Yazık.. Bu şerefi kazanamadığınız için, şimdi ben de te-essüfünüze iştirak ederim.

— Acaba amiral Milen hazretleri de, bu hediyelere nail ola-madığından dolayı teessüf ediyor mu dersiniz?..

— Onu bilmem... Fakat gerek amiral Milen hazretlerinin

ve gerek demindenberi peşimize düşen fırka kumandanı vis amiral Trobriç cenaplarının şu anda daha büyük bir teessüfe maruz bulunduklarını tahmin etmekteyim.

— Bu teessüf, niçin?..

— Bir saat sonra, Çanakkale boğazından içeriye gireceğimiz için...

— Şu halde ben buna, birşey daha ilâve edeyim... Acaba, bizim Çanakkale boğazından girdiğimizi haber alan İngiltere Bahriye Nezareti, bu iki amirale azledildiklerini tebliğ etmeyecek mi, dersiniz?..

— Evet.. Bunu da tahmin edebilirim.

Bu tahmin de hata edilmemişti... Göben ile Breslav'ı ellerinden kaçıran bu iki amiralin azledildikleri işitildi.

8 Ağustos 1914 Tam saat 10 da

Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Bahriye Nezaretinde çalışıyordu.

Odaya, yaveri girdi:

— Efendim!.. Alman ataşenavali geldi. Derhal görüşmek istiyor, dedi.

Cemal Paşa, bu derhal kelimesinden şüphelendi. Elindeki kalemi bırakarak:

— Buyursun, diye cevap verdi.

İntizar salonuna bile girmeyen.. Nezaret odasının kapı önünde bekleyen, Almanya sefareti ataşenavali Kapiten Hofman derhal odaya girdi. Halinden anlaşılıyordu ki pek telâşlı ve heyecanlı idi.

Kapiten Hofman, Cemal Paşa'yı askerce selâmladıktan sonra, hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden, söze girişti:

— Ekselâns! Bizim gemiler, salimen Çanakkale'ye geldiler.

— Hangi gemiler?

— Göben zırlısıle Breslav kruvazörü.

— Çanakkale'ye mi geldiler.

— Evet.

— Allah, Allah.. Sebep?

— Harp başladığı zaman bu iki gemimizin Mesina limanında bulunduğundan haberdar olduğunuzu zannedirim.

— Yoook.. Buna dair hiçbir şey duymamıştım.

— Evet.. Mesina da bulunuyorlardı... Harp başlar başlamaz, İngilizlerin takibine uğradılar. Çanakkale'ye çekilmeye mecbur kaldılar.

Cemal Paşa, sağ dirseğini masasına dayadı. Parmaklarının ucu ile sakalını karıştırmaya başladı. Gözlerini ataşenavalin gözlerine dikerek, şu anda ne kadar şaşaladığını ifade eden bir sesle mırıldandı:

— E, şimdi?..

— Şimdi.. Göben'in kömürlüklerinde bir dirhem bile kömür kalmamıştır. Buna binaen, Bahriye Nezaretine ait kömür depolarından tavizen beş altı bin ton kömürün gemiye verilmesini rica edeceğim.

Cemal Paşa, derin derin içini çekti. Kapiten Hofmana bir koltuk göstererek:

— Hele, şuraya oturunuz bakalım, dedikten sonra, telefonun manivelâsını çevirdi. Şöylece, muhavereye girişti:

— Alooo.. Sadrâzam Paşa hazretleri!. Zatı devletiniz mi? Ben, Bahriye Nazırı Cemal.

— Buyurunuz Cemal Paşa hazretleri.

— Efendim... Mesina limanında bulunan iki Alman harp gemisi, İngilizlerin takibatına uğramışlar. Ve Çanakkale'ye çekilmeye mecbur kalmışlar.

— Hayret... Sonra?..

— Alman ataşenavalı geldi. Bunlardan Göben zırhlısı için kömür istiyor. Ne buyursunuz?..

Cevap, biraz gecikti. Herhalde, Sadrâzam Sait Halim Paşa, bir düşünce geçirdi... Bu kısa süküitten sonra, pek de memnuniyet ifade etmeyen, mütevekkilâne bir sesle:

— Mademki müttefikimizin gemileridir. Vermek lâzım, dedi.

.....
İkinci muhavere:

— Aloo neresi?..

— Harbiye Nezareti.

— Kimsiniz?

— Enver.

— Ben.. Cemal...

— Buyurun Paşa..

— Çanakkale'ye gelen Alman gemilerinden haberin var mı?..

Cevap, gecikti... Galiba Enver Paşa, temkinli bir cevap vermek için birkaç saniye düşünmek üzumunu hissetmişti... Ade-ta neşe ifade eden bir ses ve zoraki bir kayıtsızlıkla cevap verdi:

— Evet.. Müstahkem mevki kumandanından şimdi bir şif-re aldım. Galiba iki Alman gemisi, İngilizlerin pek şiddetli tak-i-bine uğramışlar. Çanakkale'ye çekilmeye mecbur kalmışlar.

— Bana da şimdi ataşenaval geldi. Hattâ şu anda, karşım-da oturuyor. O da öyle söyledi.

— Ataşenaval, sana niçin geldi?..

— Gemilerden birinin kömürü bitmiş. Kömür istiyor.

— Ne yapacaksın?.

— Ne yapayım?.

— Hiç... Yapılacak birşey varsa, istenilen kömürü vermek-tir... Mademki, müttefikimizin gemileridir. Yardım etmek, vazi-femizdir.

— Pekâlâ...

.....
Üçüncü muhavere:

— Alo.. Orası Dahiliye Nazırının odası mı?..

— Evet.

— Kimsiniz..

— Talât.

— Ben, Cemal...

— Hayrola.

— Hayır mı.. Şer mi, bilmem... Çanakkale'ye iki gemi gelmiş.

— Ne gemisi?..

— Ay, haberin yok mu?..

— Yooo!.

— Öyleyse senin mutasarrıfın uyuyor.

— Olabilir a.. adamcağız dün gece, belki geç yatmıştır... Serı, şu gemilerden haber ver.

— Gemiler, iki Alman harp gemisi. Biri zırhlı. Öteki kruvazör... Bunlar, İngilizlerin takiplerine uğramışlar. Çanakkale'ye çekilmeye mecbur kalmışlar.

— Enver'in bu işten haberi var mı?

— Müstahkem mevku kumandanı malûmat vermiş.

— O, ne diyor?

— Hiç... Gemilerin kömüre ihtiyaçları varmış... Enver'den sordum. Verelim, dedi.

Talât Bey, birkaç saniye sükût etti. Herhalde, vaziyeti süratle zihvinden geçirmiş olacak..

Nihayet, hâdisata karşı teslimiyet ifade eden bir sesle:

— Ne yapalım, birader... Mademki müttefikimizin gemileridir. Elbet, istediklerini vereceğiz.

.....
Cemal Paşa telefonu kapattı.

Başını, Alman ataşenavali Kapiten Hofman'a çevirdi:

— Pekâlâ, Her Hofman.. Ben şimdi emir vereceğim. İstedığınız kömür, âzamî süratle gemiye teslim edilecektir, dedi.

Kapiten Hofman, teşekkür ederek gider gitmez, Cemal Paşa faaliyete geçti... Bahriye Nezaretinin Derinedeki deposundan altı bin ton kömürün derhal Çanakkale'ye sevki için emir verdi. Ve kömürü götürecek vapurun süratle tahmil ve Göben'e tahliyesi için de, bir bahriye müfrezesi gönderdi.

.....

Şu anda Göben ile Breslav, Boğaz haricindelerdi. Ve bunların, Boğazdan geçerek Marmara denizine girmeleri hakkında hiçbir teklif vuku bulmadığı gibi, nazırlar arasında da buna dair hiçbir şey görüşülmemişti.

— 10 Ağustos 1914 Pazartesi gecesi... Sait Halim Paşa'nın yalısında—

Bu gece, yine Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın yalısında toplanmaya karar verilmişti.

Bu içtimaa en evvel Talât Bey geldi. Ve Sadrâzamlı karşı karşıya gelince, aralarında evvelâ şu muhavere cereyan etti:

— Talât Beyefendi!.. Şimdi bir haber aldım. Fena halde canım sıkıldı.

— Ne haberi, Paşa hazretleri?

— Bugün Galata borsasında bir karışıklık olmuş.

— Bu karışıklık, kaç gündenberi devam ediyor... Moratorium ilân edildiği gündenberi zaten borsanın altı üstüne geldi...

— Onu, biliyorum. Fakat bugünkü karışıklık, âdeta bir panik halini almış... Birçok iflâs eden, hattâ servetlerini kaybedenler varmış. Ve hattâ, birkaç kişi düşmüş bayılmış.

Talât Bey, endişeli görünüyordu. Ve pek isteksiz olarak cevap veriyordu:

— Evet, Paşa hazretleri.. Bunları, ben de işittim. Hattâ, bu panike sebep olan iki Yahudi borsa simsarını tevkif ettirdim.

— Kimmiş, bunlar?

— Biri Nesim, diğeri de Bohor isminde iki Yahudi.

— Ne yapmışlar?..

— Bunlar, her nasılsa Çanakkale'ye iki Alman harp gemisinin geldiğini haber almışlar. Evvelâ, Anadolu Demiryolu tahvilâtını düşürecek surette bir propaganda yapmışlar. Böylece, borsada bir hayli tahvilât toplamışlar. Sonra da, bu gemilerin İstanbul'a müteveccihen hareket ettiklerine dair bir şayia çıkarmışlar.

Topladıkları tahvilâtın fiyatlarını âzamî dereceye çıkarmışlar. Böylece borsada birçok kimselerin zararına olarak fena bir panik zuhur etmesine sebep olmuşlar.

— Allah, Allah... Alman gemilerinin İstanbul'a geleceğine dair bir söz var mı?

— Ne münasebet, efendim?. İstedikleri kömürü, aldılar. Yirmi dört saat te, misafir kaldılar. Tabiidir ki artık denize açılacaklar.. Başlarının çaresine bakacaklar.

Söz buraya gelince, kesildi. Çünkü, birbirini müteakip Halil Bey'le Cemal Paşa gelmişler.. Ve derhal, işittikleri en son harp havadislerinden bahse girişmişlerdi.

Bu bahis devam ederken, evvelâ bir kılıç ve mahmuz şıkrıtışı işitildi. Sonra odaya Enver Paşa girdi.

Genç Harbiye Nazırı, her zaman olduğu gibi sâkin tavrını muhafaza ediyordu. Fakat mutadî hilâfına olarak, dudaklarının üzerinde mânalı bir tebessüm belirliyordu.

Bu tebessümdeki ifadeyi, en evvel Cemal Paşa sezdi. Ve o da garip bir tebessümle:

— Hayrola, Enver Paşa... Tatlı tatlı gülümsüyorsun, dedi.

Enver Paşa'nın tebessümü biraz daha genişledi.

— Bir oğlumuz dünyaya geldi... Diye mukabele etti.

Şakalaşmak.. Lâübalî sözler konuşmak, Enver Paşa'nın âdeti değildi. Arkadaşları bunu bildikleri için, bütün gözler bir anda Enver Paşa'ya çevrildi. Herkes, bu garip başlangıcın devamını bekledi.

Enver Paşa, salonun ortasındaki masanın kenarına dayanarak sözlerine devam etti:

— Efendim!.. Şimdi, Çanakkale'den şifreli bir telgraf aldım. Göben ile Breslav'ı takip eden İngiliz zırhlıları, Boğaz açıklarında dolaşıyormuş. Tabiidir ki bu vaziyette, Alman gemileri de Boğaz haricinde barınamayacaklarmış. Amiral Soşon, bu tehlike karşısında Boğazdan geçmesine müsaade talep etmiş. Müstahkem mevki kumandanlığı vasıtasile izin istemiş... Müttefikimiz

olan bir devlete mensup gemilerin tehlikeli bir vaziyette kalmasını münasip görmedim. Amiralın talebinin kabul edilmesi için emir verdim.

O anda salonun ortasına bir yıldırım düşseydi, hiç kimse bu kadar hayret etmezdi.

Salon, birkaç dakika derin bir sükûn içinde kaldı. Ve sonra, Sadrâzamın Enver Paşa'ya tevcih ettiği şu sualle, karmakarışık bir konuşma başladı.

— Gemiler şimdi nerede?

— Boğazın beri tarafında.. İstihkâmlarımızın himayesinde.

.....

— Fakat.. Bu iyi birşey olmadı... Siyasî bir mesele karşısında kalmak ihtimalimiz var.

— Buna, muhakkak nazarile bakmalıyız.

.....

— Lâkin, bitaraflığımızı bu derecede ihlâl etmek doğru mu, bilmem ki...

— E, bundan başka ne yapılabilirdi?..

— Yapılacak hareket, gayet basittir... Alman gemileri mademki bizden kömür istemişlerdir. Ve bu kömür de verilmiştir. Artık çıkıp gitmeleri lâzım gelir.

— Lâkin, kabahat bizde... Biz bu gemileri, bitarflık kavaidine tevfiikan (kurallara uyarak), ya yirmi dört saat zarfında kara sularımızı terke icbar edecektik. Veyahut, bütün silâhlarından tecrit eyleyerek münasip göreceğimiz bir limanda demirletecektik.

.....

Enver Paşa kaşlarını çatmıştı. Gayet ciddî bir tavırla, vaziyeti müdafaa ediyordu:

— Bu kadar âşikâr bir tehlike karşısında müttefiklerimizin gemilerini kara sularımızı terke icbar etmek, onları kendi elimizle düşmana teslim eylemekle müsavidir. Ben, bunu yapamazdım. Ve, yapamam... Böyle bir hareket hem menfaatimize,

ve hem de ittifakname mucibince Almanlara karşı taahhüt ettiğimiz vazifeye muhaliftir.

— Şu halde, gemileri silahlarından tecrit etmek lâzımdı?.

— Bakalım Alman Amirali buna razı olacak mıydı?. O böyle bir teklife yanaşmayınca, aramızda mutlaka bir hâdise çıkacaktı.

— Şu halde, İngilizler bu hareketimizi bir harp vesilesi adedecekler.. Emin olalım ki, yirmi dört saate kadar, bize harp ilân eyleyeceklerdir.

— Ne münasebet efendim!.. Meseleyi, izam ediyorsunuz (büyütörsünüz) ... Biz, Almanya hükûmetile bir ittifakname imza etmiş bulunuyoruz. Büyük bir tehlike karşısında kalan gemiler, bundan istifade etmek istemişler.. Bir dost evine girer gibi, Boğazdan içeri girmişler.

— İyi amma, ortada her devletin kabul ettiği harp kanunları var.

— Enver Paşa, artık fena halde sinirlenmişti. Yüzü, akabinde gerilerek cevap verdi Efendi!.. O kanunlar, nasıl olsa ihlâl edilecektir. İtilâf devletleri, er geç bize harp ilân edeceklerdir.

— Olabilir... Fakat buna, niçin biz sebebiyet verelim? Herşeyden evvel şunu düşünmemiz lâzımdır ki, ordumuz henüz harbe hazırlanmamıştır. Bunun için hiç olmazsa uzunca bir vakit kazanmak lâzım.

Enver Paşa'nın cevabı, ağzında kaldı. Salonun kapısı açıldı. İçeriye giren hususî kâtiplerden biri Sadrâzam Sait Paşa'ya yaklaştı. Kulağına eğilerek:

— Efendimiz!. Fransız ve İngiliz sefirleri geldiler. Küçük salona aldık. Derhal mülâkat rica ediyorlar, diye mırıldandı.

Sait Halim Paşa, derhal küçük salona geçti. Telâş içinde bulunan sefirlerle yirmi dakika kadar konuştuktan -ve onları, tatlılıkla savdıktan- sonra, nazırların bulunduğu salona avdet etti.

Sadrâzamanın rengi solmuş ve kendisi de hissedilecek dere-

cede telâşlı bir vaziyette idi. Büyük bir merakla, mülâkatın neticesini bekleyen nazırlara, şu izahatı verdi:

— Başımıza iş çıktı. Hem de, ne iş?. Sefirler, Alman gemilerinin Boğazdan geçtiklerini duymuşlar. Hattâ bu hususta, Londra ve Paristen, müstacel (acilen) telgraflarla talimet bile almışlar... Gemilerin Boğazdan geçmelerini, hükûmeti seniyenin ilân ettiği bitaraflığa mugayir buluyorlar.. Bizi, şiddetle protesto ediyorlar, dedi.

Salonda, sıkıntılı bir hava esti. Nazırlardan birçoklarının nazarları, birbirine ilişti. Ve sonra, bütün gözler, -bu hâdisenin mes'ulü olan- Enver Paşa'ya çevrildi.

Enver Paşa, hafif bir bozgunluk geçirmekle beraber, büyük bir soğukkanlılıkla:

— Dost bir devletin, iki gemisi Boğazdan geçerse, ne olur? Farzedelim ki, bu iki gemi, İstanbul'u ziyarete geliyor, diye mukabele etti.

Sait Halim Paşa, derhal gözlerini açtı. Enver Paşanın gözlerinin içine baktı. Saklayamadığı bir hiddetle :

— Vaziyeti bu suretle tevil etmeye imkân yok ki Paşa, dedi.

— Niçin?..

— Şunun için ki.. Bu gemiler, dost bir devletin limanlarını ziyaret eder gibi Çanakkale'de uslu uslu oturmamışlar. Evvelki gün, buradan geçen Fransız gemisini çevirmişler. Uzun uzadıya aramada bulunmuşlar... E, bu tahammül edilir şey mi ya?.

Enver Paşa, mukabeleye imkân bulamadı. Her taraftan, şu şekilde sesler yükselmeye başladı:

— Ooo!.. Bu fazla...

.....

— Ne münasebet efendim?..

.....

— Bizim sularımızda, henüz bizimle dost geçinen bir devletin gemisini taharri etmek, hakikaten, fazla bir cürettir.

Enver Paşa, büsbütün kaşlarını çatmıştı. Adeta tehditkâr bir vaziyet almıştı.

Sait Halim Paşa, bu nazik zamanda bir hâdiseye meydan vermek istemedi.

— Efendim.. Şimdi, fazla sözlerle bir münakaşa kapısı açmayalım. Herşeyden evvel, vaziyeti ıslaha çalışalım... Mademki ortada bir vaka vardır. Bu vakadan gelmesi muhtemel olan fenalık, üslûbu hâkimane ile hallolunmalıdır, diye vükelâ heyetini müzekereye davet etti... Tam bir buçuk saat süren bu müzakereden sonra, şuna karar verildi:

İngiltere ve Fransa hükûmetleriyle, dostluk münasebetlerimizi muhafaza etmekteyiz. Ve henüz, bu münasebeti ihlâl etmek fikrinde değiliz. Buna binaen, dostlarımızı rencide edecek bir harekete sebebiyet vermemeliyiz... Aynı zamanda Almanlar da müttefikimizdir. Onların arzularını yerine getirmek de vazifemizdir... Şu halde, iki tarafı da yumuşaklıkla idare etmek lâzım... Bu idare de şöyle olur: Şimdi, Talât Bey'le Halil Bey, derhal Almanya sefirine giderler. Ne müşkül vaziyette kaldığımızı izah ederler. Başımıza dert olan bu iki Alman gemisinin, muvakkat bir zaman için silâhlarını çıkarmalarına muvafakat edilmesi.. Ve böylece büyük bir hâdisenin önüne geçilmesi için sefiri ikna etmeye gayret gösterirler...

Bu karar, derhal tatbik edildi.

Talât Bey'le Halil Bey, Tarabya'daki Almanya sefarethane-sine gittiler... Fakat, bir saat sonra, bozuk düzen birer çehre ile döndüler. Sefirle cereyan eden mülâkatın neticesini, şöylece bildirdiler:

— Efendim.. Vükelâ heyetinin kararını, sefir Vangenhaym'a bildirdik... O, bu karara, katiyen muvafakat etmedi. Hattâ, fena halde hiddetlendi, dediler. Ve sonra, konuşulan şeyleri teferruatile naklettiler.

Bu iki zatın naklettikleri hülâsa edilecek olursa, sefir Vangenhaym, şu sözleri söylemiş oluyor:

— Vâkıa, hükûmetinizin, bitarafılık şekli altında, bir müddet harbe girmeyi geciktirmesini muvafık görmüştük. Fakat, gemilerimizin büyük bir mecburiyet altında Çanakkale'ye iltica etmesi, o şekli değiştirmiş oluyor... Şayet bu mesele, itilâf devletleri yani Fransa, İngiltere, Rusya hükûmetleri ile hükûmetiniz arasında siyâsî münasebetlerin kesilmesine.. Ve hattâ, harp ilân edilmesine bile sebep olursa, bunu pek tabîî telâkki etmelisiniz. Ve, aramızdaki ittifakı nazarı dikkate alarak, hâdiselerin yarattığı her türlü zarar ve ziyânı kabul eylemelisiniz... Bir Alman harp gemisi, hiçbir suretle silâhtan tecrit edilemez. Ve hiçbir şekil karşısında, silâhlarını kimseye teslim etmez... Anlaşıyor ki siz, Fransızlardan ve İngilizlerden korkuyorsunuz. Bu bahane ile bize karşı olan taahhütlerinizi ifa etmek istemiyorsunuz... Eğer niyetiniz böyle ise... Ve bu vaziyet de devam edecekse.. Bizim de yapacağımız birşey vardır. O da Ruslarla birleşip, sizin taksiminiz esnasında, hissemizi almaktır.

Sefir Vangenhaym'ın sözlerinin hülâsası, bundan ibaretti.

Vükelâdan bazısı, sefirin son sözlerinden sinirlendi.

— Ne demek?... Şimdi de, bir tehdit karşısında mı bulunuyoruz? diye bazı sesler yükseldi.

Fakat Enver Paşa, bunlardan daha yüksek bir sesle:

— Böyle bir tehdide maruz kalmak istemiyorsak, sefirin pek haklı olan mütalâasını kabul etmemiz lâzım, dedi.

Az kalsın, şiddetli bir münakaşa baş gösterecekti... Bereket versin, derhal Cemal Paşa araya girdi:

— Efendim!.. Müzakerenin esasından uzaklaşmıyalım. Ne olursa olsun, harbe girmemek için bir tesviye çaresi bulmaya çalışalım, diye sözü, tabîî mecrasına çevirdi. Cemal Paşa'nın bu sözlerine, Sadrâzam Sait Halim Paşa ile Maliye Nazırı Cavit Bey de iştirak etti.

Müzakere hararetle başladı. Birçok fikirler ve mülâhazalar üzerinde dolaşıldı. Nihayet Talât Bey ortaya, dâhiyane bir fikir attı:

— Yâhû!.. Almanlar, şu gemileri bize satıvermezler mi?... Der demez; meclisi evvelâ derin bir sükûn kapladı. Herkes biribirinin yüzüne baktı. Ve herkesin yüzünde, büyük bir memnuniyet uyandı. Ve sonra şu sözler biribirine karıştı:

— E... Buna, diyecek yok. Mükemmel bir buluş.

— Hay Allah razı olsun.

— Öyle ya... Biz bu gemileri beş on gün evvel pazarlık etmiş ve kararımızı vermiş oluruz... Gemilerin Çanakkale'ye gelişleri de, teslim muamelesini yapmak için olur.

— Olur mu?..

— Olur...

O sıcak Ağustos gecesi, üstüste içilen buz gibi aşlama şerbetlere rağmen maddî ve manevî harareten buram buram terleyen vükelâ heyetinin yüreklerinde derhal bir ferahlık belirdi. Çünkü; üç saattenberi o muhteşem salonda esen sıkıntılı hava, birdenbire değişivermişti.

Herkes, canı gönülden:

— Oooh!.. diyordu. Ve geniş bir nefes alıyordu.

DÜNYADA EMSALİ GÖRÜLMEMİŞ BİR ALIŞVERİŞ

Ortaya atılan fikir, pek dâhiyane idi. Fakat, acaba ne dereceye kadar tatbik edilebilecekti?.

Hiç şüphesiz ki sefir Vangenhaym'ın hiddeti, henüz geçmemişti. Gemilerin silâhlarının çıkarılma meselesinde olduğu gibi yine gazabe gelerek:

— Hayır... Bizim gemilerimiz oyuncak değildir. Satılamaz, diye bir cevap veriverirse, o zaman vaziyet, ne fecî bir felâket teşkil edecekti.

.....

— E.. Sefire kim gitsin?

— Sadrâzam Paşa hazretleri zahmet buyursunlar.

— Hayır, hayır... Benim gitmem münasip olmaz. Bu defa da, Cemal Paşa ile Cavit Bey'i gönderelim.

Bu meselenin ve bu vaziyetin esasen aleyhinde olan Cavit Bey, derhal itiraz etti:

— Mümkün değil.. Ben gidemem efendim. Bu vazifeyi arkadaşlardan diğer bir zata havale buyurun.

Cemal Paşa da nazikâne bir surette işi başından atmak istedi.

— Efendim!.. Ben giderim... Ancak, mesele, mühimdir. Dostane bir şekilde hal ve tesviyesi icap eden böyle büyük bir meselenin mesuliyetini, iki kişinin omuzuna yükletmek doğru değildir. Zira, olabilir ki sefir teklifimizi reddeder.

— E, ne yapalım?..

— Bendenize kalırsa, sefiri buraya davet edelim. Kendisile, vükelâ heyetinin huzurunda müzakereye girişelim.

Bu münakaşa, pek uzun sürmedi... Sefir Vangenhaym'a hitaben, parlak cümlelerle mâlâmâl (dolu) bir mektup yazılarak, Enver Paşa'nın yâverlerinden galiba Kâzım Bey'le sefarethane-ye gönderildi... Bu sırada saat, gece yarısını tam kırk beş dakika geçmişti.

Sefir Vangenhaym, büyük bir nezaket gösterdi. Bir çeyrek sonra, yalıya geldi. Sadrâzam ile Talât Bey tarafından pek güler-yüzle istikbal edildi. İzzet ve ikramdan sonra, evvelâ ittifak muahedenamesinin her cümlesine, her kelime değil.. Hattâ her harfine ve her noktasına, katiyen sadakat gösterileceğine dair teminat verildi. Ondan sonra da, müzakereye girişildi.

Bu alışveriş meselesi, sefirin pek hoşuna gitti. Bir saat kadar süren hararetili bir müzakereden sonra, derhal Berlin ile muhabereye karar verildi.

Sefir Vangenhaym, birkaç saat zarfında muvafakat cevabı alabileceğini vâdederek gitti. Fakat nazırlar o kadar merak ve

heyecan içindelerdi ki, Berlin'den cevap gelinceye kadar, hiç kimse Sadrâzâmın yalısını terketmek istemedi.

Bu endişeli bekleme, ortalık ağarmaya başlayıncaya kadar devam etti. Tam saat dörtte Berlin'den şu cevap geldi:

Osmanlı hükûmeti, Göben ile Breslav'ın, kendisine satılmış olduğunu ilân etmeye salâhiyettardır... Ancak, amiral Soşon'un da, Osmanlı hükûmeti bahriyesi hizmetine kabul edilmesi, şarttır.

Bu satış keyfiyeti şimdilik hakikî değil, zahîrîdir. Haşmetlû imparator hazretleri, Rayıştagın reyini aldıktan sonra, katî satış muamelesinin icrası için emir verecektir.

Berlinden gelen bu cevap vükelâ heyetini son derecede memnun etti. Çünkü iki harp gemisinin Çanakkale Boğazı'ndan girmesini şiddetle protesto eden Fransız ve İngiliz sefirlerine şimdi makul bir cevap verilecek... Bu yüzden zuhura gelmesi çok muhtemel olan bir felâketin önüne geçmek mümkün olabilecekti.

Gelen cevapta, katî satış hakkındaki fıkra, baştan savma bir şey değildi. Alman kanunlarına nazaran imparator, harp donanmasına ait hiçbir gemiyi satmak hakkına malik değildi. Böyle bir satış muamelesi, ancak Rayıştag'ın muvafakatile icra olunabilirdi... Bu da, nazırlar üzerinde ayrıca bir memnuniyet husule getirdi. Çünkü, haşmetmeab Kayzer hazretleri:

— Pekâlâ, gemileri satıyorum. Çıkın bakalım paraları, demiş olsaydı, vaziyet son derecede müşkülleşecekti. Zira Ağustos ayının o sıcak gecesinde, prens Sait Halim Paşa hazretlerinin yalısında, aşlama şerbetler içilerek büyük bir hararetle müzakereler cereyan ettiği esnada, hükûmeti seniye'nin hazinesi maliyesinde bir balıkçı kayığı satın alınabilecek kadar dahi bir meblâğ mevcut değildi.

Meselenin kitaba uydurulmasına, bazı nazırlar pek seviniyorlardı. Bazıları ise:

— Allah vere, işin altından bir çapanoğlu çıkmasaydı, diye derin derin düşünüyorlardı.

Fakat her ne olursa olsun, meselenin en pürüzlü ciheti, halledilmişti. Artık işin teferruatını -aidiyeti cihetile- Bahriye Nazırı Cemal Paşa halledecekti.

* * *

Cemal Paşa, saat 5 de uykusuzluktan ve üzüntüden sersemlemiş bir halde evine avdet eder etmez, hemen yatağına girdi. Birkaç saat uyuyup istirahat ettikten sonra, Bahriye Nezaretine gitti... Evvelâ, şöyle bir beyanname yazdı:

Almanya hükûmeti donanmasına mensup Göben ismindeki zırhlı ile Breslav adındaki kruvazör, hükûmeti seniye tarafından iştirâ edilmiştir. Ve işbu iki harp gemisi, Çanakkale'ye vasil olarak Boğazı geçmiştir.

Bu beyannameler, resmî idi. Cemal Paşa, gazetelerin sahiplerine de birer hususî mektup yazarak:

İngiltere tezgâhlarında hükûmetimizin hesabına yapılmakta olan Sultan Osman ve Reşadiye dritnotlarının, harbi müteakip İngiltere hükûmeti tarafından müsadere edilmesinden, son derecede müteessirdik. Fakat bu iki Alman gemisinin satın alınmasile, bu teessürümüzü bir dereceye kadar tadil ettik. Böyle bir teşebbüse giriştiğinden ve faydalı bir netice elde eylediğinden dolayı, hükûmetimizi tebrik ederiz.

Mealinde pek hararetli makaleler yazılmasını tavsiye etti. Beyannameleri bu mektuplarla beraber, derhal gazete idarehanelerine gönderdi.

FAKAT.....

Evet...

Fakat, başta Sadrâzam Sait Halim Paşa -ve bilhassa, Enver Paşa- olmak üzere bazı nazırların büyük sevinçlere kapılmalarına rağmen, mesele henüz katiyetle halledilmiş değildi... Hattâ, bir kat daha nezaket kesbetmişti.

O tarihte kara ordumuzu bir Alman heyeti ıslaha çalıştığı gibi, deniz kuvvetlerimizin ilerlemesi için de donanmamızda bir İngiliz heyeti bulunuyordu. Ve bu heyete de, Osmanlı donanması kumandanı sıfatile amiral Limpos isminde bir zat riyaset ediyordu.

Bu zat, son derece nazik, terbiyeli ve bilhassa Türk dostu idi. Kendisini, bütün muhitine sevdirmişti. Büyük bir gayret sarfederek, donanmamızda bir hayli terakki eserleri de göstermişti... Şimdi bu zata nasıl olur da:

— Aziz dostum!.. Biz, Almanlarla anlaştık. Onlardan, iki gemi satın aldık. Artık donanmamızın başında, bir Alman kumandan yani, amiral Soğan bulunacak. Şimdiye kadar yaptığınız hizmetlere teşekkür ederiz. Artık siz geri çekiliniz. Kumandayı, Alman amiraline teslim ediniz, denilebilirdi.

Cemal Paşa, bu nazik vaziyeti nasıl halledeceğini düşünüp dururken, amiral Limpos'tan kendisine bir mektup geldi. Pek samimi bir lisanla yazılmış olan bu mektup, şu mealde idi:

Almanların Göben zırhlısı ile Breslav kruvazörünü satın aldığınızdan dolayı, sizi büyük bir hararetle tebrik ederim. Zira bu iki gemi, Osmanlı donanmasına cidden büyük bir kuvvet temin edecektir. Komşu devletlerin donanmalarına, bir faikiyet(üstünlük) temin eyliyecektir.

Bu gemilerin derakap emrime verilmesi için lâzım olan muameleyi, bir an evvel neticelendiriniz. Ben de, bunların zabitan ve mürettebatını donanmadan tefrik edeyim... Seçeceğim mürettebatın bir ay sonra, bu son sistem gemileri mükemmelen idareye muktedir olduklarını görerek bir memnuniyet hissedeceğinizden eminim.

Cemal Paşa bu mektubu okurken, âdeta baygınlıklar geçirirdi. Bu kadar safiyet ve hüsnüniyetle yazılmış olan bir mektuba ne cevap verecek.. Nasıl olup da:

Azizim amiral artık siz, bu mesele ile meşgul olmayınız, diyebilecekti.

Bu derece müşkül mevkide kalan Cemal Paşa, hiç olmazsa bir iki gün vakit kazanarak, bu müddet zarfında da amiral Limpos Paşa'yı donanmanın baından uzaklaştırmaya bir çare aramaya karar verdi. Amirali, Bahriye Nezretine davet etti.

Büyük iltifatlarla karşılıyarak şöylece söze girişti:

— Pek aziz dostum!.. Satın aldığımız gemiler hakkında göstermiş olduğunuz samimî alâka, beni son derecede memnun etti... Gemilerin, bir an evvel yüksek idarenize geçmesini pek çok arzu ederim. Ancak heyecanlı bir seyahat geçiren zabitan ve mürettebat, pek yorgun bir halde bulunuyorlar. Birkaç gün, kendilerine istirahat bahşedilmesini rica ediyorlar. Tabîîdir ki bunu, zatı âliniz de takdir edersiniz... Maamafih, bu müddet zarfında boş durulmasın. Bu gemilere yerleştirilecek olan zabitan ve mürettebatın listeleri yapılsın. İşin mühim kısmı, böylece kolaylaşsın.

Cemal Paşa'nın bu sözlerini, Amiral Limpos büyük bir hüsnüniyetle dinledi. Bu mesele üzerinde kısa bir müzakereden sonra, büyük bir menuniyetle vazifesi başına avdet etti.

Cemal Paşa'nın yüklü, biraz hafiflemişti. Birkaç gün zarfında, Amiral Limposla, bütün İngiliz zabıt ve mürettebatı donanmadan uzaklaştıracak bir hâdisenin zuhur edebileceğine emindi. Ancak, bunu tamamilen temin etmek için, hâdisatı büyük bir dikkatle takibe karar verdi.

Fakaaat... Cemal Paşa bu düşünce ile bahaneler aramakla meşgulken, Londra'daki vaziyetten haberdar değildi.

İngiltere Bahriye Nezareti, iki Alman gemisinin, koca Akdeniz donanmasının yerine geçercesine Mesina'dan kalkıp salimen Çanakkale'den girmesine son derece sinirlenmişti. Hattâ buna meydan veren, Akdeniz filosu kumandanı Amiral Milen ile, fırka kumandanı Amiral Trobriç'i de derhal azletmişti.

O tarihte Bahriye Nazırı olan Mister Çörçil, büyük bir asabiyetle bu meselenin üzerinde duruyordu. Ve Alman gemilerinin Çanakkale'deki vaziyetleriyle, Osmanlı hükûmeti nazırları-

nın bu bapta alacakları tedbirleri büyük bir dikkatle takip ediyordu.

Çörçil, iki gün zarfında, şu malûmatı toplayabildi:

1- Almanlar, Türkleri de derhal harbe sürükleyebilmek için kurnazlık etmişler.. Bu iki gemiyi Çanakkale'ye sevkeylemişlerdir. Yani böylece, bir emrivaki yapmak istemişlerdir.

2- Türkler, henüz harbe girmek niyetinde değillerdir. Buna binaen, Almanların düşüncelerine iştirak etmemişler.. İtilâf devletleriyle kendi aralarında büyük bir ihtilâf çıkarması çok tabîî olan bu iki Alman gemisini seksen milyon mark bedelle aldıklarını ilân ederek, Alman emrivâkiine, aynı suretle bir Türk emrivâkisile mukabele ederek cidden yüksek bir zekâ eseri göstermişlerdir.

3- Gemiler henüz Çanakkale'de ve Alman bandırası altında bulunuyor. Teslim ve tesellüm muamelesi icra edilmemiştir. Emir ve kumanda, şu ana kadar Amiral Soşon'un elindedir.

Aynı zamanda; İstanbul'daki İngiliz sefiri de, İngiltere Hariciye Nezaretile muhabere ediyor. Bahriye Nazırı Çörçil'in topladığı malûmatı teyit ederek, ne _uretle hareket edileceğine dair talimat istiyordu.

Başvekil Sir Edvar Grey, bu hususta Bahriye Nazırı Çörçil'in fikrini sordu... Meseleyi büyük bir dikkatle takip eden Çörçil, Başvekile, şu mektupla mukabelede bulundu:

12 Ağustos 1914

Amirallık dairesi -yani, Bahriye Nezareti-, bu iki Alman harp gemisinin, Türkiye hükûmetine teslimine veyahut Türkiye hükûmeti tarafından satın alınma keyfiyetine, ancak bu muameleler daimî olmak şartile muvafakat eder.

Fakat bu hususta, bizim de bir şartımız vardır. Bu iki Alman gemisindeki zabitan ve mürettebat derhal gemilerden çıkmalı.. Harbin devam ettiği müddet zarfında, hiçbir askerî hizmete girmeyeceklerine dair kendilerinden namusları üzerine

söz alınmalı.. Ve derhal memleketlerine avdetleri temin olunmalıdır.

Bu şartlar, bütün zabıtlere, mütehassıslara ve hattâ bütün efrada kadar teşmil edilmeli ve hiçbir kimse hakkında istisna gösterilmemelidir.

İstanbul'daki İngiliz sefareti, icap ederse, Türkiye'de bulunan İngiliz bahriye heyetinin de müzaheretile(yardımyla) , bütün Almanların İstanbul'dan çıkmalarını ve iki Alman gemisinin katî olarak Türkiye'nin malî olmalarını temin etmelidir.

İngiliz amirallığı, İngiliz bahriye heyetinin İstanbul'da kalmasına, ancak bu şartlar dahilinde müsaade edebilir.

Şimdi, müsadere etmek mecburiyetinde kaldığımız iki harp gemisinden birisinin ve belki de ikisinin, harp bittikten sonra Osmanlı bayrağına iade edileceği ve bu yüzden geri verilecek para için de şimdiden müzakereye girişilebileceği de Osmanlı hükûmetine bildirilmelidir.

Çörçil'in hatıratından çıkardığımız bu mektubun mündericati, İngiltere Başvekili tarafından muamele mevkiine komayı tasarladığı esnada idi ki; Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın beklediği fırsat zuhur etti.

Ağustosun 15 inci günü, Amiral Limpos'tan, Cemal Paşa'ya kısa bir mektupla bir rapor sureti geldi. Bu mektupta şu satırlar münderiçti:

Osmanlı hükûmetinin menfaati istihdaf edilerek tanzim ve Sadrâzam Paşa hazretlerine takdim edilmiş olan raporun bir sureti, zatî devletinize de takdim edilmiştir.

Cemal Paşa, hemen bu İngilizce raporu tercüme ettirdi. Bu da, şu mealde idi:

Osmanlı ordu ve donanmasının vaziyeti henüz bir harbe girecek kadar kuvvetli değildir. Buna binaen hükûmet katî olarak bitaraflığını muhafaza etmeli ve herhangi bir sebeple olursa olsun, harbe girmekten şiddetle tevakkî eylemelidir (sakınmalıdır).

Yeni gelen gemilerde Türk zabitan ve efradı yerleştirildikten sonra, bunların tamamile meleke kesbederek o gemileri kullanabilmeleri için, hiç olmazsa üç, beş senelik talim ve terbiye görmeleri lâzımdır... Harbe girmek meselesi bahis mevzuu olduğu zaman, bu cihet de nazarı dikkate alınmalıdır.

Türkleri cidden seven Amiral Limpos'un bu raporu, çok büyük bir hüsnü niyet eseri olabilirdi. Fakat, kendi hükûmeti tarafından aldığı emrin ilhamile bu raporu yazarak Sadrâzama takdim etmiş olması da muhtemeldi.

Fakat bunların hangisi olursa olsun, Cemal Paşa'nın fırsat, eline geçmişti. Bahriye Nazırı, bu fırsatı kaybetmedi. Derhal, şu mealde bir mektup yazarak Amiral Limpos'a gönderdi:

Siz, bahriye işlerinin ıslahına memur olmak itibarile, doğrudan doğruya Osmanlı Bahriye Nazırının maiyetinde bulunuyorsunuz. Binaenaleyh, raporlarınızı, ancak Bahriye Nazırına takdim edebilirsiniz. Fakat bu raporlarınızın da yalnız Bahriye ıslahına münhasır olmasını ve siyasete temas eden meselelerden çok uzak bulunmasını unutmamanız lâzımgelir... Zira siz, Osmanlı hükûmetine yol göstermek hakkını haiz olmadığınız gibi, Osmanlı hükûmetinin vükelâsı da, irşad ve ikazlara muhtaç değildir.

Sert bir asker lisanile yazılmış olan bu mektuba, Amiral Limpos ertesi günü, şu cevap ile mukabele etti:

Emirnamenizden, hakikî vaziyeti keşfettim. Bundan sonra, göstermiş olduğunuz hareket hattından ayrılmayacağımı arz ederim.

Ancak şu var ki, bu sırada pek fazla yorğun bulunuyorum. Ve hissettiğim rahatsızlıktan dolayı, Tarabya'da bir sayfiyede ikamet etmekte bulunan kızımın yanında, bir müddet istirahat e lüzum görüyorum... Bu hususa müsaade buyurmanızı rica ederim.

Amiral Limpos, âdeta Cemal Paşa'nın gizli maksadını anlamış gibi görünüyordu. Ve daha ağır bir muameleye maruz

kalmamak için, nazikâne bir şekilde, bir müddet kendisini çekmek istiyordu.

Cemal Paşa, Amiral Limpos'un bu mektubundan da azamî derecede istifade fırsatını fevtetmedi. Kendisine, derhal şu cevabı gönderdi:

Bir müddet kızınızın yanında istirahat etmeniz hakkındaki ricanız, kabul edilmiştir. Ancak şu var ki, sizin donanmada bulunmadığınız esnada, donanmada bulunan İngiliz zabitanile Osmanlı mürettebat arasında ihtilâfı mucip olacak bazı hareketlerin zuhuru da muhtemeldir. Buna meydan verilmemesi için, donanmadaki İngiliz zabitlerinin Bahriye Nezaretine gönderilmesi tensip edilmiştir. Bu zabitler, Nezaretçe lüzum görülen hizmetlerde istihdam edileceklerdir.

Amiral Limpos, Cemal Paşa'nın bu mektubunu okuduğu zaman, artık İngilizlerin donanmadan uzaklaştırılmak istenildiğine katiyetle hükmetti. Islahat heyetini teşkil eden İngiliz zabitlerine, Bahriye Nezaretine müracaat ederek oradan talimat almaları için emir verdi... Ve bu vaziyeti, İngiltere Bahriye Nezaretine bildirmekte de gecikmedi.

Bunun üzerine, İngiltere Bahriye Nazırı Çörçil, Başvekil Sir Edvard Grey'e, şu ikinci mektubu gönderdi:

17 Temmuz 1914

Göben ile Breslav meselesi, memnuniyeti mucip olmayan bir şekilde devam ediyor. Bu gemilerin Osmanlı hükûmetine satılması dahi, bitarafılığı ihlâl eden bir keyfiyettir.

Bizim dermeyan ettiğimiz şart, yani, bu iki gemideki Alman mürettebatının son neferine kadar memleketlerine iadesi keyfiyeti, Osmanlı hükûmeti tarafından ifa edilmemiştir. Daha hâlâ bunlar, gemilerin içindedir. Buna mukabil İngiliz Bahriye heyeti, Türk gemilerine girmekten ve sabık Alman gemilerinin yanından bile geçmekten menedilmektedir.

Göben ile Breslav, bu vaziyeti muhafaza ettikçe ve Alman mürettebatı memleketlerine gönderilmedikçe, iki harp kruvazö-

rümüz, diğer gemilerimizle birlikte, Çanakkale'nin medhalini (girişini) bekleyeceklerdir. Bu, ilânihâne uzatılamayacak bir vaziyettir.⁽¹⁰⁾

İngiliz zabitlerinin Türk gemilerini terkettiklerinin ertesi günü, İstanbul gazeteleri, şu mealdeki kısa resmî ilânı neşrettikler:

Hükûmeti seniye tarafından iştira olunan(satın alınan) Göben ve Breslav isimindeki Alman harp gemileriyle gelen Amiral Soşon Paşa'nın, hizmeti saltanatı seniyeye kabul edilmesine ve kendisine Donanmayı Osmanî birinci kumandan ünvanı verilmesine iradei seniyyei hazreti Padişahî şerefsadir olmuştur.

Bu resmî ilân, İstanbul halkı tarafından o kadar tabîî telâki edildi ki, hemen hiç kimse buna hayret göstermedi. Çünkü, artık hükûmetinin İtilâfî Müselles aleyhine harbe gireceğine herkes kanaat getirmişti. Buna binaen nasılkı bir kara ordusunda bir Alman ıslahat heyeti bulunuyorsa, donanmanın başına da bir Alman heyetinin geçmesi, en tabîî bir hareket olarak kabul edildi.

Üç gün sonra yine resmî bir ilânla Alman gemilerinin adları değiştirilerek, Göben'in Yavuz Sultan Şelim ve Breslav'ın Midilli tesmiye edildiği bildirildi. Ertesi gün bu gemiler İstanbul'a geldi. Moda açıklarında demirledi... Bunlarla beraber dört Alman, nakliye gemisi daha gelmişti. Hepsisi de birer suretle Boğazdan geçmiye muvaffak olan bu gemiler de şunlardan ibaretti:

Lili Rikmes

Madeli Rikmes

Korkovado Hamburg

General de Hamburg

Şimdi sıra, artık iki harp gemisine, Osmanlı sancağı çekilmesine gelmişti. Bu da, parlak bir merasimle icra edildi. Ve bu şeref, Heybeliada'da bir kayık yarışı tertip edilerek yeni gemilerin de iştirakile bir deniz geçit resmi yapılmasına karar verildi.

(10) Çörçil'in hâtıratından.

Bu geçit resmi, pek parlak bir suretle icra edildi. Hattâ Pa-
dişah Sultan Reşat bile, Ertuğrul yatile yarış yerine getirildi.

Heybeliada'nın önü, büyük ve küçük deniz nakil vasıtala-
rile bir mahşer haline gelmişti. Başta Yavuz olmak üzere, Os-
manlı donanması, Padişahın ve -en aşağı- otuz bin kişiden mü-
rekkep halkın önünden geçti. Bu geçiş, halka son derece coşkun-
luk verdi. Bilhassa Yavuz ile Midilli, çılgınca alkışlara garkedil-
di.

İşin asıl garip tarafı şurasıdır ki, Amiral Soşon'dan, gemile-
rin ahçısı nefer Hans'a kadar bütün Almanlar şapkalarını çıkar-
mışlar, fes giymişlerdi.

Bütün bu alkışlar ve nümayişler, çok tabiidir ki Almanları
ve Avusturyalıları, pek çok memnun ediyordu. Halbuki buna
mukabil; İngilizlerin, Fransızların ve Rusların çehrelerinde de,
gittikçe artan bir infial ve hiddet eseri belirliyordu.

VAZİYETİN HÂKİMLERİ

Açık söylemek lâzım gelirse, artık Almanlar, vaziyete hâ-
kim olmuşlardı.

Bir taraftan Amiral Soşon, donanma üzerindeki nüfuz ve
tesirini artırmaya çalışırken, diğer taraftan da kara ordusunun
Alman ıslahat heyetine mensup zabitleri bulundukları muhitte
harp havası yaratmaya çalışıyorlardı.

Karargâhlardaki vaziyet, son derecede dikkati calipti. Vazi-
yetin nezaketini düşünerek harp hakkında ihtiyatlı düşünceler
izhar eden Türk zabitleri, ıslahat heyeti erkân ve efradı tarafın-
dan âdeta istiskal(aşağılanma) görmekteLERDİ.

Alman zabitleri, her gün öğle vakti ıslahat heyeti reisi olan
Leyman Von Sonders Paşa'yı ziyaret ediyorlar. Vazifeleri hak-
kında maruzatta bulunuyorlar. Ve yapacakları işler hakkında ta-
limat alıyorlardı, denilebilir ki, bu zabitlerin belli başlı vazifele-

ri, Türk zabitlerinin askerlik şevk ve heveslerini artırmak.. Onların kalblerinde harp lehinde heyecan uyandırmak.. Ve bu suretle orduda, bir harp havası yaratmaktı.

Gerçi bu vazife, Almanlık bakımından, vatanperverane bir vazife addedilebilirdi. Fakat, henüz kanları kurumamış olan Balkan harbinin, milletin sinesinde ve ordunun bünyesinde açtığı ceriha(yara) nazarı dikkate alınırsa, Türkler için faydalı bir şey olacağına hüküm verilemezdi.

Hiç şüphesiz ki bunu, Alman zabitleri de biliyorlardı. Ve kendilerine tevdi edilen bu vazifeyi ifa ederlerken, Türklere cazip gelecek şeylerden bahsediyorlardı.

Meselâ, ordu erkânıharbiye reisi miralay Von, Frangenberg, ordu erkânıharbiyesine tahsis edilmiş büyük odaya, Türk ve Alman zabitlerini sık sık topluyor.. Onlarla, muhtelif mevzular üzerinde mübahase (karşılıklı konuşma) ve münakaşalara girişiyordu. Ve bu esnada da sık sık Mısır'ın dillere destan olan servetinden, Kırım ve Türkistan'ın Çarların zulüm ve istipdadı altında ezildiklerinden bahsediliyordu.

Ve sonra.. Masanın üzerine yayılmış olan büyük haritada, parmağının ucile, Romanyanın üst tarafından, Kırım'dan Türkistan'dan, Efganistan'dan, Mısır'dan, Trablusgarp'an geçmek üzere mevhum bir hat çiziyor:

— Sizin vatanınızın hudutları, buralardan geçmiş olmasın? diyordu.

Çok tabiidir ki bu sual Türk zabitlerine çok cazip geliyor. Biribirlerinin gözlerinin içine bakan bu ateşli genç zabitler arasında, aynı sual bir kere daha tekrarlanıyordu:

— Evet.. Vatanımızın hudutları, niçin oralardan geçmiş olmasın?

Sonra gözler, Karadeniz hâkimiyetine intikal ediyordu. O zaman da bütün Alman zabitleri, Türk zabitlerini ikna eden bir katiyetle söze girişiyorlar.

— Bugün sizin sancağınızı taşıyan Göben ile Breslav zırhlı-

larına itimat edebilirsiniz. Onlar, size Akdeniz hâkimiyetini temin etmişlerdir, diye kalblere gurur ve sınırlara bir harp heyecanı veriyorlardı.

Bazı Alman zabıtları, daha müessir sözler söylüyorlardı.

— Biz, buradaki Alman zabıtları, ne elîm bir vaziyette bulunuyoruz, vatanımız tehlikede ve ordularımız harp meydanlarında düşmanlarla kahramancasına dövüşürlerken, burada rahat rahat oturuyoruz. Mademki siz, harbe girmiyorsunuz; şu halde biz burada ne duruyoruz, diyorlardı...

Ve bu sözleri söylerken de, samimî bir teessürle gözlerinde beliren yaşları siliyorlardı.

Hattâ bir gün erkânıharbiye reisi, yine Türk ve Alman zabıtlarına açıktan açığa şikâyet etti:

Ne garip şey... Burada, âdeta bizi aldatıyorlar... Anlaşıldı. Siz, harbe girmeyeceksiniz. Öyleyse bize izin veriniz de memleketimize gidelim dedik. Hayır, sabrediniz. Biz de harekete geçeceğiz, diye cevap verdiler. Halbuki günlerdenberi beklediğimiz halde, henüz en küçük bir hareket eseri bile göstermediler, dedi.

Bir gün, Alman zabıtları arasında, şöyle bir şayia da devrân etti:

Haşmetmeap, Kayzer Vilhelm, Müşir Leyman Paşa'ya bir telgraf çekmiş.. Enver Paşa'ya, benim selâmımı tebliğ ediniz. Kendisine, son derecede emniyet ve itimadım var... Başta, biz-zat kendiniz olduğunuz halde, ıslahat heyetine mensup bütün Alman zabıtları, Enver Paşa'nın emrine âmade bulunacaksınız, die emir vermiş...

* * *

Bu sözler, ve bu tesirler, yalnız ordu karargâhındaki Türk zabıtlarına münhasır kalmıyordu. Enver Paşa'ya karşı da aynı şekilde ve hattâ daha müessir telkinler yapılıyordu.

Enver Paşa'nın seciyesi ve temayülâtı, bu tesirata uzun

müddet tahammül edecek bir mahiyette değildi. O, Almanya'nın muzafferiyeti katiyesine, katî surette kanidi.

Almanya muzafferiyeti katiyeyi ihraz ettikten sonra, harbe girmekte bir fayda hasıl olmazdı... Muzafferiyetin semerelerinden hakkile istifade etmek için, muzafferiyetin istihsaline müessir bir halde yardım etmeli.. Ve bu uğurda fedakârlık ihtiyar ederek, harbe mümkün olduğu kadar erken girmeli idi.⁽¹¹⁾

Fakat, Osmanlı ordusunun çok kıymetli erkânından olan bazı mühim zatlar, bu fikirde değillerdi... Onlar:

— Memleketin selâmeti için, hükûmetin ihtiyar etmesi lâzım gelen en muvafık tedbir nedir?

Sualine, hiç tereddüt etmeden:

— Gayet dürüstane bir bitaraflık.

Cevabını vermektelerdi.

YAVAŞ YAVAŞ TÜRK ORDUSUNUN MUKADDERATINA HÂKİM OLAN, ALMAN ISLAHAT HEYETİ..

Buraya kadar yazdığımız yazılarda, sık sık Alman ıslahat heyetinden bahsettik. Fakat, yavaş yavaş Türk ordusunun mukadderatını eline almış olan bu heyet hakkında hiçbir malûmat vermedik... Meselenin ehemmiyetine binaen, biraz da bu heyet etrafında öğrendiklerimizden bahsedelim:

15 Haziran 1913 günü, haşmetmeap Kayzer Vilhem'in imparatorluk tahtına oturduğu güne tesadüf ediyordu. Ve o günün şerefine de Almanya'da büyük merasim icra ediliyordu.

Bu merasim esnasında, Alman ordusunun en kıdemli bir fırka kumandanı olan Kassel'deki 22 inci fırka kumandanı General Leyman Von Sanders'e, askerî kabine tarafından yazılmış

(11) Paris'ten, Tih sahrasına... Ali Fuat.

olan kısa bir mektup verildi, mektupta, şu kısa sual münderiçti:

Alman zabitlerinden mürekkep olmak üzere, Türkiye'ye bir ıslahat heyeti gidecektir. Bu heyetin riyasetini kabul eder misiniz?..

General Leyman, senelerce Prusya ordusunun erkânıharbiyesinde birçok hizmetler ifa etmişti. Bir hayli ecnebi memleketlerde uzun seyahatler icra ettiği halde, Türkiye'yi henüz görmemişti. Binaenaleyh, kendisine vukubulan bu teklif, gayet cazip geldi.

Bahusus, askerî kabinenin mektubuna, Türkiye'deki Almanya sefiri Baron Vangenhaym'ın şifre ile çekilmiş bir telgrafı iletilmişti.

General Leyman bu telgrafı da dikkatle mütalâa ettikten sonra, kendisine teklif edilen hizmetin pek şerefli birşey olduğuna hüküm verdi.

Mahrem tutulması şiddetle temenni olunur.

Kaydını ihtiva eden sefirin telgrafı, ıslahat heyetinin vazifelerini tasrih ediyordu. Ve şu satırlardan mürekkep bulunuyordu:

Alman siyasetinin, Asyayı Osmanî'nin imar ve terakkisini ciddî ve samimî olarak esas ittihaz ettiğine kani olan Sadrâzam, Türk ordusunun ıslahı için bir Alman generali intihap etmek üzere, haşmetlû imparator hazretlerine rica etmemi talep eylemektedir.

Teferruat, henüz kararlaştırılmamıştır.

Bu makamın yâni intihap olunacak generalin bütün meselelerde ve fennî hususlarda gayet vasi salâhiyeti haiz olması tasavvur edilmektedir... Bu general, sair bütün tensikatçıların riyasetinde bulunacak.. Ve Osmanlı ordusundaki çalışma tarzının yeknasak ve maksada hadim olmasından mesul olacaktır. Aynı zamanda bu generalin ihzaratı seferiye ve harekâtı harbiye hakkındaki teklifleri de, müstakbel bir muharebe için, esas tutulacaktır.

Böyle bir makam ve vazife için, çok mükemmel askerlik kudretine sahip bir şahsiyet lâzımdır. Öyle bir şahsiyet ki, hasaten kıta erkânıharbiye vazifelerinde pek çok tecrübe geçirmiş olsun.

Harbi âhırde yâni, Balkan harbinde kumandanlarla erkânıharbiye de pek ziyade kusur görüldüğünden, intihap edilecek generalin başlıca vazifesi, erkânıharbiyenin esaslı ve amelî bir surette yetiştirilmesine hadim olacaktır. Buna binaen seçilecek generalin, bir kolordu erkânıharp reisi olması.. Ve erkânıharbiye seyahatlerini idare etmek suretile hususî muvaffakiyetler göstermiş bulunması lâzımdır.

Bundan başka bu general, sözünü geçirebilecek derecede metin, seciyeli olmalıdır. Gerek lisan meselesi ve gerek mahallî malûmata vukuf keyfiyeti, mevzuubahis değildir.

.....

..... Bu davet, İngiliz ddüzenleyicilerinin varlığıyla meydana çıkmış olan İngiliz nüfuzuna karşı bir tevazün(denklik) vücade getirecektir. Bu müracaatın reddi takdirinde, askerî tensikatını yapmağa sureti katiyede azmetmiş olan Türkiye hükûmeti, böyle bir generalin celbi için, başka hükûmetlere müracaat edecektir.

Görülüyor ki, sefir Vangenhaym'ın telgarafile teklif edilen vazife, hem çok cazip, ve hem de pek şerefli idi. Meselenin en mühim ve dikkate şayan olan ciheti ise; İngiliz tensikatçıları yani İngiliz bahriye ıslahat heyeti ile rekabete girişmek.. Ve İngiliz nüfuzunun tesirlerine faikiyet temin etmekti.

Binaenaleyh.. General Leyman, bilâ tereddüt:

— Evet.. Ben, bu vazifeyi kabul ediyorum.. Cevabını verdi.

Şimdi mesele, bu işin teferruatını kararlaştırmaya kaldı. Fakat müzakere, aylarca uzadı. Nihayet İstanbul'da, bir heyeti askeriye mukavelenamesi tanzim edilebildi. Tetkik ve tasdik için Berlin'e gönderildi. Bu da bir müddet devam etti. 1913 Teşrinisaniinde;

Mukavelenamenin tetkik ve tasdik işi bitmiş, bunun, tarafınızdan imza edilmesi için, haşmetlû imparator hazretleri tarafından emir verilmiştir, diye general Leyman Von Sanders'e, tebligat icra edildi.

Fakat şimdi, Berlin'in muhtelif mehafilinde ve bazı Alman gazetelerinde bir münakaşa baş gösterdi.

İslahat heyeti, Türkiye'de siyasetle iştigal edecek midir, etmeyecek midir?..

Mütalâalar, derhal ikiye ayrıldı. Bir kısım düşünce sahipleri:

— Hayır... İslahat heyetinin, adı üzerindedir. Heyetin vazifesi, yalnız askerlik işlerinden ibaret olmalıdır, diyorlardı.

Ekseriyeti teşkil eden diğer kısımlar ve matbuat zümresi ise:

— Heyet, aynı zamanda siyasetle de iştigal edecektir, diye iddialara girişiyorlardı.

Son sözü, imparator söyledi. Berlin'den ayrılırken general Leyman' huzuruna kabul eden haşmetmeap; heyetin şahısları hakkında bazı şeyler konuştuktan sonra:

— İstanbul'da; iktidar mevkiinde, ister genç Türkler yani İttihatçılar ister ihtiyar Türkler, yâni, muhalifler bulunsun, sizin için her şey seyyan olmalıdır. Siz, yalnız ordu ile meşgul olacaksınız. Osmanlı ordusundan, siyaseti çıkarınız. Siyaset, ordunun en büyük düşmanıdır... Orada, İngiliz bahriye heyeti reisi Amiral Limpos'a tesadüf edeceksiniz. Anınla, hoş geçininiz... O, donanma için çalışıyor, dedi.

Çok ciddî ve hakikî bir Türk dostu olduğuna kanaat getirmek lâzım gelen haşmetmeabın şu sözlerine dikkat edilirse, Mcşrutiyetin ilk günündenberi Osmanlı ordusunu kemiren hastalığı o da görebilmiş.. Ordudan siyaseti çıkarın tavsiyesinde bulunmakla da en büyük devayı göstermişti.

Nitekim, general Leyman da aynı fikirde idi. Ve bizim hiz-

metimizde bulunduğu müddet zarfında, bu fikrini tatbik ettirebilmek için çok gayret etti.

İmparator Vilhelm, yalnız bir noktada hata etmişti. General Leyman'la ayrılacağı zaman:

— Türk Veliahd'ına bilhassa selâmımı tebliğ ediniz. Ve, askerî tatbikat yaptığınız zamanlarda, arasına kendisini davet ederek ordunun terakki hamlelerini gösteriniz dedi.

Tabiidir ki bu sözler, hususî bir maksadı ihtiva etmekte idi. Ve bize kalırsa, imparatorun maksadı da başlıca şu noktalar üzerinde temerküz etmişti.

1- Saltanat makamını işgal eden Sultan Reşat, artık tamamilen ihtiyarlamıştır. Aynı zamanda, İttihatçıların şiddetli tesiri altındadır... Hiç şüphesiz ki pek yakın bir zamanda, bu hükümdar gürleyip gidecektir. Ve yerine, veliaht, Vahdettin Efendi geçecektir.

2- Vahdettin'de yaşlı bir adam olmakla beraber, ne de olsa Sultan Reşad'a nazaran daha gençtir. Eğer fevkalâde bir hâdise zuhur etmezse, Osmanlı tahtını uzunca bir zaman işgal edecektir. Ve, ötedenberi İttihatçılarla arası açık olduğu için, onların tesiri altına girmeyecektir.

3- İşte, bu iki sebepten dolayı Veliaht, şimdiden elde edilmeli.. Ve Almanya hesabına, daha şimdiden onun üzerinde bir sempati husile getirilmelidir. Ve bu sayede de, ne Sultan Reşad'ın ölmesiyle ve ne de İttihatçıların mevkilerini kaybetmesiyle, Almanya siyaseti, İstanbul ve Türkiye'deki kıymet ve kuvvetini kaybetmemelidir.

Her şeyden ziyade hükûmetinin siyasetini düşünmeye mecbur olan imparator, Veliaht Vahdettin'in ne bed tıynet bir adam olduğunu bilmiyor. Ve onun tahta çıktığı günden itibaren, Alman siyasetinin iflâs edeceğini aklından geçirmiyordu.

İmparator Vilhelm; çok zeki bir hükümdardı. Fakat çok da sâf bir adamdı. Nitekim, veliaht Vahdettin'in, Umumî Harp içinde Almanya'da icra ettiği seyahatte, gerek kendisine ve ge-

rek Alman kumandan ve zabıtlarına yaptığı mürailikleri tamame samimî sanmış, ve aldanmıştı.

İmparator, İstanbul'a hareket edecek olan heyet zabitanını da toplu bir halde huzuruna kabul etti. Onlara kısa bir nutuk söyledi. Ve bu nutkunda da yine ordunun siyasetten ayrılması- nı tavsiye ettikten sonra:

— Gideceğiniz yabancı memlekette, Alman isminin şerefini yüksek tutmayı.. Ve yalnız askerlik vazifenizle meşgul olmayı unutmayınız, dedi.

İmparatorun bu sözlerini kalblerine nakşeden Alman zabıtları, 1914 senesi kânunuevvel ayının 14 üncü günü öğleden evvel İstanbul'a geldiler. Sirkeci garında trenden indiler. İstasyonda, bir askerî bando ile İtfaiye alayına mensup bir merasim bölüğü tarafından istikbal edildiler.

Heyeti istikbal edenler, yalnız bunlar değildi. Başta, Harbiye Nazırı, İzzet Paşa olmak üzere, birçok ümera ve zabitan da bulunmakta idi... Heyet, pek samimî bir surette karşılandı. Ve bu karşılanmadan, her iki taraf da pek memnun kaldı.

Şimdi burada, çok dikkat edilecek bir nokta var: Mevzu-umuza şiddetle temas ettiği için bu noktayı ihmal etmemek lâzım.

Çok gariptir ki.. Heyetin istikbaline birçok Türk zabıtları ve hattâ siviller geldiği halde, Sirkeci garında, Alman sefaret heyetine mensup tek bir zat hattâ tek bir kavas bile görünmedi. Ve bu da Alman heyetini teşkil eden zevatı, hayretlere garketti.

Fakat bu hayret, pek uzun sürmedi. Biraz sonra anlaşıldı ki, mesele mühimdi... Ve sefir Vangenhaym, böyle hareket etmek mecburiyetini hissetmişti.

Meselenin ehemmiyeti, Alman ıslahat heyetinin etrafında uyanan dedikodularla başlıyordu. Ve bu heyete, siyasî bir mahiyet atfediliyordu.

Bu heyetten, Fransızlar kuşkulanmışlardı. İngilizler, memnun olmamışlardı. Ve bilhassa Ruslar, ateş püskürüyorlardı...

Balkan devletleri ise, çarçabnk tekemmül edecek (taparlanacak) olan Türk ordusunun, ilk darbeyi mnhakkak kendilerine indirileceğinden endişelere kapılarak gazetelerinde yaygaralar koparıyorlardı.

Halbuki bn heyetin İstanbul'a gelmesini, bizzat sefir Vangenhaym temin etmişti. Ve bundan dolayı da âdeta İstanbul'daki sefirlerin infialini celbeylemişti... Bu vaziyet karşısında, ıslahat heyetini nasıl istikbal edebilirdi. Binaenaleyh sefir:

— Askerî heyetin gelmesinden bana ne?.. Ben, siyaset işlere alâkadarım, diyebilmek için istasyonda görünmemiş.. Ve tarafından da hiç kimseyi göndermemişti.

Fakat sefirin bn hareketi, çok büyük bir safdillikti. Çünkü İstanbul'daki sefirlerin hiçbiri bn kadar basit bir siyaset manevrasını yntacak kadar bndala değillerdi... Nitekim heyetin Sirkeci garına ayak bastığı dakikadan itibaren dedikodular derhal yeniden alevlenmiş.. Yıldırım süratle yayılarak, Paris, Londra ve bilhassa Petersburg mahfillerinde mühim tesirler hısnle getirmişti.

Hele Petersburg'daki tesir o kadar mühim di ki, bu kitabımızın baş taraflarında arzettiğimiz veçhile Dahiliye Nazırı Talât Bey'in Yalta seyahatinde, hayretlere seza bir şekilde gülyüz gösteren ve tatlı sözler söyleyen Mösyö Sazonof, her görüşmede; Alman heyetinden bahsetmiş.. Alman heyetinin derhal İstanbul'dan uzaklaşması pahasına olarak, Çar hükûmetinden beklenilmeyecek derecede faydalı vaitlere girişmişti... Fakat, Mösyö Sazonof'un hakikî maksadını anlamıyacak derecede cahil ve gafil olmayan İttihatçılar, programlarını değiştirmemişler.. Çarlığın arzısına boyun eğmemişlerdi.

İstanbul'dan geldikten sonra Müşirliğe (Mareşalliğe) terfi eden ve artık ünvanı da türkçeleştirilen Liman Paşa, ciddiden takdire şayan bir hüsnü niyetle işe başladı. Ve derhal birinci kolorduyn teslim aldı.

Şimdiye kadar Osmanlı ordusunda bulunan Alman tensi-

katçılar(düzenleyiciler) , yalnız nazariyatla meşgul olmuşlardı. Bunun için de çalışmalarının, matlûp derecede süratle neticelelerini alamamışlardı. Bu ciheti nazarı dikkate alan Liman Paşa derhal programını yaptı. Yeni heyet, nazariyattan ziyade ameliyatla meşgul olacak.. Kıtalara, sık sık tatbikat yaptıracaktı.

Liman Paşa'nın bu programı, ortaya derhal bir mesele çıkardı. Görünüşe nazaran, başta Liman Paşa olmak üzere, heyeti teşkil eden 42 Alman zabiti, ordunun emir ve kumandasını fiilen ellerine almışlardı... Buna binaen, Petersburg mahfillerindeki galeyanı haber alan Almanya Hariciye Nazırı Von Yagov derhal sefir Vangenhaym'a bir mektup göndererek:

Bu emir ve kumanda meselesi, Rus hükûmeti nezdinde bir muhalefet ikama bâdi olacaktır. Eğer Liman Von Sanders, mutlaka ve tamamen amelî çalışmak fikrinde ise, heyetile beraber Edirne'ye gitsin. Oradaki ikinci kolordu kumandanlığını deruh-te etsin, diye bir tavsiyede bulunmak mecburiyetinde kaldı. Ve bu tavsiyesini de birkaç kere tekrarladı.

Liman Paşa, bu tavsiyeleri reddetti:

— Hayır.. Bizim, istikbaldeki çalışmalarımıza bir temel kuruluncaya kadar, ıslahat heyetinin yeri İstanbul'dur... Buradan Edirne'ye gidemeyiz. Ve, İstanbul'a şimendiferle on iki saat mesafesi de bulunan bir yerde, hiçbir iş göremeyiz, dedi.

Fakat Liman Paşa'nın hakikî maksadı, Rus nüfuzu karşısında, hiçbir suretle ricat göstermemekti.

Ne çare ki, Liman Paşa'nın beyan ettiği mütalâa, meseleyi büsbütün alevlendirdi. İngiliz, Fransız ve Rus sefirleri, derhal Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın huzuruna dayandılar.

— Bir Alman generalinin, İstanbul'da, askerî icraat kuvvetinin en yüksek makamını işgal etmesi muvafık olamaz, diye şikâyetle başladılar.

Sait Halim Paşa bu şikâyetleri, mutadî olan sükûnet ve nezaketle dinledi:

— Bu mesele, hükûmetin dahilî umuruna taallûk eden bir keyfiyettir, diye işi tatlıya bağlamak istedi...

Fakat sefirleri ikna edemedi. Mesele, âdetâ siyasî bir ihtilâf şekline girdi. Rusya Başvekilile İngiltere Başvekili arasında, hararetli muhaberelele girişildi. Petersburg'daki galeyan, tamami- le şiddetlendi. Tâ, Londra'ya kadar akisler husule getirdi... Nihayet Liman Paşa'ya, Alman Hariciye Nazırının şu katî teklifi bildirildi:

Liman von Sanders, ya kumandayı terkedecekti veyahut, ikinci kolordu kumandanlığını kabul eyleyecektir...

Liman Paşa, bu teklife, şu cevabı verdi:

— Bunlardan birincisini yapmak istemeyeceğim. İkincisini yapmaya da kadir değilim... Fakat, mutlaka siyaset icabatına tâbi olmak lâzım geliyorsa, benim Almanya'ya celbimi rica ederim, dedi.

İhtimal ki bu münakaşa, uzayıp gidecekti. Nihayet, bir ünvan manevrası çevrildi. Liman Paşa Osmanlı ordusu, umumî müfettişi tayin edildi. Ancak bu ünvan değişikliği dolayısıyla birinci kolordu kumandanlığından çekildi. Böylece İngilizleri, Fransızları ve bilhassa Rusları sinirlendiren mesele de, hitama erdi.

Erdi amma, şimdi de İstanbul'da ve Harbiye Nezareti binasının çatısı altında, hoşâ gitmeyecek bir hava esmeye başladı.

Kaymakam Enver Bey, usturuplu bir sıçrama hareketile ve, Enver Paşa ünvanile, Harbiye Nezareti makamına geçip yerleşmiş... Ne Prusya ve ne de Almanya askerî ceridelerinde emsali kayde geçmemiş olan bu hareket, Liman Paşa'yı derin hayretlere garketmişti.

Vâkıa Meşrutiyet ilân edildiği zaman, bu tarihî harekete Osmanlı imparatorluğunun 3 üncü ordusu âmil olduğunu işitişmiş.. Asker parmağı karışan bu işin aslını merak ederek bilenlerden öğrenmiş.. Bu arada Enver Bey isminde bir kahraman bulunduğunu da hafızasına kaydeylemişti.

Sonra?..

Sonra.. Bir gün Almanya'da bir manevra esnasında kendisine genç, güzel, yakışıklı, bir erkânıharp binbaşısı takdim etmişler:

— İşte.. Meşrutiyet inkılâbının kahramanlarından Enver Bey.. Berlin ateşemiliteri... Demişlerdi...

Liman Paşa, şaşa kalmıştı. Çünkü, kendisine bir söz söylendiği zaman, kıpkırmızı kesilen bu mahcup delikanlının, altı yüz senelik imparatorluk idaresinin seyrini değiştirecek kadar kuvvetli olduğuna pek güçlkle inanmıştı.

İstanbul'a geldiği zaman bir gün, bir münasebetle Enver Bey'den bahsetmişlerdi. Ve Liman Paşa'nın sualine de:

— O şimdi, kaymakam oldu... Galiba 10 uncu kolordunun erkânıharbiye reisidir. Fakat şu aralık, ayağında büyük bir çıban çıkardı. Hasta, yatıyor, diye cevap vermişlerdi.

Fakat aradan çok geçmeden bir gün odasına genç bir erkânıharbiye livası girdi. Kendisini, Alman İslahat Heyeti Reisi ve Osmanlı Orduları Müfettişi Umumisi Müşir Liman Paşa'ya şöylece takdim etti:

— Ben... Harbiye Nazırı... Enver...

Liman Paşa o kadar temkinli bir zat olmasına rağmen, kendisini takdim eden Enver Paşa'nın elini sıkarken, az kalsın hissettiği hayreti izhar ediverecekti. Bereket versin ki, kendisini çarçabuk toparlayabildi.

Eh.. İstanbul, Şark beldelerinin kraliçesi idi. Şark diyarı ise, bir esrar mahşeri idi. Bu kadar sırların haşrolduğu bir yerde, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığına lüzumundan fazla hayret ve taaccüp göstermek, akıl kârı değildi. Altı asırlık imparatorluğun idare sistemini değiştirmeye muvaffak olan bu genç adam, çok tabii olarak kendi talihinin mecrasını da istediği istikamete sevk etmişti... Şu anda yapılacak bir şey varsa o da, aynı çatı altında, beraberce çalışacağı bu genç Harbiye Nazırıle hoş geçinmekti.

Hoş geçinmemek için, bir sebep yoktu. Enver Paşa, yepy-

ni ve genç bir ordu yapmak istiyordu. İslahat Heyetinin başlıca vazifesi de bu nokta etrafında toplanıyordu. Şu halde, Harbiye Nazırının düşüncesiyle İslahat Heyetinin programı, birbirine tamamen muvazi iki hat üzerinde yürüyordu.

Fakat aradan beş on gün geçer geçmez, Liman Paşa, şu garip havadisi işitti:

— Enver Paşa, tam 1.100 zabiti, bir anda tekaüde sevk etmiş.

Liman Paşa, bu defa metanetini muhafaza edemedi. Yerinden sıçrayarak:

— Bu, mümkün değildir, diye hissettiği hayretin derecesini gösterdi. Fakat kendisine bu havadisi veren zat:

— Evet.. Bu, bir hakikattir. Ve şimdi, resmen ilân edilecektir, diye teminat verdi.

Disiplini ihlâl eden işlere katiyen tahammül edemeyen Müşür Liman Paşa, derhal Harbiye Nazırı, Enver Paşa'nın odasına gitti:

— İslahat heyetinin mukavelenamesi mucibince; ben, orduda yüksekçe mevkilere tayin edilecek zevat hakkında rey sahibi olacaktım... Maamafih bu hakkın istimali, o mevkilere namzet olabilecekleri ancak benim birer birer tanımamla mümkün olabilecekti. Bu, 1.100 zabiti tekaüde sevkederken, hiç olmazsa bana resmî tebligat yapmanız lâzım gelirdi... Bu kadar geniş mikyasta zabiti tekaüde sevketmenizın sebebini öğrenebilir miyim? dedi.

Enver Paşa, büyük bir sükûnet ve soğukkanlılıkla:

— Bu zabitler, Balkan harbinde kifayetsizlik göstermişlerdir. Ekserisi de yaşlı oldukları için, artık orduda istihdamları caiz değildir.

Cevabını verdi.

Bereket versin ki Liman Paşa, Balkan harbinin çok esrarlı hakikatlerini lâyıkile bilmiyordu. Eğer bilmiş olsaydı hiç şüphesiz ki:

— Yaaa... Şu halde, kendinizi de tekaüde sevketmelisiniz. Çünkü, Ekzamili ihraç hareketinde, en büyük kifayetsizliği siz gösterdiniz, diyebilirdi.

Liman Paşa, Enver Paşa'nın gösterdiği sebep karşısında sü-kût etmek mecburiyetini hissetti. Fakat bu münasebetle, şu hük-mü verdi:

Tuhaf şey... Manevrada gördüğüm o mahcup delikanlı, kısa bir zamanda ne kadar değişmiş... Tam mânasile, kaskatı bir asker olmuş.

* * *

Mesele, münakaşasız kapandı. Fakat, Islahat heyeti reisi ile Harbiye Nazırı arasında, salâhiyet bahsine taallûk eden bu kısa muhavere, Enver Paşa'nın odasından, çarçabuk harice taşdı. Harbiye Nezaretinin şube müdürlerinin odalarında, dairenin uzun ve loş koridorlarında:

— Lâkin bu mesele, bizim dahilî işlerimize aittir. Onlar, ne karışıyorlar?.. diye, tenkitler başladı.

Bu tenkitler, devam ederken, Enver Paşa bir hamle daha yaptı. Şûrayı Askerî denilen meclisi kaldırdı.

Liman Paşa, bunun haberini aldığı zaman, daha büyük bir hayrette kaldı... Osmanlı ordusunun en eski ve daimî bir müessesesi olan bu büyük askerî meclis, bir emirle nasıl kalkardı?.. Bahusus Liman Paşa da bu meclisin âzalarındandı. Halbuki bu bapta kendisine hiçbir şey söylenmemiş.. Ve Islahat heyeti reisi sıfatile de, hiçbir şey sorulmamıştı.

Liman Paşa, daha büyük emrivâkiler karşısında kalmamak için sükût etti... Fakat artık araya, bir ihtilâf ve soğukluk girmişti. Hattâ vaziyetin iç yüzünü bilenler arasında:

— Eh.. Artık Alman heyeti tutunamaz... Ya istifa ederler.. Veyahut mukaveleyi feshedip memleketlerine giderler.

Sözleri bile işitildi.

Görülüyor ki, o tarihte henüz Enver Paşa ile Almanlar arasında büyük bir anlaşma mevcut değildi. Buna binaen, Umumî Harbe girerken:

— Ah, Enver... O, zaten ötedenberi Almanlar'a meclûp(tutkun) idi. Harbiye Nazırı olduğu günden itibaren orduda Alman sistem ve siyasetini kabul etti. Bizi de onların hatırı için harbe sürükledi, diyenler hâdisatın iç yüzünü bilmeyenlerdi.

* * *

Enver Paşa ile Liman Paşa arasındaki ihtilâf, devam etti. Hattâ o dereceye geldi ki, Çorlu'daki 8 inci fırkayı teftişe giden Liman Paşa, efradın sırtındaki elbiselerle ayakkaplarının eskiliğini ve yapılan tatbikatta muvaffak olmadıklarını görerek fırka kumandanını tenkit etti.

Kumandan ise:

— Ne yapayım?.. Harbiye Nezareti, elbise ve ayakkabı vermiyor. Kâfi derecede gıda alamadıkları için efrat beslenemiyor. Bu vaziyette olan bir fırkadan daha fazla ne bekleyebilirsiniz?. Diye mukabele etti.

Liman Paşa, müşahedesini.. Ve yaptığı tenkide mukabil fırka kumandanının mukabelesini resmen Enver Paşa'ya bildirdi... Fırka kumandanı, derhal tekaüde sevk edildi.

Liman Paşa, bu muameleye fena halde içerledi. Enver Paşa'ya müracaat etti:

— Eğer bana hakikati söyleyen zabıtları ordudan çıkarırsanız, artık benim burada vazife ifa etmeme hiçbir imkân kalmayacak, dedi.. Fırka kumandanını bir hayli güçlkle, tekrar orduya kabul ettirebildi.

Maamafih Liman Paşa, Enver Paşa'yı takdir etmiyor değildi. Genç Harbiye Nazırının elindeki bütün vasıtaları kullanarak.. Ve, hiçbir tesir altında kalmayarak, hatıra ve gönüle bakmayarak orduyu gençleştirmeye çalışmasını beğeniyordu.

Ancak şu var ki, Enver Paşa'nın Harbiye Nezaretindeki bu diktatörlüğü, İslahat heyetinin ordu üzerindeki parlak nüfuz ve tesirini sekte dar etmeye başlamıştı. Halbuki bu heyetin, resmî ve askerî vazifesinin yanında, bir de millî ve siyasî vazifesi vardı. Sefir Von Vangenhaym'ın raporunda bilhassa zikrettiği veçhile, Türkiye'deki İngiliz bahriye tensikatçılarına ve Türkiye'deki İngiliz nüfuzuna karşı bir tevazün (denklik) vücûde getirmeye çalışacaktı.

Hülâsa; sabık Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa gibi sakin, munis ve bilhassa makul bir zatla kolayca arkadaşlık etmeye alışmış olan Liman Paşa, Enver Paşa gibi hararetli, haşin, ve bilhassa hodbin bir idare şefinin karşısında kalınca, evvelâ biraz bocaladı. Fakat çarçabuk kendisini toparladı. Birdenbire ikbal mevkiinin en yüksek şahikasına çıkan bu genç ve tecrübesiz nazırla çarpışmaktansa, onun sürprizlerine karşı çok sabırlı davranmaya başladı. Aradaki ihtilâfları mümkün olduğu kadar azaltmaya çalıştı. Ve aradan pek kısa bir zaman geçtikten sonra da, böyle hareket etmekle, çok büyük bir isabet göstermiş olduğunu anladı... Çünkü yeni Harbiye Nazırı:

— Avrupada kaynayan gizli volkan dolayısıyla, Kayser Vilhelm'in nazarında, birdenbire büyük bir ehemmiyet kazanmıştı.

Hiç şüphe etmeden söyleyebiliriz ki Kayser, çok zeki bir adamdı. Enver'i, Berlin ateşemiliteri olduğu zaman tanımıştı. Vâkıa görüşmeleri, bir kaç defayı tecavüz etmemişti. Fakat bu anlayışlı hükümdar, daha o zaman, bu genç erkânıharp binbaşısına, iyi bir not vermişti. Ve İttihat-Terakki Cemiyeti'nin bu en nafiz şahsiyetini, daha o tarihte gözüne kestirmişti.

Görülüyor ki imparator, hata etmemişti. Harp tehlikesi başlayıp ta imparator gözlerini şarka çevirdiği zaman, bu nazarlar, Enver Paşa'nın üzerinde toplanmıştı. Nitekim Türk-alman ittifaknamesi de, onun kalemile değil de, onun zorile imzaladı.

Eh birdenbire bu kadar ehemmiyet kesbeden bir şahsiyet karşısında, Liman Paşa ne yapacaktı?

Millî menfaate uygun hareket etmek için, hiç şüphesiz ki aradaki ihtilâfları ortadan kaldırmaya çalışacak, hoş geçinmenin çaresine bakacaktı.

* * *

Şimdi herkes, büyük bir merak ve heyecanla, şu bir tek sual üzerinde duruyordu:

— Denizlere hâkimiyeti dillerde destan olan İngiltere devletinin, Akdenizde koskoca donanması olduğu halde, Göben ile Breslav, bu donanmanın elinden nasıl yakasını kurtarmışta, Çanakkale'ye gelebilmişti?..

Bilhassa İstanbul halkı, böyle bir sual icat etmekte... Ve buna da cevap beklemekte haksız değillerdi.. Çünkü bu iki Alman gemisinin Akdeniz'de geçirmiş oldukları macera yirmi dört saat zarfında İstanbul'un en hücre köşe ve bucaklarına kadar yayılarak âdeta efsanevî menkıbeler haline gelmişti. Ve şimdi herkesin maksadı, bu esrarlı hâdisenin hakikatini öğrenmekti.

Halbuki bu suale, senelere doğru bir cevap verilemedi... Ancak, harpten sonra ortaya dökülen vesikalardan, hakikat anlaşılabildi.

Fakat anlaşılan hakikat, yalnız kupkuru bir maceradan ibaret değildi. Aynı zamanda bu iki geminin ifa edeceği tarihî vazifenin mahiyeti de tahakkuk etti... Kayser Vilhelm, Osmanlı imparatorluğunun mukadderatını da, bu iki gemiye yükletmişti. Çünkü onun şahsî siyasetinin tek maddeli ve tek kelimeli bir programı vardı ki, o da sadece: Zafer di.

Bu parlak programı tatbik edip neticeyi almak için de, her fedakârlık ihtiyar edilecekti.

İstanbul halkı, henüz haşmetmeabın bu programını bilmiyordu.

Ve; Türk donanmasının iki kuvvetli gemi kazanması herkesi o kadar sevindirmişti ki, Türk-Alman ittifakı muahedenamesinin dedikoduları dahi derhal unutulmuştu... Şimdi efkârı

umumiye, sadece yukarıdaki sualin üzerinde duruyor.. Ve buna cevap bekliyordu.

Nitekim bugün bile aynı suale yer verilmektedir. Ve aziz okuyucularımızdan bir çokları tarafından, bu esrarlı hâdisenin de izah olunması, arzu edilmektedir.

Cidden meraklı olan bu hâdisenin esrarını çözebilmek için 1914 senesi haziranının 28 inci pazar günü ne döneceğiz.. Ve o günü akşamı, Paris ile Londra'ya pek kısa birer nazar fırlattıktan sonra, o günden itibaren İngiltere Harbiye ve Bahriye neza-retlerindeki mühim hâdiselere temas ederek, asıl mevzuumuza geleceğiz.

Paris halkı, haziran ayının son pazar gününü çok neşe ile geçiriyor.

Artık gruba yaklaşan akşam güneşi, Etval meydanının tam ortasındaki büyük takızaferre son nurlarını serpiyor.. Koca meydana, kalabalıktan geçilmiyor.. Bu meydana dağılan geniş caddelerde, şen ve şüh Paris halkının kahkahaları, binlerce otomobilin korna sesleriyle karışarak esrarlı bir uğultu teşkil ediyor.

Gazete müvezzillerinin sadaları, birdenbire bu uğultuyu bastırıyor. Gazeteler, mutadın hilâfına olarak kapışılıyor. Herkes duruyor. Gazetelerin ilk sayfalarındaki büyük harfli yazıları okuyor. Kahkahalar derhal duruyor. Neşeler sönüyor. Dudaklar: garip bir istifham ifadesile bükülüyor.

Havadis, mühim... Avusturya-Macaristan veliahdi Arşidük Fransuva Ferdinand, Saraybosna'da, Sırp ihtilâlcileri tarafından katledilmiştir.

Paris halkı, neşelerini kaçırın bu havadisten sinirleniyor. Bu iki satırlık telgrafta, büyük bir facia kokusu hissediliyor. Fakat sükûnete hâlel getirilmiyor. Ertesi gün, herşey unutuluyor. Saraybosna cinayetinin tafsilâtı, âdî bir zabıta vakası gibi gözden geçiriliyor... Paris, zevkine ve eğlencesine devam ediyor.

Bugün hava, son derecede lâtif... Paris, millî bayramının şerefli heyecanı içinde çalkanıyor.

Her yer, üç renkli bayraklarla donanmış.. Her meydandan bandoların, orkestraların Marseyyez terennümleri yükseliyor.

Resmi geçit meydanı bir mahşer gibi kaynıyor. Halkın uğultusuna, asker kıtalarının kumanda boruları karışıyor.

Tiz bir boru, Cumhurreisinin meydana geldiğini bildiriyor. Bütün kıtalar, selâm ve ihtiram vaziyetine geçiyor.

Cumhurreisi Mösyö Puankara, muhteşem bir fayton içinde.. Muayene nizamındaki kıtaları teftiş ediyor.

Bütün ateşemiliterler, erkânıharbiye mektebinden gönderilen güzel atlara binmişler.. Kendi ordularındaki rütbe ve kıdeme göre dörder kol nizamında, cumhurreisinin faytonunu takip ediyorlar. Fransız ordusunun göstermekte olduğu son terakkiyi, takdirle tetkik ediyorlar.

Alman ateşemiliterile Türk ateşemiliteri Fuat Bey, tesadüfen yanyanadır.

Alman ateşemiliteri, garip bir heyecan geçiriyor. Ve Türk ateşemiliterine hitaben:

— Benim babam, takriben yarım asır evvel, aynı mevkide, muzaffer Alman ordusile resmi geçit yapmıştı... Şimdi ben, onun oğlu, şu esnada onun hatıralarını yâdediyorum, diyor.

Bu sözler, Türk ateşemiliterine pek garip geliyor. Almanya ateşemiliterinin söylediği şeyleri Fransız zabıtlarının işitmelerinden, âdeta endişe ediyor.

.....

Tam resmigeçit esnasında, herkesin dikkatini celbeden bir vaka oluyor, Rusya sefaretinin adamlarından biri koşa koşa geliyor. Rus ateşemiliteri miralay Kont İğnatyef'in kulağına birşey söylüyor. Ateşemiliter, muavinile beraber derhal resmi geçit mevkiini terk ediyor.

Sonradan anlaşılıyor ki, Petersbur'dan fevkalâde mühim

ve müstacel, şifreli bir telgraf gelmiştir. Ateşemiliter, bu telgraf dolayısıyla sefarethaneye devam edilmiştir.

.....

Aynı gece, resmî bir ziyafet veriliyor. Bu ziyafete sade Rusya, İngiltere, Belçika ateşemiliterleri davet ediliyor.

Herkes bundan istidlâl ediyor(delil çıkarıyor) ki, artık İttifak müselles ile İtilâfı müselles arasındaki münasebet, gerginleşmiştir.

Şu anda Paris'te ve bütün askerî mahfillerde, bütün sözler, Rusya ateşemiliteri miralay Kont İğnatiyef üzerinde dönüp doluyor. Herkes, umumî vaziyetin barometresi gibi, onu tetkik ediyor.

— Niçin?..

Şunun için ki bu zat, çok mahir ve dessay bir diplomatın oğlu olduğu halde, bir koyun tüccarı kadar saf, ve hissiyatına hâkim değildir.

Babası meşhur general İğnatiyef, Çarlığın sefiri kebirî sıfatı ile İstanbul'da bulunurken o kadar mahirane hareket etmişti ki.. Devlet ricalinin, saray erkânının bir çoklarını.. İçinde, bir de Sultan hazretleri olduğu halde saltanat hanedanından bazılarını.. Hattâ, hükümdar Sultan Abdülâziz Han'ı bile Haşmetlû Çar hazretlerinin taraftarı yapacak derecede siyâsî kıyaset ve dirayet göstermişti... Sır saklamakla, en büyük düşmanlarını en candan bir dost gibi karşılamakta, yüzünde daima ve her şeye karşı tatlı tebessümlü bir maske taşımakta bütün diplomatlara taş çıkarak derecede mahirdi.

Oğlu olan Paris ateşemiliterine gelince.. Bu zat henüz genç ve pek tecrübesizdi. Yakışıklı, sevimli ve bilhassa zengin olduğu için, etrafında bir hayli dostlara malikti. Aynı zamanda zekâ kuvveti de pek az değildi... Ancak şu var ki, bu zekâyı, tam bir askerî diplomata yakışacak derecede idare eden kuvvetli bir irade manivelâsı eksikti.

Meselâ, Azametli Çarlığın minimini ve mütevazı Japon'lar-

dan yediği müthiş tokatı, kendi hesabına bir türlü unutamıyor ve affedemiyordu.

Haritada gözleri Çuşima boğazına ilişse, pembe yanakları kıpkırmızı kesiliyordu... Pur Artur'un ne feci bir şekilde sukut ettiğini, bir türlü kafasına yerleştiremiyordu.

Rus-Japon harbinin en büyük mağlûbu olan general Kropatkin hakkında söz açıldığı zaman, kendini zaptedemeyerek:

— Kabahat, bizim haşmetmeap hazretlerindir... Pur Artur kalesinin kumandanlığını, general İstosel gibi bir inekçiye verdiği gibi, umumî kumandanlığı da, general Kropatkin adlı o koca bakkala tevdi etti.. Eğer ordunun başında meselâ bir general İğnatiyef olsaydı, o balıkçılar yâni, Japonlar, Çarlığın hâkim oldukları topraklara ayak basmak şu tarafa dursun.. Kendi adalarında, çürük bir limon gibi ezilivereceklerdi, diye mütalâa beyan etmekten bile çekinmiyordu.

Bu saf Rus asilzadesinin en sinirine dokunan şey, Japon ateşemiliteri idi. Gözlerinde zekâ, azim ve irade ateşleri kıvılcımlanan.. Sakin, sade, basit, şarlatanlıktan azade hareketleriyle insanın üzerinde derhal cazip bir tesir uyandıran Japon ateşemiliterini gördüğü zaman âdeta rengi uçarak yanındakinin kulağına eğilir:

— Bakın.. Dikkat edin... Tam bir köylü değil mi?.. derdi.

Asıl meselenin tuhaf ciheti şurasıdır ki, Japonlara karşı beslediği kıskançlığın kendisini bu kadar sinirlendirerek, bu kadar ölçüsüz sözlerine gülümseyenlerin tebessümlerini de kendi lehine tefsir ederdi... Halbuki o tebessümlerle ekseriya:

— Zavallı mağrur kont... Petersburg saraylarının ruhunu taşıyor. Mikado'nun, Çarın suratına aşkettiği tokatın acısını, sanki kendisi çekiyor.

Görülüyor ki; her milletin sinirlerinin gittikçe gerginleştiği bir zamanda, herkesin gözlerinin bu safdil askerî diplomata çevrilmesi, sebepsiz değildi. Çünkü, muazzam Çar ordusunun

birdenbire silâha davranması, bütün dünya için büyük bir felhaket teşkil edebilir. Ve bunun için de her yerde, her mahfilde, şu sual tekrerrür etmektedir:

— Avusturya veliahdi ile zevcesini öldüren kurşunlar, bir Sırp komitacısının elile atılmıştır. Fakat bu, kurşunlar, Petersburg'da hazırlanmıştır... Henüz yirmi yaşlarında bulunan katilin çehresinde, genç bir Sırp maskesi vardır. Halbuki o maskenin altındaki hakikî çehre, koca sakallı bir Slav simasıdır... Hiç şüphesiz ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, veliahdin kan davasına girişecektir. Fakat Saraybosna sokaklarına dökülen kanın diyetini, Belgrad'dan mı.. Yoksa, Petersburg'dan mı isteyecektir?.

Avusturya ordusunun, harıl harıl seferberlik hazırlığı gördüğü işitiliyordu. Fakat, Rusya?..

Bunu, bilse bilse, miralay, kont İğnatyef bile bilirdi. Onu söyletmek de, o kadar güç değildi.

Çarlığın zengin ateşemiliteri, Şan Domars'daki mükellef apartmanda, Osmanlı hükûmetinin ateşemiliteri Fuat Bey'i öğle yemeğine davet etmişti... Yemek esnasında, muhtelif bahisler etrafında tatlı tatlı konuşulurken, Fuat Bey gayet sade, tabîî, muhatabına en küçük bir şüphe vermeyecek sâkin bir eda ile:

— Azizim, Kontl. Rusya devletinin, bu sene zarfında, bir seferberlik icra etmesi, musammem veya mutasavver (kararlaştırılmış yahut düşünülmüş) midir?.. dedi.

Miralay İğnatyef, Fuat Bey'in gözlerinin içine baktı. Bir lâhza düşündükten sonra:

— Hayır, diye mırıldandı.

Hiç şüphesiz ki, Çarlığın ateşemiliterine bu suali soran, yalnız Fuat Bey değildi. İhtimalki Japon ateşemiliterinden maada Paris'in diplomasi âlemine mensup birçok kimseler, bu safdil diplomata aynı suali tekrar etmişlerdi.

Bunların, ne cevap aldıklarını bilmiyoruz. Ancak Viya-

na'da ve hattâ Berlin'de, şakır şakır kılıçlar bilenirken, Paris'in manzarasından hiçbir şey değişmediğini görüyoruz.

Kırmızı değirmenin kanatları, hiç durmadan dönüyor. Zevk ve safa erbabı, kına gibi unlarını öğütüyor.

Kafeşantanlar, dolup dolup boşalıyor. Bulvarlardan şen kahkahalar, parklardan buse şapırtıları bir an bile eksilmiyor... Halbuki Temmuz ayının son haftası olmuştur. Artık, Avrupa'nın altında kaynayan korkunç volkan, patlamak istidadını gösteriyor.

Garip şey... Kıldan nem kapacak kadar hassas olan Paris, niçin bu kadar lâkayt.. Ve hattâ, nikbinlik içinde.

Acaba Fransızlar, patlayacak olan volkanın kendilerine hiçbir zarar vermeyeceğine emin mi bulunuyorlar?.. Yoksa, Fransız heyecanının nihayet bir taşkınlığa dayanacağını biliyorlar da, bir hâdiseye sebep olmaktan mı çekiniyorlar?..

1870'de, yedi yaşından yetmiş yaşına kadar:

— Berlin.. Berlin... diye bağırırlardan, ortada, tek bir kimse yok.

.....

Temmuzun son haftası ortalarında, Türk ateşemiliteri Fuat Bey, yolda Avusturya ateşemiliterine rastgeliyor. Her zaman çok ağır başlı olan bu zat, birdenbire heyecanlanıyor. Sağ elile, kılıç çeker gibi bir işaret yapıyor.

— Eğer, Rusya bize taarruz ederse, biz de mukabeleye hazırız. Biraz sonra, Türkiye de bize iltihak edecektir, diye bağıyor.

Demek ki Avusturya ateşemiliteri, imparatorluğun hariciye nazırı kadar ince mahrem malûmata vakıf bulunuyor.

* * *

Şimdi, Londra'ya geçiyoruz.

Tarih.. 28 Temmuz 1914... Yani, birinci cihan harbinin ilk silâhı patlamadan, tam 24 saat evvel.

Londra'da, İngiltere Bahriye Nezaretinde, Nazır, Mister Çörçil'in odasına giriyoruz.

Mister Çörçil, masasının başında. Hiçbir İngilizde görülmemiş olan bir sürat ve heyecanla çalışıyor.

Yavaş yavaş masasına yaklaşıyoruz. Omuz başında duruyoruz. Yazdığı notlara, göz gezdiriyoruz:

Dehşet!..

Daha ilk bakışta.. Ve notların henüz ilk satırında, derhal şu hükmü veriyoruz:

• Eyvah!... Senelerdenberi Avrupa diplomatlarının hazırladığı kanlı hailenin(facia) perdesi, kalkmak üzere... Dekor, hazır. Aktörler, hazır. Bu hailenin müthiş musikisini terennüm edecek toplar, tüfekler, mitralyözler, bombalar da hazır... Perdenin kalkması için sinyal vuruluncaya kadar, en son hazırlıklar yapılıyor.

Mister Çörçil, masasından başını kaldırmıyor. Harıl harıl, yazılarına devam ediyor. İngiliz satvetinin mümessili olan İngiliz donanmasına emirler, veriyor:

• Harbin, her an başlayabilmesini nazarı dikkate alarak, düşmanların muhtemel taarruzlarına karşı, hazır bulununuz.

.....

• Kral hazretlerinin uhdenize ve liyakatinize tevdi ettiği gemileri, nerelerde bulunduracağınızı dikkatle kararlaştırınız.

.....

• Alacağınız tedbirleri, alâkalardan başka, hiç kimseye haber vermeyiniz. Her hususta ketumiteye ve mahremiyete ehemmiyet veriniz.

.....

• Kömür vaziyeti hakkında da beni kısaca haberdar ediniz.

.....

• İrlanda sahillerinde bulunan bütün gemiler, seferberliğe hazır bulunsunlar.

.....

Anlaşılan Mister Çörçil, Çin sahillerinde bulunan Alman harp gemilerine ehemmiyet veriyor.

Çünkü onlara karşı alınacak tedbirler hakkında, birçok notlar kaydediyor. Triumf zırhlısının derhal seferber edilerek Çin'deki filoya iltihakını faydalı buluyor. Böylece oradaki Alman harp gemilerine faikiyet(üstünlük) kazanmak istiyor.

Sonra?..

Mister Çörçil'in kafası, yüksek kudretli bir motör gibi işliyor. Sanki birisi kulağına fısıldıyormuş gibi, süratle notlarına devam ediyor... Bahriye birinci Lorduna göndereceği notların altıncı maddesine, aynen şu kelimeleri yazıyor:

6- Pola limanında bulunan Göben'in vaziyeti, Nev Zeland zırhlımızı ayırarak Akdenize göndermemizi icap ettirip ettirmeyeceğini tetkik etmelisiniz.

Göben... Demek ki, bu zırhlının vaziyeti, bu kadar mühim? Herhalde öyle olacak ki.. O kadar büyük, o kadar mühim, o kadar müstacel meseleler arasında yer alıyor. Ve Mister Çörçil'e o satırları yazdırıyor.

.....

Ertesi gün, aynı odaya tekrar giriyoruz. Ve Mister Çörçil'in şu satırları yazdığını görüyoruz:

İSTİHBARAT SERVİSİ DİREKTÖRLÜĞÜNE

Harp gemilerini gösteren tablonun üzerine A harbi için gelecek ay.. Ve, B için üç ay nihayetinde mevcut olarak bütün İngiliz dritnotlarını yazmanızı rica ederim.

Yapacağınız bu hesaba, Türkler hesabına İngilterede inşa olunan iki dritnotu da ithal etmelisiniz.

Bana, harp kruvazörleri için yapılan tabloya benzer bir tablo yapınız.

.....
Görüyoruz ki Mister Çörçil, şu iki günlük çalışması esnasında, bizi alâkadar eden iki mühim noktaya da temas etmiştir.

Bunlardan birincisi — Göben meselesi.

İkincisi ve bizim için çok mühimi — İngiltere tezgâhlarında, bizim hesabımıza yapılan iki dritnot hakkındaki düşüncesi-
dir.

Göben ile alâkadarız... Çünkü, Alman deniz inşaatının parlak bir modeli olan bu mükemmel zırhlı, Balkan harbinin kara günlerinde, sadık arkadaşı Breslav kruvazörile Akdeniz sahillerimizde bir hayli gezmiş.. Müttefik düşman orduları Çatalca istihkâmlarını tehdit ederken, bir aralık İstanbul'a da gelmiştir.

Balkan harbi, bütün dehşetile devam ediyordu. Üç düşmanın ordusu, bütün kuvvetleriyle İstanbul'un kapısını zorluyordu. Türk ordusu sarsılmaz bir gayretle bütün bu düşman tazyikını durdurmaya çalışırken, İstanbul'da bulunan ecnebi devletleri tebaası da, büyük bir heyecan geçiriyordu.

Devletler, telâş içinde bulunan tebaalarının, her ihtimale karşı can ve mallarını sıyanet etmek(korumak) için birer, ikişer gemi göndermişlerdi. Bu maksatla o iki Alman gemisi de İstanbul'a gelmişlerdi.

İstanbul; o tarihe kadar, Alman bahriye satvetinin henüz ciddî bir nümunesini görmemişti. İstanbul'u ziyaret eden Alman harp gemileri, sadece eski yapılı mektep gemileriyle, İmparator Vilhelm'in İstanbul'u ziyaretleri esnasında, Hohenzolen yatına refaket eden Hella, Herta gibi basit teknelerden ibaretti. Fakat şimdi, Salıpazarı ile Ortaköy arasına demirlemiş olan esmer renkli Avrupa harp gemilerinin arasında, bu parlak iki Alman gemisinin azameti, İstanbul halkının nazsarında, Alman bahriyesinin vasıl olduğu tekâmül derecesi hakkında çok canlı bir misal teşkil etti.

Almanların Akdenizde yeni teşkil ettikleri Bahriye fırkası-

nın amiral gemisi olan Göben Balkan harbinin o ıstıraplı günlerinde, Anadolu ve Suriye sahillerinde de aylarca dolaşarak her uğradığı limanda takdir kazandıktan sonra, harbin hitamını müteakip yine Akdenizin yabancı limanlarında muhtelif vazifelere tayin edildi.

Böylece, aradan iki sene geçti... 1914 senesi mayıs ayının galiba 14 üncü günü, bir öğle vakti idi. Birdenbire İstanbul semasında tannan ihtizazlar(çınlayan titreşimler) yapan top sesleri işitildi. Selimiye kışlasının önündeki geniş tarastan misafiri selâmlıyan bir mantelli bataryanın koyu dumanları yükselirken, azametli Göben’de, ihtiram toplarının ateşlerini parlata parlata İstanbul limanına girdi.

Göben’in bu gelişi, büsbütün başka bir maksatla idi. Türklerle karşı daima dostane hissiyat izhar etmekten hoşlanan haşmetmeap Kayser Vilhelm, Osmanlı imparatoru şevketmeab Beşinci Sultan Mehmed’e, tazimatını takdim ve Sultan Hamit devrindeki dostluğu teyit için, Akdeniz bahriye fırkası kumandanına emir vermişti.

Göben’in bu ziyareti, İstanbul’un Türk halkını, yeniden heyecana getirdi. Bu güzide Alman gemisine çevrilen nazarlarda takdir şuleleri parlarken, derin derin içlerini çekenlerin:

— Ah, ne olurdu.. Şu gemi bizim olsaydı?.. diye, Göbene karşı

Tahassür (hasret) ifade eden temenni sesleri de işitilmişti.

Görülüyor ki bu Alman gemisi, daha o sıralarda, Türklerin kalbinde bir sempati husule getirmişti... Fakat kim derdi ki bu gemi Mister Çörçil tarafından şiddetle takip ettirilecek.. Üçüncü defa olarak Çanakkale boğazından girecek.. Ve, Osmanlı imparatorluğunun tarihinde, tam bir dönüm noktası yarattıktan sonra, artık hayat ve mukadderatını, Türklerin varlığına raptedecek..

Mister Çörçil’in kısa bir notu münasebetile Göben hakkında arzettiğimiz şu malûmatı şimdilik kısa keselim de.. yine Mis-

ter Çörçil'in İstihbarat servisi direktörlüğüne verdiği emir münasebetile, biraz da iki dritnotumuzdan bahsedelim.

Balkan harbi, Osmanlı devleti erkânına iyi bir ders vermişti. Herşeyden evvel ordu ve donanmada büyük bir ıslahata girilmişti.

Bir taraftan bu ıslahata çalışılırken.. Diğer taraftan da, büyük mikyasta müdafaa vasıtaları hazırlanıyordu.

Donanmanın ıslah ve terakkisi, ötedenberi eski ve ananevî dostlarımız olan İngilizlerin himmetine tevdi edilmişti. Aynı zamanda, İngiltere'deki büyük gemi inşaat tezgâhlarına da sipariş olunan Reşadiye ve Sultan Osman isimindeki iki dritnotun inşası hitam bularak donanmaya ilhakı beklenilmekte idi.

Reşadiye dritnotu, İtalya harbinden evvel sipariş edildiği halde, mutlaka ismini taşıyacağı zatın uğursuzluğu eseri olacak ki inşaatı bir türlü hitam bulamamış.. Muhtelif sebeplerden dolayı, bu inşaat, teehhürden teehhüre(gecikmeden gecikmeye) uğramıştı... Fakat, Sultan Osman dritnotunun inşası hitama yaklaşmış.. Noksanlarının ikmaline, pek az birşey kalmıştı.

Cemal Paşa Bahriye Nazırı olduğu zaman, bütün kuvvetle faaliyete geçmişti. Bir taraftan ıslahata çalışırken, diğer taraftan da donanmanın kuvvetlenmesine ehemmiyet vermişti. Binaenaleyh, artık inşaatı tamamlamak üzere olan Sultan Osman dritnotunu süratle ikmal ettirerek bir an evvel donanmaya ilhak edebilmek için ciddî bir surette harekete geçmişti.

Cemal Paşa bu iş için o kadar acele ediyordu ki, gemiyi teslim almak hususunda, İngiltere'den davet beklemeye lüzum görmeden, dritnotun zabitanını, küçük zabitanını ve hattâ bir kısım efradını Reşitpaşa vapuruna bindirdi. Haliç Komodoru İsmail Bey kaptanı da bunların başına geçirdi. Doğruca Londra'ya gönderdi... Bunlar oraya gider gitmez derhal dritnota girecekler... Bir taraftan geminin noksanları ikmal edilirken, diğer taraftan da Türk mürettebat faaliyete geçecekler.. Gemideki son

sistem âletlerin ne suretle kullanılacaklarını, İngiliz mütehassıslardan öğreneceklerdi.

500 Türk bahriyelisini hâmil olan Reşitpaşa vapuru Londra civarında demirlediği zaman dünyanın vaziyeti birdenbire değişmişti.. Saraybosna vakası zuhur ederek bütün Avrupa devletleri hümmalı bir faaliyete girişmişti. İşte bu arada, İngiltere Bahriye Nazırı Mister Çörçil de harekete geçerek, durup dinlenmeden harp hazırlıklarına devam etmekte idi.

Hiçbir taraftan tekzip edilmeyeceğimizden emin olarak, o anda Mister Çörçil'in kafasının içinden geçenleri, şöylece tesbit edebiliriz:

1- İngiltere'nin bahriye harp plânları, inceden inceye hazırlanmıştır. Ve bu plânın içinde, yabancı hükûmetler hesabına İngiltere tezgâhlarında inşa edilmekte olan gemiler de vardır.

2- Bu gemilerin inşaasının ne zaman biteceği iyice hesaplanmış.. Ona göre devrelere ayrılmıştır. Bunların en başında da, Türkiye hesabına yapılmakta olan iki dritnot bulunmaktadır.

3- Bu iki dritnot, İngiltere bahriyesi için, hayatî ehemmiyeti haizdir. Çünkü İngiltere donanması, düş_ana karşı, yalnız yedi dritnotla faikiyet ihraz etmektedir. Bu kadar bir faikiyeti kâfi görerek, Türklerin bu iki dritnotundan vazgeçmek yani, onları Türklere teslim etmek muvafık değildir. Zira bu iki dritnotun ya düşmanların ellerine geçmesi veyahut herhangi bir surette İngiltere donanmasının aleyhine kullanılabilmesi, muhtemeldir.

4- Bu iki dritnot, Akdenizde bulunan Göben ile de birleşecek olursa, mühim bir düşman kuvveti teşkil edecektir. O zaman, bu kuvveti mütemadiyen tarassut altında bulundurabilmek için, en aşağı, dört İngiliz dritnotunu veya harp kruvazörünü bu işe bağlamak lâzım gelecektir.

Öyle mühim bir zamanda, İngiltere devletinin bahriye nazırı, başka türlü düşünemezdi. Binaenaleyh, görünüşe nazaran, Mister Çörçil, haksız değildi.

Ancak şu var ki, son seneler zarfında felâketten felâkete

uğrayan.. Afrikanın şimalindeki vâsi(geniş) arazisini bir düşman baskınına kaptırdıktan sonra, bütün Rumelideki topraklarını da kaybetmek faciası karşısında kalan Türklerin, daha büyük felâketlere uğramamak için var kuvvetleriyle çalıştıkları bir zamanda.. Bin müşkülâtla tedarik edebildikleri paralarla sipariş edebildikleri bu dritnotlar da, onlar için hayatî ehemmiyeti haizdi. O kadar büyük bir ehemmiyeti haizdi ki, bilhassa bu noktada üzerinde duran Bahriye Nazırı Cemal Paşa, bu iki geminin tamamile bitmesini bekliyememişti.. Hiç olmazsa bunlardan birini olsun bir an evvel ele geçirmek gayretile, 500 bahriyeliden mürekkep olan bir kısım mürettebatı, büyük bir sabırsızlıkla Londra'ya göndermişti.

Vaziyet, son derecede nazikti. Türk mürettebatın, böyle birdenbire Londra'ya çıkagelmeleri, Mister Çörçil'in hoşuna gitmemiştir. Büyük bir sabırsızlıkla bu uzun yolculuğu göze almalarına nazaran, hiç şüphesiz ki derhal gemilerini teslim almak isteyeceklerdi.

Mister Çörçil, bu nazik meselenin daha sert taraflarını da düşünüyordu. Türk bahriyelilerinin zırhlıyı birdenbire işgal etmelerini.. Ve orada çalışan Armistrong fabrikası amelelerini dışarı çıkararak gemiye Türk bayrağı çekmelerini de ihtimal dahilinde görüyordu.

O tarihte, çok müşkül siyasî bir vaziyet hasıl olacaktı. Ve bunda da, büyük bir tehlike vardı.

Mister Çörçil, derhal bu tehlikenin önüne geçmek için şöyle bir tedbir ittihaz etti. Temmuzun 31 inci günü, gemiye, kâfi miktarda muhafız asker gönderdi. Ve bu muhafız kıtanın kumandanına da:

Türklerin hiçbir suretle gemiye kabul edilmemesi için, tahrirî(yazılı) bir emir verdi.

.....

Mister Çörçil'in bu emri, Kraliçe Elizabet devrindenberi

devam edip gelen tarihî ve ananevî dostluğu sarsacak mahiyette idi.

Nitekim bu acı haber İstanbul'a aksettiği zaman, çok acı bir tesir husule getirdi... Ve, Alman taraftarlarının, İngiliz tarftarlarına:

— Nasıl.. Beğendiniz mi, bu işi?.. Demelerine sebebiyet verdi.

Bunlar, böyle söylemekte ne kadar haklı ise; Mister Çörçil'in de, herşeyden evvel İngiltere'nin yüksek menfaatlerini düşünmesi ve ancak ona göre hareket etmesi, pek tabîî bir keyfiyetti.

* * *

Umumî vaziyet o hale gelmişti ki.. Artık harpten kaçınmak imkânı olmadığına İngiltere hükûmeti de kanaat getirdi. Senerlerdenberi Kanada'nın Avustralya'nın, Hindistan'ın, Mısır'ın ve bütün İngiltere müstemlekelerinin çil altınlarile vücade getirilmiş olan İngiltere donanmasının, göz kamaştıran satvetini bütün cihana gösterecek zaman gelmişti.

Maamafih, Başvekil Mister İskit'ten hükûmetin en küçük memurlarına kadar herkes, ananevî İngiliz soğukkanlılığını muhafaza etmekte idi... Hattâ, 31 Temmuz günü başlayan donanmanın seferberliği, tam bir sükûnet içinde cereyan etti. Ve hattâ, Ağustosun 2 inci cumartesi akşamı Mister Çörçil Bahriye Nezaretindeki odasında yalnız başına yemek yerken kendisine küçük ve kırmızı renkli bir kutu getirildi. Bu kutunun üzerinde,

Mahremdir

kelimesi yazılı idi... Mister Çörçil bu kutuyu bizzat açtı. İçindeki telgrafı çıkardı. Bu telgrafta, şu kısa haber vardı:

Almanya, Rusya'ya harp ilân etti.

Mister Çörçil, bu havadisi bile büyük bir sükûnetle karşıladı... İngiltere donanması Başkumandanı Sir Jellico, ancak Ağustosun dördüncü günü sabahı güneş doğarken,

Derhal denize açıl!...

Emrini aldı.

İngiltere hükûmeti mehafilinde (mahfiller) ve bilhassa Bahriye Nezaretinde hüküm süren bütün bu soğukkanlılığa rağmen, yine gizli bir endişe seziliyordu. Ve, kapıları sımsıkı kapalı olan odalarda, bilhassa şu muhavere cereyan ediyordu:

— Eh.. Şimdi... Acaba, Fransız ordularile Alman orduları arasındaki çarpışmalar nasıl geçecek?..

— Herhalde, pek müthiş.

— Fransızlar, Afrika'daki kuvvetlerinden bir orduyu, seri-an Avrupaya geçirmek istiyorlar.

— Fena değil... Fakat biraz acele etseler... Çünkü birbirlerine harp ilânı üzerinden, tam altı saat geçti!

— Herhalde acele edecekler. Çünkü bu orduya, şiddetli ihtiyaçları var... Fakat, orduyu, Akdenizden nasıl geçirecekler?

— Çok basit... Gemilere binecekler... Afrika sahillerinden, Fransa sahillerine geçiverecekler.

— Evet amma. Göben?..

— Tabîdir ki bu nakliyatı Fransa donanması himaye edecektir. Koca bir Fransa donanması karşısında, tek bir Göben ne yapabilir?..

— Ne yapabilir?.. Herşeyden evvel Göben'in, Fransız donanmasındaki zırhlıların hepsinden fazla sürate malik olduğunu düşünmelidir.

—

— Sonra.. Bizim Akdenizdeki gemilerimizin içinde, Göben ile boy ölçebilecek, ancak, üç harp kruvazörümüzün mevcut bulunduğunu da hatıra getirmemiz lâzım gelir.

— Şu halde?...

— Şu halde.. Vukua gelmesi muhtemel olan hâdiseler, şimdiden tahmin edilebilir.

— Meselâ?..

— Meselâ.. Göben'in, üç veyahut dört yüz millik bir sahada, Fransız zırhlılarının önüne atılması.. Onları batırdıktan sonra kaçması.. Bilhassa nakliye gemilerini param param ederek, Fransa'yı bu ordudan mahrum bırakması, imkân haricinde değildir.

— ?...

— !...

— Şu halde Almanlar, çok hesaplı hareket etmişler. Bu gemiyi, çok ince düşüncelerle, bir hayli zaman evvel Akdenize göndermişler.

— Eh, artık buna hükmedilebilir.

— Acaba.. Mister Çörçil ne düşünüyor?..

— Herhalde.. Onun aklına gelen de, budur.

— Evet.. Şu anda, Mister Çörçil'in kanaati de bu merkezde idi. Eğer böyle olmasaydı.. Yani, o kadar mühim meşguliyetlerinin arasında, bu Göben zırhlısı ikide birde İngiltere Bahriye Nazırının zihninde dolaşmasaydı, Bahriye Birinci Lorduna:

— Nev Zeland zırhlısını Akdenize gönderseniz, çok iyi olur zannederim, diye bir tavsiyede bulunmazdı.

MİSTER ÇÖRÇİL'İN İHTİYATKÂRLIĞI...

Maamafih Mister Çörçil, bu tavsiye ile de kalmamıştı... Fransa baş amirali, Afrika ordusunun nakli için kabileler tanzimine uğraşırken Mister Çörçil ondan daha ihtiyatlı davranmış, Akdeniz İngiliz donanması amiraline tebliğ edilmek üzere, İngiliz donanması başkumandanına, şu direktifleri yollamıştı:

Fransızlar, Afrika'daki ordularını Fransa'ya nakledecekler.. Siz, bu ordunun naklini himaye etmeye çalışınız.

Kabilse, seri Alman zırhlılarıyla.. Ve bilhassa Göben ile doğ-

rudan doğruya müsademeye girişiniz. Fransızlara, yardım ediniz...

Bundan sonraki vaziyetler hakkında, telgrafla malhumat alacaksınız.

Fransız amiralliğiyle anlaşarak hareket etmenize, müsaade olunacaktır. Fransızlarla birlikte hareket edeceğiniz harplerden başka, kendi kuvvetinize faik kuvvetlerle harbetmeyiniz.

Filonuzun sürati, seçeceğiniz zamanı tayin için, size müsa-ittir. Bununla beraber, kuvvetlerinizi mümkün olduğu kadar idareli kullanınız. İleride, filonuzu takviye edeceğimizi ümit ediyorum.

Bahriye birinci lordunun fikri de bu merkezde idi. Göben, korkunç bir heyulâ gibi, onun da zihnine girmişti.

Şimdi, gerek Mister Çörçil'in ve gerek baş amirallikle Akdeniz başamirallığı erkânıharbiyesinin düşünceleri birleşmiş.. Göben hakkında en katî hüküm olarak İdam kararı verilmişti.

Akdenizdeki İngiliz donanması münasip yerlerde gizlenecek.. Ve o havzada bulunan Alman zırhlılarını tarassut edecek.. Büyük bir meharetle bilhassa Göben'i harbe sürükleyecek.. Ve, imha edecekti.

Yalnız burada Alman zırhlıları demek doğru değildi. Akdenizdeki koca İngiliz donanmasına mukabil, Almanların ancak iki harp gemisi vardı ki bunun biri ve başlıcası olan Göben, diğeri de Breslav ismindeki hafif kruvazörden ibaretti.

* * *

KAT'Î VE MÜTHİŞ EMİRLER...

Akdeniz filosu başkumandanı amiral Milne, şu tedbirleri almakta gecikmedi:

1- Bütün kuvvetlerini birleştirdi. Yani, daha Temmuzun 31 inci gününden itibaren harbe hazır bir vaziyette idi.

2- Afrika ordusunun emniyet ve selâmetle Avrupaya nakli için, Fransız filosunun imdadına yetişebilecek hazırlıkları tamamilik ikmal etmişti.

3- Ancak, bu vaziyet dolayısıyla, Akdenizin şarkındaki İngiliz ticaret yolunu boş bırakmak mecburiyetinde kalmıştı.

4- Fransız amirali ile temasa gelip, vaziyet hakkında müzakereye girecekti. Lâkin, bu bapta henüz kendisine katî bir emir ve müsaade verilmemişti.

Amiral Milne, bu müsaadeyi, iki gün bekledi. Ağustosun 2 inci günü tam saat yedide, kendisine şu mahrem emir geldi:

Umumî vaziyet, çok tehlikelidir... Birdenbire, vukubulması muhtemel olan hücumlara karşı, daima hazırlıklı bulunmalısınız. Büyük Britanya hükûmeti, Fransa ile beraber, Almanya'ya karşı müttefikane harekete karar verdiği takdirde, istasyonunuzda bulunan en büyük rütbeli Fransız zabitle temasa geçebilirsiniz.

Bu emir, yalnız Akdeniz filosu kumandanına verilmemişti. Aynı zamanda, yeryüzünün muhtelif yerlerine yayılmış olan bütün İngiliz filolarına da tamim edilmişti.

Görülüyor ki artık İngiltere hükûmeti, adamakıllı harp tertibatı almaya başlamıştı. Bütün efrat ve zabitan da, büyük bir neşe içinde:

— Harbe hazırol... Top başına.

Emirlerini bekliyorlardı.

Ancak şu var ki, Akdenizde, birdenbire ortadan kaybolu veren Göben ile Breslav, bu iki Alman harp gemisi, İngiltere Bahriye Nezaretindekilere, diş ağrısı gibi, müziç(bıktırıcı) bir üzüntü veriyordu... Mister Çörçil, dayanamadı. Bahriye birinci Lordu ile imzaladığı şu mahrem telgrafi da, Akdeniz filosu başkumandanına göndermeye mecbur kaldı.

Göben, iki saffıharp gemisi tarafından gizlice tarassut edilecektir.

Adriyatik denizinin yakınları da, kruvazörler ve destroyerler tarafından mütemadiyen tarassut altında bulundurulacaktır.

Siz, Malta sularında kalacaksınız.

İtalya'nın bitaraf bir vaziyet alacağı zannediliyor. Fakat buna, mutlak surette inanmamak lâzım gelir.

Akdeniz donanması başkumandanı bu telgrafı okuduğu zaman gözlerini, karşısında oturan erkânıharbiye reisine dikti.

Mânalı bir tebessümle gülümseyerek:

— İyi amma.. Göben nerede? dedi. Ve bir an sükuttan sonra, sözlerine şöylece devam etti:

— Senelerdenberi Almanya ve Avusturya'nın müttefiki olan İtalya, böyle bir zamanda nasıl bitaraf kalabilir?.. Eğer şayet böyle birşey olursa, bence bunun bir tek mânası vardır. O da, müttefiklerine karşı, ihanettir.

Erkânıharbiye reisi, bütün dişlerini gösteren geniş bir tebessümle şöylece mukabele etti:

— Evet.. Onun bu hareketi müttefiklerine karşı açık bir ihanettir. Fakat bizim için de, hoşâ gidecek bir nimet olsa gerek.

.....

Ağustosun ikinci gününü üçüncü gününe bağlayan geceyi, Mister Çörçil'in nasıl geçirdiğini bilmiyoruz... Ancak, üçüncü günü saat tam on ikiyi elli dakika geçerken, Mister Çörçil'in bütün düşüncelerini hülâsa eden şu kararı verdiğini çok iyi biliyoruz:

— Göben'i, mutlaka yakalamak icap ediyor. Çünkü, bütün gayelerimizin ve karışık meselelerimizin en mühimlerini, o teşkil ediyor.

Mister Çörçil, derhal bir kâğıt çekerek elindeki kalemi sinirli bir hareketle hokkaya batırdı. Sonra şu telgrafı yazmaya başladı:

Akdeniz İngiliz Başkumandanı; Sir Milene:

Adriyatik denizi boğazını tarassutta devam etmeniz lâzımdır... Ve, ilk hedefiniz Göben olacaktır.

Onu takip ediniz. Nereye giderse, siz de peşinden gidiniz. İzini, hiçbir suretle bırakmayınız. Vukubulması pek yaklaşmış olan harbe, hazır bulunmalısınız.

Göben.. Göben.. Ve Göben.

Görülüyor ki Mister Çörçil, bütün düşüncelerini bu Alman gemisi üzerinde teksif ediyordu. Hattâ artık, Afrika'dan Avrupa sahillerine nakledilecek olan muhtelif cins ve renkte Fransız ordusundan bahse de lüzum görmüyordu.

Bereket versin ki Mister Çörçil'in bu üzüntülü düşünceleri, Ağustosun 4 üncü günü sabahı, Bahriye Nezaretinde odasına girdiği dakikada, birdenbire hitama erdi. Çünkü o anda kendisine, üzerinde mahrem işareti olan kırmızı bir kutu vermişlerdi. Ve bu kutuyu açar açmaz, Akdeniz donanması başkumandanından gelen şu acele telgraf zuhur etmişti:

Indefatigable ve Indomitable isimindeki zırhlılarımız, Göben ile Breslav'ı, 37 derece 44 saniye şimal.. Ve, 7 derece 56 dakika şarkta⁽¹²⁾ takip ediyorlar.

Mister Çörçil'in sevimli çehresinde, büyük bir sevinç tebesümü belirdi... Derhal masasının başına geçti. Süratle, şu cevabı verdi:

Mükemmel... Teması, muhafaza ediniz. Harp, yakındır.

Mister Çörçil'in yüzündeki memnuniyet tebesümü, daha hâlâ devam ediyordu. Ve, tehlikeli bir şahsın izini keşfederek onun tevkif müzekkeresini imza eden bir müddeiumumî gibi, yukarıdaki kısa telgrafı imza ederken:

— Göben, Fransız nakliyatını himaye edecek olan kuvvetler tarafından, tevkif edilmelidir, diye söyleniyordu.

Mister Çörçil, telgrafı imzaladı. Ve onu yollar yollamaz, derhal bir kâğıt daha çekerek, Başvekil Mister Askit ile Hariciye Nazırı Sir Edvar Grey'e hitaben şu muhtırayı yazmaya başladı:

Gayet müstaceldir (acil) .

Almanların Göben zırhlısıyla küçük ve seri kruvazörü Bres-

(12) Bu mevki, Sicilya adasının garp tarafına isabet eder.

lav, Sicilya adasının garbinde keşfedilmişlerdir. Şimdi İndomitable ve İndefatigable zırhlılarımız tarafından takip olunmaktadırlar.

Bu gemilerle teması kaybetmek, bizim için çok fena olacaktır. Gecelerin karanlıklarında, böyle birşeyin olmasına da ihtimal vardır.

Akdeniz kumandanına, Alman gemilerle teması muhafaza etmeleri için emir verilmiştir. Fakat buna, şu emrin de ilâvesi lâzım gelir:

“Şayet Göben; Fransız nakliyatına hücum ederse, onunla derhal harbe başlamalısınız.”

Böyle bir emrin tebliğ edilmesi için, derhal karar verilmesini beklerim.

Hariciye Nazırı Sir Edvar Grey, Mister Çörçil’in bu teklifini, tereddütsüz olarak kabul etti.

Başvekil Mister Askit kabul etmekle beraber, hemen kabineyi toplayarak umumî bir karar alınması daha muvafık olacağını söyledi. Ve, meselenin hem ehemmiyetine, hem müstaceliyetine binaen kabineyi içtimaa davet etti.

Şimdiki Cihan Harbinde, en yüksek medenî cesaretini gösteren Mister Çörçil, o günün Cihan Harbinde de ilk siyasî cüretini ibraz etti... Henüz kabinenin toplanarak bir karar vermesinden evvel, Akdeniz Başkumandanına derhal şu telgrafı çekti:

Şayet Göben, Fransız nakliye gemilerine hücum edecek olursa, onunla derhal harbe girişiniz. Fakat daha evvel, böyle bir hâdiseye siz meydan vermeyiniz.

Mister Çörçil, bu telgrafı imza ederken, çok büyük bir mesuliyet deruhte etmişti. Çünkü; kabinenin, aksi bir karar vermesi, ihtimal haricinde değildi... Şu halde, eğer kabine böyle aksi bir karar verirse.. Ve şayet İngiliz gemilerle Göben arasında da bir muharebe zuhura gelirse, İngiltere hükûmetini zorla harbe sürüklediğinden dolayı, Mister Çörçil çok ciddî ve müşkül bir vaziyete girecekti.

Aksiliğe bakın... Kabine, içtima etti. Cereyan eden hararetili bir müzakereden sonra şu kararı verdi:

Almanya hükûmetine verdiğimiz ültimatomun müddeti bitmeden evvel, hiçbir husumet hareketine geçmemek lâzım gelir.

Mister Çörçil hesap etti. Ültimatom müddetinin hitam bulmasına, daha beş saat vardı... Ya, bu müddet zarfında, Göben Fransız nakliye gemilerini tehdide kalkarsa.. Ve, kendisini takip eden İngiliz gemileri de, aldıkları emir mucibince Göben'e ateş etmeye başlarlarsa...

Eh, artık bu da baht işi idi. Tek İngiliz gemileri Göben'i tepelesinler.. Ve Akdenizde bir gulyabani mahiyeti alan bu tehlikeyi ortadan kaldırmak muvaffakiyetini gösterebilirler de: Mister Çörçil, bu hususta gelecek her türlü mesuliyet tehlikesine, memnuniyetle göğüs gerecekti.

Mister Çörçil, kabinenin bu kararından cidden müteessir olmuştu:

— Ne yapayım?... Kabinenin bu kararına karşı gelemedim... Fakat, düşünüyorum. Şayet Göben Fransız nakliyelerine hücum etmezse.. Kabinenin bu kararı yüzünden, biz ona asla hücum edemeyecek miyiz?.. diye Bahriye Birinci Lorduna şikâyetle bulunuyordu.

Maamafih Mister Çörçil, bir Bahriye Nazırı sıfatıyla, resmî vazifesini ifa etmek istedi. Bahriye Birinci Lorduna evvelce verdiği direktif listesine, şimdi şu maddeyi de ilâve ettirdi:

Britanya hükûmetinin Almanya'ya vermiş olduğu ültimatomun müddeti, 4 Ağustos gecesini, Griniç saati âyarıyla tam saat 12 de hitama erecektir. O zamana kadar, Alman gemilerine husumet gösterilmeyecektir. Muhasamata(çarşısmaya) başlamak emri, Bahriye Nezareti tarafından gönderilecektir.

Bu madde, dünyanın her tarafındaki İngiliz Amirallerine tebliğ edilecek olan bir tamimdi... Mister Çörçil, ihtiyat olmak üzere, Akdeniz filosu başamirali için de, şu maddeyi ilâve ettirdi:

Bu emir, Göben hakkında verilen son emri iptal etmiştir... Şayet Göben, Fransız nakliye gemilerine hücum edecek olursa, onu takip eden iki zırhlımızın ona karşı muharebeye girişmesi hakkında verilmiş olan müsaade, refedilmiştir(kaldırılmış).

Görülüyor ki Mister Çörçil, büyük bir cesaretle attığı adımı, geri çekmek mecburiyetini hissetmişti... Fakat, her türlü ihtiyat tedbirlerini en büyük soğukkanlılıkla kullanan bir hükümetin Bahriye Nazırı sıfatile, bundan başka ne yapabilirdi?...

* * *

MEŞ'UM BİR TEKLİF... VE BUNUN ÇOK ACI NETİCESİ

Meş'um hâdiseler başlayınca, muhakkaktır ki birbirini takip eder.

Mister Çörçil, kabinenin Göben lehinde vermiş olduğu kararı, âdeta şeamete (uğursuzluğa) atfetmişti. Ve yukarıdaki iki maddeyi direktif listesine not ettirirken, cidden müteessirdi.

Ancak şu var ki, Göben'in peşine takılan o iki müthiş İngiliz zırhlısına tamamiye güveniyordu. Şu anda Mesina limanına sokulmaya çalışan Göben hakkında vermiş olduğu idam kararının, o iki İngiliz zırhlısı tarafından büyük bir muvaffakiyetle infaz ve icra edileceğine çok kuvvetli bir kanaat besliyordu.

Bu iki zırhlı, şakaya gelir şeyler değildi. Nitekim bunlar hakkında Erkânıharbiye reisile konuşurken aralarında şu muhavere geçmişti:

— Göben'i takip eden bu iki gemimizin kuvveti, hakikaten bu Alman gemisine faik gelebilir değil mi?

— Tam, üç misli fazlasile...

— E, top kuvvetleri?...

— 305 milimetrelilik 16 topumuzla, bu Alman zırhlısını, her dakika uçurabiliriz.

— Artık, bu Alman gemisini elden kaçırmamıza ihtimal verilemez değil mi?

— Ne münasebet?... Göben'in, Mesina limanına sokulmak istediği anlaşılmıştır. Dünyanın bütün imkân ve ihtimalleri bir araya gelse, bu Alman gemisini, bizim gemilerimizin elinden kurtaramayacaktır.

Bu sözlerde, hiçbir tarafüruşluk yoktu... Çünkü, İtalya Almanlarla müttefikti. Almanya'ya verilen ültimatom müddeti hıtam bnlup da muhasamat (hasımlık) başladığı dakikadan itibaren, hiç şüphesiz ki İtalya da harbi kabul edecekti. O takdirde, Mesina limanına yapılacak anî bir hücum ile Göben'i demir üzerinde bastırarak, bir demir külçesi halinde, limanın sularına gömmek, işten bile değildi.

Artık Mister Çörçil, tamamilе müsterihtі. Aynı zamanda, İngiliz Bahriye erkânı da aynı kanaati beslemektelerdi... Hattâ şu anda Göben, İngiltere Bahriye Nezaretinde müzayedeye çıkarılacak olsa, ona hiç kimse, hurda demir fiyatından fazla bir peni bile vermeyecekti.

.....

Fakat.. Meş'um bir hâdise, bütün bu kanaatleri bir anda altüst etti. Ve Mister Çörçil, artık Göben'in, mukadder olan âkıbetine kavuşacağından tamamilе emin olarak işlere daldığı zaman, bahriye birinci lordu tarafından, şu teklif kâğıdı geldi:

İtalya hükûmeti, bitaraflılığını ilân etmiştir... Şu hale nazaran, derhal Akdeniz filomuzun baş amiralliğine bir telgraf çekilerek bu bitaraflığa sıkı bir surette riayet etmesini tebliğ etmek lâzım gelir.

Zırhlılarımız, İtalya sularında, karadan en aşağı altı mil açıktaki bulunmalıdır. Bu mesafeden içeriye, yani İtalya kara sularına sokulmamalıdır.

Bu cihetin, hemen Akdeniz filomuzun başkumandanına bildirilmesini teklif ederim.

Tamamile pişmiş olan bir aş a buz gibi soğuk su katan bu teklif, hiç şüphesiz ki büyük bir şeamet (uğursuzluk) eseri idi. Zira şu anda Göben zırhlısında bulunan Alman Akdeniz bahriye fırkası kumandanı, amiral Soşon bu vaziyetten haberdar olursa, kendisini takip eden iki müthiş İngiliz zırhlısının elinden, büyük bir meharetle yakasını kurtarıverecekti.

Mister Çörçil, kabinenin verdiği karara acınıp dururken, şimdi bahriye birinci lordu tarafından vukubulan bu teklif karşısında daha acı bir teessür hissetti.

Fakat.. Vaziyet o kadar nazik idi ki, bunları olduğu gibi kabul etmekten başka, ne yapılabilirdi?...

Mister Çörçil, kısa bir düşünce geçirdi. O nazik zamanda, İtalya hükûmetile çıkabilecek en ufak bir hâdisenin en vahim neticeler verebileceğini hesap etti... Birinci lordun teklifini kabul etmekten başka birşey yapmaya imkân göremedi.

Bahriye birinci lorduna, şu cevabı verdi:

O suretle hareket ediniz... Hariciye Nezareti; İtalya hükûmetini, keyfiyetten haberdar edecektir.

Aynı zamanda, Akdeniz filosu baş amiralliğine de, acele olarak şu telgrafı gönderdi:

İtalya hükûmeti, bitaraflığını ilân etti. Bu bitaraflığa, ehemmiyetli bir surette riayet etmelisiniz. Harp gemilerimize, İtalyan kara sularına girmemelerini ve sahillerden daima altı mil uzaktan geçmelerine emir veriniz.

Eh.. Artık amiral Soşon'un ekmeğine tereyağı çalınmıştı. Zira, şu anda İtalya'nın kara sularına sokulmuş olan Göben'in esaslı bir şekilde takip ve tarassuduna imkân hasıl olamayacaktı.

Maamafih Mister Çörçil, henüz partiyi kaybetmemişti. Müşkül vaziyetlerde âcil tedbirler almak meharetinin gösteren bu zeki zat, ümitsizliğe düşmedi. Derhal, bahriye birinci lordu ile erkânıharbiye reisine, şöyle bir not gönderdi:

Fransız baş amiralliğine, maksatlarınızı ve hedeflerinizi tamamilen anlatmış olduğunuzu ümit ediyorum.

Fransız filosile, her hususta ve her noktada birlikte hareket etmeliyiz. Eğer bu cihet henüz tarafınızdan temin edilmediyse, derhal teminine gayret ediniz.

Erkânıharbiye reisi, bir dakika bile vakit geçirmeden, bütün deniz istasyonlarına, şu katî emri verdi:

İstasyonumuzda bulunan Fransız zabitlerle, en samimî surette işbirliği tesis edebilirsiniz.

Londra'daki Bahriye Nezaretinde bu emirler ve direktifler birbirini takip ederken, Akdenizde, Sicilya adası sahillerinde de heyecanlı bir hâdise devam eyliyordu.

Göben, hırçın deniz dalgaları üzerinde, son süratle akıp gidiyor.. İzini kaybetmeye çalışıyordu. İki İngiliz zırhlısı da onu gözden kaçırmamak için; bütün gayretlerini sarfediyordu.

Fakat heyhat.. Ortalık karardıktan sonra, artık iş işten geçmişti. Dev kuvvet ve süratle dalgaları yaran Göben, artık İngiliz zırhlılarının gözlerinden, nihan oluvermişti.

Bahriye birinci lordunun getirdiği bu firaklı haber, Mister Çörçil'i o kadar müteessir etti ki, ellerini böğürlerine dayadı. Öylece kalıverdi.

Bu, öyle acı bir hakikatti ki, buna, münhasıran kabinenin kararı sebebiyet vermişti... Maamafih, Mister Çörçil'in teessürü, birkaç dakikadan fazla devam etmedi. Metanetin cidden timsali olan bu büyük devlet adamı, karşısında duran ve aynı zamanda kendisi gibi elleri böğründe kalan erkânıharbiye reisinin yüzüne bakarak; azimkâr bir sesle:

— Şu halde?.. Göben'in yarın batırılacağını ümit edelim, dedi.

İŞİN GARİP CİHETİ ŞURASIDIR Kİ...

Evet.. İşin garip ciheti şurasıdır ki, Göben'in şiddetle takip edildiğine vâkıf olan bazı gazeteciler, İngiltere Bahriye Nezaretinin bu garip telâşına bıyık altından gülmektedirler. Çünkü bunlar, İngiltere hükûmetinin Almanya devletine ultimatom vermesine rağmen, İngiltere'nin harbe gireceğine henüz kanaat getirmemişlerdi.

Ağustosun üçüncü günü akşamı, Taymis gazetesinin neşriyat umum müdürünün yazı odasına bitişik teneffüs kabinesinde üç kişi toplanmıştı. Koltuklara gömülmüşler, pipolarını içiyorlar.. Büyük bir soğukkanlılıkla, şöylece konuşuyorlardı:

Umum müdür, askerî muharrir hitaben:

— Hiç şüphesiz ki, kırk sekiz saattenberi Londra'da bulunan Lord Kiçner'in bu gelişini bir saadet telâkki edersiniz.

Askerî başmuharrir, hayretle:

— Niçin?.

— Başvekil tarafından Harbiye nazırlığına davet edilmesi çok muhtemel de, onun için.

— Pekâlâ amma... Lord Kiçner Harbiye Nazırı olursa, ne olacak?

Umumî müdürle siyasî başmuharrir, beraber:

— Gireceğimiz harpten muzaffer çıkmak muhakkaktır.

Askerî başmuharrir, bütün dişlerini gösteren bir hayret te-bessümile:

— Siz.. Harbe gireceğimizi mi tahmin ediyorsunuz?

Umum müdür — Almanya devletine verdiğimiz ultimatomun müddeti, üç saat sonra hitam oluyor... Almanlar, tekliflerimizi kabul etmedikleri takdirde, harp muhakkaktır.

— İngiltere, hükûmeti harbedemez.

— Neye?..

— Ordu namile birşey mevcut değil de...

Siyasî muharrir — Almanya'ya bir ultimatom verilmiştir.

Bunun müddeti, bitmek üzeredir. Almanlar ise, tekliflerimizin hiçbirini kabul etmeyeceklerdir. Şu halde, harbe girilecektir.

— Siz, usulden bahsediyorsunuz. Benise, hakikati söylüyorum. Harbe girmek için lâzım olan ordu, mevcut değildir.

Umum müdürün, askerî başmuharrir son derecede itimadı vardı. Buna binaen, onun bu katî ifadesi karşısında, biraz şaşaladı. Ve:

— Sen ne dersin?

Mânasını ifade eden derin bir nazarla, Siyasî başmuharririn yüzüne baktı.

Siyasî başmuharrir, müstehzi bir tebessümle gülümsedi:

— Fakat.. Ben bugün, Başvekilin kalemi mahsus müdürile on yedi dakika süren bir mülâkat yaptım... Bana, Lord Kiçner'in Harbiye Nezaretine getirileceğinden.. Ve yüksek bir zafer ümidile, harbe girileceğinden bahsetti.

— Lord Kiçner, Başvekilin şahsî dostlarındanıdır. Bu itibarla, böyle nazik bir zamanda, kabineye alınabilir. Fakat, bütün garnizonları bomboş olan Büyük Britanya imparatorluğunun bu vaziyette harbe girmesi mümkün değildir.

Umum müdür, söze atıldı:

— İmparatorluk, attığı adımı geri almayacaktır. Harp, muhakkak olarak başlayacaktır. Nitekim ben bugün Bahriye Nezaretine uğradım. Orada da büyük hazırlıklar yapılmaktadır. Hatta, bazı tahminlere göre yarın sabah güneş doğarken, Akdenizdeki bütün Alman gemileri kâmilten batırılmış olacak.. Afrika'daki Fransız orduları, kâmilten ve salimen, Fransa'ya naklo-lunacaktır... Buna binaen, şahsî mütaleanızı bir tarafa bırakınız. Lord Kiçner'in kabineye gireceğine.. Ve onun kabineye girmesi, büyük bir zafer âmili teşkil edeceğine dair bir makale yazınız.

Askerî başmuharrir, piposunu tutan elile keskin bir işaret yaptı:

— Hayır... Kanaatimin hilâfına olarak bir satır bile yazı yazmam, diye mırıldandı.

.....

Eğer bu konuşma, herhangi üç mühim şahsiyet arasında cereyan etseydi, ehemmiyete şayan görülmezdi... Fakat Taymis gazetesinin askerî başmuharririnin ağzından çıkan sözlere herhalde büyük bir kıymet atfetmek elzemdi. Çünkü, Harbiye Nezaretinin iç yüzünü herkesten daha iyi bilen bu zat, böyle bir iddiaya girişecek derecede salâhiyete haizdi.

AH, YARABBİ!.. NE HARBİYE NEZARETİ?.. NE, BİR PARÇA ORDUSU.. NE YAZI YAZAN BİR KALEMİ VAR...

Nitekim, bu askerî başmuharririn iddiasını, herkesten evvel, bizzat Lord Kiçner tasdik etti... Şöyle ki:

Büyük Britanya imparatorluğunun Mısır fevkalâde komiseri, Lord Kiçner kısa bir mezuniyetle İngiltere'ye gelirken, vaziyet vehamet kesbetmiş.. Onun, vapurdan inerek Londra rıhtımına ayak bastığı dakikada, kendisini karşılayan dostlarla ilk konuşması, şu muhavereyi teşkil eylemişti:

— Vapurumuz, Manş denizini geçinceye kadar cereyan etmiş olan son hâdiselerden beni haberdar edebilir misiniz?..

— Oooo. Vaziyet, son derecede vahim... Avusturya hükûmeti, Sırbistan'ın alnına bir tabanca dayamıştır.

— Yaa.. Şu halde, Almanya'nın parmağı da tetikte demektir.

— Acaba?..

— Kat'iyen tereddüt etmeyiniz. Bu anda, Avrupa sulhünün bir Alman tehdidi karşısında bulunduğuna tamamen kaniyim. Şu halde, Berlin Sezarı'nın davetini kabulden imtina ettiğim için çok büyük isabet göstermişim.

Ayakta ve rıhtımın o mahşerî kalabalığı arasında bundan fazla konuşamazdı.

.....
Fakat Lord Kışner, ikametgâhına vasıl olduktan az bir müddet sonra, Başvekil Mister Askit'ten bir mektup aldı. Başvekil kısa yazıyordu. Ve sadece:

İngiltere'de kalmanız lâzım geliyor, demekle iktifa ediyordu.

Ertesi gün akşama doğru Lord Kışner, Başvekili ziyaret etti. Mister Askit, o kadar meşguldü ki, bu samamî dostuna:

— Hareket etmeyeceğinizden eminim. Ve bundan dolayı da müsterihim... Görüyorsunuz ki, son derecede meşgul bulunuyorum. Sizi, tam yirmi dört saat unutacağım. Ve ondan sonra, uzun uzadıya konuşacağım.

.....
Yirmi dört saat sonra, iki dost tekrar karşılaştılar. Ve büyük bir sükûnetle konuşmaya başladılar.

— Aziz dostum!.. Efkârı umumiyenin ısrarile, Harbiye Nezareti mesuliyetini deruhte etmenizi rica ediyorum.

Bu sözleri söyleyen, Mister Askit... Lord Kışner, bu büyük asker, şu cevabı verdi:

— Hay hay.. Kabul ederim. Fakat, şu şarta... Harbin devam ettiği müddetçe, asker olarak kalacağım. Lâkin sulh imza edildiği gün, ebediyen Harbiye Nazırlığından ayrılmış olacağım.

Görülüyor ki Lord Kışner, ancak bir asker fedakârlığı ile bu vazifeyi kabul ediyordu.

Ve sonra bu âlicenap asker, kendisinden daha kıdemli olan generallerin terfi ve terakkilerine mâni olmamak için, derhal nezaret makamından çekiliyordu.

Ne büyük feragat...

.....
Lord Kışner, Ağustosun 6 ıncı perşembe günü sabahı tam saat 6 da Harbiye Nezaretindeki odasına girdi. Nazırlara mahsus muhteşem koltuğa yerleşti. Buckingham sarayına gidip kirala sadakat yemini etmeye henüz iki saat olduğu için bu vaktini

boş geçirmek istemedi. Nezaret erkânile tanışmak için onları odasına davet etti.

Kendisine takdim edilen bu erkân ile görüşürken, fikrini şöylece apaçık söyledi:

— Ordu, yoktur...

Bu, öyle keskin bir ihtardı ki, şu anda karşısında bulunan generallerin hiçbirisi bunun aksini iddia edemezlerdi. Hattâ, henüz sandalyesine oturmuş olan yeni nazırın bu acı sözünün büyük bir hakikat olduğunda da şüphe eyleyemezlerdi.

Çünkü kendileri de biliyorlardı ki: Büyük Britanya imparatorluğunun her köşesindeki harp saati çaldığı zaman muvazzaf İngiltere ordusunun mevcut kuvveti, ancak 450 bin kişiden ibaretti. Ve bu adede, ihtiyatlarla hususî ihtiyatlar da dahildi.

Lord Kiçner'in gayet açık bir lisanla söylediği iki tek kelime; muhatapları tarafından şöyle tefsir edildi:

— İmparatorluğun giriştiği bu azim harp işi için, bu küçük kuvvei seferiyemiz, kâfi değildir. Ve hattâ, gülünç bir derecededir.

Herkes, yeni Harbiye Nazırının sözlerini zihninde bu suretle tefsirle meşgulken odaya Kiçner'in hususî kâtibi girdi. Elindeki bazı evrakı, imza edilmek üzere nazıra takdim etti.

Lord Kiçner, masanın üstündeki kalemi eline aldı. Hokkaya batırdı. Fakat ucu kırık olan kalem o kadar fena idi ki, Kiçner bir türlü imzasını yazamadı... O zaman, hiç şüphesiz ki derin bir acı hissederek:

— Aman Yarabbi!.. Ne Harbiye Nezareti?.. Ne bir parça ordusu.. ne de, yazı yazan bir kalemi var, diye mırıldandı.

.....

Taymis gazetesinin askerî başmuharriri, tamamilе hak kazanmıştı. İki saat sonra, gazetenin umum müdürüne bu meseleden bahsederken, şahsî mütalâasını, şu sözlerle bağladı:

— Korkuyorum ki, bu biçare küçük ordumuzun cüretyab olacağı yegâne hareket, Flander harp meydanlarında parlak bir

nümayişten ibaret kalacak.. Halbuki iki asırdan ziyade bir müddet ecdadımız, orada ne kadar şan ve şeref kazanmışlardı... Maamafih, Lord Kitcheneri Harbiye Nazırlığı mevkiinde gördükten sonra, hiçbir şeyden ümidimi kesmiyorum. Bu büyük adamın, üç sene zarfında büyük bir ordu yaparak harbi kazanacağına büyük bir kanaat besliyorum... Kitchener, bir bakışta hakikati görmüş.. Ve bunu açıkça söylemekten de çekinmemiştir. Onun bu sözleri söylemekle gösterdiği cesaret, İngiltere'nin maruz kaldığı tehlikeyi ne derecede istihfaf ettiğini isbata kâfidir. Şu halde, pek güç olsa bile, bir zafer bekleyebiliriz.

.....

Bu sözlerin söylendiği günlerdeki vaziyet, bugünkü vaziyete ne kadar müşabihdir (benzer)... İngiltere, harbi uzatmakla zafer kazanacağına kanidir.

* * *

İNGİLİZ KRUVAZÖRLERİNİN ÖNÜNDE SIRRA KADEM BASAN GÖBEN, ACABA NEREDELERDE İDİ?...

Bu sualin cevabını vermeye, İngiltere Bahriye Nazırı Mister Çörçil de muktedir değildi. Nitekim, Bahriye birinci lordu ve erkânıharbiye reisile yuvarlak bir masanın başına oturarak bu mesele etrafında konuşurlarken, bizzat Mister Çörçil, muhataplarını şöylece teselli etmekte idi:

— Göben'in iltica edebileceği yer, ancak Pola limanı olabilir.. Fakat beynelmilel kanunlara nazaran ya kendisini harp sonuna kadar bu limanda kalmaya mahkûm edecektir. Veyahut kısa bir zamanda limandan çıkarak elimize düşecektir.

İngiltere Bahriye Nezaretini bu derece işgal eden, Göben'e gelince.. Amiral Soşon, Sicilya adası açıklarında iki İngiliz kru-

vazörü tarafından takip edildiğini hissettiği zaman, 18 mil üzerine seyrediyordu.

Takip edildiğini anlar anlamaz, süratini 24 mile çıkardı. Fakat İngiliz gemileri de o derece sürata malik olduğu için takip-ten kurtulamadı.

Alman amirali, İngiliz gemilerine iyi bir oyun oynamak istedi.

Onları iyice yormak için bu sürati muhafaza ederek bir müddet iki gemiyi peşinden sürükledi. Ortalık iyice karardıktan sonra, Göben'in süvarisine:

— Eski dostlarımızı bundan fazla yormayalım. Gemiye 26-27 mil sürat veriniz, diye emretti... Göben, işte böylece İngiliz gemilerinin önünden, nihan oluvermişti.

Her hakikati olduğu gibi gören ve söylemekten de çekinmeyen İngilizler, burada da doğruluk gösterdiler. İki İngiliz gemisinin süvarisi, Göben'i kaybettiklerini, apaçık bir ifade ile evvelâ amirala ve sonra İngiltere Bahriye Nezaretine bildirdiler.

Şu andan itibaren Akdenizdeki bütün İngiliz gemileri tehlikeye girmiş oluyordu... Mister Çörçil, bu düşünce ile muztarip olarak Akdeniz filosu baş amiraline şu telgrafı çekmeye mecbur oldu:

"Almanya hükûmetine verdiğimiz ültimatımızın müddeti gece yarısı hitam bulacağı için, size de harp emri o zaman verilecektir ve alman gemilerle muhasamata başlamanıza müsaade edilecektir.

Ancak, Almanların her dakika size ateş açabilmelerinin ihtimali vardır. Buna binaen gayet ıryanık bulununuz.

Mister Çörçil, ihtiyatlı hareket etti. Bu telgrafı yalnız Akdeniz baş amiraline çekmekle iktifa etmeyerek, bütün denizlerdeki İngiliz amirallerine ve dağınık bir halde bulunan cüzütamlara bildirdi.

HEYECANLI SAATLER...

Şu anda, İngiltere Bahriye Nezaretinin vaziyeti çok şayanı dikkatti... Almanya ile siyasî münasebetin gerginleştiği on gündenberi, bir arı kovarı faaliyeti gösteren nezaret dairesinin odalarına, salonlarına ve koridorlarına birdenbire bir sükûnet çöküvermişti.

Gece olmasına ve hattâ vaktin gece yarısına yaklaşmasına rağmen, memurların hemen hepsi vazife başında bulunuyorlardı. Ve sık sık gözlerini saatlere gezdiriyorlardı.

Mister Çörçil bile, bu gece evine gitmemişti. Fakat artık çalışma odasında da duramayarak, misafirlerini kabul ettiği mükellef salona geçmişti... Burada, tek başına oturuyordu, yanında, hiç kimse yoktu, hiçbirşeyle meşgul olmuyordu. Bütün hazırlıklarını bitirdikten sonra, heyecanla sevgilisini bekleyen bir delikanlı gibi, duvardaki muhteşem saatin rakkas sedasını dinliyordu.

İngiltere Bahriye Nezareti kuruldu kurulalı, böyle bir manzara görülmemişti. O anda nezaret binasının bütün odalardaki memurlar, hayatlarının en heyecanlı saatlerini geçirmektelerdi.

Bütün kafaların içinde, şu sual dolaşıyordu:

— Acaba Almanlar, ültimatomu kabul edecekler mi?...

Hiç kimse bu suale katî bir cevap veremiyordu. Ancak Mister Çörçil, büyük bir emniyet ve kanaatle:

— Almanlar, ültimatomu reddedeceklerdir, diye düşünüyor.

Harp emrini dakikası dakikasına verebilmek için, büyük bir sükûnetle, duvardaki saatin akrebile yelkovanının 11 rakamını göstermesini bekliyordu.⁽¹³⁾

Şuna çok emin olmak lâzım gelir ki Mister Çörçil; bütün

(13) Ültimatom müddeti, Berlin saatiyle tam 12'de hitama erecekti. Berlin'le Londra arasında, tam bir saat fark bulunuyordu. Bunun içindir ki Mister Çörçil saatin tam 11 olmasını bekliyordu.

hayatında, bu tarihî gecenin son saati zarfında hissettiği heyecanı, bir başka defa hissetmemiştir. Hattâ bugünkü meşum harbin en müşkül anlarında bile, o gecenin heyecanını duymadığına inanmak lâzım gelir.

Dakikalar, saatler uzuyordu. Sanki geçen her dakikanın tarihî azametini tebarüz ettirmek için, büyük saatin yelkovanı, bir kraliçe edasile pek ağır yürüyordu.

Mister Çörçil, bir aralık gözlerini yine saate kaldırdı... Beklediği dakikaya henüz 47 dakika 12 saniye vardı.

O anda, koridorda kalabalık ayak sesleri işitildi. Salondan içeri, dört kişi girdi. Bunlardan biri, bahriye Birinci Lordu, diğeri Erkânıharbiye reisi idi. Zarif ve parlak üniformasile iki Fransız amirali de, bunlara refakat etmekte idiler.

Bu iki amiral, yarım saat evvel son süratle Manş denizini geçerek Londra'ya gelmişlerdi. Ve ayaklarının tozu ile, derhal Mister Çörçil'le temasa geçmek istemişlerdi.

Mister Çörçil müttefik ve misafirlerini büyük bir sükûnet ve memnuniyetle karşıladı. 47 dakika sonra girişilecek harbin zaferle neticeleneceğinden pek emin bir neşe ile konuşmaya başladılar.

Fransız amiralleri, gerek Manş denizinde ve gerek Akdenizde yapılacak müşterek hareketleri müzakere etmek için gelmişlerdi... Fakat bu iki amiral çok vakarlı ve ağır başlı olmalarına nazaran, Mister Çörçil kadar metin görünmüyorlardı. İki de birde:

— Bu harp, bizim için hayat memat harbi olacaktır, demektelerdi.

Müzakerenin cereyanına nazaran, Fransızların da harbe esaslı bir surette hazırlanmamış oldukları anlaşılıyordu. Çünkü, Fransız sahilinde birçok limanlar, bhusus Tulon harp limanı bulunduğu halde bu iki Fransız amirali daha hâlâ kendilerine bir deniz üssü arıyorlardı.

Nihayet amirallerden biri, ezile büzüle şu sözleri söyledi:

— Acaba, Malta adasını, bizim de üs olarak kullanmamıza müsaade eder misiniz?

Mister Çörçil, gülümsedi... Çünkü Fransızlar öyle bir yerde üs istiyorlardı ki, orada İngilizler senelerce Fransızlarla harbetmişlerdi. Ve nihayet onları tardederek bilhassa Fransa'ya karşı bir hareket merkezi haline getirmişlerdi.

Ne kadar gariptir ki, şimdi Fransızlar, Malta mağlûbiyetinin acısını unutmuş gibi görünüyorlar.. Kendilerinin de oraya kabul edilmeleri için İngiliz Bahriye Nazırına boyun büküyorlardı.

Mister Çörçil, derhal kibarlığını gösterdi:

— Hay, hay... Malta adasını, Tulon limanınız gibi kullanabilirsiniz, diye cevap verdi.

Fakat bütün bunları konuşurken, Mister Çörçil'in gözü, saatte idi. Yirmi dakika süren bu müzakereden sonra, Fransız amiralleri salonu terkederlerken, İngiltere Bahriye Nazırının heyecanı da son raddeye gelmişti.

* * *

TARİHÎ SAAT, ÇALIYOR...

Mister Çörçil, açık pencereye yaklaştı.

Hava, çok sıcaktı. Bahriye Nezareti dairesinin önünde, meraklı insanlardan mürekkep büyüklü küçüklü grupların toplandığı görülüyordu.

Her saniye geçtikçe bu kalabalık artıyor.. Kırılın sarayından avdet eden bir nümayışçi kafilesinin hep bir ağızdan söyledikleri İngiliz marşının ahenktar nağmeleri, gecenin sükûnu içinde uzaklara kadar sürüklenip gidiyordu.

Birçok amiraller ve kumandanlar, vaktile meşhur Ebukır ve Trafalgar muzafferî amiral Nelson'un emir aldığı küçük çatının altına toplanmışlardı. Şimdi, bunlar da, aynı emri bekliyorlardı.

Kalem odalarında, bütün lâmbalar yanıyor.. Kâtiplerin gözleri saatlerinden ayrılmıyordu.

— Beş dakika var.

.....

— Üç dakika var.

.....

— İki dakika var.

.....

— On saniye var.

— Dannnnn... Dannnnn.....

Nihayet.. Londra'nın büyük ve meşhur saati, işte 11 i çalışıyordu...

Mister Çörçil, âdeta bir istiğrak(kendinden geçme) anı geçirdi... Süratle odasına geçti. Masasının önüne oturarak kalemi eline aldı. Yeryüzünün muhtelif istasyonlarında ve limanlarında bulunan İngiliz amirallerine ve gemi kumandanlarına hitaben, şu tarihî emri yazdı: Almanya'ya karşı, muhasamata başlayınız.

HORRA.. HORRA.. HORRAAA...

Mister Çörçil'in verdiği yukarıdaki emirden, iki gün evvelerücu edeceğiz.

2-3 Ağustos gecesi, son derecede sıcaktı. Göben'in bütün vantilâtörlerinin işlemesine rağmen geminin her tarafında boğucu bir hava vardı.

Gece yarısını bir saat geçtiği halde, amiral Soşon henüz uyumamıştı. Yatak kamarasındaki şezlonga uzanmış.. Cermenlerin ilk deniz kahramanlıkları adlı kitabı okumaya dalmıştı.

Birdenbire, kamaranın kapısı tıkırdadı... Amiral elindeki kitabı, yanındaki etajerin üzerine bıraktı. Uzandığı yerden doğrularak:

— Yaaa... diye bağırdı.

Kapı açıldı. Nöbetçi emir neferinin başı içeri uzandı. Amiral in sadık emirberi, ağdalı bir Almanca ile şöylece mırıldandı:

— Amiralim!.. Süvari, acele sizi görmek istiyor.

Bu vakitsiz ziyaret, amiral Soşon'un içine birdenbire garip bir şüphe verdi.

Acaba, geminin izi peşinde dolaşan İngiliz zırhlıları, meharretli bir manevra ile önlerini mi kesmişlerdi?..

Amiral Soşon, süratle çalışma odasına geçti. Orada dimdik duran geminin süvarisi, neşeli bir tebessümle Amiralin yüzüne gülümserken, elindeki telsiz telgrafın kâğıdını uzatarak:

— Amiral!.. Size, mühim bir şey tebşir ediyorum, dedi.

Amiral Soşon, hafif bir hayretle aldığı kâğıdın üzerine göz gezdirdi. Halledilmiş olan şifreyi okurken, Amiralin çehresinde de, büyük bir meserret (sevinç) belirdi.

Almanya Bahriye Nezareti tarafından çekilmiş olan bu telgraf, uzun değildi. Ancak, şu satırlardan mürekkepti:

Hükûmetimizle Türkiye hükûmeti arasında bir ittifak akdedilmiştir. Yolunuzu derhal İstanbul'a çeviriniz.

Amiral Soşon, tatlı tatlı gülümsedi. Süvari ile aralarında şu muhavere geçti:

— Yaaa.. Nihayet...

— Evet.

— Şu halde.. Peşimizden ayrılmayan İngiliz dostlarımıza iyi bir oyun oynamak sırası geldi.

— Oyunun birinci kısmı oynanmıştır... Bizi takip eden dostlarımızdan artık eser görülüyor.

— Mesinadan rahatça kömürümüzü aldıktan sonra, Çanakkale'ye müteveccihen yolumuza devam edebiliriz.

— Evet, amma...

— Amması ne oluyor...

— Biz Mesinada kömür alırken, Boğazın da iki taraftan kapanmış olacağına emin olmalıyız.

Amiral Soşon, büyük bir pervasızlıkla omuzlarını kaldırdı. Gözlerini kamaranın çelik tavanında gezdirirken, dudaklarını, bükerek mırıldandı:

— Adam, sende... Peşimizde, topu topu dört İngiliz kruvazörü olduğunu zannediyorum... Bunun, büyük bir ehemmiyeti yok. Asıl, büyük düşman filosunu düşünmek lâzım. Öyle tahmin ediyorum ki, İngiliz Başamirali bizi, Adriyatik medhalinde karşılamaya çalışacak.

— Niçin?...

— Bizim, Avusturya limanlarından birine iltica edeceğimizi sanacak da onun için... İşte, eski dostlarımıza karşı oyunu orada oynamaya hazırlanmalıyız.

— Acaba, Türkiye ile yapılan bu ittifaktan haberleri yok mu?

— İngilizler, istihbarat servisleriyle iftihar ederler... Eğer bu servis cidden iftihara şayan ise, herhalde bu ittifakı da haber almış olmalıdır.

— Şu halde, rotamızı Mesina'ya çevirelim, öyle mi?

— Hayır... Bilâkis, geri döneceğiz.

— Geri mi döneceğiz?...

— Evet...

Amiral Soşon, birkaç dakika sükût ettikten sonra, düşüncesini şöylece izah etti:

— Fransa ile harp haline gireli, yedi saati geçiyor. Afrika'nın şimalindeki Fransız ordularını, şu anda Cenubî fransa sahillerine naklediyorlar. Harbin ilk selâm topunu, Afrika sahillerinde patlatmak, bütün eski dostlarımıza karşı çok iyi bir sürpriz olacaktır. Binaenaleyh, İngilizlere vâdettiğim oyundan evvel, Fransızlara bir oyun oynamalıyız.

— Âlâ...

— Şu halde, son süratle Cezayir sahillerine yol veriniz. Ve Türklerle yapılan ittifakı da, derhal zabitan ve mürettebata bildiriniz.

— Emriniz, derhal icra edilecektir... Geceniz hayır olsun,
Amiral

Göben'in süvarisi, derhal Amiralin kamarasını terketti.

Birkaç dakika sonra, Göben'in başı, Afrika sahillerine doğru çevriliyordu. Aynı zamanda geminin her köşesinden:

— Hurra.. Hurra.. Hurraaa...

Sesleri yükseliyordu. Çünkü; Alman-Türk ittifakı geminin serdümeninden, ocakların başındaki ateşçilere kadar duyulmuştu.

* * *

MÜTHİŞ BİR YAYLIM ATEŞİ...

İki Alman gemisi.. Göben ile Breslav; Akdenizin lâcivert dalgaları üzerinde, son süratlerle kayıyorlardı.

Kâmilten top başında bulunan zabitlerle mürettebatta, coşkun bir sevinç vardı.

Bütün gözler, sahile çevrilmişti. Her taraf, derin bir sükûn içinde idi.

Sahil, ufukların derinliklerine doğru uzayıp gidiyordu. Hurmalıklar, yemyeşil bir çizgiye benziyordu.

Meydanda, hiçbir gemiden eser görünmüyordu. Her yerde, harbin ilk günlerine mahsus korkunç bir sessizlik hüküm sürüyordu.

İki Alman gemisi, birbirinden ayrıldı... Göben, Filip Vil limanına.. Breslav da, Bon müstahkem mevkiine doğru ilerlemeye başladı.

İki geminin birbirinden ayrılarak birer korsan gemisi gibi sessizce ayrı hedeflere ilerlemesi, hiç şüphesiz ki büyük bir cüret eseri idi. Çünkü verdiğimiz bir sürü tafsîlâtta da anlaşılmış olduğu veçhile şu anda bu iki Alman gemisinin hayatı, tamamiyle İngiliz donanmasının tehdidi altına girmişti.

İngiltere'nin Akdeniz donanması, hemen hemen yalnız bu iki Alman gemisini yakalamak veyahut batırmak için Mister Çörçil tarafından seferber edilmişti. Şu anda tam on iki saffi harp kruvazörile, birçok destroyer ve torpidoların topları, hedef yapmak için yalnız bu iki gemiyi arıyorlardı... Bunlardan başka da, Şimalî Afrikadan Cenubî Fransa'ya nakledilecek orduyu hi-maye etmek için o mıntıkada dolaşan koskoca bir Fransız donanması vardı.

Amiral Soşon, bu iki donanmanın yarattığı tehlikeye ehem-miyet vermemişti. Kendi ifadesine nazaran, henüz başlayan bu korkunç dünya mücadelesinin Alman donanması hesabına ilk selâm topunu bizzat atmak istemişti.

Göben ile Breslav, birbirlerinden ayrılarak kendi tayin et-tikleri hedeflere vâsıl oldukları zaman, Amiral Soşon'un arzusu yerine geldi... Cezayir sahillerinde ilk defa olarak Alman topları gürlemeye başladı. Cehennemî ışıklar çalan Alman mermile-ri Filip Vil ve Bon limanlarına ateş yağıdıyorlardı.

Aynı zamanda, iki limanın da berrak ve mavi semalarına doğru korkunç duman sütunları yükseliyordu. Ve bu iki şehrin sakin ufukları, büyük çaplı mermilerin müthiş infilâklarile inim inim inliyordu.

İki şehrin halkı da şaşırmışlardı. Hiç beklenilmeyen.. Ve hattâ hiç ümit edilmeyen bu tehlikenin karşısında, iki şehrin halkı da fena halde afallamışlar.. Karmakarışık kütleler halinde, oradan oraya koşuyorlar.. Sığınacak yer arıyorlardı...

Bereket versin ki, Alman toplarının müthiş yaylım ateşleri pek uzun sürmedi. Amiral Soşon'un bu gösteriş taarruzu, bir ölüm dalgası gibi, bu iki Fransız müstahkem mevkiinin üzerin-de kâfi derecede tesir yaptıktan sonra, ateş kesildi. Sahil istih-kâmlarından atılan Fransız toplarının en küçük bir tesir bile ya-pamadığı iki cüretkâr Alman gemisi, engin ufuklara açılmışlar.. Ve tekrar birleşmişlerdi.

Bu iki gemi, hedeflerinden uzaklaşırken Bon şehrinin liman tesisatı ile işaret istasyonu alevler içinde yanıyordu. Ve liman rıhtımına bağlı iki Fransız gemisi, de, yavaş yavaş batıyordu. Aynı zamanda Filip Vil limanının üzerinde de, simsiyah duman bulutları dolaşıyordu.

Herkesten evvel Mister Çörçil'in gördüğü tehlike, nihayet tahakkuk etmişti. Koca Akdenizin emniyet ve sükûnetini, hakikaten Göben ihlâl etmişti... Bu cüretkârane akın devam ettiği takdirde, hiç şüphesiz ki Afrikadan Avrupaya geçirilecek olan ordunun vaziyeti çok ciddi bir tehlikeye girecek.. Belki de, Fransa-Almanya hudutlarında başlayan harbin mukadderatı üzerinde, mühim bir sarsıntı husule getirecekti.

Mister Çörçil'in bu endişesi devam ederken, Göben ile Breslav, son süratleriyle şimale doğru ilerliyorlardı. Ve tekrar Sicilya adasının zümrüt gibi yemyeşil sahillerine yaklaşıyorlardı.

Amiral Soşon, burada vaziyeti meharetle idare etti. Her tarafta kendilerini arayan İngiliz kruvazörlerine hedef göstermek için Breslav'dan ayrılarak onu doğruca Mesina limanına gönderdi. Bu gemi kömür ve erzak temin edinceye kadar kendisi, Sicilyanın batı ve şimal açıklarında gezinecekti.

Gezindi... Her tarafta arı gibi dolaşan, İngiliz kruvazörlerine rağmen, on iki saate yakın bir müddet gezindi. Ve sonra, azametli bir eda ile limana girerek, Breslav'ın yakınında demirledi.

* * *

GÖBEN, ARTIK BİR HEYULÂ OLDU...

İngiliz kruvazörleri, âzamî derecede vazifelerini ifa ediyorlardı. Mister Çörçil'in birbirini takip eden emirlerini yerine getirmek için bütün gayretle çalışıyorlar.. Faik(üstün) sürati sayesinde izini kaybetmeye muvaffak olan Göben'i bir türlü bulamıyorlardı.

Ancak, bu cüretkâr geminin behemehal Mesinaya uğrayacağı tahmin ediyorlar.. Sicilya adasının etrafında dönüp dolaşıyorlardı.

Göben'in limana gelip demirlediğini ilk keşfeden, Gloucester isimindeki İngiliz kruvazörü oldu.

Mesina boğazının cenup açıklarında dolaşan bu İngiliz gemisi, Ağustos ayının beşinci günü, öğleden sonra, tam saat 3,30 da Akdeniz İngiliz donanması Başkumandanı Amiral Milneye şu telsiz telgrafı verdi:

"Telsiz cihazımıza faik mevceler(dalgalar) neşreden bir geminin Mesina limanında bulunmasına nazaran, bu geminin Göben olması lâzım gelmektedir."

Bu sırada Başkumandan, infelezible isimindeki Amiral gemisinde bulunuyordu. Ağustosun dördüncü günü Malta'dan bindiği bu gemi ile, maiyetinde üç kruvazör olduğu halde, Göben'in izini arıyor.. Sicilya adasile Afrika sahillerinin yarı yolunda dolaşıyordu.

Başkumandan Amiral Milneyi, Gloucesterden gelen telgraf ikaz etti. Çünkü biraz evvel de, "General" isimindeki büyük bir Alman yolcu vapurunun da Mesina limanında bulunduğu dair kendisine malûmat verilmişti.

Bazı deniz harp mütehassıslarının iddialarına nazaran, burada Amiral Milne büyük bir hataya kapıldı. Vaziyet bu merkezde iken, o sırada kömürü bitmiş olan İndamitable isimindeki kruvazörünü, kömür almak üzere Bizerte limanına yolladı. Kendisi, iki kruvazörle kaldı.

Bu gemi, Afrika sahilindeki o limana gidip gelinceye kadar, bir hayli zaman kaybedecekti. Halbuki daha yakın olan Malta, hem daha süratli kömür verme vasıtalarına malikti. Hem de Göben'in bulunduğu Mesina adasından uzakta değildi.

— Ele avuca, sığmayan bu haşari Alman gemisi, mutlak ve mutlak, Mesina limanının şark boğazından dışarı fırlayacak.. Adriyatik denizine kaçacaktır.

Şu halde Amiral Milnenin, kömürü biten kruvazörünü Malta'ya göndermesi, kendisi de Sicilya'nın cenup sahillinde pusuya girmesi icabederdi.

Fakat İngiliz başamirali kimbilir nasıl bir düşünce ile Sicilya'nın garp sahilinde bulunmayı.. Ve şayet Göben o taraftan bir huruç hareketi yaparsa, Sardunya

ile Sicilya arasında önüne atılarak yolunu kesmeyi tercih etti.

İngiltere'nin Roma'daki sefirinden de, Londra'ya şu kısa ve müstacel şifreli telgraf çekildi:

"Göben ve Breslav ismindeki Alman harp gemileri Mesina limanında bulunuyorlar.. Ve kömür alıyorlar."

Eh.. Artık, Glocester kruvazörünün tahmin üzerine vermiş olduğu haber, Roma sefirinin bu apaçık işaretle teyyüt(yazı ile teyid) ediyordu. Ve şu hale nazaran iki Alman gemisi, tamamiyle kapana girmiş bulunuyordu.

Biri başkumandan olmak üzere 3 amiral, 12 kruvazör, bir hayle destroyer ve torpito, Göben'i kuşatmıştı. Artık bütün İngiliz donanmasında bu bir tek alman gemisine, korkunç bir heylâ nazarile bakıyorlar. Onun tehdidinden, bir an evvel kurtulmak istiyorlardı.

. * * *

SEVİNÇLİ VE HARARETLİ MÜNAKAŞALAR

Fakat Göben, hiç aldırımıyordu... Evvelce; aynı münasebetle zikrettiğimiz veçhile, üç şişe viski mukabilinde, koca bir İngiliz şilebinin kömürünü, kendi kömürlüklerine boşaltıyordu.

Göben'in bu vaziyeti, tıpkı nefesine itimadlı olan mağrur

adamlara benziyordu. Ve şu anda yanyana demirlemiş olan üç Alman gemisinde yâni Göben, Breslav ve general gemilerinde en küçük bir telâş eseri görülüyordu.

Amiral Soşon, büyük bir cüretle girmiş olduğu Mesina limanının ancak biri şarka ve diğeri de garbe açılan iki kapısı olduğunu ne kadar iyi biliyorsa, o kapıların müteaddit düşman gemileri tarafından şiddetle tarassut altına alındığına da o kadar kaniydi.

Göben ve Breslav'ın telsiz telgraf memurları, kendi cihazlarının faaliyet sahası dahilinde, on beşe yakın düşman cihazının mütemadiyen işlemekte olduğunu kaydediyorlar. Ve cereyan eden muharebelerin, kendi aleyhlerine olduğuna da kanaat getiriyorlardı.

Üç Alman gemisinde, vaziyetin vehametini herkes müdrikti. Bahusus, İtalyan bahriye zabıtlarından bir heyetin amiral Soşon'a müracaat ederek:

— Yirmi dört saat zarfında limanı terkediniz, diye tebligatta bulundukları dakikadan itibaren, artık bu vahamet, pek sarıh bir felâket şekline inkılâp etmişti. Fakat buna rağmen, Alman gemilerinde muhafaza edilen sükûn ve soğukkanlılığa asla hâlel gelememişti.

Buna mukabil Londra'da, deniz işleriyle alâkadar mühim şahsiyetler arasında, pek aşikâr bir surette sevinç alâmetleri belirmişti. Çünkü, ağustosun 5 inci günü öğleden sonra, tam saat 6 da Londra Hariciye Nazırına vasıl olan Roma sefirinin telgrafı, çok memnuniyet bahşedecek bir müjde mahiyetinde idi.

— Eh artık Göben tamamen kapana girmiş bulunuyor.

— Acaba?..

— Sefirin yanılmış olmasına imkân var mı?. Açık ve sarıh bir surette, Göben'in Mesina limanında kömür almakla meşgul olduğunu bildiriyor.

— Şu halde, onu demir üzerinde yakalamak, pek hoş bir şey olacak.

— Fakat, bu mümkün değil... Çünkü İtalya, hükûmeti, daha hâlâ harbe girmekte tereddüt gösteriyor. Bitaraflığını, şiddetle muhafaza ediyor.

— Bu da fena değil... O halde Göben, yirmi dört saatten fazla bu bitaraf limanda kalamayacak.. Belki de kendisine kifiyet edecek derecede kömür alamayacaktır.

— Âlâ... Bu hesaba nazaran, birkaç saat sonra Göben, Mesina limanını terke mecbur kalacak.

— İster istemez, limandan dışarıya fırlayacak.

— Hangi istikamete fırlarsa fırlasın.. Karşısında bizim harp gemilerimizi bulacak.

— Ve.....

Bu şekilde devam eden muhavereler, buraya dayanır dayanmaz birdenbire duruyor ve endişeli bir şekle girerek, şöylece devam ediyordu:

— Ve harbe tutuşacak, değil mi?

— Evet.

— Evet, amma.. Acaba bizim gemiler, harbi kabul edebilecekler mi?.

— Niçin etmesinler?

— Bunun için edemezler ki... Birincisi, Göben'in sürati bizim gemilerimize faiktir.

— ...

— İkincisi, Göben'in topları da bizim gemilerimizin toplarından üstündü.

— ...

Bu muhavereler dönüp dolaşıyor. Nihayet şu neticeye bağlanıyordu:

— Göben, faik bir kuvvettir. Zayıf kuvvetlerin ona sokulmaları caiz değildir.

— E, ne olacak?.. Bu Alman teknesi, Akdenizin köpüklü dalgaları üzerinde, serseri bir martı gibi dönüp dolaşacak mı?.

— Hayır... Bütün kuvvetlerimizle, mutlaka bir yerde sıkış-

tırılacak. Ve, hiç şüphesiz ki bir ateş çemberi içine alınarak, mukadder olan âkıbetini bulacak.

Bu mümkün olmayan bir şey değildi... Çünkü, Londra'da bu hararetli münakaşaların cereyan ettiği anda, Göben'i o ateş çemberi içine alıp mukadder olan âkıbete sürüklemek için, Mesina boğazının şark ve garp methalleri önünde, tam on altı kruvazörle destroyer beklemekte idi.

HEYECANLI GÜNLER VE SAATLER

Göben'le Breslav'ın Mesinada nasıl kömür aldıklarını ve ne cüretkârane bir huruç hareketi yaptıklarını, evvelce bütün teferuatıle arzemiştik.

Şimdi, o faslın müphem noktalarını izah etmek için, Göben, Breslav ve general gemilerinden mürekkep bulunan bu küçük Alman filosunu takip edeceğiz:

Evveleminde şunu arzedeğim ki, harp ihtimallerinin kuvvetlendiği gündenberi, meşguliyetinin mühim bir kısmını Göben'in yakalanmasına veyahut batırılmasına hasretmiş olan Mister Çörçil'in bu mesele etrafındaki düşünceleri, ağustosun 5 inci gününden itibaren birdenbire gevşeyivermişti.

İngiltere Bahriye Nazırı, Göben işini âdeta ikinci plâna almıştı. Ve şimdi, bütün kuvvetile İtalya bitaraflığını ihlâl etmemeyi düşünmeye başlamıştı.

Mister Çörçil; İtalya bitaraflığına riayet edilmesi için biribirini müteakip emirler veriyordu. Göben tehlikesinden korkulurken, bu yüzden İtalyanları gücendirerek, bir de İtalya filosile mücadeleye girişmek mecburiyetinde kalmayı istemiyordu.

Şayet İngiliz gemileri bir emrivâki yapmak için Mesina limanına dalıp ta Göben'e hücum ediverirlerse, hiç şüphesiz ki İtalyanların canı sıkılacaktı. Belki de, bitaraflığı ihlâl eden bu cüretkâr İngiliz gemilerine, sahil istihkâmlarından ateş açılacak-

tı... O zaman hiç şüphesiz ki onlara mukabele olunacak.. Ve itilâf zümresi, yeni bir düşman daha kazanacaktı.

Bir aralık, Göben'i yakalamak ve hattâ batırmak pahasına olarak bu tehlikeyi bile göze alan İngiltere bahriyesi, Akdeniz filosu kumandanından gelen bir telgraf üzerine sükûnet kesbetti. Çünkü amiral Milene

İtalya'nın bitarafılığına binaen Alman gemilei nasıl olsa Mesina limanında barınamayacak, Avusturya limanlarından birine sığınmak için dışarı çıkmaya mecbur kalacaklardır. Ve o zaman da, hiç şüphesiz ki, mukadder olan âkıbete kavuşacaklardır.

Mealinde bir telgraf çekerek, vaziyete tamamen hâkim olduğunu bildirmişti. Bu telgraf üzerine amiral Milne'ye, şu emir verildi:

"O takdirde, hiçbir makamdan emir almaya lüzum görmeden, Alman gemilerini takip ediniz. Veya batırmaya gayret gösteriniz."

Amiral Soşon, bütün o muhitte cereyan eden telsiz muhabere mevcelerinden, büyük bir İngiliz takip donanmasının ortasında bulunduğunu anlamıştı. Ve Mesine limanından tam bir cüretle huruç yaparken, kendisini hiç olmazsa beş altı İngiliz harp gemisinin karşılayacağını sanmıştı... Halbuki İtalya kara sularından ayrılırken, İngiliz harp gemileri, şu vaziyette bulunuyorlardı.

Enfezible gemisinde bulunan İngiliz baş amirali, elindeki üç kruvazörle Sicilya adasının garp tarafında, Sardunya adasile Afrika sahillerinin tam ortasında, sahilden takriben 100 mil kadar açıkta dolaşıyordu.

İngiliz amiralinin Mesina'dan bu kadar uzakta bulunması, sebepsiz değildi. O, kendince şöyle bir plân tertip etmişti:

Göben'in sürati, kendi gemilerine faikti. Eğer kendisinin Mesina'ya yakın bir yerde bulunduğu esnada, şayet göben birdenbire limandan dışarı fırlarsa.. Ve, Afrika'dan Fransa'ya asker

nakleden kafilelerden birinin üzerine atılmak teşebbüsüne kalkarsa.. Onun arkasından yetişmek mümkün olmayacaktı. Ve hiç şüphesiz ki Göben, tesadüf ettiği bütün nakliye gemilerini birer birer keklik gibi avlayıp batıracaktı... Halbuki, Sicilya sahillerinden takriben 100 mil açıktaki ve Sardunya ile Afrika sahillerinin arasında bulunduğu takdirde, derhal Göben'in önüne atılacak.. Bütün kuvvetini sarfetmeye çalışacaktı.

Bu plân pek zayıftı. Çünkü amiral Soşon, böyle bir tuzağa düşecek derecede kısa düşünceli bir denizci değildi. O, Afrika sahillerine yaptığı nümayiş taarruzile, kendisini göstermişti. Bu nümayişten maksadı da, başlıca hedefinin o mıntaka olduğuna dair İngilizlere bir kanaat vermek.. Kendisini pusuya düşürmek isteyen İngiliz Başamiralini mahirane bir tuzağa düşürmekti. Nitekim amiral Milene, bu tuzağa düşmekte gecikmedi. Amiral Soşon'un mutlaka Fransız nakliyatına engel olacağına kanaat getirdi. Ve bulunduğu noktada bekledi... Hattâ, kömür almak için Bizerte limanına giden İndomitable kruvazörüne de, kendisine orada iltihak etmesi için telsizle emir verdi.

Amiral Milen'e bir taraftan burada karakol vaziyetini muhafaza ediyor; diğer taraftan da Fransız başamirali ile muhabere ederek Fransız filosile işbirliği yapmaya çalışıyordu. Fakat buna bir türlü imkân bulamıyordu.

İngiliz gemilerinin telsiz cihazları mütemadiyen işliyor, Fransız gemilerinin telsizlerini arıyordu. Fakat onlardan, hiçbir cevap alamıyordu.

İngiliz başamirali, nihayet bir mektup yazdı. Dablen gemisi ile Bizerte limanına göndermeye mecbur kaldı... Buna rağmen yine istediği malûmatı almaya muvaffak olamadı.

Harbin fiilen başlamasına rağmen, Fransızlar daha hâlâ derin bir gaflet ve kayıtsızlık içindelerdi.

Vâkıa İngiltere ile Almanya arasında tam harbin başlayacağı saatlerde, Fransız amiralleri İngiltere Bahriye Nezaretine gelmişler.. Mister Çörçil'e sıkı bir işbirliği teklif etmişlerdi... Hal-

buki Mister Çörçil, onlardan daha evvel bu fikirde idi. Ve nitekim dünyanın her tarafına serpilmiş olan bütün İngiliz gemilerine de, derhal muhitinizdeki Fransız kumandanlarile temas ediniz. Onlarla işbirliği esaslarını temin eyleyiniz, diye emir vermişti.

Halbuki Fransızlar o kadar derin bir gaflet içindelerdi ki, Afrika sahillerinden Fransa'ya nakledilecek olan asker kabilelerinin himayesi hakkında Mister Çörçil'den yardım istedikleri halde ne Akdenizdeki İngiliz donanması baş amiralile temasa gelmişler.. Ve ne de, bu asker nakliyatına ait plânı değiştirdiklerini, İngilizlere bildirmişlerdi.

Görülüyor ki amiral Milene, Fransızların nârına yanmıştı. O, Göben'in kendisine faik yolundan ve kendi gemilerini birer birer batırmaya kâfi gelecek olan toplarından çekinmekle beraber, Fransız nakliyatını himaye etmek için de Sicilya'nın 100 mil açığında beyhude yere mihlanıp kalmıştı.

Maamafih amiral Milene, Mesina boğazının şark methalini de ihmal etmemişti. Mesina limanından çıkacak olan Göben, şayet bu methalden çıkmayı tercih ederse, hemen üzerine atılarak onu batırması için koutamiral Trober Trobriç'e emir vermişti.

Amiral Trobriç, artık Akdeniz heyulâsı mahiyetini alan bu korkunç Alman gemisinin, Tarant sahillerinin sedefli kumsallarını sıyrıp geçerek Adriyatik körfezine gireceğine ve mutlaka Pola limanına iltica edeceğine kanidi... Aynı zamanda, Avusturya donanmasının da Akdenize çıkarak Göbenle birleşmesine ve İngiliz donanmasına müştereken bir husumet gösterilmesine ihtimal vermişti... İşte, bu kanaat ve ihtimal dolayısıyla o da, Adriyatik körfezi methalin (girişin)de pusu tutmayı faydalı bulmuştu.

Amiral Soşon'a gelince.. O da kararını şöylece vermişti:

— Talih ve mukadderata karşı atılacağım... Ya, gemilerimi kurtaracağım. Veyahut, şerefle batıracağım.

Görülüyor ki o günlerde ve o saatlerde, her iki tarafın vazı-

yeti de tam bir sükûn içinde değildi. Ağustos ayının 5 inci ve 6 ıncı günleri ve saatleri, her iki donanmanın gemilerinde hayat, sınırları altüst eden bir heyecanla geçmişti.

* * *

ATEŞ!.....

Alman gemileri Mesina limanında kömür alırlarken, kendi telsiz cihazlarla havayı kontrol ediyorlar. Akseden mevcelerden, etraflarının düşman gemileri sarılmış olduğuna kanaat getiriyorlardı.

Amiral Soşon, Mesina boğazından dışarı fırlarken, yolunun beş altı İngiliz gemisi tarafından kesileceğini hissetmişti. Fakat evvelce de arzettiğimiz veçhile Glodister kruvazöründen başka, hiçbir gemiye tesadüf etmedi.

Göben'in müthiş topları hiç şüphesiz ki bu narin ve zarif İngiliz gemisini beş on dakika zarfında Akdenizin mavu sularına gömebilirdi. Fakat amiral Soşon, Göben süvarisinin ve hattâ Göben'in yüksek rütbeli zabitlerinin bu hususta gösterdikleri hareketli iştihalara rağmen, Glodisterin canına kıymak istemedi. Evvelce de arzettiğimiz üzere, mahirane bir manevra ile İngiliz donanmasının önünden kayarak, Mataban burnunu dolaşıp, Adalar denizine giriverdi.

Maamafih İngilizler de cesur davrandılar. Başta Glodister olmak üzere üç İngiliz kruvazörü, derhal Göben'le Breslavin peşine takıldılar. Dünya deniz tarihinde, o zamana kadar görülmemiş bir heyecan ve hararetle iki Alman gemisini takibe başladılar.

Beş geminin bacasından da, buram buram dumanlar taşıyordu. Ve, kazanların önündeki yarı çıplak ateşçiler, hiç durmadan:

— Fayrab.. Fayrab! diye bağıyorlar.. Hiç durmadan ocaklara kömür atıyorlardı.

Beş geminin zabıtları da güvertelere toplanmışlar. Hemen hepsi de aynı heyecanla dürbinlerini birbirlerine çevirerek aralarındaki mesafeleri gözleriyle ölçüyorlardı.

İngiliz ateşçilerinin kömürlüklerdeki bütün kömürleri fasılasız bir surette ocaklara akıtmaya çalışmalarına rağmen aradaki mesafe bir türlü azalmıyordu ve İngiliz zabıtlarının dillerinde yalnız şu iki kelime dolaşıyordu:

— Geç kaldık!

Evet.. İngilizler, geç kalmışlardı. Çok mahirane bir manevra ile önlerinden kayıp giden iki Alman gemisini top ateşlerinin altına alabilmek için, bir hayli geç kalmışlardı. Çünkü, artık Göben'le Breslav çoktan Mataban burnunu dolaşmışlar.. Uzaktan, küçük birer yanardağ gibi dumanlar savurarak, Adalar denizine dalmışlardı. Şimdi, gittikçe daralan bu denizin her tarafına serpilmiş olan adaların arasında onları takip edebilmek çok güç olacaktı.

Üç İngiliz kruvazörüne kumanda eden amiral Trobriç; hayatında ilk defa olarak, soğukkanlılığını kaybetmiş gibiydi. Günlerdenberi koca İngiliz Akdeniz donanmasını oyalayan bu iki Alman gemisini pusuya düşürebilmek için beyhude yere oturant boğazında bekleyip durduğuna teessüfler ediyor.. Kaptan köprüsünde hiddetli adımlarla gezinirken:

— Nasıl oldu.. Ne kadar gafil davrandık... Onlar, tam önümüzden geçerken, niçin üzerlerine atılmadık? diye söyleniyordu.

Amiral Trobriç, bu suretle acınmasında haksız değildi... İşte, bacalarından volkanlar gibi dumanlar savurarak Adaların arasına dalıp çıkan iki Alman gemisi artık kaybolup gitmişlerdi. Ve bu gidişle de, hiç şüphesiz ki birkaç saat sonra, Çanakkale Boğazından gireceklerdi... Halbuki İngilizlerin ananevî deniz-

ler hâkimiyeti iddiası, böyle bir hâdiseyi kabul etmeye mütehammil değildi.

Zavallı amiral Trobriç, gururu yüzünden şikârını kaybeden zavallı bir avcıya benziyordu. Yaptığı hata ve kapıldığı gafletten dolayı bir türlü kendisini affetmek istemiyordu.

Fakat, Glodister.. O, sanki amiral Trobriç'in hatasını tamir etmek istiyormuş gibi, bacalarından ateşler püskürerek iki Alman gemisinin peşinden ayrılmıyor.. Hattâ Göben'in müthiş mermileri altında feci bir âkıbeta uğramak tehlikesini de hiçe sayıyor. Kazanlarını ve istim borularını patlatırcasına büyük bir gayret sarfederek, Göben'den birkaç mil geride bulunan Breslav'a yaklaşmaya çalışıyordu.

Glodisterin süvarisi H. Kelly, artık gayretinin mükâfatını görecekti. Breslavla kendisinin arasındaki mesafe, bir top düellosuna müsait vaziyete girmişti.

Fakat.. Geminin baş makinisti bizzat kaptan köprüsüne gelerek, heyecan içinde bulunan süvariye, şu meşum haberi verdi:

— Maalesef beyan ediyorum ki.. Son kömürlerimizi ocaklara atıyoruz.

Glodisterin süvarisinin yüzünden, bir ıztırap dalgası geçti. Boynunda asılı dürbini gözlerine kaldırarak, Breslavla arasındaki mesafeyi bir daha tetkik etti. Kısılmış olan dişlerinin arasından, şöylece söylendi:

— Artık talihimi, toplarımın mukadderatına terketmeliyim.. Nasıl olsa, Alman gemisinin toplarına faik bir kudrete malikim.

Ve.. Hiç tereddüt etmeden, hazır bulunan toplara şu emri verdi:

— Hedef, provamızdaki Alman gemisi... Ateş!

Glodisterin ön taretlerinden beyaz dumanlar yükseldi. Adalar denizinin sâkin ufuklarında, birbirini takip eden dört

top gürültüsü, derin akisler husule getirdi. Breslav'ın yakınlarında da dört su sütunu belirdi... Mermiler, boşa gitmişti.

Breslav'ın süvarisi, Glodisteri cevapsız bırakmak istemedi. O da, bu İngiliz kruvazörünü hedef göstererek:

— Ateş!...

Emrini verdi.

Bu defa da, Breslav'ın arka taretlerindeki toplar parlayıp gürlemeye başladı.

Glodisterin etrafında, evvelâ birkaç su sütunu havalandı. Fakat bunları müteakip İngiliz gemisi iki isabet aldı. Sancak bordasındaki filikalar, tamamen parçalandı.

Glodisterin mermilerinden birisi, Breslav'ın zırh kuşağına isabet ettiyse de, hiçbir rahne açamamıştı.

* * *

RİCAT EMRİ.....

Glodisterin cesur süvarisi binbaşı H. Kelly, bu son vazifesini, sonuna kadar ifa etmek fikrinde idi. Parçalanmış filikalarının intimanı almak için, Breslava bir kaç mermi daha indirecekti.

Fakat, artık pek uzaklarda kalan Amiral Terviriç'ten kendisine telsizle şu emir verildi:

Alman gemilerini takip ve onlara taarruz için baş amiralligine çekilen telgrafa cevap gelmedi... Artık, siz de geri dönünüz!

Glodister, zaten daha fazla ilerleyecek vaziyette değildi. Hattâ, ihtiyat depolarındaki kömürü kullanmak suretile, ancak depo gemisine kavuşabilecekti.

Hiç olmazsa askerlik vazifesini ifa edebilmiş olmaktan mütevellit bir memnuniyetle Glodister rotasını cenuba çevirdi.

Böylece geri dönerken, yalnız değildi. Kendisi kadar cesaret göstererek hemen hemen dümen sularına kadar yaklaşmış olan Dublin kruvazörü de beraberdi... Çok garip bir tesadüf eseridir ki, bu hafif kruvazöre de, Glodister'in süvarisi H. Kelly'in biraderi, A. Kelly kumanda etmekte idi.

İki birader, gösterdikleri cesaretle o gün, İngiliz Akdeniz donanması içinde temayüz etmişlerdi... Aldıkları ricat emrine kadar, vazifelerini tamamen ifa ettiklerinden dolayı, ikisi de müsterihtti.

Glodister, Breslav'ın üzerine ateş açtığı zaman saat, 1914 senesi Ağustos ayının 7 inci günü, tam zeval vaktini gösteriyordu. Ve bu narin İngiliz kruvazörünün topları, dört buçuk sene-yeye yakın bir müddet devam etmiş olan Birinci Cihan Harbinin İngiliz-Alman deniz muharebelerini açmış oluyordu.

Bu tarihî dakikalarda, harbin ilk talihi Almanlar'ın yüzlerine gülümsemişti. Amiral Soşon, Göben'le Breslav'ın rotalarının, Adalar denizindeki Denosa limanına çevrilmesini emretmişti.

İki Alman gemisi, çok ciddî bir tehlikeden yakalarını sıyrarak bir Yunan limanına girerlerken, kendilerini elden kaçırان amiral Trobriç te maiyetindeki gemilerle ve büyük bir teessüfle Avusturya filosunu tarassut etmek (gözetlemek) üzere, yine Otrant boğazi istikametine avdet ediyordu.

Kumandasındaki gemiler de, şunlardan mürekkep bulunuyordu:

Glodister ve Doblin hafif kruvazörleri.

Defence, Warrior, Edinburg, Blakprince saffiharp kruvazörleri.

8 adet destroyer.

GÖBEN'LE BRESLAV, ÇANAKKALE'YE GELİNCEYE KADAR.....

Göben, İngiliz gemilerinden yakayı sıyrarak salimen Çanakkale'ye gelebilmek için o kadar fazla kömür sarfetmişti ki, âdeta kömürlükleri boşaltmıştı. Breslav da, aynı halde idi.

İngiliz gemileri, Zanta limanının açıklarında harp safı halinde içtima ederlerken, iki Alman gemisi de Adalar denizinde ki Desano limanına girmişler.. Artık her türlü taarruz korkusundan emin bir halde, oraya demirlemişlerdi.

Amiral Soşon derhal telsiz telgrafla, Atina'daki Alman sefiri Kont Ruadt'e müracaat etti. Gemilerinin kömürü bittiğinden bahsederek, serian kömür yetiştirilmesini rica eyledi.

Aynı zamanda, Berlin'deki Bahriye Nezaretine de bir telgraf çekti. Çanakkale boğazına muvasalat ettiği takdirde ne suretle hareket edeceğine dair talimat istedi.

Atina'daki Alman sefiri, esasen heyecan içindeydi. Çünkü Göben'le Breslav'ın dört gündenberi geçirdikleri maceralı hayatı ajans telgrafları Atina gazetelerine bildirmişler.. Hattâ, İngiliz donanması bu iki Alman gemisi arasında bir harp vuku bulunduğunu ilâve eylemişlerdi.

Kont Ruadt bu harbin neticesini merak ediyordu. Ve gemilerin âkıbetini öğrenmek için büyük bir sabırsızlık gösteriyordu.

Amiral Soşon'un telgrafı, Alman sefirine ancak gece yarısından bir saat sonra vasil olabilmmişti. Sefir, bu telgrafı alır almaz büyük bir memnuniyet hissetti. Vaktin geç olmasına rağmen, derhal Başvekil Venizelos'un evine gitti. O saatte derin bir uykuda bulunan Başvekili yataktan kaldırtarak amiral Soşon'dan gelen telgrafı gösterdi. Ve derhal gemilerin kömür ihtiyaçlarının temin edilmesini rica etti.

Başvekil Venizelos, bu talebi pek tabî bir surette karşıladı. Bahriye Nazırına şu emri yolladı:

“Şimdi Desano limanında bulunan iki Alman harp gemisi için, İkyada adasındaki kömür deposundan kâfi miktarda kömür gönderilmesini temin ediniz.”

Venizelos, Alman sefirinin arzusunu reddetmedi. Fakat, Yunanistan hükûmetinin bitaraflığını ihlâl etmemek için, Göben ile Breslav'ın bir an evvel Yunan limanını terketmeleri lâzım geldiğini söylemekten de çekinmedi.

Sefir, amiral Soşon ile muhabereye girişti. Evvelâ, istenilen kömürün iki vapurla yola çıkarılacağından bahsettikten sonra, Başvekil Venizelosun talebini de ilâve etti.

Alman gemileri, derhal demir kaldırdılar. Limandan açıldılar. İkya'dan gelen kömür gemilerini karşıladılar. Rampa ettikleri bu gemilerden kömür almaya başladılar.

Bir taraftan gemiler kömür alıyor. Diğer taraftan da telsiz telgraf muhabereeleri devam ediyordu:

Alman Bahriye Nezaretinden gelen telgrafta:

“Hiç durmadan Çanakkale'ye gidiniz. Vaziyetten icap edenler haberdar edilmiştir.” deniliyordu.

Atina sefiri Kont Ruadt ise hem İstanbul sefiri Vangenhaym ile ve hem de Almanya Hariciye Nezaretiyle cereyan eden muhabereelerin neticesini amiral Soşon'a bildiriyor:

“Salimen Çanakkale'ye muvasalata çalışınız. Lâzım gelenler tarafından, iyi bir surette karşılanacaksınız, diye talimat veriyordu.

Göben'le Breslav'ın açık denizde kömür almaları pek uzun sürmedi... Gemiler, Çanakkale'ye müteveccihen hareket etti.

* * *

Bu faaliyet esnasında mezunen memleketinde bulunan Rusya Çarlığının Atina sefiri Prens Demidof Atina'ya henüz avdet etmiş..

Alman gemilerinin geçirdikleri macera ile, Çanakkale'ye gitmek üzere olduklarını öğrenmişti.

Sefir, Osmanlı hükûmetinin Atine sefiri Galip Kemalî Bey'le derhal bir mülâkat yaparak, şu sözleri söyledi:

— Bir Türk-Sırp-Rus ittifakının akdi, çok faydalı olacaktır. Alman zırhlılarının Boğazlardan girmelerine müsaade ederseniz, gerek Rusya ve gerek İngiltere hükûmetleri böyle bir hareketi hoş görmeyecekler. Bitaraflığı ihlâl ettiğimize hüküm vereceklerdir.

Sefir Galip Kemalî Bey, Rus sefirinin bu mütalâasını derhal İstanbul'a bildirdi.

O sırada Atina'da, âdeta siyasetin bir dedikodu merkezi haline gelmişti. Sefir Galip Kemalî Bey, bütün bu cereyanları büyük bir dikkatle takip ediyor... Ve mühim gördüklerini, derhal İstanbul'a bildiriyordu.

Nitekim birkaç gün evvel de Almanyâ sefirile aralarında bir mülâkat cereyan etmişti. Bu mülâkatta da Kont Ruadt fikrini açıkça söyleyerek:

— Bu fırsattan istifade etmelisiniz. Derhal, Kafkasya üzerine yürümelisiniz, demişti.

Sefir Galip Kemalî Bey, Almanyâ sefirinin bu sözlerini İstanbul'a Hariciye Nezaretine bildirmiş.. Ve:

"Ben, Almanyâ sefirinin bu mütalâasına iştirak etmiyorum. Katî bir mecburiyet hissetmedikçe, harbe girmemeliyiz." diye şahsî düşüncesini de bu ihbara ilâve etmişti.

Fakat, bütün bu heyecanlı hâdiseler cereyan ederken, Osmanlı kabinesi Alman-Türk ittifak muahedenamesini imza etmiş.. Ve son kararını vermişti:

Göben'le Breslav, Boğaz haricinde bir kılavuz gemisi tarafından istikbal edildi. Ağustosun 5 inci günündenberi hazırlanmış olan mayın tarlası içinden geçirildi. Ve nihayet bu iki Alman gemisi, İstanbul'a gelerek Moda açıklarında demirledi.

ÇOK DİKKATE ŞAYAN BİR MEKTUP.....

Aziz okuyucularımızdan Salih Sabit Togay imzalı bir mektup aldım.

O devrin siyasî cereyanlarına bütün incelikleriyle vâkıf olduğu anlaşılan bu zatın mektubunda, aynen şu satırlar bulunmaktadır:

“Alman Bahriye Nazırı amiral Tirpiç bu gemilere yâni, Göben ile Breslav’a, bir harp tehlikesi halinde Avusturya’nın, bu gemileri Pola limanında muhafaza edemeyeceğini, beyan etmesine rağmen, Pola’ya sığınmaları emrini vermişti.

İngiltere’de inşa edilmekte olup inşaları hemen de bitmiş, ve teslim alınmak üzere bulunan Reşadiye ve Sultan Osman dritnotlarımıza inşa mukavelenamesinin sarîh maddesine göre İngiliz Bahriye Nezaretinin el koyması.. Ve bunların boşluğunu doldurabilecek bu iki geminin de Pola limanına gitmesi, Enver Paşa’nın bir Karadeniz hâkimiyetine istinat eden yüksek projesinin tahakkukunu imkânsız kılacaktı.

“Alman gemilerinden mahrum olduğunu görüp hiddetlenen Enver Paşa, 5 Ağustosta Rusya’nın İstanbul elçiliği ataşemiliteri general Leontiev’i çağırarak Rusya ile ittifak müzakeresine başladı.

“Enver Paşa’nın bu teşebbüsünü haber alan Alman Büyük Elçiliği, keyfiyeti derakap Berlin’e bildirdi. Ve bu teşebbüsü suya düşürmek için Berlin, gemilere, Çanakkale’ye sığınmaları emrini verdi... Bu suretle gemiler, 10 Ağustosta Çanakkale’den içeri girdiler.

“Binaenaleyh, Alman gemilerinin Çanakkale’den girmelelerine yegâne ve mutlak sebep, Enver Paşa’dır.”

.....

Biz, bu satırlardan, şu mânâyı anlıyoruz:

Enver Paşa’nın, Karadeniz hâkimiyetine istinat eden yük-

sek bir projesi vardır. Ve bu proje de İngiltere tezgâhlarında yapılan iki dritnotumuza dayanmaktadır.

İngiltere hükûmeti harbe girmeye karar verir vermez inşa mukavelenamesindeki sarîh bir maddeye istinat ederek diğer bazı devletler hesabına yapılan gemiler gibi, bizim bu iki gemimize de vaziyet etmiştir. Ve bu hâdise de, Enver Paşa'nın Karadeniz hâkimiyeti projesini suya düşürüvermiştir.

Bunun üzerine Enver Paşa, Akdenizde bulunan iki Alman gemisini hatırlamış, bunların, Osmanlı hükûmeti emrine verilmesi için, Almanya hükûmetine müracaata mecbur kalmıştır.

Halbuki, Enver Paşa'nın bu müracaatından evvel, Almanya Bahriye Nazırı bu gemilerin bir harp zuhurunda Pola limanına iltica etmelerini düşünmekte, hattâ, Avusturya hükûmetinin bu gemileri o limanda muhafaza edemiyeceğini beyan etmesine rağmen, Alman Bahriye Nezareti gemilerine, Pola'ya sığınmalarını emrini vermiştir. Ve Enver Paşa da, bu emre vukuf kesbetmiştir.

Bu sırada, Göben'le Breslav, malûm olan maceralı günleri yaşamaya başlamışlar.. 4 Ağustos günü Almanya Bahriye Nazırının Çanakkale'ye gidiniz, diye verdiği emri derhal infaz etmeye imkân bulamamışlardır.

Enver Paşa, bu gecikmeden hiddetlenmiş, 5 Ağustos günü, Rusya ataşemiliterini çağırarak Rusya ile ittifak müzakeresine girişmiştir.

.....

Görüliyor ki bu son fıkra çok mühimdir. Ve, tarih karşısında, aydınlatılması icap eden büyük bir sır mahiyetindedir.

Burada, derhal durmak.. Ve şöyle bir sual sormak icabediyor:

— Ağustosun 2 inci günü imzalanan Alman-Türk ittifaknamesinin esasını kurarı Enver Paşa, nasıl oluyor da, henüz o imzanın mürekkebi kurumadan derhal Ruslarla da bir ittifak müzakeresine girişiyor... Acaba herhangi derecede olursa olsun

birdenbire hissedilen bir hiddet ve inşial, böyle bir hareketin icrasına sebep teşkil edebilir mi?.

Aziz okuyucum Salih Sabit Togay, bu sualıme mühim bir müeyyede ile cevap veriyor.. Ve, me haz olarak da, profesör Harry N. Houvard'ın Türkiye'nin taksimi eserinin 69 uncu sahfasındaki yazısını gösteriyor... Bu yazının metni, aynen şöyledir:

"1914 Ağustos, Rus-Türk ittifak müzakereleri"

"Türkiye'ye karşı Rus siyasetinin esas mahiyetini, 1914 senesi ağustosunda, iki memleket arasındaki ittifak müzakerelerinden daha çok hiçbir şey aydınlatamaz.

"Alman ittifakını yapan Enver Paşa'nın, Sen Petersburg'la müzakerelere başladığı, elbette hatırlanacaktır.

1914 Ağustosunun 5 inde Rusya'nın İstanbul sefiri Jiers ve ataşemiliter general Loentiyev, Enver Paşa ile görüşmüşlerdir.

Bu mülâkat esnasında Enver Paşa şunları söylemiştir:

Yapılan Osmanlı seferberliği, Rusya aleyhine müteveccih değildir. Rusya isterse.. Ve, Kafkasya hudutlarındaki Türk endişelerini yatıştırabilirse, Türk kıtaları derhal geri çekilecektir.

Türkiye, hiçbir kimseye bağlı değildir. Ve, kendi menfaatlerine göre hareket edecektir.

Eğer Rusya'nın dikkati Türk ordusu üzerinde temerküz ederse.. Ve onu, kendi davası için kullanmak isterse ki bu kombinizon, gayrı mümkün değildir böyle bir orduyu Rusya'nın Balkan devletlerinden herhangi birinin ordusunu tesirsiz kılmakta, yahut Avusturya'ya karşı bir Balkan kombinizonu ile çalışmakta kullanabilecektir. Bunun karşılığı olarak da, Türkiye'nin Garbî Trakyadaki hudutlarının tashihi ve Adalar denizindeki adalar meselesinin halli beklenecektir.

Yunanistan Epirde.. Bulgaristan Makedonya'da Sırbistan da Bosna ile Hersek'te tâvizler alabileceklerdir.

Enver Paşa'nın bu sözlerine karşı, Rusya ataşemiliteri Leontiev:

— Alman zabitlerinin daha hâlâ Türkiye’de bulunmalarına taaccüp ediyorum, demiştir.

Enver Paşa ise buna, şöyle cevap vermiştir:

— Almanların maksadı, Türkiye’yi kendi nüfuz muntıkaları dahiline sokmaktır. Biz, bunu biliyoruz. Ve bile bile onlara uyum gösteriyoruz. Ancak şu var ki, Almanların bu maksatları, husul bulmayacaktır... Çünkü Türkiye, yalnız kendi menfaatlerinin mecbur ettiği yolu takibe çalışacaktır.

Enver Paşa 19 Ağustosta yukarıdaki sözlerindeki samimiyetine bir zıman olmak üzere, Kafkas hududundaki kıtaları geri çekmeyi ve bunları Türkiye’nin garp hudutlarında bir nokta da tahşit etmeyi (toplamayı) bildirdi.

Bunlar; Bulgaristan’la beraber veyahut ona karşı kullanılmak için, Trakya’da, tahşit edilecekti.

Aynı zamanda, Rusya ve Türkiye arasındaki itilâf teessüs edince, Alman askerî heyetine yol verilecekti.

Buna, karşılık olmak üzere de Garbî Trakya ile, Ege denizindeki adalar, Türkiye’ye iade edilecekti.

Rusya ile beş sene için savunmaya ait bir ittifak imzası da, Enver Paşa’nın teklifleri cümlesindendi.

Rusya Hariciye Nazırı Sazanof, Enver Paşa’nın bu tekliflerine karşı, çok ihtiyatlı hareket etti...

Türk kıtalarının Kafkas hudutlarından çekilmesini istemek, bunların başka bir yerde toplanmasına muvafakat göstermek demekti. Böyle bir talepte bulunmak ise, zâfa delâlet edecekti.

İstanbul sefiri Jiers:

— Zaman, daralmıştır. Teklif, derhal kabul edilmelidir. Teklifin reddi, Türkiye’de Almanya’nın zaferi demek olacaktır. Enver’den, şüphe edilebilir. Fakat böyle olsa bile, Rusya hükûmeti bu teklifi kabul ettiği takdirde, Türkiye’deki müşkül vaziyet vuzuh kesbedecektir... Teklif reddedilecek olursa, Türkiye de düşmanların kucaklarına atılmış olacaktır. Ve bu, muhakkaktır.

Fikrinde idi.

Sefir, bu fikrinde ısrar gösterdi. Ve hattâ Sazanofu tehdide devam etti.

Sazanof, İstanbul sefirine şu talimatı verdi:

Eğer Türkiye, Avusturya ve Almanlar'a iltihak ederse, Rusya'nın da müttefikleriyle beraber Anadolu'nun mevcudiyetini tehlikeye koyabileceğini Türklere anlatınız.

.....

Profesör Hovard yukarıdaki satırları, birçok siyasî vesikalara istinat ederek yazıyor. Ve bu me hazlarını göstermekten de çekinmiyor.

Çarlığın sukutundan sonra, Bolşevikler tarafından imparatorluk evrak hazinesinde bulunan.. Ve Çarlığın komşularına zararlı siyasetini anlatmak için neşrolunan bu vesikalara nazaran Enver Paşa'yı körükörüne Alman taraftarlığı ile itham etmek doğru olamayacak.

Şimdiye kadar temas ettiğimiz İttihat-Terakki Cemiyeti ve Fırkası erkânından, yukarıdaki ifadeyi teyit ve tevsik edecek hiçbirsey işitmediğimiz gibi, bu hususta katî delil olabilecek derecede mühim bir vesikaya da tesadüf etmedik.

Ancak malûm olan bir hakikat varsa o da ittihâtçılar, itilâf zümresinin, yâni Fransa, İngiltere, Rusya hükûmetlerinin kapılarını çalmışlardır. Fakat bunlardan samimî bir dostluk göremedikleri için, Almanların kucaklarına atılmaya mecbur kalmışlardır.

İngilizler, Meşrutiyetin ilk senesinde Bosna-Hersek meselesinde ve Balkan harbinin sulh müzakeresinde İttihatçılara kâfi derecede müzaheret göstermemişlerdi.

Aynı zamanda, İngiliz siyasetinin en hararetli taraftarı olan Sadrâzam Kâmil Paşa ile hoş geçinmedikleri için İttihatçılara gücenmişlerdi.

Sonra.. İngiliz matbuatı, Türkiye'den, daima ölçüsüz bir li-

sarıl bahsediyordu. Avam kamarasında da vakit vakit üstü kapalı tehdit sadaları duyuluyor.. Ve burada, Türkiye ile pek samimi bir münasebet tesisi, hiçbir zaman tasvip olunmuyordu.

Halbuki bütün bunlara rağmen Türkiye’de daha hâlâ kraliçe Elizabet zamanında başlayan eski ve ananevî dostluğa pek çok ehemmiyet veriliyor.. İngiltere’nin Türkiye’deki nüfuzu, daima diğer devletlerin nüfuzlarına galebe ediyordu.

Türk efkârı umumiyesi İngiliz dostluğuna o kadar bağlı bulunuyordu ki; iki hükûmet arasında herhangi şekilde bir ittifak akdi lâzım gelse, İngilizler’in bunu memnuniyetle kabule hazır olduklarına herkes büyük bir kanaat besliyordu.⁽¹⁴⁾

İttihatçıların İngilizler’le araları açık olmalarına rağmen, onlardan birçokları bile aynı kanaate sahip bulunuyordu.

Bugünkü harpte cereyan eden muazzam hâdiselerin en büyük kahramanlarından olan Mister Çörçil, 1909 senesi yaz mevsiminde İstanbul’u ziyaret etmişti... Bu vesile ile, İttihatçıların en mühim şahsiyetleriyle temasa geldi. İstanbul’da bulunduğu günlerin pek çok ve uzun saatlerini Talât, Cavit ve Halil Bey’lerle geçirdi. Böylece aralarında, şahsî bir dostluk belirdi.

Mister Çörçil 1910 senesi manevralarında da Enver Paşa ile tanıştı. Hattâ kendi ifadesile söylüyoruz Enver Paşa’ya pek dostane rabıtalara bağlandı.

Mister Çörçil, İttihatçıları takdir etti. Vatanperverlikleri ve hüsnüniyetleri mutlak ve muhakkak olan bu talihsiz adamların, yurtlarına bağlılıklarına ve memleketlerinde ıslahat ve terakki vücade getirmek için bütün kuvvetleriyle çalıştıklarına kanaat getirdi... Bu sebepten dolayı da, İttihatçıların karşısına çıkan müşküller önünde, onlara büyük bir sempati beslemekten kendini menedemedi.

Nitekim, Trablusgarp harbi başladığı zaman, şöyle bir vaka cereyan etti:

(14) Bu kanaat, ancak Cumhuriyet devrinde tahakkuk etmiştir.

İttihatçıların en nüfuzlu şahsiyetlerinden olan Cavit Bey, gerek kendisi ve gerek arkadaşları namına, Mister Çorçil'e şu mektubu gönderdi:

25 Teşrinievvel 1911

"Türkiye'ye karşı samimi dostluğunuza istinaden, genç Türkler bugün size son derece mühim bir meseleden bahsetmemi istediler.

Türkiye'de Meşrutiyet hareketinden sonra İngiltere ile Türkiye arasında samimi bir dostluğun başlayacağını zannedenler, bu dostluğa bazı anlaşılamazlıkların engel olduğunu esefle gördüler.

Burada, bunun muhtelif sebeplerinden bahse lüzum görmüyorum. Yalnız Türkiye'deki hakikî İngiliz dostları, bu anlaşılamazlıkları izaleye çalışmaktan bir an hâlî (uzak) kalmamışlardır.

Bugünkü vaziyet, buna muvaffak olmak fırsatını ihzar ediyor gibidir. Üçlü ittifakın yâni Almanya, Avusturya-İtalya'nın âzasından birinin toprağımıza saldırışı, efkârıumumiye şiddetle bu ittifak aleyhine çevirmiştir... Türkiye'deki İngiliz taraftarı ve İngiltere'deki Türk taraftarı devlet ricali, bu fırsattan istifade etmelidirler.

İngiltere'deki dostlarımız üzerinde büyük bir nüfuzunuz olduğuna kani bulunarak, bizim gayretlerimize müzaheret etmenizi.. Ve İngiltere'de bu dostluğu uyandırmakta müessir olmanızı rica ederim. İki memleket arasında ebedî bir ittifak akdi zamanı gelmiş midir.. Ve böyle bir ittifak, hangi esaslara istinat edebilir?. Bu mesele hakkındaki noktai nazarınızı bana yazmanızı rica ederim.

Bu mütalâalar, tamamen şahsî ve gayri resmî olarak mülâhaza olunmalıdır. Fakat resmî tekliflere bir zemin hazırlayacak olursa, kendimi pek bahtiyar addedeceğim."

Cavit Bey gibi salâhiyettar bir zatın şu mektubu da gösteriyor ki İttihatçılar, Almanlar'a temayül göstermeden çok evvel,

İngilizler'e ittifak teklifinde bulunmuşlar.. Fakat, iyi bir netice almaya muvaffak olamamışlardır.

İşte, Mister Çörçil'in cevabı:

19 Teşrinisani 1911

"Çok mühim bir mahiyeti haiz olan mektubunuzu aldım ve okudum.

Pek müessif olan halihazırdaki harbe yâni, Trablus harbine karşı, biz katî olarak bitaraflığımızı ilân etmiş bulunuyoruz.

Bu siyasetin, ciddî bir tahavvüle(değişime) uğraması beklenemez. Binaenaleyh, ortaya koyduğunuz meseleye dair cevabım, şu olabilir:

Şimdiki halde biz, yeni ve siyasî bağlarla bağlanamayız... İstikbalde, iki büyük Müslüman hükûmetini alâkadar eden muazzam menfaatler, bizi temasa getireceklerdir. Bizim temennimiz, budur.

Türk hükûmeti, eski idarenin yâni, istibdat devrinin tazyik usullerine avdet etmez.. ve, İngiltere'nin bugünkü vaziyetini müşkülleştirmeye kalkmazsa, sizin de son tezahürlerle görmüş olacağınız gibi, İngiliz efkârı umumiyesi, bu temenniye muhalif değildir.

Siz ve kendilerile görüştüğümünden dolayı memnun olduğum dostlarımız, İngiltere'nin, hemen hemen bütün Avrupada arazi ilhakı emelinde olmayan ve denizlerde mütefevvik (üstün) bulunan tek devlet olduğunu hatırdan çıkarmamalısınız.

Biz, Türkiye ile eski dostluğumuzu canlandırmaya ve muhafazaya çalışacağız. Ve biz, bu tefevvuku muhafaza ettikçe, bu dostluğun kıymeti olacaktır.

Cevabımın geç kalmuş olmasından dolayı özür dilerim. Bu gecikme, mektubunuzun muhteviyatının ehemmiyetinden ileri gelmiştir."

Mister Çörçil'in cevabı, burada bitt... İşte bu cevaptan İttihatçıların çıkardıkları mâna dolayısıledir ki, artık bunlar İngiltere-

re'den ümitlerini kesmişler.. Yavaş yavaş Almanya'ya yaklaşmak lüzumunu hissetmişlerdi.

Fransız-Türk dostluğuna gelince..

Evvelce de bahsetmiştik ki Türkler, birinci Sultan Süleyman'la birinci Fransuva devrindenberi, Fransızlara karşı büyük bir sempati beslemektelerdi.

Bilhassa son asır zarfında bu sempati o kadar artmıştı ki, bütün Türk münevverleri Fransız kültürüne son derecede rağbet etmişler.. Hattâ devlet erkânı bile. Fransız lisanının tahsilini bütün Türk mekteplerinin programlarına resmen ithal eylemişlerdi.

Buna rağmen, en mühim meselelerde, Fransa hükûmeti de Osmanlı İmparatorluğuna kâfi derecede müzaheret(yakınlık) göstermemişti.

Ne Bosna-Hersek ve Girit meselelerinde.. Ve ne de Trablusgarp ve Balkan harplerinde ananevî Fransız dostluğundan ciddî ve hakikî bir eser görülmemişti.

Fakat İttihatçılar, daha hâlâ bu dostluktan dem vuruyorlardı. Ve bu Fransız devlet ricalinin biraz hislerini tahrik eder etmez, onları derhal heyecana getirebileceklerini ümit ediyorlardı.

Fakat bu ümit de, bir anda suya düşüverdi. Büyük Harbin başlayacağı zaman, münhasıran bu iş için Fransa'ya gönderilen Cemal Paşa, büyük bir meyusiyetle avdet etti.

Gelelim, Çarlık ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki münasebete...

Çarların zalimane ihtiraslarının cezalarını, zavallı iki komşu millet çekmişti.

İttihatçılar Meşrutiyeti ilân ederek devletin idaresini ele geçirdikten sonra, Çarların zulüm ve seyyiatı yüzünden birbirine düşman kesilen iki komşu devleti çok iyi bir dostluk havasına sevketmeye çalışmışlardı. Ve hiç şüphesiz ki komşu devlete en iyi bir dost olacaktı. Fakat henüz pek tecrübesiz olan devlet

ricali, Çarlığın hedefini ve siyasetini tamamiyle tayin etmiş bulunan mahir ve dessay Çar diplomatlarının tuzaklarına düşmeye korkuyorlardı.

Çarlık siyasetinin programını avamın Deli Petro dedikleri Büyük Petro yapmıştı. Ve bu siyasetin ilk hedefi de, Boğazlardı.

Boğazları, Osmanlı hudutları dahilinde yaşayan Ortodokslar ve şark hudutları meseleleri takip ediyordu.

Çarlığı, bütün bu ihtiraslarından vazgeçirmek mümkün değildi. Ve bunu imkân dahiline sokmaya çalışmak ta, pek beyhude bir hareketti.

İttihatçılar bunu çok iyi biliyorlardı. Bir taraftan, Çarın diplomatlarla hoş geçinmek siyasetini takip etmekle beraber diğer taraftan da, şimalden gelecek herhangi bir tehlikeyi karşılayabilmek için de ciddî tedbirler almaktan geri durmuyorlardı.

Bu tedbirin başlıcası, kuvvetli bulunmaktı. Buna binaen orduyu bir an evvel kuvvetlendirmeye çalışıyorlar.. Bu işte de Alman askerî heyetini kullanıyorlardı.

Bu heyet, az zamanda çok muvaffakiyet göstermişti. Bilhassa İstanbul ve civarında bulunan ordu, dikkate şayan bir derecede kıymet ve kuvvet kesbetmişti. Ve bu da, derhal Çarlığın nazarı dikkatini celbeylemişti.

Çarlık, İttihatçıların Almanlarla tesis ettikleri sıkı münasebeti açıktan açığa tenkide başlamıştı. Almanların İstanbul'daki mevki ve nüfuzlarını, Fransızlar da hoş görmüyorlardı.

O tarihte Fransa cümhurreisi olan Mösyö Puankare, Rusya'nın Paris sefiri olan İzvoleski ile bu mesele etrafında sık sık görüşüyor.. Alman askerî ıslahat heyetini İstanbul'dan uzaklaştırmak için çareler düşünüyordu.

Bu düşünceler, şöyle bir netice verdi. Mösyö Puankare, Fransa'nın en mühim ve tecrübeli diplomatlarından Delfaseyi, Rusya elçiliğine tayin etti. Son derecede Alman düşmanı olan bu zat Petersburg'a gitti. Bir harp zuhur ettiği takdirde muhtemel olan vaziyetleri müzakereye girişti... Bu müzakerelerin baş-

lıca mevzuu, harp zuhur eder etmez, Karadeniz Boğazına ve İstanbul'a asker çıkarmak meselesi idi.

İttihatçılar, Petersburg'da cereyan eden müzakereleri haber almakta gecikmediler. Bundan, telâş ettiler... Ve aradan bir müddet geçtikten sonra, 1914 senesi şubat ayının 8 inci günü Boğazların zaptı için hazırlıklar yapan bir encümenin akdini de öğrendiler. Büsbütün endişeye düştüler.

Rusya'nın Karadeniz donanmasında ve cenup ordularında göze çarpacak derecede hazırlık faaliyeti görülüyordu. Ve bunun da Boğazlara müteveccih olduğu hissediliyordu.

Encümene bizzat Hariciye Nazırı Sazanof riyaset etmişti. İştirak eden âzalar da, şu zatlardan mürekkepti.

Bahriye Nazırı ve Çarın hususî yaveri birinci Ferik general Grigoriviç; Erkânıharbiye reisi ve Süvari Feriki general Zilinki; Çarlığın İstanbul sefiri Mösyö Kirs; Hariciye Nazır muavini Nıratof; Erkânıharbiye ikinci reis muavini, liva general Averyanof; Bahriye Erkânıharbiye Muvakkat reis muavini Ninokof; Hariciye Nezareti yakın şark şubesi müdürü Prens Trobtesko; Bahriye Erkânıharbiye ikinci harekât şubesi müdürü kaptan Nemits; Hariciye Nezareti Yakınşark Şubesi müdür muavini Botsof, Hariciye Nezareti kalemi mahsus müdür muavini Bazili.

Bu encümen, hazırladığı mufassal zabıtnameyi, gayet mahremdir kaydile, Hariciye Nazırı Sazanof'a teslim etti. Sazanof ta, şu tezkere ile, Çar İkinci Nikola'ya takdim eyledi.

— Aynen —

"Geçen senenin teşrinisanisinde(Ekim) , manzûru haşmetpenahileri olmak üzere takdim ettiğim raporunda, vukuu muhtemel ahval saikasile İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına müteallik ve menfaatimizi himaye için harekete geçmemiz icap ettiği takdirde, Boğazlar meselesini lehimize hallettirmeyi temin gâyesile mufassal bir hareket programının bir an evvel ihzârı el-

zem olduğunu arzylemiştim.

Zatı hükümdarileri, mütalâatı âcizanemi tasvip buyurarak, maruz programa ait mesailin alâkadar nezaret ve müesseselerin iştirakile bir encümeni mahsusada müzakere edilmesini emir buyurmuşlardı. Bu emre tebaan, tarafımdan davet edilmiş olan encümen, senei cariyе şubatının 8 inde inikat etti.

İşbu arizei bendegânemle, mezkûr encümen zabıtnamesi-ni, nazarı muallâyı hükümdarilerine takdim.. Ve, zabıtnamenin nihayetinde enmünen âzalarının ittifakı ârasile tesbit edilmiş olan programın tatbikatına müteallik tedabirin ittihazına dair, iradei seniyelerini istirhama ictisar (cesaret)eyliyorum.

Senpetresburg

23 Mart 1914

Sazanof

Çar İkinci Nikola, Hariciye Nazırı Sazanof'un bu tezkeresi-le takdim ettiği encümen zabıtnamelerini Çariskoisla sarayında tamamilе gözden geçirdi. Ve zabıtnamenin baş tarafına, kendi elile:

Encümen kararlarını, tamamilе tasvip ediyorum.

23 Mart 1914

satırlarını yazarak, Hariciye Nazırına istediği müsaadeyi verdi.

İttihatçıların, o tarihte, bu encümen zabıtnamesinden ve bilhassa Boğazlar meselesi hakkında Sazanof'un büyük mikyas-ta faaliyete geçmesinden haberdar olup olmadıklarını bilmiyorum... Ancak malûm olan bir hakikat varsa o da, gerek Osman-lı hariciyesi ve gerek erkânıharbiyei umumiye dairesi, artık şimalden gelecek olan tehlikenin pek yaklaştığını hissetmişlerdi. Ve buna binaendir ki, Çarların yaz iptidalarında Karadeniz sahilindeki Yalta sarayına geldikleri zaman Padişahlar tarafından hoş geldine gönderilmesi mutad olan saray erkânının yerine, İttihat ve Terakki fırkasının en kuvvetli şahsiyeti olan Talât Bey'in gönderilmesine karar verilmişti.

Talât Bey, Çarlık siyasetinden gelecek olan tehlikeyi bertaraf edebilmek için Rusya'ya ittifak teklif edecek... İki komşu hükûmet ve millet arasında, kuvvetli bir dostluk tesis eyleyecekti.

Talât Bey, bu büyük ve nazik işi nasıl başarabileceğini düşünerek Ertuğrul yatı ile 1914 nisanının ilk günlerinde Yalta'ya gitti.

Bu yazılarımızın başında da arz ve izah ettiğimiz veçhile Yalta'da gerek Çardan ve gerek Hariciye Nazırı Sazanof'tan o kadar büyük hüsnü kabul gördü ki, buna herkesten evvel kendisi hayret ve taaccüp etti.

Sazanof Talât Bey'le, kırk yıllık ahbap ve dost gibi konuşmuştu. Osmanlı ordusunu ıslaha memur olan Alman zabıtlarının derhal memleketlerine iadesi takdirinde, ittifaka derhal hazır olmakla beraber, iki hükûmet arasında ihtilâfa sebep olan bütün meseleleri de süratle halledeceğine söz veriyordu.

Talât Bey, bu derece güleryüz ve tatlı dille karşılanmasından o kadar memnun olmuştu ki, derin düşünceleriyle çıktığı bu Yalta seyahatinden, içine sığamayan bir memnuniyet heyecanı ile avdet ediyordu.

Ve İstanbul'da kendisini sabırsızlıkla bekleyen arkadaşlarının:

— Aman.. Ne var, ne yok?.. Suallerine karşı:

— Merak edecek hiçbir şey yok... Her taraf, güllük gülüstanlık, diye cevap veriyordu.

Fakat bu memnuniyet, hiçbir hayırlı semere temin edemedi..

Ne Osmanlı-Rus ittifakını hazırlayacak olan Rus diplomatları faaliyet gösterdi. Ve ne de, Türkiye'deki Alman askerî ıslahat heyeti memleketlerine iade edildi... Çünkü, gerek Çar İkinci Nikolanın güler yüzüne ve gerek Hariciye Nazırı Mösyö Sazanof'un tatlı dillerine rağmen Çarlığın tehditkâr vaziyeti, daha hâlâ devam etmekte idi.

İttihatçılar, bu tehdit karşısında gafil avlanmamak için tedbirler alıyorlar.. Ve artık Almanlara daha fazla yaklaşmak mecburiyetinde bulunuyorlardı.

Görülüyor ki harp başlamadan evvel ne İngilizler, ne Fransızlar ve ne de Çarlık siyasetini takip eden Rusyalı diplomatlar, Türklerin uzattıkları eli ciddiyet ve samimiyetle tutup sıkınamışlar.. Türk dostluğuna hakikî bir şekilde yaklaşmamışlar.. Daha doğrusu Türkleri, tam bir kuvvet ve kıymet olarak tanımaya yanaşmamışlardı.

Fakat daha harbin ilk günü vaziyet değişti... 13 Ağustos günü İngiliz, Fransız ve Rus sefirleri Babiâliye geldiler. Sadrâzam Sait Halim Paşa'yı ziyaret ettiler. Müşterek bir lisanla:

— Eğer bitaraflığınızı muhafaza ederseniz, harpten sonra bunun büyük mükâfatını göreceksiniz... Devletlerimiz tarafından, mülkî tamamlığınıza tamamen riayet edileceğini, şimdiden tekeffül ederiz, dediler.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, Alman ve Türk ittifaknamesini imza etmekle beraber katien harp taraftarı değildi. Kendisi Sadaret mevkiinde bulunduğu müddet zarfında, hükûmetin tamamilen bitaraf kalacağına dair açıkça söz vermişti... Buna binaen sefirlerin hiçbir kıymet ifade etmeyen bu şifahî teminatı bile onu sevindirdi.

Üçlü itilâf sefirlerinin Babiâliye gelerek bu şekilde beyanatta bulunmaları, bu dar zamanda Türklere verilmesi lâzım gelen ehemmiyetin takdir edildiğine delâlet ediyordu... Nitekim, bu vakadan beş gün sonra, Rusya'nın Atina elçisi Prens Demidofun, oradaki Osmanlı sefiri Galip Kemali Bey'e:

— Bir Türk-Sırp-Rus ittifakı pek faydalı olacaktır, demesi de, bunu teyit edliyordu.

Fakat ne çare ki Osmanlı hükûmeti erkânı, artık Alman ittifak muahedenamesini imzalamışlardı. Ancak şimdi Türklerden dostluk ve ittifak isteyenler de, geç kalmışlardı.

TÜRKLERİ, ÇOCUK GİBİ ALDATMAK İSTEYEN DİPLOMATLAR.. VE HAYRETE ŞAYAN MÜLÂKATLAR.....

Sadrâzam Sait Halim Paşa oldukça zeki ve tahsil derecesi de biraz kuvvetli olmakla beraber, en basit şeylere derhal inancak derecede saf bir zattı.

Evvelce de arzetmiştik ki, küçük yaşındanberi masalı pek severdi. En büyük zevklerinden biri, Harem dairesine çekildikten sonra, kadınlardan masal dinlemektir. Çok mevsuk rivayetlere inanmak lâzım gelirse, Sadrâzam olduktan sonra da bu zevkini feda etmemiştir.

İşte, masal dinlemeye ve dinlediklerini de birer hakikat diye kabul etmeye alışmış olan bu Mısır Prensi, bu âdetini resmî işlere kadar teşmil ediyordu. Kuvvetlice bir lisanla kendisine söylenen her sözün, derhal tesiri altına giriyordu.

Talât'ın ve Enver'in tesiri altında Alman-Türk ittifakname-sini imza eden Sait Halim Paşa, şimdi de bu ittifaknameye muhalif olan nazırların tesiri altında kalmaya başlamıştı.

Başta Halil Bey olmak üzere, nazırlardan bazıları:

— İmzalanan bu muahede, bizi Rusya ile harbe mecbur edecektir, diyorlar.. İmzalanan Alman ittifaknamesine ramen, gerek Rusya ile ve gerek müttefikleriyle hoş geçinmek lüzumunda ısrar gösteriyorlardı.

Vâkia bunu yapmak, en akilâne bir hareketti. Fakat ne çare ki, Alman ittifakı imza edilmişti. Bu imza ortada dururken de artık ne Rusya ile ve ne müttefikleriyle matlûp olan (faydalı) dostluk temin edilemedi. Artık bu nokta üzerinde ısrar etmek, her halde pek hoş birşeydi.

Vükelâ heyetini teşkil eden zatlar, hiç şüphesiz ki bu ciheti takdir ediyorlardı. Fakat, aralarındaki fikir ihtilâfını hallederek bütün düşüncelerini tek bir noktaya toplayamıyorlardı.

Bereket versin ki o tarihte İstanbul'da bulunan Üçlü itilâf devletlerinin mümessilleri de, pek o kadar cin fikirli ve bilhassa Almanya sefiri Vangeyhaym gibi keskin diplomatlardan değillerdi... Bunun içindir ki İngiltere, Fransa ve Rusya sefirleri Babıâliye gelmişler.. Sait Halim Paşa'yı ziyaret etmişler:

— Eğer bitaraf kalırsanız harpten sonra bunun mükâfatını göreceksiniz, demişlerdi.

Üç sefirin bu müşterek beyanatı, mevhum bir vaitten ibaretti. Çünkü, âzamî bir şekilde başlayan harpten, hangi tarafın galip çıkacağı henüz belli değildi.

Görülüyor ki Almanlarla yapılan ittifakta, çok acele edilmişti. Eğer bir müddet daha beklenmiş olsaydı, hiç şüphesiz ki Türk kılıcı müzayedeye girecek.. Dün Türklerin dostluk ve ittifak tekliflerine iltifat göstermeyenler, bugün Türklerden yardım dileneceklerdi.

Bereket versin ki Alman ittifakını hazırlayanlar harbe girmekte acele etmiyorlardı. Bir taraftan seferberliği ikmal ederken, diğer taraftan da harp vaziyetinin biraz inkişaf etmesini bekliyorlardı.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, sözlerinde cidden samimi idi. O, Alman ittifakını Rusya, ve İngiltere'ye karşı bir tehdit âleti gibi kullanarak ve her ihtimale karşı orduyu hazır bulundurarak harbin sonuna kadar silâhlı bitarafılığı muhafaza etmek fikrinde idi... Buna binaendir ki üç muharip devletin sefiri Babıâliye gelerek bitarafılık mukabili olarak mükâfat vadettikleri zaman, Osmanlı Sadrâzamı âdeta büyük bir meserret hissetmişti.

Sefirlerin bu müracaat ve beyanatı da gösteriyordu ki, itilâf devletleri, henüz Türklere gücenmemişlerdi. Ve Alman ittifakına da, pek o kadar ehemmiyet vermiyor gibi görünmekte idiler.

Bu vaziyet, iki zümreye ayrılmış olan vükelâ heyetini, derhal bir noktada birleştirdi.

— Şu halde, bu vaziyetten istifade edelim. Bazı pürüzlü işlerimizi temizleyelim, denildi.

Pürüzlü işlerin en başında, kapitülâsyon meselesi vardı. Asırlardanberi devletin başına püsküllü bir belâ olan bu mesele ortadan kalkarsa, hükûmet çok geniş bir nefes alacak.. Ve âdetâ manevhi istiklâline tam manasile hâkim olacaktı.

Bu ânî karar karşısında, tereddüt edilmedi. Ve derhal harekete geçildi. Ve bu kararın tatbikine de, nazırlar içinde en düzgün söz söyleyen, Maliye Nazırı Cavit Bey memur edildi.

6 Ağustos akşamı Cavit Bey İngiliz sefarethanesine gitti. Sefirle uzun bir mülâkata girişti. Biz, bu mülâkatın bütün teferuatını nakle lüzum görmüyoruz. Sadece, en esaslı noktalara temasla iktifa ediyoruz.

Sefir, Cavit Bey'i güleryüzle karşıladı. Ve:

— Vaziyetten, çok müteessirim, diye söze başladı, ve sözlerine takriben şöylece devam etti:

— Sizi, Almanlarla beraber görmek, bizim için çok acı bir şey oldu. Maamafih, düşünüyorum.

Bazı noktalarda size de hak veriyorum... Almanya, ihraz ettiği muhteşem askerlik mevkiile, sizin gözlerinizi kamaştırıyor. Sizde, âdetâ bir cazibe uyandırıyor. Zabitlerinizin bazıları, tahsillerini Almanya'da ikmal etmişler. Bunlar da sizin Almanlara taraftar olmanız üzerinde büyük tesirler husule getirmişlerdir. Almanya'ya seyahatte bulunanlar, Prusyanın debdebe ve azameti karşısında bir hayranlık hissediyorlar. Yalnız askerlerinizde değil, sivillerinizde bile Almanlara karşı bir meftunluk var. Kayzer Vilhelm'in İstanbul'u ziyaretlerinden sonra, bıyıklarınızı bile tamamen Almanlara benzettiniz. Bunlar, Almanya'ya bağlılığınızın görünür cihetleridir... Siyaset bahsine gelince; Şark hudutlarınızda ve Karadenizin şimal kıyılarında daima sizi düşündüren bir Çarlık devî var. Bu dev, gittikçe kuvvetleniyor. Müthiş ordularile âdetâ sizi tehdit ediyor... Haklı olarak şikâyet edebilirsiniz ki, son zamanlarda biz de bir tarafa çekildik. Size, kâfi derecede müzaheret göstermedik... Açıkça söyleyeyim ki, sizin, Almanlardan medet ummanıza, biz sebebiyet verdik.

Cavit Bey, bu büyük fırsatı kaçırmak istemedi. Derhal takriben şöylece mukabele gösterdi:

— Sizi müteessir eden vaziyeti, çok güzel izah ettiniz, ek-selâns!. Asırlarca devam eden eski ve anauevî dostluğumuzdan sonra, son zamanlarda sizden gördüğümüz soğukluk karşısında, başka türlü hareket edemezdik... Biz, size gösterdiğimiz samimiyetin hiçbir mukabilini alamadık. Hattâ, bütün dünyayı altüst edeceğe benzeyen şu harp kasırgasının şu ilk günlerinde bile, en büyük hakkımız olan gemilerimizden mahrum kaldık.. Türkiye zengin bir hükûmet değildir. O gemilerin paraları, fakir halkımızın nafakalarından kesilerek size verilmiştir. Hükûmetinizin yapmış olduğu bu haksız müsadere, İngilizleri candan seven milletimizin üzerinde çok acı bir tesir bırakmıştır. Bu fena tesiri, mümkün olduğu kadar süratle izale etmek lâzımdır.

Sefir, çok samimî bir vaziyetle derhal cevap verdi:

— Gemilerinizin size verilmemesine, ben de sizin kadar müteessifim... Ancak şu var ki, bu müsadere keyfiyeti, yalnız size yapılmamıştır. Dritnot ihtiyacımıza binaen, diğer devletlerin sipariş ettikleri gemilere de aynı muamele tatbik edilmiştir. Dünü bir tarafa bırakalım. Fakat bugün, size karşı çok büyük bir hüsnüniyetle mütehassis olduğumuzu temin edebilirim. Nitekim, Sadrâzam Paşa'ya yaptığımız müşterek beyanat bunun en büyük delilidir. Bu şifahî beyanatımızın metnini size okuyayım da dinleyiniz, dedi.

Cavit Bey, sefirin okuduğu şeyleri dinledi. Bunlar, hemen hemen şifahî beyanatın aynı idi.

Genç ve zeki nazır, sefirden mümkün olduğu kadar fazla bir şeyler koparabilmek için başını iki tarafa sallayarak:

— Ekselâns!.. Bunlar, bizi tatmine kâfi değildir. Zira, biraz evvel siz de söylediniz ki, bizi en çok endişeye düşüren, Çarlığın tehditkâr siyasetidir... Biz, şayet Çar orduları hudutlarımızı tecavüz ederse, İngilizlerin bizi silâh kuvvetleriyle müdafaa et-

melerini.. Ve bunu yapacaklarına dair de bize açık ve gayet sarıh teminat vermelerini bekleriz, diye mukabele etti.

Sefir, bir an duraladı. Cavit Bey'in gözlerinin içine bakarak:

— Müşterek beyanatımızda, şahsî maksadımızın bilhassa bu noktaya matuf olduğunu anlamadınız mı? diye mırıldandı.

Ve derhal masasının gözünden bir telgraf çıkararak onu da Cavit Bey'e okumaya başladı.

Bu telgraf, İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edvar Greyden geliyordu. Ve takriben, şu satırları ihtiva ediyordu:

"Osmanlı hükûmeti harp müddetince bitarafılığına riayet edecek olursa, tamamiyeti mülkiyesine her cihetle sahip olacak.. Sulh aktedilirken muahedenameye, buna dair bir madde ilâve olunacaktır."

Sefir, bu telgraftan sonra, ikinci bir telgraf daha çıkardı. Mister Çörçil'den Enver Paşa'ya gelmiş olan bu telgrafta da pek dostane yazılmış olan şu mealde satırlar vardı:

"Göben, büyük bir kuvvete maliktir. Tahmin ettiğimize göre bu gemi, Çanakkale'ye iltica edecektir. Şayet bu tahminimiz tahakkuk eder ve bu gemi Çanakkale boğazından girerse, sizi büyük bir felâkete sürükleyecektir.

Almanlar; bu gemi vasıtasile size, her istediklerini kabul ettireceklerdir. Buna binaen, bu gemiyi Boğazdan içeri almak lüzumunu hissederseniz, derhal mürettebatını gemiden tecrit etmeli ve onları hemen Almanya'ya iade etmelisiniz."

İngiliz sefarethanesindeki gördüğü bu yumuşak muamele, Cavit Bey'e büyük ümitler verdi. Oradan çıkarak doğruca Rusya sefarethanesine gitti. Ora da müsait şerait altında müzakereye girişti. Sadrâzama verilen müşterek teminatın ayrıca yazı ile teyit edilmesini ve kapitülâsyonların ilgasına müşkülât gösterilmemesini teklif etti.

— Hay, hay... Bunlar, müzakerelerle halledilebilecek meselelerdir. Fakat bu müzakerelere girişebilmek için evvelâ Almanları memleketinizden çıkarmanız lâzım gelir.

Bir taraftan Cavit Bey, diğer taraftan Cemal Paşa İngiliz sefirini ziyarette devam ediyordu. Fakat bu ziyaretler devam etmekle beraber hiçbir müsbet netice ele geçmiyordu.

Sefir, nazlanıyor. Kapitulasyonların tamamen ilgasına yanaşmıyordu. Ve bahsi döndürüp dolaştırarak, Almanların üzerine getiriyor:

— Her şeyden evvel, Almanları buradan uzaklaştırınız. Çünkü onlar, her gece Enver Paşa'yı sefarethaneye davet ediyorlar. Bu genç ve tecrübesiz generali, diktatörlüğe teşvik ediyorlar. Bu gidişle, maceralı bir hayata gireceksiniz. Vahim bir âkıbete sürükleneceksiniz, diye Cavit Bey'i endişelere düşürüyordu. Hakikaten o günlerde Enver Paşa'nın geceleri Almanya sefarethanesine giderek orada sabahlara kadar şampanyalar içtiği ve sarışın Prusya dilberleriyle vakit geçirdiği ısrarlı bir şayaia halinde halkın dilinde dolaşıyor.. Enver Paşa'nın hususî hayatına vâkıf olanları, hayretten hayrete düşürüyordu.

Halbuki Enver Paşa, ancak Alman-Türk ittifaknamesinin hazırlandığı 12 Ağustos gecesinden sonra, bir defa dahi Almanya sefarethanesine ayak basmamıştı. Ve o tarihe kadar ağzına bir damla şampanya almadığı gibi, bütün ömründe de meşru zevcesi Naciye Sultandan başka tek bir kadına bile parmağının ucunu dokundurmamıştı.

Cavit Bey, pek samimî bir arkadaşı olan Enver Paşa'nın karakterini herkesten iyi biliyordu. Ve sefirin pek yanlış haber aldığına hükmediyordu... Böyle olmakla beraber, bir müddet Almanya'da ateşemiliterlik eden Enver Paşa'nın, Almanlara karşı bir sempati beslemesi mümkün olabilirdi. Fakat bu, mutlaka Almanların tesiri altına girmek diye telâkki edilemezdi.

İngiliz ve Rus sefirleri, daha hâlâ oyalama siyaseti takip ediyor; ve onların bütün düşünceleri, Almanların bir an evvel Türkiye'den çıkıp uzaklaşmaları meselesi üzerinde toplanıyordu.

Ancak Fransa sefiri, Cavit Bey'le Cemal Paşa'ya karşı daha

uygun davranıyor, kapitülâsyonların ilgasına, daha mülâyim şartlarla yaklaşıyordu.

İtilâf zümresi sefirlerinin bu biribirine uymaz sözleri, ancak ağustosun 9 uncu günü katî bir şekle girebildi... O gün, Cavit Bey'i ziyarete gelen Rus sefiri, Türklerin bitaraf kalmakla büyük istifadeler temin edeceğinden, Rusya'nın dostluğuna tamamiye güvenilebileceğinden ve saireden bahsettikten sonra:

— Rusya hükûmeti, İngiltere ve Fransa hükûmetleriyle müzakerede bulunmaksızın sizin tekliflerinize katî bir cevap vermeyecektir. Bu itibarla bu cevap, biraz gecikecektir... Ben, şahsan, iktisadî kapitülâsyonları kaldırmanıza taraftarım. Hattâ, adlî kapitülâsyonları kaldırmanıza da hiçbir itirazda bulunmayacağım... Yalnız, geç kalıyorsunuz. Bir an evvel, şu Almanları başınızdan savınız. Ve tamamiye bitaraf kalınız. Sizi temin ederim ki neticeden memnun olacaksınız, dedi.

Cavit Bey, hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:

— Pekâlâ.. Fakat Almanya ile ittifak yapan arkadaşlarımı bu hususta ikna edebilmek için sizin şifahî teminatınız kâfi değildir... Bu hususta, hükûmetiniz namına tahriî (yazılı) ve katî bir teminat vermeniz lâzım gelir.

Cavit Bey'in bu sözü, konuşmayı olduğu yerde kesti.

GERGİNLİK NASIL ARTTI?

Cavit Bey, Çarlık sefirinin sözlerini arkadaşlarına naklettiği zaman, bazıları güldüler:

— Sefir cenapları, bizi bir çocuk gibi kuru vaatlere bağlamak istiyor... Evvelâ tekliflerimize cevap versin, sonra da Almanlar'ın buradan çıkarılmasını talep etsin... Kendilerine dostça bağlandığımız adamları, hiçbir sebep olmadığı halde memleketimizden çıkarıp da kendimize niçin düşman edelim, dediler. Ve bilhassa sefirin:

— Size vereceğimiz cevap bir az gecikecektir. Sözlerinden

şüphe ettiler. Ve gafil avlanmamak için, resmen seferberlik ilânına lüzum gördüler.

Maamafih İttihatçılar, yine itidal ve ihtiyatı elden bırakmadılar. 12 Ağustos günü silâhlı bitarafılık ilân ederek, büyük bir faaliyetle seferberliği ikmale çalışmaya başladılar.

Bu hareket, çok tabîî ve zarurî idi. Çünkü İttihatçılar ikinci defa olarak itilâf zümresinin kapılarında dolaşmışlar.. Yine kendilerini tatmin edecek neticeyi alamamışlardı.

İngiltere sefiri sözü döndürüp dolaştırıyor:

— Biz, Türkiye'nin dahilî işlerine lâkayıt kalamayız. İcap ederse, menfaatimizi sekte dar eden işlere müdahale ederiz. Nitekim, Rusya'ya karşı da aynı siyaseti takip etmekteyiz, diyor-du. Ve böylece, bilhassa kapitülâsyonlar işini, pamuk ipliğiyle bağlamak istiyordu.

Rusya sefiri ise, kendisinden beklenen cevabı, hiçbir tarih tayin etmeden, meçhul bir zamana bırakıyordu.

Dünyanın vaziyeti o kadar nazik ve karışık ki, ne çürük vaitlere inanmak ve ne de şüpheli dostluklara bel bağlamak mümkün değildi. Orta Avrupada bir volkan gibi kaynayan harp felâketinin bir ateş dalgası, bir anda Türkiye hudutlarına çarpabiliirdi.

Osmanlı seferberliği, itilâf zümresi sefirlerini fena halde hiddetlendirdi. Ertesi gün, itilâf devletleri namına Babîâliye gönderilen müşterek bir notada, Göben'le Breslav'ın, yirmi dört saat zarfında silâhtan tecridi.. Aksi takdirde, bu iki geminin bir harbe sebebiyet vereceği bildirildi.

Vaziyet, artık çok nazik bir safhaya girmişti. Eğer dâhiyane bir fikirle, gemilerin derhal 30 milyon mark mukabilinde satın alınması muamelesine teşebbüs edilmeseydi.. Ve bu teşebbüs de, birkaç saat zarfında büyük bir muvaffakiyetle neticelendirilmeseydi, hiç şüphesiz ki itilâf devletlerinin ellerine, bir harp vesilesi geçecekti.

İttihatçılar, bu meseleyi böylece hallettikten sonra, geniş bir

nefes almışlardı... Fakat şimdi de, siyasi dedikodulardan kurtulamıyorlardı.

İKİ İSTİKAMET TAKİP EDEN DEDİKODULAR

Çarşıkapıya geliyoruz. İttihatçıların Dârünnedve dedikleri mahut çayhaneye giriyoruz.

İçerideki esrarlı konuşmaların dışarıya taşmaması için ağustosun o sıcak günlerinde bile pencereleri ve camlı kapısı sımsıkı kapalı olan bu küçücük çayhanenin tavanında bulut gibi mavi dumanlar dolaşıyor.. Enfiye, tütün, tönbeği, kahve, çay kokuları birbirine karışarak, bu müfsitler yuvasının havasını büsbütün bulandırıyor.

Peykelerin üzerinde, yine hiç değişmeyen şahıslar... Bağdaş kurmuşlar.. Bir dizlerini dikip diğerini altlarına almışlar.. Bazan, tıraşlı başlarını, bazan da kalın enselerini kaşıyarak ve sık sık sakallarını karıştırarak ağır ağır, korka korka, sinsi sinsi konuşuyorlar.

Mevzu.. Günün siyaseti...

Bugün yâni 1914 ağustosunun 15 inci günü burada oldukça seyrek görünen bir çehre gözümüze çarpıyor. Bu, şimdi Kasımpaşa'da bir mahallenin muhtarı olan bahriye mülâzimliğinden mütekait Recep ağadır.

Recep Ağa, kendi rivayetine nazaran on iki yaşında iken Karadeniz Ereğlisinden İstanbul'a gelmiş.. Tersanenin subyan denilen çocuklar bölüğüne kaydedilmiştir... Ve yine kendi rivayetine nazaran Girit muharebesinde, düşman gemisinden atılan bir top güllesini ellerile tutup gemisinin süvarisine takdim ettiği için, mükâfat olarak mülâzim sanilik rütbesi kazanmıştır. Ve o günden itibaren, tam kırk beş sene, Tersane ocağında pala sallamıştır ve tam yüzbaşılığa merdiven dayadığı bir sırada, Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa'nın tensikat sillesine uğramıştır.

Karıncaların bile yemini veren Cenabı Hak, vâkıa kendisini de aç bırakmamıştır. Hemen başına bir abanî sarık sarıp mahallesinin muhtarlığını almıştır. Tekaiüt maaşı olan 37 kuruş aylıktan maada, her gün sekiz on mühür basıp ekmek parasını doğrultmaktadır.

Fakaaat.. Kendisi gibi cesur, fedakâr, emektar; çekirdekten yetişme bir bahriyeliyi, okumak yazmak bilmediğini bahane ederek tekaüde sevkettiğinden dolayı, Cemal Paşa'yı affetmemiş.. Ve, unutmamıştır.

İşte bu Recep Ağa, bu fesat ocağının en itimada şayan âzalarındandır. Semti uzak olduğu için, vâkıa buraya az gelir. Lâkin her gelişinde de, daima mühim havadisler getirir. Nitekim bugün de, pek ehemmiyetli bir havadis getirmiştir. İşte şimdi de, getirdiği taze havadisi vermektedir.

Recep Ağa söylüyor:

— Efendim, malûm ya.. Bu, İttihatçı denilen melunlar, kendilerini Almanlara satmışlar. Almanlar ne derlerse, onlar da hemen baş üstüne, deyip yapıyorlar... İşte, bu gemiler meselesi de böyle oldu. Nihayet, bu iki Alman gemisi de, aramıza sokuldu. Bunun altından bir Çapanoğlu çıkacak amma, bakalım sonu ne olacak?

Hoca Ahmet Efendi, enfiyeden tıkanan genzinden, tıslayan bir sesle sordu:

— Gemiler, İngilizlerden kaçmışlar. Gûya, hâşâ huzurdan o melunlar da, dostluğa binaen Çanakkale'den içeriye almaya mecbur olmuşlar... Acaba aslı var mı, Recep Efendi?

Kendisine efendilik izafe edilmesi, Recep Ağa'nın hoşuna gitti. Bahusus, suali de çok beğendi. Buna, büyük bir salâhiyetle cevap verebilecekti... Evvelâ, esrarlı bir tebessümle gülümse-di. Bu suretle muhataplarının alâkalarını üzerinde topladıktan sonra, sözlerine devam etti:

— İttihatçıların çıkardıkları bu yalana, denizdeki balıklar bile güler... İngilizlerin elinden, değil alman gemileri, gökteki

kuşlar bile kurtulamazlar... Malûm ya İngilizler, kurnaz adamlardır. Her işi hesaplı yaparlar. Maşa dururken, ellerile ateşi tutup parmaklarını yakmazlar... Bu adamlar, İttihatçıların Almanlarla ittifak yaptıklarını duydular. Kendi aleyhlerinde yapılan bu ittifakın intikamını almaya kalkıştılar. En iyi intikam için de bu çareyi buldular... Ben kırk beş sene tersane palası taşıdığım için İngiliz siyasetini, bugünkü Hariciye Nazırından daha iyi bilirim. Bu adamların bir tek siyaseti vardır. O da, kaleyi içinden yıkmaktır. Onlar baktılar ki, melun İttihatçılar Almanlarla ittifak yapıyorlar. Buna, hiç tınmadılar... Arkasından gördüler ki Alman gemileri İstanbul'a gidiyor; ona da aldırmadılar. Fakat gemiler Boğazdan içeri girer girmez, derhal Boğazı kapadılar.

Acı acı kedi miyavlamasını andıran bir ses yükseldi:

— Ay.. Boğaz kapandı mı?..

Recep Ağa, mağrur bir eda ile cevapverdi:

— Ne söylüyorsun, Hocam?.. Boğaz kapanalı, tam dört gün oluyor. Kumkale önünde tam 800 parça İngiliz gemisi yatıyor.

Recep Ağa, sustu. Verdiği bu büyük havadisın, herkeste uyandırdığı hayretten zevk alabilmek için gözlerini etrafta gezdiriyordu.

Tam kırk beş sene belinde tersanenin palasını taşıyan Recep Ağa'nın söylediği aded, oradaki hocaları, hacıları ve hafızları mebhut etmişti. Bu adedin mübalâğa derecesinden hiç kimse haberdar değildi.

— E.. Ne olacak şimdi?..

Tabiidir ki bu سوال, Recep Ağa'ya tevcih edilmişti. Recep Ağa, günün siyasetine herkesten daha fazla vakıf olduğunu ifade eden bir eda ile cevap verdi:

— Olacak mesele, şu... Alamanlar, artık işi İttihatçılara bırakmayacaklar. İdareyi, kendi ellerine alacaklar. Şayet İttihatçılar buna rıza göstermeyecek olurlarsa, gemilerine İstanbul'u topa tutturacaklar... Malûm ya, İngilizlerin kulakları kırıste. İs-

tanbul'da top sesleri duyulur duyulmaz, onlar da hemen Boğazdan içeri dalacaklar.

— Aman!...

— Bunun amanı, zamanı yok hoca... Eğer dediğim çıkmazsa, şu bıyıkları dibinden tıraş ederim.

.....

Hayrete şayan olan cihet şurasıdır ki, bu fesat ocağında başlayan bu dedikodu, yıldırım süratle İstanbul'un her köşesine dağılmıştı. Halk zümrelerinin zihniyetlerine göre şöylece şekiller almaya başlamıştı.

— Gemilerin Boğazdan geçmesine, İngilizler müsamaha göstermişler.

— Acaba?

— Acabası var mı, canım?.. Eğer işin içinde müsamaha olmasaydı, bu gemiler koskoca Akdeniz donanmasının elinden yakalarını nasıl kurtarırlardı?

.....

— İngilizler, çok kurnaz davrandılar. Bu iki Alman gemisinin Boğazdan girmelerine göz yummakla, kârlı çıktılar.

— Kârlı mı çıktılar?

— Öyle ya... Eğer bunlarla harbe tutuşsalar, ihtimal ki birkaç gemi batıracaklardı. Bu suretle de İngiliz donanması zararlı çıkacaktı.

.....

— Geçen gün Galata'da, bir Alman bahriyelisine tesadüf ettim. Malûm ya, biraz almanca bilirim. Hemen, bahriyeli ile ahbab oldum. Buraya nasıl gelebildiklerini sordum... Meğer, Mesina limanında bir İngiliz şilebinden kömür almışlar. Noksan kömürlerini de; Ege denizinde, kendilerini takip eden İngiliz kruvazörlerinin gözleri önünde almışlar.

— E... İngilizlerin bu müsabahalarına sebep..

— Evvelâ, Alman gemilerini Boğazdan içeri sokarak onla-

rın şerhlerinden kurtulmak.. Sonra da, istediği zaman bir harp vesilesi bulmak.

.....

— Amiral Soşonu, uzaktan tanırım. Çok sert ve çok atak bir adamdır. Eminim ki, burada da pek rahat durmayacaktır.

— Ne yapabileceğini tahmin edersiniz?

— Hiçbir şey yapamasa, Karadenize çıkacak.. Ruslara çatacaktır.

— Şu halde, ya Talât'ı, veya Enver'i ikaz etseniz.

— Ben de o fikirdeyim.

Bunlar, dedikoduların bir cephesi idi.

Diğer cephesine gelince.. O da Beyoğlunun en yüksek mahfillerinde ve bilhassa Serklidoryanın تنها köşelerinde şöyle cereyan etmekte idi:

— Bugün İngiltere sefarethanesinde, çaya davetliydim.

— Vaziyet hakkında bazı şeyler öğrenebildiniz mi?

— Öğrendiğim en mühim şey, sefirin hiddeti.

— Sefirin hiddeti mi?.. Kime karşı?

— Maliye Nazırı Cavit Bey'e karşı.

— Nasıl olur, canım? Çok dost geçiniyorlardı.

— Evet amma.. Araları fena halde açılmış.

— Sebep?..

— Efendim, sefire gitmişler.. Cavit Bey, İtilâf devletlerinin âkıbetinden çok ümitsiz... Fransızların, bu harbe ancak on beş yirmi gün kadar dayanabileceklerini söylüyor. Aynı zamanda İngiltere'nin Almanya ile ittifak ederek Rusya'ya hücum edeceğini iddia ediyor... "Fakat İngilizler kurnaz davranacaklar.. Rusya'nın, Fransa'nın ve Japonya'nın yardımlarıyla bir zafer kazanıncaya kadar, müttefiklerinden ayrılmayacaklar." diye mütalâalar beyan ediyor demişler.

— Allah Allah... Cavit, hakikaten böyle şeyler söylemiş mi?

— O, meçhul... Malûm olan birşey varsa o da, sefirin Cavi-

de gücenmesi.. Ve bunlardan bahseden bir mektupla şikâyet etmesi.

— E... Cavit, bunları derhal tekzip etmemiş mi?..

— O da meçhul... Yine malûm olan birşey varsa o da sefirin bizim İngiltere'deki iki dritnot hakkında Cemal Paşa ile giriştiği müzakereyi kesmesidir.

— Sakın bunlar, bir bahane olmasın.

— Ne bahanesi...

— Canım, İtilâf Devletleri bizi aralarına almak istemezler. Böyle bir takım dedikoduları bahane ederek bir tarafa çekilirler. Sonra da mesuliyeti bizim üzerimize yükletirler.

— Evet amma.. Sefirler, ağustosun beşinci günü Babıâliye gelerek Sadrâzama vâki olan şifahî beyanatı bir mektupla da teyit etmişler... Harpten sonra, Türklere ait toprakların tamamiyeti mülkiyesini temine çalışacakları gibi, kapitülâsyonlar hakkındaki taleplerimizi de tetkike meyyal olduklarını bildirmişler.

— Lâf!... Meyyal ne demek?.. Mademki böyle bir meyilleri vardır. Buyurun... Oturalım. Müzakereye girişelim, derler. Sefirin beyanatı, denizde balık pazarlık etmeye benziyor.

— Evet... Talât'la, Enver de öyle söylüyorlar... Sefirlerin beyanatını kâfi derecede kuvvetli bulmuyorlar. Ve bütün vaitler müddet tayin edilmeyen bir zamana talik ediliyor. Biz buna, nasıl itimat edebiliriz diyorlar.

— E, azizim.. Bu sözlerinde de, pek haksız görünmüyorlar.

.....

Meclisi mebusan koridorlarında, İttihat ve Terakki fırkası âzaları arasında geçen muhavereler, daha mühimdi:

— Galiba bizimkiler, zaman kazanmak için İtilâf devletlerinin sefirleriyle müzakereye girişmeyi uzatıyorlar.

— Bilâkis.. Gayet çabuk netice almak için derhal müzakereye girişmek istiyorlar. Ve işittiğime göre, Rusya, sefirine en kestirme yoldan iki teklifte bulunmuşlar.

— Nedir, o iki teklif?..

— Birincisi, Bulgarista'nın da bizimle hareketini temin etmek.. İkincisi de; aktedeceğimiz ittifaka mukabil Garbî Trakya'dan bize biraz toprak vererek hudutlarımızı daha emniyetli noktalara istinat ettirmek.

— Alâ.. Bunlar, herhalde kabul edilmeyecek teklifler değil.

— Değil amma.. Verilen cevaplara bak.

— Nasıl?

— Rusya, bu teklifleri kısmen yumuşak karşılamış. Tabîdir ki bize bir cevap vermek için, müttefiklerine de danışmış... Fransızlar, Türklerin, istediklerini vâdedelim. Vâdimizi tutup tutmamak elimizde değil mi? demişler.

— Hayret... Ya, İngilizler?

— İngilizler, açık ve mertçe cevap vermişler... Hıristiyan idaresine geçen bir toprak, tekrar Türklere verilemez. Bu bapta müzakereye girişilmesi bile fazladır, deyip kesmişler.

— Acaba doğru mu?..

—

BİRAZ DA, ÇARLIK HARİCİYE NEZARETİNİN EVRAK HAZİNESİNE GİRELİM.....

İstanbul'un muhtelif zümreleri ve şahsiyetleri arasında kısmen dedikodu ve kısmen hakikat olan bu muhavereler cereyan ederken, biz sessiz sedasız Çarlığın payihatıhtına kadar kayıveriyoruz. Çarlık Hariciye Nezaretinin evrak hazinesine giriyoruz. Orada, sımsıkı kapalı olan demir kasalardan birini açıyoruz. Koyu mavi marukenden büyük bir cüzdan çıkarıyoruz. Büyük bir dosyaya dikkatle yerleştirilmiş olan evrakı, birer birer gözden geçiriyoruz.

Çarlığın İstanbul sefirinden, Çarlığın Hariciye Nezaretine yazılıyor.

Telgraf— Numara: 6285 Ağustos 1914

Aceledir.

Bana, acele talimat göndermenizi rica ederim.

General Leonitiyef'i Enver Paşa ile konuşmaya memur etmiştim. Enver Paşa, Türk seferberliğin katiyen Rusya'ya müteveccih olmadığını.. Ve eğer Rusya'yı teskin edebilirse, Türkiye'nin Kafkas hudutlarında bulunan 9 uncu ve 11 inci kolordularından bir kısmını geri çekebileceğini söylemiş. Sonra da, Türkiye'nin hiç kimseye bağlı olmadığını ve menfaatlerinin icabına göre hareket edeceğini ilâve etmiştir.

Eğer Rusya, Türk ordusuna ehemmiyet vermek ve Türk ordusunu Rus gayelerine göre kullanmak isterse; Enver Paşa, böyle bir kombinezonun imkânsız olmadığı kanaatinde dir.

Türk ordusu, iki şekilde kullanılabilir.

Birinci şekli — Rusya aleyhinde harekete geçecek bir Balkan ordusunu hareketsiz bırakmaktır.

İkinci şekil — Balkan devletlerine, Avusturya aleyhindeki hareketlerinde yardım etmektir.

Yalnız, bu sonuncu şekilde, Rusya'nın Balkan devletlerini karşılıklı tavizlerle kendi aralarında ve Türkiye ile barıştırmaya muvaffak olması şarttır.

Bu karşılıklı tavizlerin ne olabileceği hakkında general Leonitiyef'in sorduğu suale Enver Paşa:

— Türkiye için Garbî Trakya'da ve Adalardenizi adalarında olabileceği.

Cevabını vermiştir.

General Leonityefin gösterdiği şüphe üzerine, Enver Paşa, bu plânın Türkiye için kabul edilebilecek bir plân olduğunu söylemiş. Türk hükûmeti ve Türk milleti, elele tutulabilecek neticeler karşısında kalmak şart ile, bu meseleyi sevinçle karşılar, demiştir.

General Leonityef, bu telgrafın bir suretinin Harbiye Nazırlığına verilmesini sizden rica etmektedir.

Giers

* * *

Bu telgrafnamenin üst tarafında, Çar 2 inci Nikolanın el yazısıyla, şu tek kelime bulunmaktadır:

"Garip"...

Ve bu kelimenin biraz aşağısında da, Hariciye Nazırın Sazanofun el yazısıyla:

"17 Ağustos 1914-Peterhof" işareti göze çarpmaktadır.

— 2 —

İstanbul sefaretinden, Hariciye Nezaretine telgraf:

Numara: 631

7 Ağustos 1914

Aceledir.

Bugün Bulgar sefiri Toşefin ziyaretini kabul ettim.

Bana yalnız şahsî fikri kaydile Bulgaristan'ı Rusya'nın nüfuz dairesine ve diğer Balkan devletlerinin manevî birliğine koymak zamanı geldiğini ısrarla söyledi.

Bulgaristan'ın, hemen el uzatabileceğini söylemem üzerine, Tosef, maalesef Bulgarların Sırlara elan kızgın olduklarını.. Ve şimdiden Sırların yanında harbedeceklerinden şüpheli bulunduğunu ilâve etti.

Bununla beraber, Bulgaristan'ın asla Sırbistan'a karşı hareket etmeyeceğini ve bugünkü buhranda bitaraf kalacağını söyledi.

Zannedirim ki Türkiye ve belki de Bulgaristan, Almanya'nın mağlûp olmasından korkmaktadırlar... Ve, herşeye rağmen, bugünkü muharebeden ciddi faydalar teminini istedikleri için bizimle flört yapmaktadırlar.

Samimiyetlerine itimadım olmakla beraber, düşmanlarımı-

zın kollarına atılmamaları için bunları reddetmemek lâzım geldiğini düşünüyorum.

Türkiye'yi dahi ihtiva etmek üzere bir Balkan blokunun teşkili fikri bile ahval ve şerait, bizim Boğazlara kuvvetle yerleşmemize müsait olmadığı müddetçe bizim için faydalı olabilir.

Binaenaleyh, muhtemel bir anlaşma için Babıâil ile müzekereye devamın istenilecek bir şey olduğu fikrini arz ediyorum.

Giers

İstanbul sefareti ateşemiliterliğinden, Rusya Erkânıharbiye-i umumiye riyasetine telgraf: (suret)

Numara: 275

6 Ağustos 1914

Sefir, Hariciye Nezaretine bir telgraf gönderdi. Kopyasının, Harbiye Nezaretine verilmesini de rica etti.

Sefir bu telgrafında, Rusya'ya muarız olan Balkan devletlerini hareketsiz bırakmak.. Hattâ, Balkan devletleriyle Avusturya'ya karşı hareket etmek maksadile Türkiye'nin Rusya'ya iltihak edebileceği hakkında Enver Paşa'nın söylediklerini anlattı.

Enver Paşa'nın sözlerinin dikkate değer olduğunu zannediyorum. Çünkü, Türkiye'nin diğer Balkan devletleriyle birlikte Avusturya'ya karşı bir harekete geçmesi, harbin yürüyüşünü çabuklaştırabilir.. Ve aynı zamanda, bütün Balkan meselelerini her tarafın lehine ve bizim arzularımıza göre halledebilir.

Bittabi temenni edilen neticeye, ancak derhal hareket edilmesi şartile varmak mümkündür. Çünkü, Almanlarla Avusturyalılar bilâhare bize karşı kullanmak üzere şimdilik Bulgarlarla Türkleri yekdiglerine yaklaştırmaya çalışmaktalardı.

Leontief

İstanbul sefaretinden, Rusya Hariciye Nezaretine telgraf:

Numara: 650

9 Ağustos 1914

1705 numaralı telgrafla verdiğiniz emre ittibaen, general Leontief bugün tekrar Enver Paşa'yı ziyaret etti.

Enver Paşa, evvelce anlatılan noktai nazarını yâni, Türkiye'nin Rusya ile ittifak etmesi projesini terketmediğini söyledi.

Aynı zamanda, hükûmet mehafilinde kuvvetli bir muhalefetle karşılaşacağını da gizlemedi... Fakat, bu muhalefeti ezeceği kanaatindedir.

Enver Paşa, bunu yapabilir. Çünkü, ordu, elindedir.

Türkiye'nin üçlü ittifakla bağlı olduğunu sanmıyan efkârı umumiye, Almanya ile Avusturya'nın hükûmet üzerinde kuvvetli bir tazyik yapmakta olduklarını biliyor.

Birkaç gündenberi Bulgarlara da teklifler yapmaktadırlar. Fakat Enver Paşa, mesele iyice ortaya konulursa Osmanlı menfaatlerinin galebe çalacağına emindir.

General Leontief, derhal karar verilmesi şartile anlaşabileceğine kanidir.

Jiers

İstanbul sefaretinden, Hariciye Nezaretine telgraf:

Numara: 652

9 Ağustos 1914

Aceledir.

Vakit dar olduğu için, Enver Paşa'nın tekliflerinin derhal kabul edilmesi lâzım geldiğini düşünüyorum.

Eğer muharebeye hazırsak, Yunanistan'la Bulgaristan'ı mükâfatlandırmanın yolunu bulabiliriz.

Bu karşı teklifi reddetmemiz, Türkiye'yi katî şekilde düşmanlarımızın arasına atmaktan hâli kalmayacaktır.

Jiers

Rusya Hariciye Nezaretinden, İstanbul sefirliğine telgraf:

Numara: 1779

Raporlarınızı Paris'e ve Londra'ya bildirdim.

Sofyanın cevabını almadığımız müddetçe, Enver Paşa ile konuşmalarınızda zaman kazanmaya çalışınız.

Unutmayınız ki, doğrudan doğruya aleyhimize tevcih edilecek bir Türk hareketinden katiyen korkumuz yoktur.

Aynı zamanda Türklerle konuşmalarınızda dost dilini bı-

rakmamak şartile Türklere anlatınız ki, muvafakatimizi almadan herhangi bir harekete teşebbüs ederlerse, bütün Anadoluyu kaybetmek tehlikesine düşmüş olurlar.

Onların bize zararları dokunamaz. Fakat biz, İngiltere ve Fransa ile birlikte; onların hayatlarını bile tehlikeye koyabiliriz.

Sazanof

İstanbul sefaretinden, Hariciye nezaretine telgraf:

Numara: 658

10 Ağustos 1914

Maksadımız, Türkiye'deki Alman tahakkümünün tamamen kaldırılmasına matuf olmalıdır.. Çünkü bu tahakküm, bize her zaman için aleyhtardır.

Bu maksada varmak için, önümüzde mükemmel bir fırsat vardır. Eğer bu fırsatı kaçırsak, Türkiye'yi katî surette Almanya'nın kolları arasına atmış oluruz. Zira Almanya yenilse ve zayıf düşse bile şarkta bize düşman olmaktan geri kalmayacaktır.

Bugün sefirlere yapılan kabul merasiminde Sadrâzamı gördüm. Bana, Rusya'ya yaklaşmak için Enver'in sarfettiği mesaiye müzaheret ettiğini.. Ve bir itilâfın süratle akdi için yardımda bulunmaya hazır olduğunu mahrem olarak söyledi.

Şahsî fikir olarak, bir Türk-Rus yaklaşmasına taraftar olduğumu.. Fakat, bu ittifakın hangi vasıtalarla elde edilebileceğinin tayini imparatorluk hükûmetine ait olduğunu söyledim.

Jiers

Rusya'nın Paris sefirinden Rusya Hariciye Nazırına telgraf:

Numara: 265

11 Ağustos 1914

259 numaralı telgrafınıza cevaptır:

Mösyö Dumerg, benimle yaptığı bir konuşma esnasında, Ponsot'nun sefaret müsteşarımıza izhar ettiği mütalâaları teyit etti.

Ezcümle, Türkiye bugünkü ahval ve şeraitten.. Ve; Avusturya ile Almanya üzerinde muhtemel bir zaferden istifade ederek İstanbul'u ve Boğazları almayı istemekliğimizden korkmaktadır.

Binaenaleyh, bu bahis üzerinde mülkî tamamiyetini garanti etmekliğimizi teklif ederek Türkiye'nin endişelerini izale etmemiz, arzuya şayan olacaktır.

M. Dumerg, Türkiye'ye vereceğimiz bu teminatın; harbin tasfiyesi esnasında Boğazlar işini istediğimiz şekilde halletmeye katiyen mâni olmayacağı kanaatindedirler.

İvoleski

Rusya'nın Londra sefirinden, Hariciye Nezaretine telgraf:

Numara: 321

14 Ağustos 1914

Şahsîdir.

Mösyö Kambon, bana resmî Fransız tebliğini okudu.

Bu tebliğde bitaraflığını temin için Türkiye'ye Garbî Trakya'da bazı toprak menfaatleri verilmesini.. Balkan devletlerine de Avusturya zararına tavizlerde bulunulmasını teklif etmek niyetinde olduğunuz yazılıdır.

Ben, Mösyö Kambonla şu fikirdeyim. Bu şekilde bir proje; burada garip.. Ve politikamızın umumî hatlarına gayri muvafık görülecektir. Ve Mister Grey tarafından kabul edilmesi çok şüphelidir.

Bu şekilde bir proje; burada halka da hoş görünmeyecek ve sulhun akdi sırasında zarar verecektir.

Türkiye'nin bitaraflığını temin etmek için zarurî olsa dahi; hıristiyan topraklarının yeniden Türkiye'ye verilmesi vâdine iştirak etmeye Grey'in razı olacağını zannetmiyorum.

Esasen Almanya Belçika'da; yahut bize karşı az çok bir galebe temin ederse bu bitaraflık, herşeye rağmen, yine çok şüpheli kalacaktır.

Size haber vermekte gösterdiğim isticalden (acelecilikten) dolayı beni mazur görünüz. M. Kambon, bu hususta Mister Grey'e hiçbir şey söylememiştir.

Aynen yukarıya naklettığımız şu resmî vesikalardan bir tek kelime çıkarmadığımız gibi, bunlara kendimizden de bir tek kelime ilâve etmedik. Eğer içlerinde yalan veyahut yanlış varsa onun mesuliyeti, 1878-1918 emperyalizmi esnasında alınıp verilen siyasî raporlar serisini neşreden heyetle o heyetin başında bulunan büyük Rus tarihçisi Pokroveski Yoldaşa aittir.

SULTAN HAMİT'LE ENVER PAŞA ARASINDA, DİKKATE ŞAYAN BİR MÜLÂKAT...

Birinci Cihan Harbine karışacağımız günlerin arifesinde, bizi alâkadar eden her mevzua temas ederken, o tarihte Beylerbeyi sarayında, çok sıkı bir nezaret altında bulunan Sultan Hamid'in düşüncelerini öğrenmeyi de faydalı buluyoruz.

Otuz dört senenin bütün tarihî fırtınalarına büyük bir metanetle dayanmış ve bu sayede bir çok tecrübeler kazanmış olan Sultan Hamid'in o günlerdeki düşüncelerini herkes merak ediyordu. Hattâ, devlet ricali arasında birkaç defa bu mesele bahis mevzuu olmuştu. Fakat, Sultan Hamid'in vaziyeti hususî bir nizamname ile kayıt altına alındığı için devlet erkânından hiç kimse kendisile temasta bulunamıyor. Ve bu merak ta, devam edip gidiyordu.

Enver Paşa, Harbiye Nazırı, Başkumandan vekili ve aynı zamanda Dâmadı Hazreti Şehriyârî sıfatlarını haiz olduğu için o hususî nizamnamenin hükümlerine riayet mecburiyetinden harîçte kalıyordu. Mühim sebeplerle, bir iki defa Sultan Hamidi ziyarette bulunmuştu.

Bu ziyaretlerden biri de, 11 Ağustos tarihinde vukua geldi. O gün Enver Paşa, Beylerbeyi sarayına gitti. Sultan Hamit tarafından büyük iltifatlarla kabul edildi.

Enver Paşa'nın bu ziyaretten maksadı, saltanat hanedanına ait bir mesele hakkında görüşmekti. Fakat asıl konuşulacak şeyler bittikten sonra, mülâkatın şekli, birdenbire o günlerin vaziyetine kayıverdi.

Enver Paşa:

— Vaziyeti hazırıyı nasıl görüyorsunuz, efendim? demişti.

Avusturya veliahdinin kanlar içinde can verdiği gündenberi içinde birikenleri dökmek ihtiyacını duyan Sultan Hamid'i bu sual derhal harekete getirdi. Otuz dört senelik hayatını, siyaset dalgaları içinde bocalamakla geçiren Sultan Hamit evvelâ, hissettiği korkuyu gösteren bir vaziyet alarak:

— Ahval, karışık.. Hem, pek karışık... dedikten sonra, düşüncelerini şöylece izah etti:

— Doğrusu, ben korkuyorum. Avrupayı altüst eden bu büyük felâket karşısında, çok büyük bir dikkat ve ihtiyatla hareket lüzumuna ihtiyaç görüyorum... Biz, bu harpte, bitaraf kalsak çok iyi olur.

Enver Paşa, büyük bir dikkatle Sultan Hamidi dinlerken, hafifçe gülümsüyordu. Ve onun bu gülümsemesinden de:

— Nasıl bitaraf kalabiliriz?

Mânası hissediliyordu.

İnsanların düşüncelerini gözlerinden okumaya alışmış olan bu eski ve tecrübeli hükümdar, Enver Paşa'nın çehresindeki ifadeyi deral sezdi. Ve sözlerine, şöylece devam etti:

— Böyle mühim ve nazik zamanlarda hissiyata kapılmamak.. Ve yapılacak işlerde daima neticeyi gözönüne almak lâzımdır. Size evvelâ şunu söyleyeyim ki harp, iyi şey değildir. Bir devlet ve bir millet için, âdeta bir musıbettir. Mağlûbiyet ise, cidden bir felâkettir. Katî bir lüzum ve mecburiyet olmadıkça, harpten şiddetle içtinap etmelidir.. Harbin en büyük acısını, ben nefsimde tattım. Saltanat makamına gelir gelmez, büyük bir harple karşılaştım. O zaman, henüz gençtim. Tecrübesizdim.

Öyle olmakla beraber, harpten kaçınmak için bütün gayretimi sarfettim. Fakat zorla harbe sürüklendim. Harbin heyecanlı günlerini, dayanılmaz helecenlarla geçirdim. Ve onun meşum neticesinde de çektiğim ıztırapları, ben bilirim.

Sultan Hamit, durmuştu. Geniş omuzlarının arasına gömülmüş gibi duran başı hafif hafif sallanıyor.. Sanki, daha hâlâ o günlerin helecen ve ıztırabı altında eziliyormuş gibi, göğsüne doğru eğilmiş bulunuyordu.

Sultan Hamit, beş on saniye sükût etti. Ve sonra, kendisini o kadar muztarip eden hatıralardan uzaklaşmak istiyormuş gibi birdenbire silkindi. Ağır ağır başını kaldırarak Enver Paşa'nın yüzüne baktı:

— Ben, zaferin zevkini tattım. Fakat, o zaferi kazanacağıma tamamiye emin olduğum halde, yine birdenbire harbe atıldım. Bilhassa, harbe sebep olacak mesuliyetli vaziyetlerden son dereceye kadar kaçındım. Ancak, katî mecburiyet hasıl olunca, harbe başladım.

Sultan Hamit, sükût etti. Şimdi sıra, Enver Paşa'nın sualine cevap vermeye gelmişti...

Bu sükût birkaç saniye devamdan sonra Sultan Hamit, büyük bir ciddiyetle sözlerine şöylece devam etti:

— Ahvali hazıraya gelince... Tarihin hiçbir devrile kıyas kabul etmeyecek günler içinde yaşıyoruz... Tabii siz de bilirsiniz ki bugün Avrupayı saran.. Ve belki de yarın bütün dünyaya sirayet edecek olan bu harp, senelerdenberi hazırlanıyordu. Zavallı Avusturya veliahdinin öldürülmesi, bu harbin patlamasına bir vesile oldu... Bugünkü mesele, falan veyahut filân yerdeki toprak, hudut veyahut müstemleke kavgası değildir. Mesele, dünyaya hâkim olmak isteyen kuvvetlerin, birbirile mücadele-sidir... Buna binaen bizim için herşeyden evvel düşünülecek bir mesele varsa o da, bu harbe girip girmemekteki menfaat ve mazarratları iyice hesap etmektir. İkinci derecede nazarı dikkate

alınacak cihet te, hangi tarafla harbe girileceğine karar vermektir... Almanlarla ittifak yaptınız. Bu, fena birşey olmadı. Fakat, Almanlarla ittifak yaptık diye, diğer tarafı gücendirmek te doğru değildir... Bakınız, İtalyaya. Senelerdenberi almanlarla Avusturyalıların müttefiki olduğu halde daha hâlâ harbe girmiyor. Hiç şüphesiz ki harp vaziyetinin adamakıllı inkişaf etmesini bekliyor... Bundan dolayı hiç kimse İtalya'yı ayıplıyamaz. Çünkü İtalya, nazik bir vaziyettedir. Müttefiklerinin hatırı için derhal harbe girdiği takdirde, Mısır'da bulunan İngiliz ordusu ile Tunusta bulunan Fransız ordusu derhal harekete geçerek Bingazi ve Trablusgarb'ı işgal edebilir. Geniş sahillerini bir harabeye çevirir... İtalyanın bu hareketi; bize bir ders teşkil etmelidir. Ve bitaraflığa son derecede riayet edilerek harbe vesile teşkil edecek hareketlerden çekinmelidir.

Sultan Hamit, durdu... Elindeki kalın sigaradan uzun uzun nefesler çekiyor. Düşüncelerini sıraya koymak için başını geniş pencereye çevirerek Boğazın lâcivert suları üzerinde geziyor.

Birkaç saniye sonra, salonun derin sükûtu içinde, Sultan Hamid'in gür ve kalın sesi tekrar duyuldu:

— Benim hissettiğime göre, ortada bir mesele daha var.. Balkanlar meselesi... Sırbistan, Avusturya ile uğraşıp duruyor. Artık onu hesaba katmak lâzım değil. Bana kalırsa Yunanistan da Almanya imparatorunun tesiri altında bulunmaktadır. Almanya ile müttefik olduğumuz için o taraftan da bize bir zarar gelmeyebilir... Fakat, Romanya ile Bulgaristan'ı nazarı dikkate almalıdır. Bunlarla iyice aulaşmaya çalışmalıdır. Bu aulaşma bir ittifakla neticelense de, harbe girmekten yine kaçınmalıdır. Çünkü, düşünceğimiz başka cihetler de vardır... Meselâ, Arapların vaziyetini bir an bile gözden kaçırmamalıdır. Çünkü senelerdenberi Arapların kafasında bir istiklâl havası esmeye başlamıştır.

Bunların içlerinde, bütün Arapları birleştirerek büyük bir Arap hükûmeti kurmak sevdasına kapılanlar vardır... Gerçi bu bir hülyadan ibarettir. Fakat Arabistan'da başlayacak olan bir ayrılık hareketi, başka milletlere de sirayet edebilir. Bu da bizim için en büyük bir tehlikedir... İşte, herşeyden evvel bu tehlikeyi karşılayacak tedbirler almalı. Harp hevesine kapılmamalı. Hudutları emniyet altına almakla beraber, hudutlarımız dahilinde de son derece uyanık ve kuvvetli bulunmalıdır.

.....

Sultan Hamit, yukarıdaki sözleri söylerken Enver Paşa aynen ve harfiyen not tutmuş değildir. Ancak, genç ve hafızası çok kuvvetli olan Enver Paşa, Beylerbeyi sarayından çıkıp doğruca Babıâliye geldiği zaman, Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın odasına girmiş.. Talât Bey ile Cemal Paşa'yı da oraya çağırarak, Sultan Hamit ile mülâkatını bu şekilde nakletmiştir.

Yine Enver Paşa'nın rivayetine nazaran Sultan Hamit tam veda esnasında, düşüncelerini hulâsa ederek:

— Hepiniz, zekisiniz. Dirayet ve liyakat sahibisiniz. Çok eminim ki, yüksek vatanperverlersiniz. Ancak şu var ki, henüz pek genç ve tecrübesizsiniz... Size, bilhassa tavsiye ediyorum, Zinhar, hissiyatınıza kapılmayınız. Bitaraflığınızı, son dereceye kadar muhafazaya çalışınız. Ancak, katî bir mecburiyet karşısında kalırsanız, harbi hangi tarafın kazanabileceğini iyice hesaplayınız. Ondan sonra harbe başlayınız. Yoksa, büyük müşkülât ve mesuliyetler altında kalırsınız, demiş.. Ve bu katî tavsiye ile sözlerine hitam vermiştir.

Sultan Hamid'in bu düşünceleri ve sözleri karşısında evvelâ sükût edildi. Sonra, kısa bir tahlilden geçirildi. Ve sabık hükümdarın, mütalâalarına tamamen hak verildi.

Görülüyor ki devlet erkânı, henüz harbe girmek fikir ve niyetinde değillerdi.

CEMAL PAŞA'NIN PARLAK BİR JESTİ.. VE KAYZER VİLHELM'İN BÜYÜK BİR MÜJDESİ..

Devlet erkânı, henüz harbe girmek niyetinde olmamakla beraber, her ihtimali nazarı dikkate alarak boş durmuyorlardı. Her gece, Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın yalısında toplanıyorlar.. Geç vakitlere kadar, muhtelif meseleler üzerinde müzakere-lerde bulunuyorlardı.

Bu müzakerelerin mühim bir kısmını, Alman-Osmanlı itti-fak muahedesinin mütemmimi (tamamlayıcısı)olan meseleler teşkil ediyordu. İngiliz, Fransız, Rus sefirleri tarafından da bu içtimalar ve müzakereler, büyük bir dikkatle takip ediliyordu.

İtilâf zümresi sefirlerinin bu vaziyetten endişe duymaları, pek tabîî idi. Bahusus ki, Sir malet, Enver Paşa hakkında, aldığı malûmattan hiç memnun değildi.

Kabine tarafından artık kapitülâsyonların kaldırılmasına ve resmen ilânına karar verildiği gecenin ertesi günü Cemal Pa-şa, İngiliz sefirini ziyarete gitti.

Sefir, Cemal Paşa'yı endişeli bir halde karşıladıktan sonra:

— Paşa!.. Hükûmetinizin hüsnüniyetinden daha hâlâ ümi-dimi kesmiş değilim. Fakat aldığım haberlere nazaran, artık En-ver Paşa hakkındaki kanaatimi de tamamiye tesbit etmek zaru-retindeyim, dedi.

Cemal Paşa, sormaya mecbur kaldı:

— Asaletmeap!.. Bu kanaatinizi öğrenebilir miyim?

Sefir, acı bir şikâyet lisanile cevap verdi:

— Hay, hay.. Bunu size, açıkça söyleyebilirim... Enver Pa-şa, artık Almanlar tarafından tamamiye kazanılmıştır.

Cemal Paşa, bu katî ifade karşısında irkildi. Enver Paşa'yı bu haksız zan altından kurtarmak istedi. Konuşma, gittikçe ha-raretlelenerek, şöylece devam etti:

— Hiç zannetmiyorum, asaletmeap!..

— Fakat, ben buna eminim.

— Sizce, çok yanlış haberler vermiş olabilirler.

— Mümkün değil... Enver Paşa, artık Almanlar'ın tesiri altına girmiştir. Ve pek yakında harekete geçecektir. Bu hareketin başlangıcını da Alman zabıtları.. Ve bilhassa sizin bayrağınızı taşıyan Alman gemileri vücutte getirecektir.

— Lâkin.. Ben Bahriye Nazırıyım, ekselâns... Bizim bayrağımızı ve bizim adımızı taşıyan her gemi, benim mürakabem (gözetim) altındadır.

— Evet.. Evet amma.. Almanlar, başka suretle de hareket edebilirler.

— Meselâ...

— Meselâ.. Enver'i ikna ederler. Bir hükûmet darbesiyle kabineyi değiştirirler.

— Ben varken.. Bu biraz güç olur, ekselâns.

— Fakat, sizi de tevkif ve hapsederler.

Cemal Paşa, bir kahkaha attı. Ve, bu kadar sade düşünen sefîre aynı suretle cevap vermiş olmak için:

— Asaletmeap!.. Emin olunuz ki, muhtemel olan her hâdiseyi düşünmüş ve kararımı vermiş bulunuyorum... Şayet, böyle bir ihtilâl vukua gelirse, biliyor musunuz ne yaparım?..

—

— Daha ilk harekette, Bahriye Nazırı sıfatile derhal Çanakale Boğazını açarım. İngiliz ve Fransız gemilerini içeri alırım. İhtilâl çıkarmış olan gemileri, onların önüne atarım, diye bağırdı.

Cemal Paşa'nın jesti, çok parlaktı. Derhal, sefirin gözlerini kamaştırdı... Sir Malet, hayrete şayan bir saflıkla Bahriye Nazırının bu sözlerine inanmıştı.⁽¹⁵⁾

Maamafih, Sir Malet, bu inanışında, pek te haksız değildi. Çünkü Cemal Paşa, o kadar Fransız dostu idi ki: -sefîre verilen

(15) Rusların çıkardığı Turuncu kitap - 40 numaralı vesika.

malumata göre- 9 Ağustos günü, Galata rıhtımından hareket eden Mesajeri Maritin kumpanyasının Niger vapuruna gitmiş.. Ve vapurun yolcularına hitaben parlak bir nutuk irat ve bu nutkun sonunda da:

— Hepinizin sıhhat, selâmet ve bilhassa zaferle avdetinizi temenni ederim, demişti... Cemal Paşa'nın bu nutkuna ve bu temennisine muhatap olan yolcular kâmilten, harp cephesine giden Fransız delikanlılarından mürekkepti.

.....

Dehası var.

Sefir Sir Malet, iki gün evvel Rus sefiri Mösyü dö Girs ile görüşürken, Çarın bu zeki diplomatu da, kendisine aynen şu sözleri söylemişti:

— Cemal Paşa'nın bize karşı beslediği hüsnüniyetten, katiyen emin bulunuyorum... Çünkü bana, katî bir lisanla, 11 Ağustos gününden itibaren iki hafta zarfında Alman mürettebatını Göben'le Breslav'dan çıkaracağını söyledi. Ve hattâ, namusunun üzerine de söz verdi,⁽¹⁶⁾ demişti.

Eh... Fransa'ya giden askerlere hitaben nutuk irat eden, onlara sıhhatler, selâmetler ve zaferler temenni eyleyen.. Ve sonra da Rusya sefirine böylece namusu üzerine söz veren Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın, İngiltere'ye karşı da çok dostane hislerle mütehassıs olması pek tabîi addedilebilirdi... Binaenaleyh Sir Malet'in de, Cemal Paşa'nın parlak jestine inanması, o kadar şaşılacak bir keyfiyet değildi.

* * *

Fakat Cemal Paşa'nın bu dostanı hareketlerine rağmen, Osmanlı kabinesi ciddî tedbirler almakta devam ediyor.. Bu tedbirlerin en başında da, Alman-Osmanlı ittifaknamesinin, bir an evvel Almanya hükûmeti tarafından resmen tasdiki meselesi geliyordu.

(16) İngiltere Hariciye Nezaretinin çıkardığı Mavi kitaptan.

Paris, Londra ve Sen Petersburg diplomatlarının tam mânâsile oyalama siyaseti takip ettikleri, artık anlaşılmıştı.

Bu diplomatlar, geçen fasıllarda da arzettiğimiz veçhile Osmanlı taleplerine kâfi derecede açık, sarîh ve dürüst cevaplar vermiyorlar.. Ciddî pazarlıklara yanaşmıyorlar.. Hattâ Osmanlı bitaraflığının mükâfat bedelini bile, ancak harpten ve zaferden sonraya talik ediyorlardı.

Bu vaziyet karşısında, artık Osmanlı kabinesinin de yapacağı tek bir şey kalmıştı. O da, işlerini sağlama bağlamaktı. Bu da, ittifak muahedесinin, Kayzer Vilhelm tarafından tasdikile mümkün olacaktı.

Osmanlı kabinesinin büyük bir endişe ile takip ettiği bir mesele daha vardı ki o da Sultan Hamid'in, Enver Paşa'ya söylediği gibi Balkanlardı.

Evet.. Balkan hükûmetlerinden Sırbistan, Avusturya ile çarpıyordu. Ve Yunanistan da, Almanların tesiri altında kalmış gibi görünüyordu. Fakat Romanya ile Bulgaristan, serbest buluyorlardı. Bir tek kılıcın, bir tek tüfeğin bile kıymeti olan böyle nazik bir zamanda, bu iki hükûmetin orduları, hiçbir zaman ihmal olunamazdı.

Hudut komşusu olmak itibarile, Bulgaristan'ın vaziyeti en evvel düşünülecek bir keyfiyetti. Ve bu hükûmetin vaziyeti inkişaf etmedikçe, hiçbir şeye karar verilemezdi.

Talât Bey, birkaç defa Bulgaristan'ın İstanbul sefiri Mösyö Tuşefle temas etmişti. Bu Bulgar diplomatı açık ve katî bir lisanla:

— Ben, harbin aleyhindeyim. Ve hükûmetimi de, mümkün olduğu kadar harpten uzak görmek isterim, demişti.

Âlâ... Ancak şu var ki, bu diplomatın sözlerinin ne tesiri olabilirdi?.. Mösyö Tuşef burada harbin aleyhinde bulunurken, Sofya Hariciye Nezareti birdenbire:

"Almanlara harp ilân ettik. Ona göre hareket et" diye, İstanbul sefirine bir haber gönderebildi.

Şu halde yapılacak mühim işlerden biri de, Bulgaristan'ın hangi zümre ile anlaşabileceğini kestirmektir.

Kabine, bu meseleden dolayı büyük bir üzüntü içindeydi. Ve bu üzüntü devam ederken, Berlin'de şu mühim hâdise vukua geldi.

Osmanlı hükûmetinin Berlin sefiri Mahmut Muhtar Paşa, Beşinci Sultan Mehmed'in imzalamış olduğu Alman-Osmanlı ittifak muahedenamesinin Babiâlden gönderilen nüshasını alarak Alman karargâhı umumisine gitti. Altın yıldızlarla işlenmiş al maruken bir kap içinde bulunan bir nüshayı, Kayzer Wilhelm'e takdim etti.

Haşmetmeap, çok neşeli idi. Sefir Mahmut Muhtar Paşa'nın takdim ettiği muahedenameyi alırken, pek beşûş (güler-yüzlü) bir çehre ile:

— Bu ittifaknamenin, her iki taraf için de büyük bir hayır ve saadet temin edeceğine katiyen kaniim, dedikten sonra sözlerine şöylece devam etti:

— Bu ittifaknameyi bana öyle bir zamanda getirdiniz ki, şu anda pek çok memnun bulunuyorum. Çünkü, Bulgaristan kiralı Ferdinandın benimle müttefik olduğuna dair gönderdiği mektubu, bu sabah cebime koydum, dedi. Ve bu sözleri söylerken, sakat olan sağ elile, ceketinin göğsündeki sağ cebi gösterdi.

Muhtar Paşa, birdenbire yüzünde beliren bir tebessümle, hafifçe eğildi:

— Haşmetmeap! Bu güzel havadisinizi, büyük bir müjde olmak üzere kabul edeceğim. Ve eğer müsaade buyurursanız, derhal İstanbul'a bildireceğim, diyerek mukabele etti.

HAŞMETMEABIN BU MÜJDESİ, KÂFİ DEĞİLDİR...

Haşmetmeap Vilhelm, Bulgaristan ittifakını bildirmekle beraber, bu müjdesinin mükâfatını istemekten de gecikmedi. Bu mükâfat ise, artık Türkiye'nin de Alman ve Avusturya ordularının saflarında, harbe girmesinden ibaretti. Binaenaleyh, şark hudutlarında bulunan Osmanlı ordusu, derhal Kafkasya'ya yürümeli idi.

Bulgarların ittifakını haber alıncaya kadar siikûnetini muhafaza eden Enver Paşa, Kayzer Vilhelm'in bu müjdesi üzerine, birdenbire heyecana geldi. Adeta, dokunulduğu dakikada patlamaya müheyya (hazır) olan bir bomba kesildi...

Fakat, arkadaşarı daha hâlâ hareketsiz kalmayı tercih etmekte idiler.

Halbuki Almanların tazyikı, arttıkça artıyordu. Sefir Vangenhaym ikide birde:

— İşte, Bulgar ittifakı da temin edildi. Daha, ne duruyorsunuz? diye haber gönderiyordu. Aynı zamanda karargâhı umumîdeki Alman zabıtlarıyla, donanmayı tamamen eline almış olan amiral Soşon ve maiyetinin de sabırsızlık eserleri gösterdikleri açıkça görülüyordu.

Vaziyetin gittikçe nazik bir safhaya girmesi, nazırlar üzerinde muhtelif suretlerde tesirler yaptı. İçlerinde, sonuna kadar bitarafılığı muhafazaya azmetmiş olanlarla beraber, yavaş yavaş harp cereyanına temayül göstermeye başlayanlar da vardı.

Bir gece, bilhassa bu meseleyi müzakere etmek için Sadrâzamın yalısında toplanmışlardı. Talât Bey, ortaya şöyle bir fikir attı:

— Biz, Bulgarlarla daima hoş geçinmek isteriz. Nitekim on ay evvel bize teklif ettikleri ittifak müzakeresini büyük bir samimiyetle kabul eyledik. Ve derhal, müzakereye giriştik... Fakat bu müzakere, günlerce sürüklendi. Ve bir türlü neticelenmedi.

Hattâ günün birinde de inkıtaa uğrayıverdi... Biz, Bulgar diplomatlarının mertliklerinden ve bize karşı besledikleri dostluk temayüllerinden tamamiye eminiz. Fakat Kral Ferdinandın hiçbir sözüne itimat edemeyiz... Binaenaleyh, haşmetmeap Kayzerin sefirimiz Mahmut Muhtar Paşa'ya verdiği müjde, kâfi değildir.

Enver Paşa, biraz asabî bir tavırla sordu:

— E.. Ne yapalım?..

Talât Bey, mutadî olan sükûnet ve kalenderlikle cevap verdi:

— Yapılacak, tek bir hareket var. O da, kalkıp Bulgaristan'a gitmek. Ve orada müsbet bir iş görmek.

Ortaya bir sual daha atıldı:

— E, Romanya ne olacak... Bulgaristan'ın müsbet bir cevap verebilmesi, Romenlerin vaziyetine tâbidir.

Talât Bey, bu suale de şöyle cevap verdi:

— Birimiz Bulgaristan'a, birimiz de Romanya'ya gideriz. Aynı zamanda bütün pürüzlü işerimizi temizleriz.

Teklif, kabul edildi.

* * *

Talât Bey Bulgaristan'a, Halil Bey de Romanya'ya gitti.

Talât Bey'in Bulgaristan'a gitmesi, mühim bir hakikati meydana çıkardı. Bulgaristan kralı Ferdinand'ın Almanya İmparatoru Vilhelm'e bir mektup göndermesine rağmen, Bulgaristan henüz Almanlarla resmî bir ittifak yapmamıştı.

Romanyalılar da, Almanlarla beraber yürüyeceklerini vâdediyorlar. Fakat bunun için resmî bir taahhüde girişmiyorlardı.

Talât Bey, büsbütün boş dönmedi. Bulgar diplomatlarından bazı şahsî dostlarının tesirile bir muahede akdetti... Fakat bu muahede, kâfi derecede sağlam değildi.

* * *

Kayzer Vilhelm'in pek meserretli(sevinçli) bir lisanla tebşir etmesine rağmen, Alman-Bulgar ittifakının katiyetle tahakkuk etmiş bir vaziyete girmemesi, başta Sadrâzam Sait Halim Paşa olmak üzere, nazırların ekserisinin üzerinde fena bir tesir husule getirdi... Hattâ, yapılan içtimalarda:

— İmparator, bizi aldattı.

Sözleri bile işitildi.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, Alman-Türk muahedesini imza ettiğine nedamet etmiş gibi görünüyordu:

— Ne olursa olsun.. Bundan sonra hiçbir tesir altında kalmayalım. Hiçbir sebep ve suretle, bitarafılıktan ayrılmayalım, di-yordu.

ENVER, CEMAL'E TABANCA ÇEKMİŞ.. FAKAT CEMAL, DAHA ATİK DAVRANMIŞ. VE...

Kabinede, henüz harp düşünceleri hâkim değildi. Hattâ, başta Maliye Nazırı Cavit Bey olmak üzere, bazı nazırlar, tamamiyle harp aleyhindelerdi. Ancak bazı nazırlar, büyük mecburiyetleri hesaba katıyorlar.. Ve mecburiyetler hasıl olduğu takdirde, harbe girmekten başka çare bulamıyorlardı.

Görülüyor ki kabinede, âdeta bir ihtilâf başlamıştı.

Bu ihtilâf, İstanbul'un muhtelif meclis ve mahfillerinde, türlü türlü dedikodulara sebebiyet veriyor.. Her saat değişen birtakım şayialar, efkârıumumiye üzerinde endişeler husule getiriyordu.

Bütün gözler, Enver Paşa'nın üzerine çevrilmişti. Ve bütün rivayetlerin mevzuunu da, genç Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili teşkil etmekte idi.

Günün herhangi bir saatinde, Enver Paşa'nın falan kışlaya

giderek zabitan ve efrada harp lehinde bir nutuk irad ettiği işitiliyordu.

Bir saat sonra da, filân fırkanın karargâhında, gizli bir içtima akdolunarak ertesi gün harbe girilmesine karar verildiği ısrarla iddia ediliyordu.

Babîâlinin kapısı önünde, şöyle bir rivayet duyuluyordu:

— Sadrâzam, harp hakkında tek söz bile dinlemek istemiyormuş. Galiba, Almanlarla yapılan ittifak da bozulmuş...

Daha Meserret otelinin önüne gelmeden de, şöyle bir şayia kulaklara çarpıyordu:

— Mecliste, kıyametler kopmuş. Sadrâzam, istifa ediyormuş.

İtilâfçıların muhalifleri, mütemadiyen bu rivayet ve şayi-aları körüklüyorlar.. Efkârıumumiyyeyi İttihatçıların aleyhine çevirmek için, bütün gayretlerini sarfediyorlardı.

.....

— Vak'ayı duydunuz mu?...

— Hangi vak'ayı?...

— Canım, Babîâli vakasını.

— Ne olmuş?...

— Ne olacak?... Yine harbe girip girmemek meselesi mazakere ediliyormuş... Enver Paşa, artık ağzından baklayı çıkarmış. Yirmi dört saate kadar, Kafkasya hududundan Rus topraklarına girmek lâzım geldiğini ısrara başlamış... Cemal Paşa, onun bu ısrarına şiddetle itiraz etmiş. Bunun üzerine Enver Paşa fena halde hiddetlenmiş. Tabancasını çekmiş.

— Aman.. Sonra?..

— Fakat Cemal Paşa, ondan daha çabuk davranmış. Zaten hazır bulundurduğu tabancasını çeker çekmez, Enver Paşa'ya kurşunu yapıştırmış.

— Kurşun isabet etmiş mi?...

— Tam göğsüne yerleşecekmiş amma.. Talât'ın hemen yerinden fırlayarak Cemal'in koluna yapışması üzerine bacağına isabet etmiş. Baldırını delmiş.

— Yok canım?..

— Yok canım olur mu?. Enver'i, yaralı olarak Babiâliden çıkarıp otomobile yerleştirdiklerini görenler var.

Çok gariptir ki, bu saçma sapan ve tamamen hezeyandan ibaret olan rivayetler dalga dalga her tarafa yayılmakla kalmıyor.. Galata köprüsünü aşarak karşı yakaya dağılıyor.. Bazı sefarethanelerin duvarlarına kadar çarpıyordu.

Amerika sefiri Mister Morgan Taw, sefaret tercümanlarından veyahut, sefaretin aşağı derecede memurlarından bir Yahudinin kendisine getirdiği bu habere inanmıştı. Türkler hakkında Yahudiler ve Ermeniler tarafından kendisine verilen her malûmatı büyük bir dikkatle hususî not defterine kaydetmeyi iş güç edinmiş olan bu zat, sanki bir müjde gibi kendisine yetiştirilen bu yalanı da derhal o not defterine, şu suretle yazmıştı:

"Kimi çetecilikten ve kimi de posta müvezziliğinden gelmiş olan bu mazileri karanlık insanlar, artık birbirlerine giriyorlar. Kabine içtimalarında yekdiğerine kurşun sıkıyorlar... Dünkü dostlar, bugün düşman olmuşlardır. Bu gidişle harp, hudutlardan evvel, Babiâlide başlayacaktır."

Aldığı havadis Mister Morgan Taw'ın zihnine o kadar kuvvetle yerleşmişti ki.. O gün, muhtelif sefaretleri dolaşarak bu havadisten bahsetti. Ve muhataplarının şiddetli tekziplerine rağmen, Enver Paşa'nın Cemal aşa tarafından yaralanması gibi orijinal bir hâdisenin yalan olmasını, bir türlü kabul etmek istemedi.

* * *

HADİSAT, BABİÂLÎ'Yİ ADETA ZORLA HARBE SÜRÜKLÜYORDU

21 Ağustos gecesı, Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın yalısında bir içtima aktedildi. Bu içtimaya iştirak eden Enver ve Cemal Paşalarla, Talât, Halil, İbrahim, Cavit beyler arasında Romanya,

Bulgaristan ve Yunanistan'ın vaziyetleri bir daha tetkikten geçirildi. Her üç devletten de hakikî menfaat beklemek ümitleri pek zayıftı. Aynı zamanda Avrupa merkezinde şiddetle devam eden harbin durumu da ehemmiyetli bir safhaya girmişti.

Almanlar, Marn meydan muharebesini kaybetmişlerdi. Ve, yıldırım süratiyle Fransa topraklarında ilerleyen ordularını biraz geri çekmek lüzum ve mecburiyetini hisseylemişler. Taarruzdan, müdafaaya geçmişlerdi.

Rus orduları bir taraftan Şarkî Prusya'ya alt_şt ederek ilerlemelerine devam ederlerken diğer taraftan da Galiçya'yı kâmiilen istilâ etmeye gayret gösteriyorlardı.

Almanlar ve Avusturyalılar, fena halde sıkışmışlardı. Sefir, Vangenhaym, artık sık sık Enver Paşa ile temaslarda bulunuyor:

— Herhalde, hareket zamanınız geldi. Hattâ, geçiyor bile... Derhal harbe girmelisiniz. Kafkasya ve Mısır hudutlarını tecavüz etmelisiniz. Kafkasya'da açacağınız harp, Rus ordularının mühim bir kısmını orada tevkif edecektir. Mısır üzerine yapılacak tecavüz hareketi de, oradaki İngiliz ordularının Avrupa'ya geçmelerine imkân vermeyecektir, diyordu.

Enver Paşa, sefirin bu teklif ve ısrarlarını arkadaşlarına söylüyor. Artık, kat'î bir hareket hattı üzerinde yürümek lâzım geldiğini de ilâve ediyordu.

Sefir Vangenhaym, Enver Paşa'dan sarîh bir cevap alamayınca, biraz da Sadrâzam Sait Halim Paşa'yı takibe mecbur kaldı ve her gün Babiâli'ye gelmeye başladı.

Sait Halim Paşa, sefir Vangenhaym'ın çok büyük bir maharetle kendisini iknaya çalışmasına rağmen, şahsî kanaatinden hiçbir şey feda etmeye yanaşmıyor:

— Biz, ittifak yapmakta bile acele ettik. Bu hakikat ortada durukken, harbe nasıl gireriz?.. diyordu.

Osmanlı orduları seferberliklerini ikmal etmişlerdi. Bütün kolordular, kendilerine gösterilecek hedeflere derhal yürüyebilecek hale gelmişlerdi.

Almanlar, bu muntazam orduyu gördükçe, Türkleri bir an evvel harbe sokabilmek için bütün talâkatlerini ve ikna kuvvetlerini sarfetmekte idiler.

Bunlar:

— Ordunuz, bu derece kuvvet ve intizam kesbetti. Aramızda da, kuvvetli bir ittifak var. Görüyorsunuz ki biz, Garp cephesinde kuvvetlerimizin bir kısmını Şark cephesine geçirmekle büyük bir hata ettik. Marn meydan muharebesini kaybeyledik. Müttefikimiz olan Avusturyalılar da Galiçya'daki Rus ordularının karşısında dayanamadılar. Onlar da geri çekilmeye mecbur kaldılar... Vaziyet bu merkezde iken, siz ne duruyorsunuz. Bizim bu mağlubiyetimize niçin seyirci kalıyorsunuz? Diyorlardı.

Ve; bu haklı suale, cevap bekliyorlardı.

Sait Halim Paşa, bu sualleri dölambaçlı cevaplarla geçiştirmek istiyordu. Fakat, Enver Paşa'nın çehresindeki çatkınlık da gittikçe sertleşiyordu.

Başkumandan vekili, ordularının bir kemiyet ve keyfiyet olduğuna emindi. Ve bu orduların hedefi de, artık bütün sara-hatle meydana çıkmıştı... Madem ki İtilâf zümresiyle anlaşabilmek imkânsız bir hal almıştı. Ve ortada da bir ittifak muahedesi vardı... Şu halde, Balkan harbinin lekesini silmeye azmetmiş olan ordunun harp heyecanından istifade etmek için, artık ileri atılmak lâzımdı.

Sait Halim Paşa, Enver Paşa'nın harp temayülâtına kati kanaat getirir getirmez, ortaya bir para meselesi attı:

— Harp, para ile olur. Fransa'dan istikraz (borç)ettiğimiz para, bize ancak sene nihayetine kadar yetiştirebilecektir. Ondan sonra ne yapacağız?.. Demeye başladı.

Sadrâzamın bu meseleyi ileriye sürmekten maksadı, Almanları biraz daha oyalamak ve vakit kazanmaktı... Ancak şu var ki Almanlar, kendilerine yardım pahasına olarak, her türlü fedakârlığa hazırlanmışlardı. Buna binaen pek oyalanacağına benzemiyorlar. Alman kumandan ve zabitleri, Türk kumandan

ve zabitleri üzerindeki tesirlerini her gün artırmaya çalışıyorlardı.

• • •

Enver Paşa, susuyordu. Harbin ne lehinde, ve ne de aleyhinde, tek söz söylemiyordu. Tıpkı, hükümetin emrine âmade bir ordu kumandanı gibi görünüyordu.

Yaptığı ordu taksimatında, mühim bir mâna ve maksat vardı. Erzurum'da, Bağdat'da, Şam'da tesis edilen ordu karargâhları, Enver Paşa'nın maksadını tamamiyle anlatacak kadar açtı.

Cemal Paşa, her yerde harp aleyhinde söz söylediği halde, karargâhı İstanbul'da bulunan 2 inci ordunun kumandasını almıştı. Bütün bu karargâhlarla, umumî karargâhta bulunan Alman zabitleri, ateşli bir faaliyetle çalışıyorlar. Bir taraftan talim ve manevralarla kıtaları çevişleştirmekle beraber, diğer taraftan da harp fikirlerini kuvvetlendirmek için âzamî gayretlerini sarfediyorlardı.

• • •

Ağustosun 23 üncü gününü, umumî karargâhta ve Enver Paşa'nın riyaseti altında büyük bir askerî meclis toplandı. Bu mecliste, Türk arkerî erkânından maada, Almanya sefiri Baron Vangenhaym, Amiral Şoşon, Visamiral Robyer Paşviç, Almanya ateşemiliteri ve ataşenaval ve Liman Von Sanders Paşa ile alman heyetinin bütün büyük rütbeli zabitleri vardı.

Meclis, Enver Paşa'nın kısa bir nutku ile açıldı. Ortaya, şu sual atıldı:

— Şayet Türkiye harbe girerse, Süveyş kanalına bir yürüyüş yaptıktan sonra, Mısır topraklarına atlamaya muvaffak olacak mı?

Bu suale, evvelâ Alman bahriyelileri cevap verdiler. Çok coşkun ve hararetle bir lisanla böyle bir hareketin pek muvafak olduğunu söylediler. Ve neticenin gayet parlak olacağını isbata giriştiler.

Liman Von Sanders Paşa, Alman bahriyelilerine itiraz etti:

— Hayır!.. Yapılacak hareketin hedefi, Rusya sahilleri olmalıdır. Birdenbire, Odesa ile Akkirman arasına, büyük miktarda asker çıkarmalıdır. Ve bu hareketle de Alman ve Avusturya ordularının üzerine çöken ateşin ağırlığını azaltmaya çalışmalıdır, dedi.

Liman Paşa'nın bu sözleri, Alman bahriyelilerinin ve hattâ kara erkânıharplerinin itirazlarıyla karşılandı. Çünkü onlar, Berlin'den ilham alan fikir ve düşüncelerinde ısrar ediyorlardı... Binaenaheyh, Türkiye harbe girdiği takdirde derhal Mısır seferinin icrası kuvvetli bir ekseriyet kazandı. Liman Von Sanders Paşa da, ileriye sürdüğü teklifte, tek başına kaldı.

Görülüyor ya?.. Artık asker meclislerinde, harp kelimesi, daha kuvvetle söyleniyordu. Ve umumî karargâh, Berlin'den gelen tazyikle, nihayet harbe doğru sürükleniyordu.

KÖHNE BABİÂLİ'NİN, ASIRLARDAN BERİ GÖRÜLMEMİŞ OLAN EMSALSİZ VE TARİHÎ BİR CELÂDETİ VE SEFİR VANGENHAYM'İN HAYRETE ŞAYAN HAREKETİ

Asırlardan beri muhafazakârlık siyasetiyle bütün enerjisini kaybetmiş, örümceklenmiş olan Babîâli binasının köhne çatısı altından, hareket ve kudret ifade eden bir sesin yükselebileceğini hiç kimse ümit etmiyordu:

— Hükümet, kapitülâsyonları ilga edecekmiş.

Diye şayi olan havadise, Beyoğlu siyaset mahfillerinde herkes güldüğü gibi; İstanbul yakasının dedikodulu meclislerinde de:

— Öterse, iyi düddük... Fakat, buna imkân var mı hiç?..

Diye, İttihatçıların göstermek istedikleri celâdet (yiğitlik) açıktan açığa alya alınıyordu.

Fakat İttihatçılar, kararlarını vermişlerdi. Bütün Avrupa devletlerinin can kaygılarına düştükleri şu karmakarışık günlerden istifade edecekler... Âdeta hükümetin istiklâlini haleldar eden bu ağır yükü bir tarafa atarak, asırlarca devam eden miskin siyaseti bir tarafa devirecekler. Devlete, tam mânasıyla bir hürriyet bahşeyliyeceklerdi.

Bu hususta İngiltere, Fransa ve Rusya sefirleriyle cereyan eden mükâleme ve müzakereleri arz etmiştik... Bunlar, hiçbir müsbet netice vermemişti. Bu vaziyet karşısında artık onlara tekrar bu meseleden bahsetmekte yine hiçbir fayda temin etmeyecekti. Çünkü İtilâf devletlerinin düşünceleri, Babiâli'yi pamuk ipliğiyle bağlamak... Devlet erkânının ağızlarına birer parmak bal çalmak... Türkleri müttefiklerinden uzaklaştırmaktan ibaretti.

Bu hal karşısında yapılacak tek bir hareket varsa o da, ciddî ve hakikî bir celâdet göstermek... Asırlardan beri Babiâli'nin varlığını hiçe sayan devletlere bir emrivâki yaparak onlara, genç Türklerin azim ve iradelerini göstermekti.

Ağustosun 23 ncü günü Babiâli'de toplanan vükelâ heyeti, bilhassa bu mesele üzerinde muzakereye girişti.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, müteredditti. Fakat başta Talât Bey olmak üzere, Enver ve Cemal Paşalarla Halil ve Cavit Beyler, atılan ilk adımı geri almak fikrinde değillerdi... Diğer nazırlara gelince; onlar esasen kuvvetli rey sahipleri olmadıkları için, Talât Bey'le Enver ve Cemal Paşaların verdikleri kararı kabul etmek veyahut, istifa eylemek mecburiyetindelerdi.

Müzakere, çok yolunda başladı ve devam etti. Artık, sefirlerden hiçbir fikir ve mütalâa sorulmadan kapitülasyonlar ilga edilecek ve bu keyfiyet, kendilerine birer nota ile bildirilecekti.

Fakat bu hareket, kolay bir iş değildi. Hükümeti o kadar çe-

kinilen bir harbe sürükleyebilirdi. Nitekim tereddüdünü henüz tamamıyla yenememiş olan Sadrâzam bile:

— Hiç olmazsa müttefik devletlerin sefirlerini haberdar etsek, dedi...

Fakat, artık bu işin neticelenmesi için azmetmiş olan Talât Bey büyük bir metanetle:

— Ne lüzumu var, efendim... Bizim bu kat'î hareketimizden, en evvel müttefiklerimiz memnun olacaklardır. Hattâ bize derhal tebrikte bulunacaklardır.

Diye mukabele gösterdi.

23 Ağustos günü Babiâli'de verilen bu karar, 26 Ağustos günü tatbik edildi. Ve o günden itibaren kapitülasyonların ilga edilmiş olduğuna dair, İstanbul'da bulunan bütün sefirlere birer nota gönderildi.

O gün, hiçbir ses ve seda çıkmadı. Fakat ertesi gün öğle vaktine doğru, Avusturya sefiri Marki Pallaviçini, Babiâli'ye dayandı.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, Avusturya sefirinin devlet erkânını tebrike geldiğini zannetti. Büyük bir beşâsetle (güleryüzle) sefirin elini sıkarken:

— Nasıl?... Asırlarca kapitülasyonların esaretine tahammül etmiş olan Babiâli'nin gösterdiği celâdeti beğendiniz mi? Dedi.

Fakat Marki Pallaviçini:

— Hayır fehametmeap!.. Bilâkis, bu hareketi protestoya geldim, diye cevap verdikten sonra, tebliğ edilen notadan dolayı, vükelâ heyetini şiddetle tenkide girişti.

Sefir, bu tenkitlerinin şiddetini o kadar arttırdı ki, Sadrâzam Sait Halim Paşa, fena halde bunaldı. Vükelâ heyeti içinde en fazla ikna kuvvetine malik olan Cavit Beyi derhal Babiâli'ye davete mecbur kaldı.

Cavit Bey, geldi, sefirin şikâyetlerini büyük bir sükûnetle dinledi. Ve sefirin sözü bittiği zaman, aynı sükûnetle şu cevabı verdi:

— Asaletmeap!.. Evvelâ şu ciheti arzedeyim ki biz bu itirazları, müttefikimiz olan bir devletin sefirinden beklemezdik... Biz; kapitülâsyonların ilgasını, kendimiz için hayatî bir mesele addettik. Ve bunun ilgasına karar verdik. Devletimize kuvvet bahşedecek olan bu hareketten, bir müttefik sıfatıyla, en çok sizin memnun olmanız lâzım gelir... Sonra, sizinle yaptığımız ittifak muahedesi mucibince, kapitülâsyonları kaldırmak hakkımızdır. Ve sizin tarafınızdan vukubulan itiraz da, haksızlıktır.

Marki Pallaviçini, bocaladı:

— Evet... Evet, amma... Bakalım diğer devletler buna razı olacaklar mı?.. Eğer onlar kabul ederlerse, biz de kabul ederiz, demeye mecbur kaldı.

Cavit Bey, haklı sebeplere istinat ederek izahat verdi. Bunun üzerine sefir, hem tavrını ve hem de sesinin tonunu değiştirdi:

— Hareketinizde çok haklı olabilirsiniz. Fakat, böyle bir karar verip onu tatbik etmek için, çok fena bir zaman intihap ettiniz, diye bir takım tevillere girişti.

Sadrâzamla Cavit Bey, Avusturya sefirini yola getirdiklerinden pek memnun bir haldelerken, Almanya sefiri Vangenhaym'ın geldiği haber verildi.

Eh... Hiç şüphesiz ki Baron Vangenhaym, biraz evvel Marki Pallaviçini gibi tenkit ve itirazlardan bahsetmeyecek... bilâkis, gösterdikleri celâdetten dolayı müttefik devletin nazırlarını hararetle tebrik eyleyecekti.

Halbuki... Sefir Vangenhaym, sert bir çehre ile şiddetli bir hareketle Sadrâzamanın odasına girer girmez, hiç ümit edilmeyecek bir şekilde söze girişti. Ve ilk söz olmak üzere:

— Bana danışmaksızın, niçin böyle bir karar verdiniz? Dedi.

Ve sonra, mütehevvir (hiddetli) bir lisanla şöylece sözlerine devam etti:

— Böyle mühim meselelerde, müttefikinizle anlaşmanız

icap etmez mi?.. Aramızda fikir teati etmeden, büyük işlere kalkışmanızda hakkınız olmadığını unutmamanız lâzım gelir.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, şaşırmıştı.

Cavit Bey de bir an için şaşalamıştı. Fakat Sadrâzamdan daha pişkin olduğu için derhal kendisini toparladı. Ve o da sert bir lisanla:

— Biz, düşüncesiz hareket eden insanlar değiliz. Ve hareketlerimizin mes'uliyetlerini de pekâlâ idrâk ederiz... Kapitülasyonlar, bizim hayat ve inkişafımıza engel teşkil ediyordu. Ve, ağırlığı altında bile eziyordu. Bundan kurtulmak hakkımızdır. Biz de, bu hakkımızı kullandık, diye cevap vermeye mecbur kaldı.

Şimdi, sefirle Cavit Bey arasında, şiddetli bir münakaşa başladı. Ve bu münakaşa şiddeti artırdıkça, sefir de tehditlere kalkıştı.

Vangenhaym, âdeta bağırıyordu:

— Böyle nazik bir zamanda, bu kadar tehlikeli bir işe nasıl atıldınız?.. Üzerinize aldığınız mesuliyetin, müttefiklerinize de zarar verebileceğini düşünmeniz lâzım gelirdi... Şayet İngilizler, Fransızlar, bu kararınızı kabul etmezlerse ne yapacaksınız?.. Onların müttefik donanmaları Boğazı zorlayıp geçerlerse, nasıl karşı koyacaksınız?.. Göreceksiniz. Yaptığımız bu hareket, Berlin'de çok fena bir tesir husule getirecektir. Belki de, aradaki ittifakın feshine sebebiyet verecektir.

Sefir bu sözleri söylerken, Sadrâzam Sait Halim Paşa hayretten hayrete düşüyor, soğukkanlılığını muhafazaya çalışan Cavit Bey, sefiri sükunete davet edecek şeyler söylüyordu.

Fakat Vangenhaym, hiçbir şey dinlemek istemiyor:

— Beni, çok müşkül bir vaziyette bıraktınız. Artık, Alman askerî heyetini toplayıp gitmekten başka, yapacağım hiçbir şey kalmadı, diye tehditlerine devam ediyordu.

Bunun üzerine, Cavit Bey de sert söylemek mecburiyetini hissetti:

— Biz, bu şiddetli itirazları, İtilâf devletlerinin sefirlerinden bekliyorduk; halbuki onların, bu mesele karşısında sükût ettiklerini görüyoruz... Siz, neden korkuyorsunuz... Fransızlarla İngilizlerin bize harp ilân etmelerinden mi?.. Şu halde, memnun olunuz. Çünkü biz harpten kaçtıkça siz bizi harbe teşvik ediyorsunuz... Şayet biz bir hücum karşısında kalırsak, bütün kuvvetimizle o hücumla göğüs gereceğiz. Ve sizin arzunuzun tahakkukuna da imkân vereceğiz, dedi.

Bu münakaşa, epeyce devam etti. Fakat sefir Vangenhaym, yavaş yavaş mülâyimleşti. Ve nihayet:

— Siz, bizim müttefikimizsiniz. Türkiye'nin menfaatini düşünmek; bizim için bir vazifedir, diye sözlerine hitam verdi.

• • •

Asırlardan beri kapitülâsyonlardan en fazla istifade etmiş olan Fransızlarla İngilizlerin sükûtlarına mukabil dost ve müttefik devletlerin bu meselede niçin bu kadar telâş ve heyecana kapıldıklarının üzerinde daha fazla durarak sözü uzatmak istemiyoruz... Yalnız, asırlardan beri muhafazakârlık siyaseti takip eden Babîâlî'yi medenî bir celâdetle harekete getiren İttihatçıların bu büyük ve siyasî muvaffakiyetlerini kaydetmekle iktifa ediyoruz. Osmanlı ülkesinin her tarafında, kapitülâsyonların kaldırılması şerefine şenlikler ve fener alaylarıyla tezahürat yapılırken, biz diğer mühim hâdiselere geçelim.

AMİRAL SOŞON'DAN EVVEL HARBE SEBEBİYET VERMEK İSTEYENLER

Günler geçtikçe, Enver Paşa'nın çehresi değişiyordu. Ve muhtelif vakalar, onun çok hassas ruhunda, büyük tesirler husule getiriyordu.

Bu genç başkumandan, hiç şüphesiz ki çok yüksek azim ve irade sahibi idi. Fakat millî gururunu rencide edecek hâdiseler

karşısında, diplomasinin icaplarına boyun eğecek derecede sabır ve tahammüle malik değildi.

Başta Sait Halim Paşa ve hattâ, Talât Beyle Cemal Paşa da dahil olmak üzere vükelâ heyeti, daha hâlen harbe girmekten kaçınıyordu. Fakat, İtilâf devletlerinin aldıkları vaziyet, bu ihtirazın pek uzun müddet devam edemeyeceğini açıktan açığa gösteriyordu.

1 - Çar hükümetinin, ânî bir baskınla Boğazları istilâ etmek emelleri,

2 - Bitarafılığın muhafazası için İtilâf devletleriyle müzakereye girildiği zaman; hudutlarımızı tashih etmek maksadıyla Rumeli'de istenilen küçük arazi taleplerine karşı Londra'dan, hristiyan toprakları, yeniden Türkiye'ye verilemez, denilmesi,

3 - Fransız diplomatlarının, Türkiye'ye vereceğimiz teminat, harbin tasfiyesi esnasında, Boğazlar işini istediğimiz şekilde halletmeye katiyen mâni değildir diye, Babiâli'yi iğfale girişmeleri.

Bir tarafa bırakılsa bile, İtilâf devletleri tarafından o nazik günlerde ihdas edilen vakalar, hoş görülemezdi.

Meselâ:

1 - Avrupa'da harp başlar başlamaz İstanbul belediyesi ihtiyatlı davranmış. Her ihtimale karşı İstanbul'da bir buğday stoğu bulundurmak için Romanya'dan 30 bin çuval buğday almıştı... Bu buğdaylar, 4 Eylül günü, Çar hükümeti tarafından müsadere edildi.

2 - İngiltere kabinesi tarafından Mısır statükosunun tebdili ve Basra körfezindeki İngiliz gemilerinin Şattülarab'a girmesi için teşebbüslere geçildi.

3 - İngiltere hükümeti, 2 Eylülde, şu karını Babiâli'ye bildirdi. Şayet Türk donanması Akdeniz boğazından dışarı çıkarsa, o gemiler Alman filosunun bir kısmı addedilecek ve taarruza girişilecektir.

Bu karardan birkaç gün sonra devriye vazifesi ifa etmek

için bir Osmanlı torpidosu Boğazdan çıkarak kara sularımızda dolaşmaya başladı ve derhal İngiliz gemileriyle karşılaştı.

Torpedo süvarisiyle, İngiliz amirali arasında bir münakaşa cereyan etti. Senelerden beri Osmanlı bayrağını taşıyan ve Alman filosuyla en küçük bir münasebeti bile bulunmayan bu torpedo, Boğazdan içeri girmeye icbar edildi.

4 - Fransızlar, Suriye'deki istiklâl taraftarı Arap komitecilerini teşvik ediyorlar... Büyük miktarda bir isyana zemin hazırlıyorlardı.

5 - Kafkas hudutlarında ufak tefek müsademeler başlamıştı.

Bu hâdiseler, hiçbir tevil ile hoş görülebilecek şeyler değildi. Binaenaleyh ordunun başkumandanlık mesuliyetini üzerine almış olan Enver Paşa'nın bu hareketlerden müteessir olması da çok tabii bir keyfiyetti.

Enver Paşa, artık harp temayüllerini gizlemeye lüzum görmüyordu. İstanbul civarındaki kıtaların tatbikat ve manevralarını büyük bir dikkatle takip ediyor ve bunların hitamında usulen tenkitlerini yaptıktan sonra:

— Arkadaşlar!.. Balkan harbinin müessif hatıralarını silmeliyiz. Ve tarih karşısında, millî şerefimizi yükseltmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmemeliyiz, diye nutuklar veriyor...

Bu suretle zabitlerin ve askerlerin en hassas noktalarına dokunarak harp arzularını şiddetlendiriyordu...

Enver Paşa artık, arkadaşlarına karşı da düşüncelerini gizlemeye lüzum görmüyordu. Bir gün, Sait Halim Paşa ile yaptığı bir münakaşa esnasında:

— Görüyorsunuz ki, biz bitaraflığımızı muhafazaya devam ettikçe, yeni yeni hâdiseler karşısında kalıyoruz. Bu gidişle, nasıl olsa harbe gireceğiz. Şu halde, bu zamanı uzatmakta ne mâna var?.. Ben, Almanya'nın bu harpten muzaffer çıkacağına katiyen kaniim. Bu zaferin mükâfatına iştirak edebilmek için, bizim de bu uğurda bir gayret ve fedakârlık göstermemiz lâzım.

Almanya zafer kazandıktan sonra, bizim harbe girmemizin mâ-nâsı kalır mı?

Diye, fikrini açıkça söylemeye mecbur olmuştu.

Böyle olmakla beraber Enver Paşa, İtilâf devletlerinden hiç-birine taarruz fikrinde değildi. Onun maksadı, İtilâf devletleri tarafından yapılan hareketleri harp vesilesi addetmek ve mesu-liyeti müsebbiplerine yükleterek muharebeye girmekti. Eğer Enver Paşa, herhangi bir tecüvüz fikrinde bulunsaydı, Kafkas hudutlarında eksik olmayan müsademeleri birdenbire şiddet-lendirir... ve ânî bir baskın hareketiyle harbi bir emrivâki haline getirebilirdi.

MÜHİM BİR ENDİŞE

27 Ağustos günü Babiâli'ye gelerek kapitülâsyonların kal-dırılmasından dolayı Sadrâzam Sait Halim Paşa ve Maliye Na-zırı Cavit Bey'le çok şiddetli ve hiddetli bir münakaşaya giren Almanya sefiri Baron Vangenhaym, birdenbire yumuşayıver-mişti.

Şimdi, Enver Paşa ile daha sık temaslarda bulunuyor. Sad-râzam ve diğer nazırlarla karşılaştıkça da çok mülâyim görünüyordu... Herhalde, 27 Ağustos münakaşasını Berlin'e bildirmiş-ti. Fakat aldığı cevapta, bu münakaşa hoş görülmemişti.

Vaziyet, normal bir şekilde yürüyüp gidiyordu. İstanbul ci-varında kara askerlerinin tatbikat ve manevralara devam eder-ken, donanma baş Amirali Soşon da sık sık filoyu alıp Karade-niz'e çıkarıyor... Bir, iki gün süren talimlerden sonra İstanbul'a avdet ediyordu.

Fakat Amiral Soşon'un bu hareketleri akıllara korkunç ih-timaller getiriyor... Filonun her Boğazdan çıkışı, endişeli nazar-larla takip ediliyordu.

Bu endişe, herkesten fazla kabine âzalarının kalplerine gir-mişti. Nazırlar, filonun her çıkışında, Rus donanmasıyla bir hâ-

dise zuhurunu düşünerek, filonun avdetine kadar heyecan çekmekteLERdi.

Nihayet, Eylülün 7 inci pazar günü sabahı Sadrâzam Sait Halim Paşa, mühim bir meselenin müzakeresi kaydıyla vükelâ heyetini yalısına davet etti. Bu içtimaya, Enver Paşa da davetli idi.

Sadrâzam:

— Amiral Soşon'un hareketlerinden şüpheleniyoruz. Donanmanın her Karadeniz'e çıkışında, heyecan çekiyoruz. Bu vaziyeti ıslah etmek lâzım, diye söze girişti.

Maliye Nazırı Cavit Bey de şu sözleri ilâve etti:

— Amiral yalnız Alman karargâhının ve kendi imparatorunun emirlerine itaat edeceğini söylüyormuş, Karadeniz'e çıkıp çıkmamak hususunda, Türk umumî karargâhından talimat almaya lüzum görmüyormuş, dedi.

Enver Paşa, bunlara cevap verdi:

— Amiral Soşon, donanmayı bir an evvel harbe hazırlamaya ve bunun için talimler, manevralar yapmaya mecburdur... İtilâf devletlerinin yaptıkları tebliğe binaen gemiler, Akdeniz'e çıkamazlar. Marmara gibi daracık bir yerde de istedikleri gibi manevralar yapamazlar. Şu halde, talimlerine Karadeniz'de devam etmeye mecburdurlar. Sonra, Amiral Soşon'un yalnız Alman karargâhından ve Alman İmparatorundan emir aldığı doğru değildir. Bilâkis Başkumandan vekili sıfatıyla, icap ettiği zaman bana müracaat etmektedir. Nitekim, Karadeniz Boğazından çıkmak için de, benden müsaade istemiştir.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, Enver Paşa'ya mukabele etti:

— İyi amma Almanlar, bizi harbe sürüklemek istiyorlar. Amiral Soşon, bu maksadı temin etmek için ya Rus limanlarında birine veyahut Rus ticaret gemilerine tecavüz ediverirse...

— Hayır... Bu mümkün değildir. Çünkü, bizi müşkülâta sokacak hiçbir harekette bulunmayacağına dair Amiral Soşon,

askerlik namusu üzerine bana söz verdi. Bu söze, inanmak lâzım gelir.

Meclisi, kısa bir sükût istilâ etti. Fakat nazırların çehrelerindeki hatların ifadesine nazaran, Enver Paşa'nın bu sözleri, ne Sadrâzamı ve ne de diğer nazırları tatmin etmemiştir.

Cavit Bey, arkadaşlarının düşüncelerine tercüman olmak istiyormuş gibi, gözlerini Enver Paşa'nın gözlerine dikerek:

— Söz vermek kâfi değil... Ya kendisinden resmî teminat alınmalıdır, veyahut Boğazdan katiyen çıkarılmamalıdır, dedi.

Enver Paşa, artık sinirlenmişti. Sert bir lisanla münakaşaya girişti:

— Ya verdiğimiz emri dinlemez de Boğazdan çıkarsa?...

— Buna meydan vermemek için mantık dairesinde tedbir almak lâzım gelir.

— Nedir, o tedbir?.

— Emir dinlemeyen gemileri, top ateşile geri çevirmelidir.

Cavit Bey'in bu sözleri, diğer nazırların itiraz sadalarıyla kesildi. Böyle bir tedbiri, hiç kimse muvafık görmedi.

O zamana kadar yalnız münakaşayı dinlemekle iktifa eden Halil Bey de söze karıştı. Ortaya, şöyle bir fikir attı:

— Amirala, açıkça söylemeli. "Eğer Karadenize çıkarsan, avdetle Boğazı kapalı bulursun." demeli.

Cavit Bey sordu:

— E, hakikaten Boğazı kapıyacak mıyız?...

— Mümkün değil.

— Niçin?.

— O takdirde, Almanya ile bozuşuruz. Belki de, Amiral Soşon ile harpetmiye mecbur oluruz.

Şimdi münakaşa, mecrasını değiştirmişti. Bir müddet de, bu zemin üzerinde cereyan etti. Nihayet, Halil Bey'in ortaya atmış olduğu fikrin kabulüne karar verildi.

Bu karar karşısında, üç kişi sükût etti. Bunlardan biri, donanmanın bir an evvel harbe hazırlanması icap edeceğini ileri

süren, Başkumandan vekili Enver Paşa diğeri de, Bahriye Nazırı sıfatile aynı nazariyeyi kabul eden Cemal Paşa üçüncüsü de, Başkumandan Vekiline ve Bahriye Nazırına hak veren Talât Bey'di.

* * *

Enver Paşa'nın bu sükûtu, Meclis dağılıncaya kadar devam etti. Fakat arkadaşlar biribirleriyle veda ederlerken, resmî müzakere harici olarak yine bu meseleden bahsedildi. Donanmanın, mümkün olduğu kadar Karadenize çıkmasına mâni olması istenildi. Enver Paşa arkadaşlarının endişelerini haklı bularak:

— Pekâlâ.. Kat'î sebepler olmadıkça filoyu Karadenize çıkmaktan menederim, diye söz verdi. Bu söz üzerine, harp aleyhtarı nazırların endişeleri biraz sükûn kesbetti.

* * *

BİR ZİYAFET.. VE BİR TALEP...

Teşrinievvelin 21 inci gününe kadar, mühim addedilecek derecede hiçbir hâdise vukua gelmedi. O gün, Almanya sefiri Baron Vangenhaym'dan Sadrâzam Sait Halim, Enver ve Cemal Paşalarla, Talât ve Halil Bey'lere birer davetname geldi.

Sefir, bu zatları ertesi gün Tarabya'daki Almanya sefaret-hanesinde öğle yemeğine davet ediyordu. Ve bu ziyaretin de hususî mahiyette bir dostlar toplantısından ibaret olduğunu ilâve eyliyordu.

Paşalar ve Beyler, bu davete icabet gösterdiler. Tam bir samimiyyet havası içinde yediler, içtiler. Yemekten sonra, sefirin teklifi üzerine, hususî çalışma salonuna geçtiler.

Sefir Vangenhaym, söze başladı. Almanya'nın Şark cephe-

sindeki vaziyetini anlattı. Sözü döndürüp dolaştırarak yine harbe girmek meselesine intikal ettirdi:

— Harbe girmek için, parasızlıktan bahsediyorsunuz. Bu mesele hakkındaki teklifleriniz, Almanya hükümeti tarafından kabul edilmiştir. İsterseniz, derhal bir milyon altın lira verilecektir... Artık, harbe girmenize mâni olan hiçbir sebep kalmadı, değil mi? Dedi.

Bu suale, birdenbire hiç kimse cevap veremedi... Vâkıa orada bulunan zevatın hepsi de Alman-Türk ittifakını vücuda getirenlerdendi. Fakat bunlardan hiçbiri, derhal harbe girmeye taraftar değillerdi... Hattâ, harp taraftarı olmasına rağmen, henüz Enver Paşa bile bu hareketi bir gün ve saat meselesi haline getirmemişti... Buna binaen sefirin sualinin cevapsız kalması, pek tabîî bir keyfiyetti.

Kısa süren bir sükûtu müteakip, Sait Halim Paşa arkadaşlarının çehrelerine göz gezdirdi ve sonra, sefir Vagenhaym'a mukabele ederek:

— Meseleyi, yarın Mecliste görüşelim. Size, ona göre bir cevap verelim, dedi.

• • •

Ertesi gün, kabine toplandı. Müzakere başladı. Ve reyler, derhal ikiye ayrıldı.

Nazırlardan bir kısmı:

— Evet... Artık, vâdimizi ifa etmek zamanı gelmiştir. Derhal harbe girmeliyiz, diyorlardı.

Diğer kısmı ise, esas itibariyle harbi kabul ediyor. Fakat:

— Hiç olmazsa, altı ay daha bitaraflığımızı muhafaza etmeliyiz.

Diye, mümkün olduğu kadar fazla vakit kazanmak istiyorlardı...

Sadrâzam Sait Halim Paşa, henüz tereddüt içinde bulunuyordu ve henüz son kararını vermemiş gibi görünüyordu.

Maliye Nazırı Cavit Bey, şöyle bir teklifte bulundu:

— Berlin'e, bir heyet gönderelim. Bizi, altı ay daha bitaraf bırakmaları için Almanları ikna edelim.

Halbuki Almanlar, bir an evvel harbe girilmesi için mütemadiyen ısrar göstermektelerdi. Bu vaziyette, onları kim ikna edebilecekti?..

Cavit Bey, fikrinde ısrar ediyordu:

— Halil Bey'le, Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Sanisi Hafız Hakkı Bey Berlin'e giderlerse, Alman karargâhı umumisini mutlaka iknaya muvaffak olurlar, diyordu.

ESRARENGİZ BİR PROPAGANDA

Donanmanın Karadeniz'e çıkıp çıkmaması hakkında vükelâ meclisinde cereyan eden müzakereler, mümkün olduğu kadar gizli tutuluyordu. Çünkü, şayet Amiral Soşon bunları duyar da kızarsa, gürültülü bir hâdise çıkarmasından korkuluyordu.

Babîâlî bu ketumiyeti muhafaza ededursun, birdenbire, İstanbul'un dört köşesinde bir propaganda başladı... Adeta, bir takım avam hatipleri ortaya atılmışlardı. Bunlar caddelerde, sokaklarda, kahvelerde, lokantalarda derhal az çok tanıdıklarını hemen çeviriyorlar. Harbin umumî vaziyetine dair kısa bir başlangıçla söze girişiyorlar. Ve sonra, şöylece sözlerine devam ediyorlardı:

— Azizim!.. Artık, hiç kimseden korkumuz kalmadı... Şimdi donanmamız Karadeniz'e tamamiyle hâkimdir. Şayet Çarın filosu bize tecavüze kalkarsa, derhal harbe hazır ve nazırız... Kafkas hududunda, iki milyonluk bir ordumuz var. Bu ordu, bir hamlede Batum'u işgal edecck. Oradan ikiye ayrılacak. Biri, şimale doğru ilerlerken diğeri de cenuba doğru sarkacak. Bu ordumuz, Afgan ordusuyla birleşecek, Himalaya dağlarını aşarak Hindistan'a girecek. Bir ordumuz da Suriye'den hareket edecek. Vaktiyle Musa Peygamberin kırk sene yol bulamadığı Sinâ çöllerini geçecek. Süveyş kanalı sahillerine dayanacak.

Tam, yüz yirmi bin tulum hazırlanmış. Bu tulumlarla hemen oraya bir köprü kurulacak. Askerlerimiz bu köprüden aşacak. Mısır topraklarına ayak basacak. Oradan yıldırım suratiyle Kahire üzerine atılacak. Bir hamlede bütün Mısır'ın şimalini istilâ altına alacak... Sonra, hiç nefes almadan, Garbe doğru ilerlemeye başlayacak. Bingazi'yi, Trablusgarb'ı, Tunus'u, Cezayir'i, Fas'ı şöylece silip süpürdükten sonra, Okyanus sahillerine danyanacak.

Bu parlak hitabenin karşısında gözleri kamaşan ve ağızları sulananlar büyük bir heyecana kapılarak soruyorlardı:

— Aman birader, ne diyorsun?

Kaldırın hatibi, derhal aşka geliyor. Daha cazip bir ifade ile devam ediyordu:

— Dur azizim... Daha bitmedi... Hani Afganistan'a giden ordu yok mu?..

— Evet...

— O ordunun bir kısmı, birdenbire yukarı kıvrılacak. Buhara'yı, Havye'yi, Taşkend'i, Semerkand'ı bir çırpıda zaptediverecek. Zaten İran ve Ezerbaycanlılar da hazır. Hemen şöyle birkaç gün zarfında, Adriyatik denizi sahillerinden Çin hudutlarına kadar yayılmış olan topraklarda, koca bir Turan imparatorluğu kuruluv erecek.

Muhatap, gayiş oluyordu. Artık kendinden geçerek:

— Aman Allah, diye bir nâra basıyordu.

Hatip, muhatabına verdiği heyecandan büsbütün coşuyor:

— Hindistan, Afganistan, Belücistan, Türkistan, İran, Mısır, Berberistan, bütün bunlar, bir hafta zarfında birleşecek... Derhal İttihadı islâm ilân edilecek, diye nutkuna hitam veriyordu.

Hangi kaynaktan taşıdığı meçhul olan bu esrarlı propaganda o kadar süratle İstanbul'un en kuytu köşelerine kadar girmişti ve basit düşünceli avam tabakasının o derece iliklerine işlemişti ki, buna hayret etmemek mümkün değildi... Balkan harbinden gözleri korkarak harp sözünü işitmek bile istemeyenler,

yirmi dört saat zarfında, birer kahraman muharip kesilivermişlerdi. Mahalle kahvelerinde, âdetâ hükümete karşı bir hiddet havası hissediliyordu.

— Yahu!.. Ne duruyoruz... Niçin harbe girmiyoruz?..

Sözleri, perde perde yükseliyordu.

Meçhul propagandacıların uçurdıkları parlak balonlarla artık avam tabakası coşmuştu. Bu mecnunane hayallerin tahakkuk imkânı olup olmadığını hiç kimse düşünmüyordu. Basit düşüncelilerin meclislerinde bu bahis daha parlak neticelere bağlanıyordu. Ve sanki bütün bu âmiyane hülyalar olmuş bitmiş gibi, her taraftan coşan meserretlere had ve nihayet yoktu.

İşin asıl garip ciheti şurasıdır ki, avam arasında çok müessir neticeler veren bu propagandalar, hayret edilecek bir süratle yüksek tabakalara da sirayet etmeye başlamıştı. Birdenbire ortaya yepyeni bir fikir atılmıştı. Bunun hülâsasına Turan aşkı diyorlardı.

Artık bazı mecmualarda, bu yeni aşka dair parlak şiirler görünüyor, bazı Şark vilâyetlerinin şehir ve kasabalarında, Şark istikametine giden yollara Turan yolu buradan gider, yazılı plâkalar konduğu işitiliyordu.

Kalbinde, Turan aşkına yer vermeyen hiçbir Türk tasavvur edilemezdi. Ve Turan yolunda ilerlemek, her Türk için bir gaye idi... Buna binaen kaldırım propagandacılarını tahrik eden meçhul eller teşebbüslerinde çok büyük muvaffakiyet göstermişler. İstanbul halkının büyük bir zümresinin dimağlarını çarçabuk harp lehine çevirivermişlerdi.

BÜTÜN NAZARLAR ENVER PAŞA'YA ÇEVİRİLDİ

Halk arasında harp temayüllerinin artması, hem vükelâ heyetinde ve hem de İttihat ve Terakki merkezi umumisinde ciddî endişeler husule getirdi. Çünkü, harbe girip girmemek husu-

sunda henüz hiçbir karar verilmemişti. Ve salâhiyetli makamların düşünceleri de derhal harbe girmenin aleyhinde idi.

Bütün nazarlar, Enver Paşa'nın üzerinde toplanıyordu. Ve onun bir tek işaretiyle harbin bir anda başlamasından korkuluyordu.

Halbuki Enver Paşa, harp taraftarı olduğunu gizlemiyordu. Fakat onun da son kararını verdiğine dair kat'î bir delil görünmüyor, hattâ, Karadeniz'de bir hâdise çıkmaması için, bir taraftan Amiral Soşon'u oyalamaya çalışırken diğer taraftan da Boğaz muhafızlarına kat'î emirler verdiği işitiliyordu.

Almanlar, İstanbul'daki bahriye heyetini mütemadiyen kuvvetlendiriyorlar; her gün trenlerle birçok zabıt, efrat, amele ve deniz levazımı gönderiyorlardı.

Amiral Soşon'la maiyeti de, donanmada çarçabuk muvafakiyet kazanmışlar... Zeki Türk bahriyelilerini pek kısa bir müddet zarfında kendi tekniklerine alıştıtararak zalim ve manevralardan, mühim neticeler almaya başlamışlardı.

Artık isimleri Yavuz ile Midilli'ye tahvil edilen Göben ile Breslav'a, bir hayli Türk gemicisi verilmişti. Diğer eski gemilere de, İkinci Süvari ünvanıyla birer Alman zabiti ve makinelerin, topların, torpillerin ve bütün fennî işlerin başlarına da yine ayrı ayrı Alman zabitleri yerleştirilmişti... Böylece gemilerdeki âmirlik, fiilen Alman zabitlerinin ellerine geçmişti.

İşte bu vaziyet herkesi korkutuyordu. Çünkü Alman nüfuzu, pek kısa bir müddet zarfında, âdeta donanmanın ruhuna hâkim olmuştu.

Bunu Enver ve Cemal Paşalar da anlamışlardı. Daha birkaç gün evvel, donanmanın Karadeniz'de talim ve manevralar yapmasını çok tabîî telâkki ettikleri halde, şimdi bu işi tehlikeli görmeye başlamışlardı.

Donanma, başkumandan sıfatıyla Enver Paşa'nın emri altında bulunuyordu. Fakat Amiral Soşon, aynı zamanda Ber-

lin'de, İmparatorun umumî karargâhı ile de daimî temaslarına devam ediyordu.

Birçok esrarlı hâdisata vukuf iddia edenlerin rivayetlerine göre, donanmanın Karadeniz'e çıkması fikri en evvel, Almanya sefareti Ataşemiliteri Von Human'ın fikrine doğmuştu.

Human, bu düşüncesini en evvel sefir Vangenhaym'a söyledi:

— Donanma eğer sık sık Karadeniz'e çıkacak olursa, elbette günün birinde Rus donanmasına tesadüf edecek... Ve bir türlü harbe yanaşmak istemeyen Türkleri artık harbe girmeye mecbur edecek sebep başgösterecektir, dedi.

Sefir Vangenhaym, ateşemiliterin bu fikrini, dâhiyane bir buluş telâkki etti. Derhal Amiral Soşon'a haber gönderdi. Bu üç zat arasında, kısa bir müzakere cereyan etti. Amiral Soşon'un da, ateşemiliterin düşüncesini tasvip etmesi üzerine mesele derhal Berlin'deki İmparator karargâhına bildirildi.

Alınan cevap, çok kısa... fakat o nisbette kat'î idi:

Yavaş...

Bu cevap ister böyle ister başka türlü olsun, vaziyet Almanlar ve Avusturyalılar için çok nazikti. Karpatlar büyük bir tehlike içinde bulunduğu gibi, Prusya da korkunç Rus silindirisinin tehdidi altına girmişti. Bu itibarla Almanların, yüklerini hafifletecek bir yardımcı aramaları çok tabii bir keyfiyetti.

Donanmanın Karadeniz'e çıkması meselesi, birdenbire ortaya atılmadı. Hattâ, bu hususta büyük bir ketumiyet gösterilerek bu teşebbüs yalnız Türklerden değil, küçük rütbeli Alman zabitlerinden bile saklandı.

Fakat Alman ıslahat heyeti reisi Liman Von Sanders Paşa; bu meseleyi haber almakta gecikmedi. Ve derha Sefir Vangenhaym'a giderek:

— Göben ile Breslav'ın Karadeniz'e çıkmalarını kararlaştırmışsınız. Bu, çok tehlikeli vaziyetler ihdas edebilir. Bu teşebbüsten vazgeçiniz, dedi.

Sefir, Liman Paşa'nın gördüğü tehlikeyi izah etmesini büyük bir dikkatle dinledi. Fakat dinlediği sözleri ne kabul ve ne de reddettiğine dair hiçbir cevap vermedi.

— Gemiler herhalde Karadeniz'e çıkmamışlardır.

Diye, müphem bir mukabele ile iktifa etti.

Fakat Türkler, Liman Paşa'nın bu teşebbüsünden çok daha evvel vaziyeti sezmişlerdi... Nitekim eylül ayının 7 inci günü Babîâli'nin Meclis salonunda, bu mesele etrafında müzakereye girişmişlerdi.

Donanma, bir iki defa Karadeniz'e talim seferleri yaptı. Fakat, hiçbir hâdise olmadı. Ancak şu var ki, gün geçtikçe harp vaziyeti nezaket kesbediyordu. Bundan dolayı da Karadeniz'de bir vakanın zuhuru, pek muhtemel addediliyordu.

Enver Paşa, arkadaşlarına karşı verdiği sözde sadık kalmıştı. Amiral Soşo'nun Karadeniz'e çıkmak tekliflerini birer bahane ile geçiştirmeye çalıştı. Fakat, Tarabya sefarethanesinde, sefir Vangenhaym tarafından verilen ziyafetten üç gün sonra Babîâli'ye geldiği zaman, Sadrâzam Sait Halim Paşa'ya:

— Amiral Soşon'un ısrarı karşısında, müşkül vaziyette kaldım. Artık, donanmanın Karadeniz'e çıkmasını menetmekte devamı muvaffak olamayacağım, demeye mecbur kaldı.

Amiral, gayet haklı sebepler gösteriyor. Bu fennî ve askerî sebeplerden dolayı Enver Paşa'yı âdeta tazyik ediyordu.

Bu mecliste, Talât Bey'le Cemal Paşa da vardı. Bu dört zat arasında, hararetlî bir müzakere başladı.

Amiral Soşon'un, her gün şiddetini arttıran ısrarına bakılırsa, Karadeniz'de muhakkak ve muhakkak bir hâdise çıkacaktı. Ve bu da, harbe başlamakla hitam bulacaktı.

Şimdi, bütün gözler Enver Paşa'ya çevrilmişti. Bu nazik, vaziyeti, ancak o ıslah edebilecek... Korkudan tehlikenin önüne ancak o geçebilecek.

Fakat... Nasıl?

Bunun için akla iki çare geliyordu:

Birincisi - Boğaz istihkâmları, Amiral Soşon'un Karadeniz'e çıkmasına mâni olacaklardı.

İkincisi - Halil Bey'le Hafız İsmail Hakkı Bey derhal yola çıkacaklar. Berlin'e giderek İmparatoru ikna edecekler... Bir müddet daha vakit kazanmaya çalışacaklardı.

Enver Paşa, bu kararı da kabul etti. Evvelce Boğaz muhafızlarına verdiği emri tekrar etmekle beraber, Amiral Soşon'a da, Karadeniz'e çıkmak hususunda birkaç gün daha sabırlı olması için emir gönderdi.

TÜRK BAHRİYELİLERİNİ HAYRETLERE GARKEDEN, MAHREM BİR VAZİFE

Şimdi, biraz da donanmada cereyan eden esrarlı hâdiselerle meşgul olalım.

330 (1914) senesi Eylül ayının 29 uncu günü...

Bugün, Marmara Denizindeki talimlerden avdet eden Amiral Soşon, Heybeliada açıklarında donanmaya bir geçit resmi icra ettirdi... Bu geçide, bizzat Amiral Soşo_ kumanda ediyordu. Ve sonra Yavuz-Göben olmak üzere Mesudiye, Barbaros, Turgut Reis zırhlılarıyla Midilli-Breslav ve diğer bütün kruvazörler ve torpidolar iştirak eyliyordu.

Filo, bütün cüzütamlarıyla toplu bulunuyordu. Ve geçit resmi, cidden çok parlak olmuştu.

Geçit resminden sonra, donanma Heybeliada önünde kaldı. Ve Yavuz, orta süratle Tuzla sahillerine doğru ilerlemeye başladı.

Torpedo filotilâsı, Bahriye mektebinin biraz açığında demirlemişti. Bu filotillanın komodoru, evvelce Göben'in ikinci kaptanı olan Binbaşı Madlong idi.

Gayreti Vataniye torpedo muhribi, Komodor gemisi olmuştu. Binbaşı Madlon da, bu gemide bulunuyordu.

Yavuz, Tuzla önlerine varıp tevakkuf etti. O zaman, Gayreti Vataniye muhribine, telsiz telgrafla şu emir geldi:

(Gayreti Vataniye.

Filotilladan ayrılarak, bana iltihak ediniz. **Soşon**)

Gayreti Vataniye süvarisi, Kolağası Cemil Bey Kaptan, bu emri aynı gemide bulunan Komodor Binbaşı Madlong'a gösterdi ve derhal demir kaldırarak son süratle Tuzla istikametine hareket etti.

Akşam, yaklaşmıştı. Havada, hazin bir sükunet vardı... Gayreti Vataniye, Yavuz'un üzerine giderek, aldığı emir üzerine zırhlının bordasına yanaştı.

Amiral Soşon, Yavuz'un kumanda köprüsü üzerinde idi. Muhripte bulunan Komodor Madlong'la muhribin Süvarisi Cemil Bey'e eliyle işaret ederek yanına davet etti.

Komodorla süvari, Yavuz'a geçtiler. Kumanda köprüsüne çıkarak amiralin emirlerine intizar ettiler.

Amiral evvelâ Binbaşı Madlong'a uzun uzadıya bir takım emirler verdi. Sonra, komordordan biraz geride duran Süvari Cemil Bey'e tercüman vasıtasıyla hitap ederek:

— Yarınki vazifeniz hakkında Komodor'a emirler verdim. Bunları, kendisinden öğrenirsiniz, dedi.

Komodorla Süvari Cemil Bey, tekrar torpidoya geçtiler. Heybeliada açıklarında bulunan filatillaya avdet ettiler. Torpidoların önüne düşerek Haydarpaşa önüne geldiler. Orada demirlediler.

Komodor Madlong, Süvari Cemil Bey'e şu emri verdi:

— Yarın, filotilla liman talimlerle meşgul olacak... Siz, saat dörtte kazanları fayrap ettireceksiniz. Saatte 14 mil için istim hâzır bulunmasını temin edeceksiniz... Gemi, tam saat 6'da demir alacak. Amiralin emrettiği vazifeyi ifaya başlayacak.

Komodor Madlong bu emirleri verdikten sonra, o geceyi karada geçirmek üzere gemiyi terkettti... Ertesi sabah ortalık ağarırken, Komodorun bütün emirleri aynen ifa edilmişti.

Komodor, tam saat beş buçukta gemiye geldi. Ve geldiği zaman, yalnız değildi. Refakatinde Breslav-Midilli'nin çarkçıbaşı ve Amiral Suşon'un en samimî dostu Binbaşı Hep ile iki de telsiz telgraf muhabere memuru bulunmakta idi.

Bu iki telsiz muhabere memuru, hemen torpidonun muhabere odasını işgal ettiler. Ve çarkçıbaşı Binbaşı Hep de hemen makine dairesine inerek istim derecesini ve makineleri süratle teftişten geçirdi.

Herşey tamamı. Emir verildiği anda demir kalkacak. Gayreti Vataniye, ifa edeceği hizmete doğru bir ok gibi atılacaktı.

Unutmadan şunu arz edelim ki şu anda gemide, garip bir adam vardı, bütün efrat ve zabitan ona Karaköpek diyorlardı... Bu adama böyle bir ad konması, sebepsiz değildi. Çünkü, vücudu sakız gibi beyaz olduğu halde yüzü, koyu sarı bir takım çillerle tıpkı bir Buldok köpeği suratına benzemekte idi.

Bu adam kimdi?

Bu suale, hiç kimse kati bir cevap vermiyordu. Yalnız, gemide bulunan Alman zabıt ve neferleri tarafından, şöyle rivayet olunuyordu:

Bu adam, Amerikalı bir doktormuş ve Amerika filusunda çalışıyormuş. Bir gün, haksız bir muameleye maruz kalmış. Donanmayı terketmiş. Kendisine bir iş aramak için İtalya'ya gelmiş. O sırada harp zuhur etmiş. Göben'in Mesina limanında bulunduğu zaman bu Amerikalı doktor, Amiral Soşon'a müracaat ederek gönüllü sıfatıyla kendisinin hizmete alınmasını istemiş. Amiral tarafından, Göben'e kabul edilmiş... Göben İstanbul'a gelip de alınan zabitanı donanmaya taksim edildiği zaman, mu mahiyeti meçhul Amerikalı doktor da, Gayreti Vataniye torpidosuna verilmiş.

İşte, bu adam hakkındaki malûmat, bundan ibaretti. Halbuki onun, günün birinde mühim bir roy oynayacağından hiç kimse haberdar değildi.

Şimdilik, Karaköpek hakkında bu kadar malûmat vermekle iktifa ediyoruz. Ve sözü bıraktığımız yere dönüyoruz.

Süvari Cemil Bey, tam saat 6'da, dün akşam Komodordan aldığı emir mucibince; kumanda köprüsünde bulunan Komodora dönerek:

— Gemi, harekete hazırdır. Nereye gideceğiz? Dedi.

Komodor Binbaşı Madlong, şu kısa emri verdi:

— Bosfors... Kavak...

Gayreti Vataniye sarsıldı. Filotilladan ayrıldı. Durgun bir hava içinde, Boğazın sularına doğru süratle ilerlemeye başladı.

Anadolu Kavanı önüne geldikleri zaman, Binbaşı Madlong, Karadeniz'in koyu lâcivert sularını gösterdi:

— Yolunuza devam ediniz, dedi.

Ve gemi, o istikamete giderken, Süvari Cemil Bey'e şu emirleri ilâve etti:

— Torpiller, 2-3-4 metreye tanzim olunacak ve atılmaya hazır bulunacak.

Gemi, hafif sarsıntılarla suları yara yara Boğazdan çıkarırken, torpil kovanları hazırlanıyor, verilen bu müphem emirlerden şüphelenen Süvari Cemil Bey de, bu meçhul yolculuğun âkıbetini düşünüyordu.

Komodor Binbaşı Madlong geniş adımlarla kumandan köprüsü üzerinde durmadan geziniyor. Gözlerini sık sık Karadeniz'in enginlerinde gezdirirken, yüzünde garip bir neşe beliriyordu.

Torposito tam Boğazdan çıkarken Binbaşı Madlong birdenbire Savari Cemil Bey'in önünde belirdi. Ve şu emri verdi:

— Gemi, harbe hazırlayınız... Sürat, 15 mil... Rota, Sivas-topol... Sahile 15 mil açıktadır... Diğer emri bekleyiniz.

Cemil Bey, şaşırıldı... Çünkü o, şu ana kadar, Boğaz önlerinde veyahut Anadolu sahillerinde bir keşif emri aldıklarını ve bu emri ifa etmek için Boğazdan çıktıklarını sanmıştı. Fakat şimdi Komodorun:

— Rota, Sivastopol... 15 mil açıktadır... Diğer emri bekleyiniz.

Diye emir vermesi üzerine korkunç bir maceraya atıldıklarını anlamış ve bir an sarsıldıktan sonra, âdeta donakalmıştı.

Fakat Cemil Bey, iyi bir askerdi... Mafevki (üstü) tarafından verilen emri ifa edecekti. Bu hususta, Komodordan izahat istemek hakkına malik değildi.

Ancak şu var ki Almanların, Osmanlı hükümetini harbe sokmak için büyük bir gayret sarfettiklerini biliyordu. Ve Alman zabıtlarının da her gün harp lehinde yaptıkları propagandayı dinliyordu.

Bir anda bunları aklından geçiren Cemil Bey, Sivastopol sahillerine ne maksatla gidildiğini hissetti. Kendisinin ve gemisinin böyle bir siyaset manevrasına âlet edilmesinden dolayı vicdanında bir isyan belirdi.

Asker olduğu için, mafevki tarafından verilen emri yapacaktı. Fakat, hükümeti tehlikeye sokacak olan herhangi bir harekete de, üslûbu hakîmane ile mani olmak çarelerini düşünmeye başladı.

Bununla beraber, Sivastopol önüne ne maksatla gidildiği kat'i olarak belli değildi. Bu gidişin, o limandaki Rus gemilerinin vaziyetini keşiften ibaret olması da muhtemeldi... Fakat, Binbaşı Madlong'un şu ana kadar son derecede ketum davranmasına nazaran, hakikati keşfetmek mümkün olmuyordu.

Cemil Bey bu ızdıraplı düşünceler içinde iken, talih imdadına yetişti. Kumanda köprüsünden inmeye hazırlanan Binbaşı Madlong:

— Cemil Bey!.. Öğle yemeğini beraber yiyelim, dedi.

Cemil Bey, Komodorun bu teklifine hayret etti. Çünkü Binbaşı Madlong'un âdeti idi. Her zaman yemeğini, kendi kamarasında yalnız başına yerd. Komodorun bu teklifine nazaran vukubulan davet, sebepsiz değildi.

Cemil Bey, sevindi... Evvelâ, Komodorun emirlerini tatbi-

ke girişti. Torpido, beş dakika zarfında harbe hazır vaziyete geldi. Cephane sandıkları depolardan çıkarılarak yerlerine tevzi edildi. İki posta olarak topçular topların, torpilciler de kovanların başlarına dizildiler... Süvari Cemil Bey, Komodora gelerek:

— Emriniz ifa edildi. Torpido, harbe hazır, diye tekmil haberi verdi.

Gemide, gizli bir telâş hüküm sürüyordu. Direklerdeki çanaklıklardan, kazanlardaki ocak başlarına kadar her tarafta:

— Ne oluyoruz... Nereye gidiyoruz. Kiminle harbedeceğiz?

Diye bir fısıltı cereyan ediyordu.

Merakın en ateşli ızdırabını, bizzat Süvari Cemil Bey çekiyordu. Gözlerini saatten ayırmak istemiyor, büyük bir endişe ile yemek vaktini bekliyordu. Binbaşı Madlong çok ciddi ve ağır başlı bir asker olmakla beraber, yemek esnasında herhalde bazı ifşaatta bulunacağını zannediyordu.

Nihayet, yemek vakti geldi. Süvari Cemil Bey yemek masasında, Komodorun karşısına geçti. Ve ilk bakışta Binbaşı Madlong'un çehresinde, her zamankine benzemeyen parlak bir neşe sezdi.

Dakikalar geçtikçe, Binbaşı Madlong kabına sığamıyordu. Bir şeyler söylemek istiyor, fakat daha hâlâ ketumiyeti muhafaza ediyordu... Ancak, yemeğin sonlarına doğru, artık Komodorun söylemek ihtiyacı birdenbire içinden taştı. Gittikçe ateşlenen bir ifade ile, şöylece söze başladı:

— İfa ettiğimiz vazifenin ne kadar mühim olduğunu biliyor musunuz, Cemil Bey?..

— Hayır, Komodor Efendi.

— Bakınız, şimdi ne yapacağız... Sivastopol'un, 15 mil açığına kadar sokulacağız. Oraya vasil olunca, şimal ve cenup rotaları üzerinde gemzeye başlayacağız. Bu gezinti esnasında, hiç şüphesiz ki Rus harp gemileriyle karşılaşacağız. Rus gemilerini görür görmez, derhal toplarımızı kaldırıp indirmeye başlayaca-

ğız. Yâni, taarruza hazırlık yapıyormuşuz gibi davranacağız... Tabiidir ki bu vaziyeti gören Rus harp gemileri bizim kendilerine taarruz fikrinde olduğumuzu zannedecekler. Bizden daha çabuk davranmaya kalkışacaklar. Derhal üzerimize ateş açacaklar. Ve bu hareketle de, harbin mesuliyetini üzerlerine alacaklar. Artık onlara ateşle mukabele etmek, bizim için sarîh bir hak olacak. Ve böylece de aramızda bir harp başlayacak. Bu harbi, büyük bir muvaffakiyetle başaracağımıza ve gemimize de büyük bir şeref kazandıracağımıza çok eminim, Cemil Bey...

Cemil Bey, elinden çatalı, bıçağı bırakmıştı. Derin bir hayretle gözleri Binbaşı Madlong'un ateşten çıkmış birer çelik parçası gibi parıl parıl parıldayan mavi gözlerine dalmıştı.

Madlong, sözlerine devam ederken, âdeta kendinden geçiyordu. Amiral Soşon tarafından kendisine tevdi edilen bu tarihî vazifenin şerefi karşısında –hiç şüphesiz ki– hayatının en büyük heyecanını hissediyordu.

Türkiye sahillerinden en uzak bir mesafede, tek bir torpido muhribi ile koca Rus donanmasına meydan okumaya hazırlanan binbaşı Madlong, yapacağı teşebbüsün neticesine zerre kadar ehemmiyet vermiyor, karşılaşmak istediği donanmanın salvo ateşleriyle bir anda Sivastopol sahillerinin derin sularına gömülmek ihtimalini, tamamıyla hiçe sayıyordu. Ve.. kendi heyecanını Cemil Bey'e de aşılayabilmek için ellerini birbirine sürterek, büyük bir neşe ile:

— Harp.. harp.. harp, diye mırıldanıyordu.

Halbuki Cemil Bey'in kalbine, sanki bir avuç ateş atılmıştı. İçi yana yana, gemisinin ifa edeceği bu korkunç vazifetin âkibetini düşünmeye başlamıştı.

Münevver bir zabıt olduğu için, hükûmetin henüz harbe girmek fikrinde olmadığını çok iyi biliyordu. Ve şu anda kendisinin, mahirane bir siyaset manevrasına âlet edildiğini de tamamıyla hissediyordu.

Bu vaziyetten kurtulmak ve hükûmeti de büyük bir tehli-
keden kurtarmak için ne yapabilecekti?

Şu anda yapılabilecek tek bir hareket varsa o da derhal tel-
siz telgrafla İstanbul'a malûmat vermek ve:

— Gemi, bu vaziyettedir. Eğer bu işten hükûmetin haberi
varsa, biz harp etmeye hazırız. Eğer yoksa, ne yapalım? diye ta-
limat istemektir.

Fakat, bu da mümkün değildi. Çünkü, telsiz telgraf maki-
nesinin başına iki Alman muhabere memuru yerleştirilmişti.
Hiç şüphesiz ki bu memurlar, Türk muhabere memurunun İs-
tanbula öyle bir telgraf çekmesine imkân vermeyeceklerdi.

Cemil Bey, binbaşı Madlongun karşısında, sükûnetini ta-
mamıyla muhafaza etti. Düşüncelerinden, ona hiçbir şey sezdir-
medi. Yemekten kalktıktan sonra, doğruca kendi kamarasına
gitti. Ve derhal geminin sermakiniştini oraya getirtti. Vaziyeti ta-
mamıyla anlattıktan sonra:

— Ne yapabiliriz?..

Akla gelen her şey, tetkikten geçirildi. Fakat bunların hep-
si, mafevk tarafından verilen emre itaatsızlık teşkil edecekti. Bu
da askerlikle telif kabul edecek şey değildi.

Düşünceler, bu noktaya dayanınca, şöyle bir teselli çaresi
baş gösterdi... Sermakinist:

— Bana öyle geliyor ki, hükûmetin malûmatı olmadıkça,
Amiral Soşon hotbehot böyle bir harekete kalkışamaz, dedi.

Sermakinistin bu fikri, süvari Cemil Bey'e de mülâyim gel-
di:

— Evet.. böyle olması lâzım gelir... Şu halde, mukadderata
tâbi olalım, diye mukabele etti.

Uzaktan, Sivastopol sahilleri görünmeye başladı. Gemide
herkes, azifesi başında yer almıştı.

Binbaşı Madlong, elinde dürbün olduğu halde kumanda

köprüsü üzerinde hiç durmadan geziniyor. Sahili gözden geçirirken çehresinde mütemadiyen heyecan eserleri belirliyordu.

Gemi, sahile 15 mil yaklaşmıştı. Şimal ve cenup istikametlerine doğru dolaşmaya başladı. Bu dolaşma, saatlerce devam etti. Elinden dürbünü bırakmayan ve gözlerini bir an bile sahil-den ayırmayan binbaşı Madlong defalarca:

— Hay Allah.. bir tek düşman gemisi bile görünmüyor, diye söylendi.

Ne kadar hayrete şayan bir keyfiyettir ki gemi, ortalık kararınca kadar bu gezintisine devam ettiği halde, çatacak bir tek düşman teknesi zuhur etmedi. Komodor binbaşı Madlong, bütün neşesini kaybederek Cemil Bey'e şu emri verdi:

— Rota, İstanbul... 14 mil süratle avdet ediniz.

Saatlerce sahilde dolaştığı halde bir tek Rus harp gemisini görünmemesi, hiç şüphesiz ki Türklerin talihi eseri idi. Nitekim şimdi gemi, Karadenizin korkunç karanlıkları içinde, İstanbul'a doğru kayıp gelirken, gemideki Türk bahriyelilerinin içleri, büyük bir sevinçle titremekteydi.

Bunların hiçbirisi, harpten en küçük bir korku bile duymamışlardı. Ancak, hükûmetin rızası hilâfında bir harekete âlet olmayı düşünerek teessüre kapılmışlardı... Bereket versin ki bu teessür, uzun sürmemişti. Talih ve tesadüfün yardımı, Amiral Soşonun plâtonu ve binbaşı Madlong'un icraatını tatbika imkân vermemişti.

Ertesi sabah, Gayreti Vataniye, Boğazdan girdi. Doğruca Haydarpaşa önüne giderek orada yatan torpido filosunun üst başına demirledi.

**ÇOK DİKKATE ŞAYAN BİR VAZİYET...
(GAYRETİ VATANIYE TORPİDO
MUHRİBİ SÜVARİSİ CEMİL BEY'İN
VERDİĞİ NOTLARDAN,
MEVZUUMUZA DEVAM EDİYORUZ.)**

Gemi demirler demirlemez, süvari Cemil Bey derhal filika-sına binerek ikinci filo kumandanı amiral Arif Paşa'ya gitti. Gemisinin, Karadeniz Boğazından çıkıp tekrar Haydarpaşa önüne demirlediği dakikaya kadar cereyan eden vaziyeti, harfi harfine bildirdi.

Arif Paşa, Cemil Bey'i dinledikçe hayrete düşüyordu. Ve yüzünde gittikçe tebarüz eden teessür alâmetleri beliriyordu.

Bu mülâkat, bir saatten fazla devam etti. Arif Paşa, Cemil Bey'e karşı hiçbir mütalea beyan etmeden:

— Hemen, Bahriye Nezareti müsteşarı Vasıf Bey'e gidiniz. Aynı şeyleri, ona da naklediniz, dedi.

Cemil Bey, bir an bile geçirmeden Vasıf Bey'e gitti. Arif Paşa'ya anlattıklarını, yine harfi harfine, Vasıf Bey'e de tekrar etti.

Vasıf Bey, Cemil Bey'in anlattıklarını büyük bir hayretle dinledi. Ve söz bittikten sonra:

— Siz, burada oturunuz. Ben gideyim. Meseleyi, Nazır Paşa Hazretlerine arz edeyim, diyerek süratle odayı terketti.

Vasıf Bey, epeyce gecikti. Sonra, odaya telâşla bir emirçavuşu girdi. Cemil Bey'i selâmladıktan sonra:

— Efendim, sizi Nazır Paşa görmek istiyor. Biraz acele ediniz. Çünkü, kendileri gidiyorlar, dedi.

Cemil Bey, hemen odadan fırladı. Ve dairenin ortasındaki taşlıkta kendisini bekleyen Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile karşılaştı.

Evvelâ söze, Cemal Paşa başladı:

— Gayreti Vataniye'nin süvarisi siz misiniz?

— Evet, Paşa Hazretleri.

— Beni, Babîâlidenden telefonla çağırdılar. Acele gitmeye mecburum... Siz, geminize gidiniz. Ben size, lâzım gelen emri göndereceğim.

Cemal Paşa, sözlerini bitirir bitirmez, derhal kapıya doğru ilerledi. O meşhur kırmızı otomobiline binerek, çıkıp gitti.

Cemil Bey, aldığı emir üzerine, doğruca gemisine gitti. O gün akşama kadar ve hatta ertesi gün de beklediği halde, kendisine hiçbir emir gelmedi.

* * *

AMİRAL SOŞON, ARTIK HİÇBİR EMİR DİNLEMEK İSTEMİYOR

Cemal Paşa, Babîâliye bir başka iş için davet edilmişti. O meselenin müzakeresi bitirildikten sonra Cemal Paşa:

— Bahriye Nazırı sıfatıyla, size mühim bir şeyden bahsetmek istiyorum, diye söze girişti.

Ve, Gayreti Vataniye'nin, Karadeniz'deki o serseriyane macerasını, müsteşar Vasıf Bey'den nasıl dinlediyse, arkadaşlarına da aynen o suretle nakletti.

Cemal Paşa'nın bu hikâyesi, Mecliste bulunan nazırların üzerinde çok fena bir tesir husule getirdi. Hattâ, Sadrâzam Sait Halim Paşa, gözlerini ağır ağır nazırların gözlerinde gezdirirken:

— Galiba, bu gidişle, korktuğumuza uğrayacağız, dedi.

Ve sonra, Enver Paşa'ya hitaben, âdeta infial ifade eden bir eda ile:

— Paşa!.. bu gibi hareketlerin tekerrür etmesi, neticeyi vahim gösteriyor... Başkumandan vekili sıfatıyla, artık bu işin önüne geçmeniz lâzımdır, dedi.

Enver Paşa, kendi üzerinde toplanan nazarlardan esasen

sinirlenmişti. Sadrâzâmın bu sözleri üzerine âdeta hiddetlendi:

— Ben, vazifemi idrakten âciz değilim Paşa Hazretleri... Boğaz kumandanı Ragıp Şevki Paşa'ya, icap eden emri verdim. Başkumandanlık makamının emri olmadıkça filonun Boğazdan çıkmasına müsaade edilmeyeceğini söyledim. Hattâ, Amiral Soşon, Boğaz muhafızı tarafından tebliğ edilecek olan emri dinlemeyecek olursa, Amiral gemisinin üzerine ateş edilmesini de emrettim. Söyleyiniz, daha ne yapabilirdim? diye mukabele etti.

Enver Paşa'nın bu katî sözleri, gerek Sadrâzâmın ve gerek nazırların yüreklerine biraz su serpti.

* * *

Cemal Paşa, ertesi gün Amiral Soşon'dan bir mektup aldı. Bu mektupta, dost ve müttelik bir donanmada, üzerine aldığı vazifeyi ifaya mâni olan engellerden dolayı acı bir şikâyet vardı.

Cemal Paşa, büyük bir dikkatle bu mektubu okuduktan sonra, cevap yazmaya hazırlandı. Fakat tam o sırada yaveri içeri girdi:

— Paşa Hazretleri, Amiral Soşon geldi, dedi.

Cemal Paşa, Amiral ile yüzyüze görüşmekten, daha iyi bir anlaşma hâsıl olacağını ümit etti. Derhal ayağa kalkarak:

— Buyursun, dedi.

Ve Amirali pek dostane bir şekilde karşılamak için, kapıya doğru ilerledi.

Amiral Soşon, çatkın bir çehre ile Nazırın odasına girmişti. Fakat Cemal Paşa gibi çok ciddi –ve bilhassa azâmetli– bir şahsiyet tarafından pek güleryüzle kabul edildiğini görünce, derhal tavrını değiştirdi. Cemal Paşa'nın uzattığı eli, samimane bir şekilde sıkarak:

— Mektubumun yanlış tefsire uğramaması için, bizzat görüşmek lüzumunu hissettim, dedi.

— Azizim Amiral!.. Hiç şüphesiz ki çok iyi yaptınız, dedik-

ten sonra, Amiral Soşon'a, Halice nazır köşedeki geniş koltuğu gösterdi. Kendisi de, onun yanındaki koltuğa yerleşti.

Cemal Paşa, aradaki dostluk havasının yumuşaklığını arttırmak için, derhal âfâkî bir bahis açtı. Dereden tepeden konuşmaya başladı. Nihayet söz, döndü dolaştı. Asıl mühim mevzu ya dayandı.

Amiral Soşon, mektuptaki yazıların mündericatını tekrar etti:

— Ve artık, bana gösterilen müşkülâtta bıktım, usandım, dedi.

Cemal Paşa, gayet yumuşak bir lisan ile mukabele ederek, konuşma –takriben– şöylece devam etti:

— Azizim Amiral. Hiç kimsenin, hiçbir suretle müşkülât çıkarmak fikrinde olmadığına, tamamıyla emin olabilirsiniz... Ancak şu var ki, vaziyetimiz, cidden naziktir... ve bizi, çok ihtiyatlı davranmaya mecbur etmektedir... Meselâ, geçen gün, Si-vastopol önüne kadar bir gemi göndermişsiniz. Şayet bu gemi, Rus gemilerine tesadüf etseydi, ne olacaktı?..

— Fakat siz, çok yanlış düşünüyorsunuz... Rus gemileri, Karadeniz'de serbestçe gezip dolaşıyorlar. Hattâ, bazen sizin kara sularınıza kadar da giriyorlar... Ben, şaşıyorum. Bu vaziyete nasıl tahammül ediyorsunuz?..

— Zamanı gelmediği için, harpten içtinap ediyoruz.

— Buna aklım ermez... Siz, istediğiniz surette düşünebilirsiniz. Fakat ben.. donanma baş generali sıfatıyla, beni mahkûm etmek istediğiniz vaziyete tahammül edemem.

— Evet ama.. bu meseleye, şahsiyet karışmamalıdır... Siz, osmanlı donanması başamiralisiniz. Ve şu anda Osmanlı hükûmetinin üniformasını da taşıdığınız için, mafevk makamlardan aldığınız emre tâbi olmalısınız.

Cemal Paşa'nın bu sözleri, Amiral Soşon'u coşturmaya kâfi geldi. Derhal ayağa kalkarak:

— Cemal Paşa!.. Şu anda düşündüğümü, size çok açık bir lisan ile söylemek isterim... Siz, gemilerinizi bana emniyet etmiyorsunuz. Açıktan açığa, "bizim gemilerimizi peşine takıp da Karadeniz'e çıkma" diyorsunuz... Bu vaziyet karşısında ben de kendi düşüncemi tatbik edeceğim. Bundan sonra, ancak Alman karargâhı umumîsinden emir isteyeceğim, diye mukabele etti.

Cemal Paşa, bu ifade karşısında çok müteessir olmakla beraber hükûmetin selâmetini düşünerek son derecede sükûnet gösterdi. Fakat buna rağmen, bu mecraya giren mülâkat, herhalde hoş gitmeyecek bir soğukluk içinde hitama erdi.

TANENBERG ZAFERİNİN AKİSLERİ... VE, ÜÇ MÜLÂKAT

O tarihte, iki İstanbul vardı. Birisi, hâdiselerin sevk ve cereyanına sürüklenererek, hiçbir şey bilmeden ve hiçbir şey hissetmeden propagandacıların peşlerine takılan.. ve iple müteharrik kuklalar gibi, her ipi çekildikçe, her vak'ayı:

— Yaşasın! diye alkışlayan İstanbul...

Diğeri de, akıl ve şuuruna sahip olan.. her hareketin arkasında bir fayda ve zarar arayan.. propaganda cereyanları ne kadar kuvvetli olursa olsun, hiçbir zaman o cereyana kapılmayarak daima idrâk ve muhakemeye dayanan İstanbul...

Birinci İstanbul, yine coşmuştu. Beyoğlunun meçhul kaynaklarından taşan kuvvetli bir havaya tâbi olarak, heyecan içinde Tanenberg zaferini alkışlıyordu. Daha dün, Rusların şarkî Prusya'yı altüst etmesinden sebepsiz ve mânâsız heyecan duyarak:

— Rus silindirinin tazyikine dayanılır mı hiç? diyenler, bugün de general Hindenburg'un Tanenberg'de kazanmış olduğu parlak muvaffakiyet karşısında yine sebepsiz ve mânâsız heyecana kapılıyorlar:

— Alman ordusunun süngülerine, dağlar bile dayanamaz. Ruslar, mukavemet edebilirler mi hiç? diye, mest oluyorlardı.

Fakat ikinci İstanbul, derin derin düşünüyordu. Orta Avrupa'da var kuvvetleriyle çarpışan orduların kazandıkları zaferlerde, Türkleri alâkadar eden fayda ve zararları büyük bir dikkatle muhakemeden geçiriyordu.

O devrin propaganda cereyanları, bugünkü kadar kuvvetli ve müessir değildi. Fakat, Beyoğlu'nun her kuytu köşesi, Türklerin ruhunu avlamak için birer entrika pususu halinde idi. Bundan dolayı efkârı umumiye, bitaraf kalamıyordu. Daima parlak hâdiselerin cazibesine kapılan birinci İstanbul heyecandan heyecana düşüyordu.

İhtiyar Hindenburg, birkaç gün zarfında, Almanya'da olduğu kadar, İstanbul'da da meşhur olmuştu. Bu koca şehrin en münevver muharrirlerinden, en ücra köşelerindeki mahalle kahvelerine kadar her yerde altmış beşlik Alman generalinin parlak muvaffakiyetinden bahsediliyor. Artık Alman zaferinin, bir an bile durmadan, bir silsile halinde devam edip gideceğine dair hararetlî sözler iştiliyordu.

İştilen sözler, bunlardan ibaret değildi. Şimdi, ikinci İstanbul'u bile heyecanlara düşüren mühim bir şayia zuhur etmişti. Şeref sokağındaki Merkezi umumî binasına girip çıkan ve birinci sınıf İttihatçılarla sıkı fıkı konuşanlardan sızan havadislere nazaran; o güne kadar harp aleyhinde ve bir kütle halinde bulunan kabinenin kuvvetli cephesi, birdenbire ikiye ayrılıvermişti... Başta Enver, Talât ve Cemal Paşalar olmak üzere bazı nazırların:

— Eh... Artık bu iş, kıvama geldi. Daha fazla durmamız, pek mânâsız olacak... Anlaşıyor ki bu harp uzun sürmeyecektir. Alman süngüleri, tarihî vazifelerini ifa edecekler... Şu halde biz de çarçabuk harbe girmeliyiz. Ve, hakkımıza düşecek olan payı istemek hakkını ihraz etmeliyiz, diye harbe katiyen karar verdikleri, rivayet ediliyordu.

Fakat diğer taraftan, bu rivayeti tekzip edecek veyahut şüpheye düşürecek havadisler de birbirini takip ediyordu.

Alâkadarların verdikleri teminata nazaran; başkumandan vekili Enver Paşa, 10 Teşrinievvel günü Boğaz muhafızlığına gönderdiği emirde, donanmanın Boğazdan çıkmasını sureti katiyede men etmiştir.

Diğer bir rivayete nazaran amiral Soşon, Enver Paşa'nın bu emrini duymuş ve bundan son derecede müteessir olmuştur.

Hatta Amiral Soşon, vaziyeti ciddi bir surette anlamak için kalkıp bizzat Boğaz muhafızı Yakup Şevki Paşa'nın nezdine gitmiş ve aralarında şu muhabere geçmiştir:

Amiral Soşon —şayet, ben Boğazdan çıkmak istersem ne yaparsınız?

Yakup Şevki Paşa — Bilâ tereddüt, üzerinize ateş açarım.

— Sebep?

— Çünkü, Başkumandan vekilinden katî emir aldım.

— Fakat, kumandam altında bulunan gemiler sizin bayrağınızı taşıyorlar.

— Onu, bilmem.. Ben, askerim. Mafevkimden aldığım emri hüve hüvesine ifa ederim.

Muhaverenin, aynen bu suretle cereyan ettiğinden bahsediliyor. Fakat buna hiçbir şahit gösterilemiyordu.

Yalnız, donanmadaki Türk zabıtları arasında, zihinler bir noktaya takılıp kalıyordu. Ve bir suale, cevap bulunamıyordu.

Sual şuydu:

— Gayreti Vataniye torpido muhribi, Amiral Soşon'un mahrem bir emriyle gittiği Sivastopol seferinden avdet ettikten sonra, geminin süvarisi Cemil Bey Kaptan, doğruca ikinci filo kumandanı Amiral Arif Paşa'ya giderek, o esrarlı seferin mahiyetini nakletti. Paşa da kendisini Bahriye Nezareti müsteşarı Vasıf Bey'e gönderdi. Cemil Bey, meseleyi ona da nakletti. O da gidip, Cemal Paşa'ya söyledi. Müsteşarın odasında bekleyen Cemil Kaptan, telâşla dışarı çağrıldı. Cemal Paşa ile karşılaştı. Bah-

riye Nazırı, acele olarak Babiâliye gitmek mecburiyetinden bahsetti. Ve, Cemil Kaptan: "Siz, geminize gidiniz, ben size lâzım gelen emri gönderirim" dedi. Dedi de, günler geçtiği halde, müsbet veyahut menfi, bir emir veyahut talimat göndermedi?.. Şayet, ya Cemil Kaptan... veyahut, herhangi bir geminin süvarisi, Amiral Soşon'dan yine böyle bir mahrem emir alırsa, ne yapacak?.. Bir asker sıfatıyla, verilen emre körü körüne itaat edecek mi?.. Yoksa, devlet ve milletini meçhul bir âkibete sürükleyecek olan gizli bir harekete âlet olmamak için, "Beni hapsediniz. İsterseniz, kurşuna diziniz. Ben, böyle bir emri ifa edemeyeceğim" diyebilecek mi?

İşte bu sual, cevapsız kalıyordu. Ve Cemal Paşa'nın sükûtu da, kalplerde derin bir şüphe uyandırıyordu.

Acaba.. Babiâlideki harp aleyhtarı cephe, hakikaten ikiye ayrılmış mıydı?.. Hakikaten ayrılmışsa, –Sivastopol seferi karşısında sükûtu muhafaza eden– Cemal Paşa'nın da, harp taraftarları arasında bulunduğu hükmetmek, pek tabii bir keyfiyetti.

O nazik ve tehlikeli zamanda, her şeyi inceden inceye düşünenler, bu tahliller ve muhakemelerle meşgulken, Teşrinievvelin (Ekim) 13'üncü Pazartesi günü, Rusya sefiri Mösyö Gris, Maliye Nazırı Cavit Bey'i ziyarete geldi.

Sefir, heyecanlı ve hatta biraz da telâşlı bir halde idi. İlk dostane sözlerden sonra, konuşma, –takriben– şu mecraya girdi.

Sefir:

— Ben on günden beri, efkârı umumiyede bir değişiklik görüyorum. Ve âdeta, memlekette bir harp havası esmekte olduğunu hissediyorum. Hattâ, sizin haberiniz olmadan, Alman taraftarlarının bir vaka çıkaracaklarına kanaat getiriyorum... Halbuki, hükûmetimin size karşı en küçük bir husumet beslemediğine, teminat verebilirim. Buna delil olarak da, son zamanlarda, Türk milislerinin⁽¹⁷⁾ hudutlarımızda sebebiyet verdikleri ufak

(17) İttihat ve Terakki cemiyeti tarafından şark cephesine gönderilen teşkilâtı mahsusa efradı.

tefek müsademeleri müsama ile karşıladığımızı arzetmekle iktifa ederim. Çok korkuyorum ki, Almanlar maksatlarına muvafak olacaklar ve sizi, bizim aleyhimizde âlet olarak kullanacaklar. Aranızdaki angajman, bunu icap ettiriyor ve bunun tatbik zamanı da, pek uzak görünmüyor, dedi.

Cevat Bey ise:

— Ben ortada hiçbir değişiklik göremiyorum. Harbe girmek için ne mümkünse yapılıyor. Gerek Sadrazam ve gerek ben, harbi men etmeye gayret ediyoruz. Ve bunu, İtilâf devletlerine hoş görünmek için değil, bilhassa vatanımızı bir tehlikeye sokmamak için yapıyoruz... Almanya ile aramızda hiçbir angajman yoktur, diye cevap verdi.

Fakat bu sözler, Rusya sefirini asla tatmin etmedi. Çünkü sefir, muhtelif kanallardan aldığı hususî malûmat dolayısıyla, amiral Soşon'un pek yakında harple neticelenecek bir hâdise çıkaracağına kanaat getirmişti.

14 Teşrinievvel Salı günü de Fransa sefiri Mösyö Pomparo, Cavit Bey'i ziyarete geldi. O da Rusya sefiri gibi heyecan ve telâş içindeydi.

Bu zat da, memleketin havasında vahim bir tebeddül husule (değişiklik meydana) geldiğini söylüyor. Pek yakında mühim hâdiselerin vuku bulması ihtimalinden bahsediyordu:

— Göreceksiniz. Kısa bir zaman içinde, büyük bir emrivaki karşısında kalacaksınız. Ve, harp aleyhinde bulunanların kabineden atılacağına şahit olacaksınız... Çünkü Enver Paşa, artık Almanlarla tamamen fikrini birleştirmiştir. İhtimal ki, Talât Paşa'yı da aynı düşünceye sürüklemiştir, diyordu.

Cavit Bey, Mösyö Pomparoya, lâzım gelen cevapları verdi. Hatta, onun heyecan ve telâşını teskin etmek için:

— Siz, Beyoğlunun kozmopolit kaynaklarından taşan yalan yanlış havadislerle ehemmiyet vermeyiniz. Hükûmetin kararı katîdir. Harbe girmek için, bütün gayretler sarfedilecektir,

dediyse de, Maliye Nazırının âhenktar ifadesi, Fransız sefirinin kanaatini değiştiremedi.

Ertesi gün zuhur eden hâdise gösterdi ki, sefirlerin bu heyecan ve telâşı, sebepsiz değildi. Ve, Maliye Nazırının odasında bu hararetli konuşmalar devam ederken, Osmanlı İmparatorluğunu meş'um bir harbe sürükleyecek olan mermi, topun içine yerleştirilmişti.

AMİRAL SOŞON, BOĞAZDAN ÇIKIYOR...

Boğazdan çıkmak memnuniyeti (yasağı) hüküm sürdüğü günden beri Marmara Denizinde talimler ve manevralar yapmakla meşgul olan donanma, bu işleri bitirdikten sonra Moda açıklarına geliyor. Orada demirliyordu.

Amiral Soşon evvelâ torpido filosuna emir verdi:

“Talimden avdet ettikten sonra İstinye koyuna gideceksiniz. Orada demirleyeceksiniz.”

Bir iki gün sonra da aynı emir büyük gemilere tatbik edildi. Marmaradan dönen Yavuz, Midilli, Hamidiye, Berki Satvet gemileri Boğaza doğru ilerleyerek Beykoz limanına geldiler. Bir sıra üzerine demirlediler.

Görülüyor ki Amiral Soşon, Karadeniz'in havasını, daha yakından teneffüs etmek istiyor ve Boğazın kapısına yaklaşmıyor, faydalı addediyordu.

Herhangi bir filonun kumandasını deruhte etmiş olan bir amiral için, bu hareket ve vaziyet çok tabîî bir keyfiyetti. Çünkü, ortada husumet eseri olmasa bile, Rus filosunun arada sırada Boğaz açıklarına kadar yaklaştığına dair gelen raporlar, yalnız Amiral Soşon'a değil. Henüz harbe taraftar olmayan Türk zabıt ve efradına bile heyecan vermekteydi.

Vâkıa Amiral Soşon, Osmanlı bahriyesinin üniformasını taşıyor ve kendisine, tıpkı bir Türk amirali gibi (Paşa) deniliyordu. Fakat bu üniformayı ve bu ünvanı taşıyan amiral, bütün kalbi, bütün ruhu, bütün düşüncesiyle, kendi hükûmetine ve kendi hükûmetinin mukadderatına bağlı bulunuyordu.

Enver Paşa gibi, o da birkaç defa şikâyet etmiş:

— Rus donanması, Osmanlı kara sularına kadar sokulmak cesaretini gösterirken, Osmanlı filosunun Marmara Denizinde talimlerle meşgul olması, korkaklığa atfedilebilir. Donanmanın hepsi değilse de, hiç olmazsa bazı kısımları, ara sıra Karadeniz’de görünmelidir, demiş.

Ve bu fikrinde ısrar etmişti.

Şimdi, bazı küçük gemiler, talim ve tarassut için birer ikişer Boğaz haricine çıkıyorlar. İşlerini bitirir bitirmez, yine Beykoz veya İstinye önlerinde demirliyorlardı.

Bu gemilerin girip çıkmalarını kolaylaştırmak için, Boğazdaki torpil tarlasının plânı, donanma birinci kumandanı Soşon Paşa’ya verilmişti. Bazan gece avdet eden gemilere de, Boğaz istihkâmlarından, projektörle yol gösterilmekteydi.

Vaziyet o kadar normaldi ki, bu hali görenler, Teşrinievvelin 13’üncü ve 14’üncü günlerinde Rusya ve Fransa sefirlerinin Maliye Nazırı Cavit Bey’e söyledikleri sözleri ve ettikleri şikâyetleri mânâsız telâkki ederlerse, haksızg örülemezlerdi.

Fakat...

Aynı 15’inci günü Beykoz önünde demirli bulunan filo, Beykoz camilerinin minarelerinden ikinci ezanın sesleri yükselirken birdenbire demir kaldırarak Boğaza doğru ilerledi. Ve aynı zamanda, İstinye limanının önünde demirli bulunan torpido filosu Komodoruna da şu emir geldi:

“İstinyede.. filotilla Komodorluğuna:

Torpido filosunu alarak, Rumeli kara burnunun 10 mil açığında, süratle bana iltihak ediniz.”

Soşon

Evvelce talime hazırlık emri aldığı için, zaten bütün gemiler istim üzerindeydi. Derhal demir kaldırıldı. Hareket edildi. Boğazdaki torpil tarlaları geçildi. Gecenin karanlığı tamamıyla çöktüğü zaman filotilla, Karaburun önünde içtima etmiş olan ana donanmaya iltihak etti.

O anda orada toplanmış olan filo, şu gemilerden mürekkepti:

Yavuz, Midilli, Barbaros, Turgut Reis, Hamidiye, Berki satvet zırhlı ve kruvazörleri.

Gayreti Vataniye, Muaveneti Milliye, Yarhisar, Basra, Taşoz, Samsun torpidoları.

Neylüfer ve –eskiden Çanakkalede Grek tahlisiye şirketinin malı iken Bahriye Nezareti tarafından satın alınan, bir müddet romorkör vazifesi gördükten sonra şimdi de donanmada kullanılan– Samsun mayın gemisi.

Toplanma biter bitmez, Amiral Soşon tarafından verilen ilk emir: (Harbe hazır olunuz)

Bu emir, süratle ifa edildi.

İkinci emir:

“Amiral Arif Paşa’nın kumandasında bulunan Barbaros ve Turgut reis zırhlıları, Boğaz önünde kalacaklardır.”

Üçüncü emir:

“Diğer gemiler, Yavuzun dümen sularını takip ederek ilerleyecektir.”

Arabî ayının 9’uncu gecesı idi. Hava açık ve sakindi. Batmak üzere olan ay, gruba yaklaşıyordu. Karadeniz’in korkunç ufuklarına, koyu gölgeler çöküyordu.

Filonun hareketinden biraz sonra, filotilla Komodor gemisi olan Gayreti Vataniyeye, telsizle şu emir geldi:

“Gayet...”

Bordama yanaş!...”

Soşon

Torpedo, Karadeniz'in simsiyah suları üzerinden sessiz bir ejder gibi kaydı. Yavuzun bordasına yanaştı.

Bu emir zabiti, Yavuzun küpeştesine geldi:

— Amiral Paşa Hazretleri, Komodor Bey'le Süvari Bey'i gemiye istiyor, dedi.

Filotilla Komodoru binbaşı Madlong'la torpidonun süvarisi kolağası Cemil Bey, derhal Yavuza geçti.

Amiral Soşon, yine kumanda köprüsü üzerindeydi... Evvelâ Komodora uzun uzadıya şifahî bazı emirler verdi.

Sonra, elindeki birkaç zarfı, Süvari Cemil Bey'e uzatarak:

— Bu zarfları, ait oldukları gemilere zevzi ediniz, dedi.

Amiralin emirleri bittikten sonra, Komodorla Süvari, kendi gemilerine geçtiler. Cemil Bey, hemen kamarasına giderek, zarfların üzerine göz gezdirdi. Bir beyaz ve bir sarı zarf, kendisine aitti. Ötekiler de, diğer torpidoların süvarilerine verilecekti.

Bir taraftan bu tevziat işi yapılırken, diğer taraftan da Cemil Bey kendi şahsına ait olan zarfları açtı. Okumaya başladı.

Üzerinde Bahriye Nezaretinin damgası bulunan beyaz zarfta, şu emirname vardı:

"Donanmayı hümayunun Karadeniz'de icra edeceği manevralarda, donanmayı hümayun birinci kumandanı Amiral Soşon cenapları tarafından verilecek emirleri hüsnüniyet ve cesaruna bir hareketle kabul ve ifa etmenizi tavsiye ederim.

14 Teşrinievvel (Ekim 1913)

Bahriye Nazırı

Ahmet Cemal

Sarı zarflardaki Amiral Soşon'un emri de her gemiye verilmiş olan vazifeyi göstermekte idi. Şayet Rus donanmasına tesadüf olunursa ve musademeye mecburiyet hasıl olursa, o gemiler derhal vazifelerine şıtap edecekler. Verilen emri ifa ettikten sonra, İstanbul'a avdet eyleyeceklerdi.

BAYRAM SABAHİ, İSTANBUL HALKI, BÜYÜK BİR SÜRPRİZLE KARŞILAŞTI...

Arife günü akşamı, yüksek mevki ve mahfillere mensup zevat arasında, kulaklardan kulaklara birtakım heyecanlı fısıltılar dolaşıyor...

Fakat bu fısıltıların mahiyetine, hiçbir şekil verilemiyordu. Karadeniz'de, harbin başladığından bahsediliyordu. Fakat bunun nerede ve ne suretle vuku bulduğuna dair hiç kimse bir şey bilmiyordu.

Başkumandanlık karargâhından hafif bir sızıntı halinde intişar eden bu havadis, yavaş yavaş orta sınıf zümrenin bazı kulağı delik meraklılarına da sirayet etmişti. O gece son teravih namazına gidenler arasında, gayet mahrem ifadeler:

— Karadeniz'de çatışmışlar.

— Kimler?..

— Bizimkilerle Ruslar.

— Yok canım.

— Aman, telâş gösterme... Sağdan soldan şüpheleniyorlar.

— Niçin?

— Malûm değil, diye fısıltılar cereyan etmiş, fakat bu noksan malûmatı ifşaya, hiç kimse cesaret edememişti...

Bu havadisi alan meraklı zümre, o geceyi büyük bir endişe ve heyecan içinde geçirmişlerdi. Adeta, sabahı iple çekmişlerdi.

Bayram namazından evvel, gazetelerin çıkmasını bekliyorlardı. Daha ortalık ağarmadan, sokaklara fırlamışlar, gazete müvezzilerini arıyorlardı.

Derinden, bayram toplarının sesleri geliyordu. Her hâdiseyi zihinlerinde büyültten fazla evhal sahipleri, bu top seslerinden de şüpheleniyorlar:

— Galiba muharebe, Boğaz açıklarında cereyan ediyor, diye beyhude endişelere kapılıyorlardı.

Gazeteler, gecikmişti. Ancak bayram namazından çıkılacağı zaman, her tarafa dağılan müvezzilerin:

— İkdâm, Sabah, Tanin... diye bağırın telâşlı sesleri işitilebilirdi.

Camilerden fırlayanlar, gazetelere sarılıyorlardı. Ve derhal gözlerini ilk sayfalardaki resmî tebliğ çeviriyorlardı... Bu başlık altında, şu satırlar vardı:

"Karargâhı umumîden tebliğ edilen 17 Teşrinievvel 1330 tarihli rapor suretidir:

"Rus filosu, Osmanlı filosunun 14-15 Teşrinievvel günleri tek-mil harekâtını takip ve muntazaman bütün talimlerini ihlâl etti. Rus filosu, bugün muhasamata iptidar eyledi. Rus mayın gemisi ve son sistem 3 torpido sefinesiyle bir kömür sefinesi, fikri muhasama ile Karadeniz Boğazına müteveccihen hareket ediyordu. Yavuz, mayın sefinesini gark ile kömür sefinesini müsadere ve torpidopotlardan bir tanesini mühim surette hasara uğrattığı gibi 3 zabıt ve 72 efrat esir ve Sivastopolu kemali muvaffakiyetle bombardıman etti. Efrat, 17 Teşrinievvelde, İstanbul'da bulunacaktı. Mayın gemisinde, 30 torpil ve 200 efratı vardı. Esirlerin ifadesinden, Rusların Boğazlara mayın dökerek donanmayı mahvetmek istediği anlaşıldı.

"Midilli, Novorosisk'te 50 petrol deposuyla müteaddit buğ-day depolarını tahrip ve nakliyatı askeriye ayrılmış 14 transportu nakliye gemisi gark eylemiştir. Berki Satvet, Novorosisk'i de telsiz telgraf istasyonunu tahrip ve Gayreti Vataniye dahi bir Rus ganbotunu torpilleyerek garkeylemiştir. Muaveneti Milliye, bir torpido ile kezaik bir diğer ganbotu mühim surette hasara uğratmıştır. Ganbotun garkolması, kuvvetle muhtemeldir. Gönüllü filosuna mensup bir Rus gemisi karaya oturmuştu. Odesa'daki petrol sarnıcı berhava edildiği gibi, 5 sefine de mühim surette hasara uğratılmıştır."

17 Teşrinievvel 330 tarihli ikinci tebliğ:

"Neylüfer vapuru, Sivastopol'a torpil dökmüş ve avdeti esnasında bir Rus vapurunu yakalayarak getirmiştir."

Karargâhı umuminin bu resmî tebliğleri, hiç şüphesiz ki parlak bir zafername mahiyetindeydi. Nitekim, halkın basit düşünen

zümresi üzerinde o kadar büyük bir tesir husule getirmişti ki, bayram tebrikine, bir de zafer tebriki inzımam etmişti.

Fakat; hâdise o kadar mühimdi ki, vaziyeti ciddî bir surette tahlil ve muhakeme eden idrâk sahiplerini de, pek derin düşüncelere sürüklemişti.

* * *

**(BAŞTA, PADİŞAH OLMAK ÜZERE
BİR KISIM SARAY ERKÂNI DA,
İDRAKSİZLER ARASINDA
BULUNUYORDU. VÜKELÂ HEYETİ
İSE, BİRBİRİNE GİRİYORDU)**

Bir gün evvele döneceğiz.

Arife... Herkes, bayram hazırlıklarını ikmale çalışıyor.. çarşılar, adam almıyor. Evlere, harıl harıl kurbanlar taşıyor.

Babiâlinin daire ve kalemleri de yavaş yavaş boşalıyor. Resmen tatil zamanına daha birkaç saat olduğu halde âmirlerinden izin alan memurlar, birer ikişer dağılıyorlar.

Yalnız, Sadaret dairesindeki memurlar, mihlanmış gibi yerlerinde oturuyorlar. Derin derin düşünüyorlar.

İran sefarethanenin önünden Enver Paşa'nın otomobili görünüyor. Babiâlinin kapısındaki nöbetçiler birbirlerine giriyorlar. Süratle ihtiram vaziyeti alınıyor. Son süratle gelen otomobil, demir parmaklıklı kapıdan giriyor. Otomobilin kapısı açılıyor. Enver Paşa, her zamanki ciddiyetiyle arabadan çıkıyor. Dimdik selâm duranlara sert bir asker selamıyla mukabele ediyor.

Fakat o daha Sadrâzâmın odasına girmeden, Bahriye Nezaretinin o meşhur ve muhteşem kırmızı otomobili son süratle Babiâli caddesinin köşesini kıvrılarak geniş bir kavis çevirdikten sonra kapıdan giriyor.

Daha araba binek taşına yanaşmadan kapısı açılıyor. Cemal Paşa gözle görülecek derecede bir telâşla iniyor... Cemal Paşa'nın dudaklarında memnuniyet ifade eden bir tebessüm var. Fakat belli bir şey ki, Enver Paşa kadar iradesine ve soğukkanlılığına hâkim olamamaktadır.

Yokuşun üst başından sert bir korna sesi... Bu da, Maliye Nazırı Cavit Bey'in otomobili.

Cavit Bey, âdeta öfkeli bir çehre ile arabadan iniyor. O kadar endişe ve telâş içinde ki... Selâm duranlara mukabele etmeyi düşünecek halde bile değil.

Dört mermer basamağı bir hamlede çıkıyor. Adeta sıçrar gibi bir yürüyüşle, camlı kapıdan içeri giriyor. Sadrâzamın odasına giden karanlık koridorda kayboluyor.

Babîâlî.. ve bilhassa Sadaret dairesi yarım saat evvel, derin bir sükûnet içinde iken, şimdi, mahiyeti henüz malûm olmayan gizli bir telâşla birdenbire, bir hareket merkezi haline geliyor.

Kâtipler, hademeler, odacılar, muhafızlar, kaş göz işaretleriyle, içeride ne olup bittiğini birbirlerine soruyorlar. Fakat, Sadrâzamın odasında cereyan eden hararetli konuşmalardan hiç kimse haberdar olmadığı için, bütün bu sessiz suallere, ancak dudaklarını büküp başkalarını bir tarafa çarpıtmak suretiyle yine sessiz cevapla mukabele ediyorlar.

Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın ağası, oda kapısının önünde dimdik duruyor. Nazırlardan başka, hiç kimsenin içeri girmesine ve hatta, kapıya yaklaşmasına müsaade etmiyor.

Hatta bir aralık Sadaret mektupçusu, Padişaha (arza) gidecek mühim bir kâğıdı Sadrâzama imza ettirmek için bizzat geldiği halde kapı nöbetçiliğini ifa eden Ağanın:

— Af buyurursunuz efendim. Paşa Hazretleri emir buyurdular. Çağırılmadıkça, hiç kimse içeri girmesin, dediler.

Demesi üzerine, büyük bir hayretle odasına avdet ediyor.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, hakikaten çok üstün bir terbiyeye malikti. Sadaret sandalyesine oturduğu günden beri bu zatın yük-

sek sesle söz söylediği ve hatta hademelere emir verdiği işitilmemişti. Fakat şu anda, sanki o halim selim ve hayret edilecek derecede nazik olan o adam değişmişti. Gittikçe tonunu artıran sesi, kapıdan duyuluyordu... Hatta, onun sesinin bu değişmesi masasının karşısında oturan nazırlara da hayret veriyordu.

Sait Halim Paşa, âdeta ağlar gibi bir sesle, gözlerini Enver Paşa'dan Cemal Paşa'ya, Cemal Paşa'dan Enver Paşa'ya çevirerek soruyordu:

— Nasıl olur efendim... Donanmanın Karadeniz'e çıkmaması için, katî karar ittihaz edilmişti. Hatta, –Enver Paşa'ya işaret ederek– zatî devletleri tarafından da bu karara riayet edileceğine dair teminatı katiye verilmişti.

Onun bu sözlerine, Enver Paşa soğukkanlılığını tamamıyla muhafaza ederek, kısaca şöyle cevap veriyordu:

— Nasıl olduğunu, henüz ben de bilmiyorum... Evvelki gün Çanakkale'ye giderken, Boğaz muhafızına tekrar katî emir verdim. Donanmanın, Boğazdan çıkmasına müsaade edilmeyecekti. Üç saat evvel, İstanbul'a geldim. Biraz evvel de vakayı işittim. Tahkikat icra ederken, buraya davet edildim.

Sait Halim Paşa'nın gözleri, bu defa da Cemal Paşa'nın gözlerinde temerküz etmişti. Vukubulan hâdisenin mahiyetini herkesten daha iyi bilmesi lâzımgelen Cemal Paşa, omuzlarına çöken mesuliyeti silkip atmak istiyormuş gibi bir tavırla:

— Emin olunuz ki, ben de hayretler içindeyim... Yaptığım tahkikata nazaran, –Enver Paşa'yı işaret ederek– Paşa, Çanakkale'ye gittikten sonra, Amiral Soşon, başkumandanlık reisi sanisi Bronzart Paşa'ya müracaat ederek, Boğazdan çıkmak için izin istemiş. O zat da muvafakat ederek, Boğaz muhafızlarına emir vermiş.

Talât Bey –mutadî olan– kalenderliğini tamamıyla muhafaza ediyor. Ne müsbet ve ne de menfi en küçük bir telâş eseri göstermiyordu.

Cemal Paşa, kısa bir sükûnetten sonra, sözlerine devam etti:

— Ne yapalım efendim?.. Olan olmuş. Şimdi vaziyeti ıslaha

çalışalım... Bana kalırsa, ilk iş olarak donanmayı İstanbula çağır-
lım, dedi...

Fakat Bahriye Nazırının bu sözleri, Sadrâzamı büsbütün gale-
yana getirdi. Kendisinden hiç umulmayan bir celâdetle şikâyetle gi-
rişti:

— Efendim! Benim anladığım, şudur... Benim haberim olma-
dan bazı ahval ve vakayi cereyan etmiştir. Ve öyle zannediyorum
ki, bu vakalarda birer hazırlık neticesidir... Demekki ben, şimdiye
kadar, gizli kararlar arkasından sürüklenmişim... Maamafih, ben,
bunları hissetmiyor değildim. Fakat, aramızda bir ihtilâf çıkmama-
sı için, sükût ediyordum. Ve her hareketi, hüsnüniyetle karşılamak
lüzumunu hisseyliyordum... Fakat, mademki bu vaziyet husule
gelmiştir. Ben gene kararında sebat edeceğim. Katiyen harbe taraf-
tar değilim. Eğer benim fikrime iştirak edilmiyorsa, derhal çekilme-
ye hazırım. Harp taraftarları, idareyi ellerine alsınlar. Ne yaparlar-
sa yapsınlar, dedi.

Sait Halim Paşa'nın bu sözleri, âdeta bir istifa mahiyetindey-
di. Bunun üzerine, şiddetli ve hararetle bir münakaşa baş gösterdi.
Cavit Bey, araya girdi:

— Vâkıa, çok ciddî bir mesele karşısındayız. Fakat, son bir
gayret sarfederek ihtimal ki harbin önünü alırsız, diye, Sait Halim
Paşa'yı teselli ve teskin etmek istedi...

Fakat Sadrâzam o kadar müteessirdi ki, bu sözler onun üze-
rinde faydalı bir tesir husule getiremedi. Karanlık basıncaya kadar
devam eden bu münakaşa da, hiçbir netice vermeden hitama erdi...

Ertesi gün erkenden, Dolmabahçe sarayında bayram merasi-
minin hazırlıkları başladı. Bu merasime iştirak eden alaylar, önle-
rinde bandoları olduğu halde, Dolmabahçe Camiinin önündeki
meydana geliyorlar, yerlerini alıyorlardı. Merasimde bulunması
icap eden zevat da, birer ikişer camide toplanıyorlardı.

Nazırların hepsi gelmişti. Yalnız, Sadrâzam eksikti... Endişeli
nazarlar, ikide birde Beşiktaş caddesine çevriliyordu. Fakat Sait Ha-
lim Paşa'nın otomobilinden eser görülüyordu.

Biraz sonra, teşrifi şâhâne vuku bulacaktı. Ve hiç değişmeyen bir âdetin hilâfına olarak, Padişahı istikbal ve biraz sonra da muayede (bayramlaşma) merasiminin icrasında Sadrâzamın bulunmaması, çok fena bir tesir uyandıracak... Bilhassa merasimi seyretmek için gelen ecnebler arasında, büyük dedikodulara sebep olacaktı.

Fakat Sadrâzam Sait Halim Paşa, vaziyetten o kadar müteessirdi ki, şahsen son derece usul ve merasime riayetskâr olduğu halde, sarayın ve hükûmetin teşrifat kaidesini ihlâl etti. Ne camiye ve ne de saraydaki muayede merasimine gelmedi.

Padişah Sultan Reşat, Babîlde cereyan eden münakaşalardan haberdar değildi. Ona sadece Karadeniz vakası haber verilmiş ve karargâhı umumînin –gazetelerde intişar eden– rapor sureti de takdim edilmişti.

Padişah, donanmayı hümayunun kazandığı muvaffakiyetten son derecede memnun ve mahzuz olmuştu. Saraydaki İttihatçıların Enver Paşa'ya derhal duyurabilmeleri için, yüksek sesle:

— Bilirim, Enver Paşa oğlum yapar, diye, başkumandan vekili hakkında uzun uzadıya takdirlerde bulunmuştu.

Padişah, Karadeniz hadisesini, harbin ilk anında kazanılmış bir zafer telâkki etmişti. Ve Sadrâzamın merasime gelmemesini, birdenbire hastalanmasına atfedenlerin sözlerine de inanıvermişti.

Esasen saray, dün akşamdan beri meserret ve memnuniyet içindeydi. Cahil ve basit kimselerden mürekkep olan Padişahın hususî bendegâhı, Karadeniz'de patlayan top ve torpillerin neticesini düşünecek derecede idrâk sahibi değillerdi.

Bütün hayatlarını dalkavuklukla geçirmiş olan bu saray adamları, gerek bayram namazında ve gerek saraydaki muayade salonunda Enver ve Cemal Paşalarla Talât Bey'in etrafında dönüp dolaşıyorlar, memleketin ve bilhassa sarayın mukadderatına hâkim olan bu üç mühim şahsiyetin hoşlarına gitmek için mütemadiyen tebriklerde ve takdirlerde bulunuyorlardı.

Bu pis ve âdi şaklabanlık o kadar ileri gitti ki, Sultan Reşat mu-

ayede salonundan, teneffüs odasına geçerken, tesadüfen yol üzerinde bulunan Cemal Paşa'ya gayet neşeli bir selâmla iltifat gösterdi. O sırada Padişahın yanında bulunan Esvapçıbaşı Sabit Bey, bu fırsatı kaçırmak istemedi... Hemen, teklifsizce bir hareketle sağ elini Cemal Paşa'nın sol omuzuna koyarak, Padişaha hitaben:

— Aslan.. Hâza Aslan... dedikten sonra, yüzünü Cemal Paşa'ya çevirdi. Gûya Karadeniz zaferinin âmilî oymuş gibi:

— Yaşa.. Paşam.. yaşı... diye, Bahriye Nazırına âmiyane bir iltifat göstermeyi ihmal etmedi.

Eğer bir başka hükümdar olsaydı, huzurunda cereyan eden bu lâübalî muameleyi herhalde hoş görmezdi. Halbuki, İttihat ve Terakki erkânına hoş görünmek için hiçbir vesileyi fevtetmeyen Sultan Reşat, birdenbire irkildi. Bütün orada bulunanlara işittirebileceği yüksek bir sesle:

— Eh.. bir işin başlangıcı iyi olursa, elbet sonu da iyi olur, demek suretiyle, Esvapçıbaşısının cahilâne zihniyetine iştirak etti.

Hem de, şahsî düşüncesinin ne derecede basit olduğunu gösterdi.

* * *

KARADENİZ RUS DONANMASININ RAPORU

Aynı günde, Rusya'da büyük bir telâş ve heyecan hüküm sürüyordu. Ve Karadeniz Rus filosu başkumandanı Amiral Engelhard'ın raporu, elden ele geziyordu.

Bu rapor –Amiral Soşon'un raporuna atfen– Osmanlı karargâhı umumisinin neşrettiği rapordan çok farklı bulunuyordu. Ve şu satırları ihtiva ediyordu:

"29 Teşrinievvel (Ekim) 1914 akşamı filomuz, seyir avdetle Sivastopol limanına girdi. Türk gemileri hakkında hiçbir emmâraye müsadif olmadı.

29 Teşrinievvel saat 5'te filo kumandanı; Odesadan saat 3'te, iki Osmanlı torpidosunun kırmızı ve yeşil fenerler yakarak ve Rus bayrağı çekerek Odesa limanına girmiş oldukları hakkında bir rapor aldı.

Türk torpido ve kumandanının Rus lisanıyla işaret vermesine rağmen, –nöbetçi olan Kobaneç gambotu, verdiği işarete, derhal ateş açmışsa da, limanda bulunan Doneç gambotu, hemen bir Türk torpiliyle battığından ateş açamamıştır. Kobaneçin ateşi üzerine Türk torpidoları ateşe devam etmekle beraber, derhal harice açılmışlar ve ancak Kobaneçe, civarındaki birçok tüccar gemilerine, bir petrol deposuna cüz'î zarar iras edebilmişlerdir. Türk torpidolarından birisinin ise bacası uçmuştur.

Filo kumandanı; Odesadan bu raporu alınca, Sivastopol batarlarını Karadeniz'de Osmanlı sefaini gemileri bulunduğundan haberdar etmiş ve düşmanın dökmesi muhtemel olan torpillre karşı ihtiyat tedbiri olarak tarak sefinesi gönderilmesini emreylemiştir.

Saat 7'ye doğru Göben yani, Yavuz kruvazörü, sisler arasında Sivastopol'a yaklaşarak, bombardımana başlamıştır... Sahil batarlarıyla filo, derhal şiddetle cevap vermiş ve Göbenin mermileri limana hiçbir zarar ika edememiştir. Şehre düşen mermiler de, ne hasar ve ne de zayıat husule getirmemiştir. Yalnız bir mermi kömür deposuna, diğer birisi de demiryoluna düşmüş, bir üçüncüsü de bahriye hastahanesine tesadüf ederek iki hastayı öldürmüş ve sekiz hastanın yaralanmasına sebebiyet vermiştir.

Aynı zamanda, kumandan yüzbaşı prens Trabeckuvi kumandasındaki bir nöbetçi torpido filotillası Göben üzerine atılmışsa da, düşman ateşinin şiddeti, hücumu devamı mâni olmuş ve bu esnada mülâzim Puçin torpidosu geniş bir yara alarak tutuşmuştur.

Göbenin ateşi yirmi dakika devam ettikten sonra gemi, uzağa açılmıştır.

Bundan sonra Göben, Sivastopol civarında dolaşmaya başlamış. Sivastopol'a avdet etmekte olan pirot nakliye gemisini yakalamıştır.

Göben, Pirot'tan teslim olmasını istemiştir. Pirot, bu talebi reddetmiş, topu olmadığından, askerî bayrağını çekerek sahile bindirmiştir. Süvari, gemiyi berhava ederek garmetmiştir. Mülâzim Rogovski, bir tahrip lâğımı hazırlarken, kahramanca terki hayat eylemiştir.

Pirotun mürettebatının bir kısmı kayıklar ve tahlisiye simitleriyle kurtulmaya muvaffak olmuşlardır. Bir kısmı da, Göbene refakat eden Türk torpidoları tarafından toplanmışlardır.

Bombardıman esnasında çalışmalarını tatil eden taharri gemileri bundan sonra vazifelerine devam ve ikmal ederek filonun yolunu açmış ve filo, düşman gemilerini takip için Karadeniz'e açılmıştır. Fakat bunlar, muharebeden feragat ederek İstanbul limanına iltica eylemişlerdir.

Zayıyatımız, Pirotta 2 zabıt, 1 papas, 26 tayfa –mülâzim Poçin torpidosunda 7 telef ve 7 yaralı tayfa– Kobaneşte 7 yaralı tayfa, Donette bir doktor teleften ibarettir.

Türk plânı, balâda nakledildiği gibi Sivastopolla Odesaya baskın yapmaktan maada, sahilimizin diğer noktalarını da bombardıman eylemekti. Hakikaten Breslav (yani, Midilli) Teodosyayı, Hamidiye kruvazörü de Novorosiskiye bombardıman etmiştir.

Donanma karargâhının bu raporu, kâfi derecede sarîh değildi. Bilhassa, Petresburg ve Moskova efkârı umumiyesini tatmin edemedi. Çünkü, harp sansürüne rağmen, Karadeniz'in muhtelif limanlarından alınan haberler, çok mühimdi.

Novorosiskide birçok petrol depolarıyla buğday ambarları yanmıştı. Limanda, muhtelif gemiler batmıştı. Telsiz telgraf istasyonunu, büyük zararlara uğramıştı.

Fakat Odesa limanına yapılan baskın, o kadar cüretkârane olmuştu ki, gerek şehir halkını ve gerek oradaki deniz ve kara garnizonlarını hayretler içinde bırakmıştı.

BÜYÜK BİR EHEMMİYET ATFEDİLEN ODESA BASKINI, ŞÖYLE CEREYAN ETMİŞTİ

— Süvari Bey!.. On beş mille, Odesa istikametine yol veriniz.

Bu emir, filotilla komodoru binbaşı Madlong tarafından, Gayreti Vatanîye süvarisi Cemil Bey'e verildi. Ve aynı emir, Helyosta ile Muaveneti Milliye torpidosuna da tekrar edildi.

İki gemi, gecenin derin zulmetleri içinde, şimale doğru saldırdılar.

O gece ve ertesi gün, sükûnetle geçti. Odesaya gece karanlıkta sokulmak lâzım geldiğinden, vakit kazanmak için gemilerin rotaları Romanya sahiline çevrildi. Ertesi akşam, Romanya-Rusya hududundaki Yılan adası bordalandı. Orada, Odesa sahillerine muvasalat saati hesaplandı.

İlk Sivastopol seferinde, hükûmetin rızası hilâfına bir harekete sürüklendiğinden dolayı son derece müteessir olan Süvari Cemil Bey, şimdi vicdanen tamamıyla müsterihtti. Çünkü, kendisinin en büyük amiri olan Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Amiral Soşon'un emrine itaat ve cesurane hareketi resmî bir emirname ile kendisine tavsiye etmişti. Buna binaen, Amiral Soşon'un sarı zarf içindeki emrine itaat ediyor. Ve bu emrin icabı olarak Komodor Binbaşı Madlong tarafından verilecek emirlere de, vazifesini tamamıyla ifaya hazır bulunan bir asker ruhuyla itaat gösteriyordu.

Binbaşı Madlong:

— Zabitleri ve efradı güverteye toplayınız. Kendilerine birkaç söz söyleyeceğim, dedi.

Komodorun bu emri, derhal ifa edildi. Gemideki bütün zabitan ve efrat, geminin kış güvertesinde içtima etti.

Binbaşı Madlong, içtima yerine geldi. Tercümanı vasıtasıyla onlara hararetle bir nutuk irat etti. Bu nutkun hülâsası, şundan ibaretti:

— Türk bahriye lileri!.. Herhalde siz de anlamışsınızdır, harbe gidiyoruz... sizin gibi cesur askerlerle harbe gireceğimden dolayı çok bahtıyarım... Vazifelerinizi, ananvî cesaretinizle ve büyük bir soğukkanlılıkla ifa edeceğinizden tamamıyla eminim... Siz de şuna emin olunuz ki, tarihte büyük bir şeref kazanacaksınız.

Zabitler ve askerler bu nutku büyük bir sükûnetle dinledikten sonra, derhal birbirleriyle helâlleştiler. Vazifeleri başına dağıldılar.

Komodor, emir verdi:

— 18 mil sürat, istikamet, Odesa...

Zifiri karanlık bir gece, saat, tam 3...

Uzaktan, Odesanın ışıkları görünüyor.

İki torpido muhribi, şehri bordalarına aldılar. Aynı süratle, limana sokulmaya başladılar.

Fakat şimdi, müşkül bir vaziyet baş gösterdi. Limanı, bütün tafsilatıyla gösteren bir haritaları mevcut değildi. Gemide mevcut zabit ve efrattan hiçbiri de, şimdiye kadar Odesaya gelmemiştii. Limana nereden girilip, nereden çıkılacağı, tamamıyla meçhul bir keyfiyetti... Artık yapılacak tek bir hareket varsa o da talih ve mukadderata tâbi olmaktan ibaretti.

Görülüyordu ki Odesa limanında, harp tedbirleri alınmıştı. Liman ağzındaki mendireğin methal ve mahrecindeki fenerler kâmiilen söndürülmüş olduğu için, her taraf karanlıktı.

Sahile, cesurane bir ataklıkla sokulmaktan başka çare yoktu. Ve iki gemi, pervasızca mendireğe doğru sokuluyordu.

Biraz sonra, dalgakıran farkedildi. Hatta dalgakıranın arkasına sıralanmış olan gemilerin kıçları bile, enikonu seçilebildi.

Mendireğin başında bağlı olan bir gambotun toplarıyla kumanda köprüsü üzerinde gezinen süngülü nöbetçi, dürbünle çok iyi görülüyordu. Ancak dalgakıranın ağzını bulmak mümkün olmuyordu.

Bütün dürbünler, o noktaya çevrilmişti. Fakat methali keşfetmek muvaffakiyetini hiç kimse gösteremedi.

Vaziyet, çok nazikti. Herkes, büyük bir heyecan içindeydi. Şa-

yet gemiler karadan keşfedilecek olursa, hücum plânı derhal altüst oluverecekti.

İşte bu heyecanlı dakikalarda, talih birdenbire torpidoların yüzlerine gülümsedi. Bütün nazarlar, büyük bir sevinç içinde, mendireğin baş tarafına çevrildi.

Burada, bir küçük vapur, elektrik zıyalarını denize akıta akıta mendirekten çıkıyor ve bu vaziyetle, sanki Gayreti Vataniye torpidosuna yol gösteriyordu.

Artık, mendireğin methali, keşfedilmişti. Gayreti Vataniyenin başı, derhal o noktaya çevrildi.

Aynı zamanda, torpidonun yanından geçecek olan küçük vapura bir hile tertip edildi. Yalnız, torpidonun sağ ve solundaki kırmızı ve yeşil borda fenerler bırakılarak direklerdeki silyon fenerleri derhal söndürülüverdi. Yarım mil kadar uzaktan geçen küçük vapur, bu fenerlere bakarak torpidoyu büyük bir kayık zannedecekti.

Hile, evvelâ muvaffakiyet verdi. Vapur, liman ağzına doğru ilerleyen torpidodan hiç şüphelenmeden yoluna devam etti. Hatta, Gayreti Vataniyenin hizasını da epeyce geçti. Fakat tam o esnada hile anlaşıldı. Vapur, tehlikeyi bütün limana duyurmak için, acı acı düdükle çalmaya başladı.

O sırada Odesa, derin bir uyku içindeydi. Lâkin, o büyük sükûnet içinde uzun uzun akisler yapan o telâşlı düdükle sesleri, bir anda bütün limanı uyandırmaya ve harekete getirmeye kâfi geldi.

Gayreti Vataniye, bir an bile yolunu kesmeye lüzum görmeden, cüretkârane bir saldırıyla limana daldı. Dalgakıranın başında bulunan gambota otuz kırk metre açıktan pervasızca ilerlemeye başladı.

Torpidoda, vazife şöyle taksim edilmişti... Süvari Cemil Bey, geminin manevralarını idare edecekti. Komodor Binbaşı Madlong da, ateş kuvvetlerine kumanda eyleyecekti.

Torpedo, tam gambotun hizasına gelince, Komodor Madlong, birinci torpil kovanına bağırdı:

— Foyer!..

Bir manivelânın hareketiyle, derhal torpil fırlayacak ve pek yakın olan hedefine isabet eder etmez, cehennemî bir tarrâka ile patlayacaktı.

Fakat, hayret... Manivelâ işlediği halde, ne torpil fırladı ve ne de ateş aldı.

Vaziyet, fevkalâde vahimdi. Şimdi gambot ateş edecek... Tam tehlike çemberinin ortasına girmiş olan torpidoyu feci bir âkıbeta sürükleyecekti.

Komodor Madlong, yumruklarını sıkarak mütemadiyen:

— Foyer... Foyer... diye bağıırıyordu. Fakat —manivelâları kâ-milen işlemekle beraber— torpillerin hiçbirini yerinden oynamıyordu.

Süvari Cemil Bey, kovanlarda bir ârıza olduğunu anladı. Artık kumanda köprüsünde duramadı. Derhal güverteye atladı. En yakın olan torpil kovanının yanına şıtap etti(koşarak gitti) . Kovanı, süratle gözden geçirdi.

Hayret!..

Hiç ümit edilmeyen, hattâ akıl ve hayalden geçirilmeyen bir hâdise karşısında bulunuyorlardı. Ve hiç şüphe yok ki, bir suikaste uğramışlardı... Zira, torpili ateş manivelâsına rapteden somunlar, laçka edilmişti. Ve böylece, torpille manivelâ arasındaki rabıta, be-hirsizce kesilmişti.

Zaman o kadar nazıktı ki, Cemil Bey, meseleyi tahkik için tek bir kelime bile söylemeye imkân göremedi... Sanatında cidden mahir bir torpido süvarisi olduğu için, büyük bir soğukkanlılıkla vidaları bükerek yerine getirdi. Kovanı, ateş alacak bir vaziyete soktu.

İlk torpil, yıldırım süratiyle denize kayd. Bir balık gibi, gambotun altına daldı. İki saniye sonra cehennemî bir tarakka, Odesa limanını kökünden sarstı.

Komodor Madlong, kumanda köprüsüne fırladı. Eline meğafonu alarak, Gayreti Vataniyenin dümen sularını takip eden Muaveneti Milliyeye şöylece bağırdı:

— Mendirekten çıkınız. Gaz depolarını imha ediniz.

Komodorun bu emri, derhal yerine geldi. Muaveneti Milliye,

mahirane bir manevra ile dönmeye başlarken, artık Gayreti Vataniyenin bütün topları da ateşe geçmişti.

Torpedo, iki tarafa ateş saçıyordu. Ve mendireğin içini, haşır neşir ediyordu. Her taraf mermi tarrâkaları, infilâklar, korkunç insan feryatlarıyla tüyler ürpertici bir sahne haline gelmişti. Tam o sırada, şehrin ışıkları birdenbire sönüverdi.

Sahilden, şiddetli bir mitralyöz ateşi başladı. O zaman Komodor, projektörü yaktırdı. Mitralyöz ateşinin geldiği sahayı, şiddetli bir top ateşi altına aldı.

Torpedo, mendireğin içinde ağır ağır ilerliyor, iki tarafa ateş saçıyordu... Komodor bir noktayı parmağının ucuyla gösterdi... Ve, oraya da ateş edilmesini emretti.. Fakat Süvari Cemil Bey, derhal Binbaşı Madlong'un işaret eden elini tutarak:

— Ne yapıyorsunuz... O, bir Fransız gemisidir... Biz, Fransızlardan hiçbir husumet eseri görmedik. Harp halinde değiliz, dedi.

Komodor Binbaşı Madlong, Süvari Cemil Bey'e cevap vermedi. Yalnız, dişlerini sıkarak emrini tekrar etti:

— Ateş!

Mermilere hedef olan gemi, Mesajeri Maritim ismindeki Fransız kumpanyasına mensup, Pertügal vapuru idi.

Etrafına dehşet ve ölüm saçan torpedo, mendireğin bir başından girmiş; öteki başından çıkıyordu... O anda karşısında siyah bir motor peyda oldu. bu motorun baş tarafında duran bir Rus zabiti bağıyor. Elleriyle birtakım işaretler yapıyordu... Komodor, derhal parmağını o motora da uzattı:

— Ateş!.. diye bağırdı.

Torpedo mendirekten çıkarken şehirdeki kiliselerin bütün kampanaları çalıyor, gecenin derin zulmetleri içinde, top ve mitralyöz tarrâkalarına karışan korkunç bir uğultu tüyleri ürpertiyor, aynı zamanda, mendirek haricindeki Muaveneti Milliye torpidosunun topları da mütemadiyen gürlüyor, bu topların mermileriyle tuşaşan gaz depolarının alev sütunları, şahlanmış kızıl birer ejder gibi semaya doğru yükseliyordu.

Biraz uzunca süren, bu ateş ve ölüm kasırgasını kâfi görmek lazım gelirdi... Fakat Komodor Binbaşı Madlong, içinden kaynaklan harp hislerini henüz tatmin edememişti. Süvari Cemil Bey'e dönerek:

— Tekrar mendireğe giriniz! emrini verdi.

Bu müddet zarfında sahile bir top gelmişti. Bu top, hiç durmadan ateş ediyordu. Fakat mermiler, torpidonun üzerinden aşıyor, denizde patlıyordu.

Komodor projektörü, bu topun üzerine çevirtti. Aynı noktaya açılan süratli bir top ateşinin altında, bu topun parçalanıp gitmesi uzun sürmedi.

O zaman, Süvari Cemil Bey, Komodor Madlong'un karşısına dikildi:

— Her Komodor! Gemimiz, verilen vazifeyi kâfi derecede yaptı, zannederim... Bu gemi, donanmamıza lâzımdır. Artık, ateş kesmeli ve mendireği terketmelidir, dedi...

Süvarinin bu sözleri, top seslerinden mest olan Komodoru ikaz etmeye kâfi geldi:

— Evet, Cemil Bey... Vazifemiz, bitmiştir. Artık, avdet edebiliriz, dedi.

Ve kumanda köprüsünden aşağı indi.

Gayreti Vataniyenin bu cür'etkârane macerası, tam 1 saat 10 dakika devam etmişti.

Sivastopol limanında bulunan Rus donanması, Odesa limanının bir ateş kasırgasına uğradığını haber alır almaz, derhal harekete geçmiş, ve hattâ, liman ağzına kadar gelmişti... Fakat, oraya torpil döküldüğünü hisseder etmez, hemen geri çekildi.

* * *

ARTIK OLAN OLMUŞTU

Evet, artık olan olmuştu. Ve, Amiral Soşon'un da ateşli arzusu tamamıyla yerini bulmuştu. Rus sahillerine dağılmış olan donanmanın aksamı son süratle Boğaza avdet ederken Yavuz'un telsiz

telgrafı mütemadiyen işliyor, kazanılan muvaffakiyeti, muhtelif makamlara bildiriyordu.

Donanma, İstanbul'a gelip demirlediği zaman, filo mürettebatından karaya ilk çıkan şahıs, Gayreti Vataniye torpidosundaki Amerikalı doktor oldu. Geminin demirlediği anda bu doktorun sahile çıkmak arzusu göstermesine, evvelâ hiç kimse ehemmiyet vermemişti. Fakat gemiyi bu kadar acele terkeden bu Amerikalı doktor, artık bir daha ortada görünmeyince, tabîdir ki nazarı dikkati celbetti. Ve derhal tahkikata girişildi.

Tahkikatın ve bilhassa Odesa limanına hücum esnasındaki müşahedatın verdiği netice, çok mühimdi... Mesinada Amiral Soşon'a müracaat ederek kendisini gönüllü olarak hizmete kabul ettiren bu Karaköpek, âdi bir casustan başka bir şey değilmiş.

Hücumdan biraz evvel, torpido kovanlarının etrafında gezinmesi ve mendirekten içeri girileceği esnada, elinde bir viski şişesiyle kumandra köprüsüne gelerek:

— Biraz viski içiniz. Heyecanınız sükûn bulur, diye gerek Komodor Madlonga ve gerek Süvari Cemil Bey'e zorla içki içirmek istemesi, meğer hususî sebeplere istinat etmekteymiş...

Ateş almayan torpido kovanlarının, bu adam tarafından bozulduğu anlaşıldı. Bu cüretkâr casus her tarafta arandı ise de, izi bile bulunamadı.

* * *

Karadeniz'de cereyan eden mahiyeti meçhul bir harpten sonra donanmanın –salimen– İstanbul'a avdeti, muhtelif zümreler üzerinde, muhtelif tesirler uyandırdı.

Rusların Karadeniz filosunun kemiyet ve keyfiyetini iyice bilenler, donanmanın hiçbir hasara uğramadan avdet etmesine şükreliyorlardı.

Harbi, büyük bir endişe ile karşılayanlar, pek parlak bir şekilde ilân edilen muvaffakiyet haberlerine rağmen, işin neticesini nazarı dikkate alarak derin derin düşünüyorlardı.

Bunlardan baka, o anda neşesine payan tasavvur edilemeyen iki zümre vardı. Bu zümreden biri, her şeyi gördüğü gibi kabul eden basit düşünceli halktı. Diğeri ise, Karadeniz hâdisesini bir Alman zaferi olarak telâkki eden Almanlardı.

O gece, İstanbul'daki Alman kolonisinde âdeta zafer şenlikleri yapılıyordu. Şarapların ve şampanyaların buharıyla sermest olanlar hep bir ağızdan "die vaht am rayn" şarkısını söylüyorlar ve sonra gözlerini Kayzer Vilhelm'in resmine dikerek:

— Hurraaaa... diye alkış sadalarıyla her tarafı çınlatıyorlardı.

Bunlara bir üçüncü zümreyi de ilâve etmek lâzım gelir. O da, teşrinievvel ayının ilk günlerinden beri Almanya'dan ve Avusturya'dan akın ederek Perapalas ve Tokatlayan Otellerinde yerleşen komisyonculardı.

İstanbul'a ayak bastıkları dakikadan itibaren levazımatı umumiye dairesiyle İstanbul piyasasının üzerine şebeke kurmaya çalışan bu zümre, çılgınca bir sevinç içindeydi... Karadeniz'de patlayan toplar ve torpiller, gûya onların şerefine tertip edilmiş bir şenlikti. Milyonlarca insanı felâkete sürüklemek pahasına olarak temin edecekleri kazançla, bu adamlar âdeta kendinden geçmişlerdi... Balkan harbinin milletin sinesinde açtığı yaranın henüz kanları kurumadan, büyük bir harbe girmenin fecaatini düşünerek, İstanbul'un kuytu köşelerinde:

El îdi ekber eyledi,
Biz, mâtem eyledik.

diye hümgür hümgür ağlayan münevver ve hassas Türk zümresinin duydukları ızdıraptan, zerre kadar haberdar değillerdi.

HARBE DOĞRU, BİR ADIM DAHA ATILDI

Padişah, Dolmabahçe Camisinde bayram namazı kılarken, devletin en yüksek erkânı da, dairei hümayunun vükelâya mahsus odasında toplanmışlardı. Ve bu toplantıda, sabık Harbiye Nazırı ve

Başkumandan vekili, –aynı zamanda Padişahın yâveri ekremi– Ahmet İzzet Paşa da vardı.

Nazırların bu toplanması, vaziyeti müzakere için değildi. Bu zatlar, Padişahın namaz kılmasını beklemektelerdi.

Odadakiler, üç gruba ayrılmışlardı... Harp aleyhindeki nazırlar, Maliye Nazırı Cavit Bey'in etrafında toplanmışlar. Karadeniz hadisesinin harbe dayanmaması için çareler düşünüyorlardı.

Enver Paşa ile Cemal Paşa başbaşa vermişler, sivil nazırların telâşına karşı hiddet ifade eden asık çehre ile, alınacak son tedbirler hakkında görüşüyorlardı.

Talât Bey'le İzzet Paşa da ayakta duruyorlar, daha ehemmiyetli bir mesele hakkında konuşuyorlardı.

Talât Bey, Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın muayede merasimine iştirak etmemesini doğru bulmuyordu. Hiçbir mesele karşısında metanetini ve kalender meşrepliğini feda etmeyen bu soğukkanlı zat, âdeta endişe ifade eden bir dalgınlıkla sözlerine devam ediyor:

— Eğer Sadrâzam istifaya kalkışırsa, çok fena bir şey olacak, bizi, çok müşkül bir vaziyette bırakacak... Yarın, hep beraber yalıya gitmeli. İstifaya meydan vermemeli, diyordu.

İzzet Paşa, derhal mukabele etti:

— Yarını beklemeye ne lüzum var, efendim... Muayede merasimi biter bitmez hemen kalkıp gidelim, dedi.

Talât Bey, İzzet Paşa'nın bu teklifini derhal arkadaşlarına bildirdi. Onlar tarafından da tasvip edildi.

Bu karar mucibince, muayedededen sonra, hep beraber Sadrâzâmın yalısına gidildi. Her zaman misafirlerine karşı pek mültefit davranan bu nazik prens, bu defa arkadaşlarını pek askın bir çehre ile istikbal etti. Usulen bayram tebrikinden sonra, asıl maksada girildi. Fakat Sait Halim Paşa birdenbire tehevvue (öfkeye) kapılarak, kendisinden hiç beklenilmeyen bir sertlikle:

— Karadeniz vakasından dolayı, en küçük bir mesuliyet bile kabul etmem... Ben, katiyen istifa edeceğim, diye hiçbir müzakereye girişmek istemedi.

İşte o zaman, Enver ve Cemal Paşalarla, Talât Bey'in çehrelerinde birdenbire sinirlenme alâmetleri belirdi... Cemal Paşa, ellerini oturduğu koltuğun kenarlarına dayayarak Sadrâzama karşı dineldi. Adeta hiddetli bir sesle:

— Paşa Hazretleri... Paşa Hazretleri!.. Niçin böyle söylüyorsunuz?.. Almanlarla akdettiğimiz ittifaknameyi imza ederken, o ittifaknamenin tevhit edebileceği her mecburiyetleri kabul etmek lâzım geldiğini tasdik buyuranlardan biri de, zatı devletiniz değil miydiniz? Şimdi vaziyet böyle bir şekil alınca, hemen istifaya kalkışmanız nasıl olur?.. Eğer vaziyetin vehameti istifa ile zail olacaksa, hep beraber istifa edelim... Fakat, böyle bir hareketin neticesi olarak, daha mühim hâdiselerin zuhur etmesi ihtimalini de düşünelim, der demez, Sait Halim Paşa'nın çehresindeki ifade değişti.

Enver Paşa, çok sinirlenmişti... Fakat itidal ve sekinetini bozmadan, o da şu sözleri ilâve etti:

— Hakikati, kabul etmelisiniz, Paşa Hazretleri... Harbe girmek zamanının geldiğine dair, birkaç gün evvel aramızda verdiğimiz karara, siz de iştirak etmiştiniz.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, bu sözlerin reddedilmesine imkân olmayan mantığı karşısında bir cevap bulamadı. Birkaç saniye düşündükten sonra:

— Pekâlâ... müzakereye başlayalım, diye mırıldandı.

Müzakere, şöyle neticelendi:

Babîâli, Karadeniz vakasının mesuliyetini kabul etmeyecekti. Ve, talim için Boğazdan çıkan donanmanın, Türk karasuları yakınında Rus filosunun tecavüzüne uğramış olduğunu ileri sürerek vaziyeti tayin ve tesbit için müşterek bir komisyon tarafından tahkikat icra edilmesini talep eyleyecekti.

Fakat bu kararın tatbikatına girileceği zaman Rusya sefiri Babîâliye müracaat etti. Hükûmetinden almış olduğu emir mucibince pasaportlarını istemek mecburiyeti karşısında kaldığını söyledi.

Sadrâzam Sait Halim Paşa, fena halde şaşaladı:

— Bu kadar aceleyle ne lüzum var? Biz, dostane münasebetimizi devam ettirmek istiyoruz... Bizim amiralimiz, Rus donanması-

nun husumet gösterdiğinden bahsediyor. Sizin amiraliniz de, bunun aksini iddia ediyor. Şu halde müşterek bir komisyon teşkil ederek vaka mahalline gönderelim. Tahkikat icra edelim. Evvelâ hangi taraf tecavüze geçtiyse, mesuliyeti onun omuzlarına yükletelim diye Rus sefirini oyalamaya kalkıştı.

Fakat sefir, talebinde ısrar gösterdi.

Sait Halim Paşa ile Rus sefiri bu mesele etrafında konuşurlarken, Fransa sefiri Mösyö Bompard da Maliye Nazırı Cavit Bey'i ziyarete gitmiş:

— Rusya sefirine, pasaportlarını istemek için emir geldi. Müttefikimizin bu vaziyeti karşısında tabiidir ki, biz de burada duramayacağız. Pasaportlarımızı istemeye mecbur kalacağız, dedi.

Cavit Bey:

— Fakat biz, dostluk münasebetlerimizin kırılması fikrinde değiliz. Ve, büyük bir hüsniyetle harbin önüne geçeceğimize büyük bir kanaat beslemekteyiz, diye cevap verdi.

Fransız sefiri, Cavit Bey'in bu sözlerine karşı memnuniyet beyan etti:

— Şu halde, derhal Alman askerî heyetini memleketlerine iade ediniz. Ondan sonra, istediğiniz şekilde sizinle müzakereye girişebiliriz, dedi.

Cavit Bey, sefiri biraz yumuşatabildiğine sevindi:

— Bugün, kabine içtimaı yapacağız. Çok ümit ederim ki bu mesele hakkında, memnuniyeti mucip olacak bir karar veririz, diye sefiri tatmin etmeye gayret gösterdi.

O gün, Babıâlide, vükelâ heyeti toplandı. Müzakere başladı. Cavit Bey, Fransız sefirinin söylediklerini tekrar etti. Alman askerî heyetini derhal memleketten çıkarmakla, harp tehlikesinin önüne geçileceğini söyledi... Fakat karşısına, bir cephe gerildi:

— Nasıl?.. Müttefiklerimizi memleketimizden kovmak mı?.. Hayır. Böyle bir şey bahis mevzuu bile olamaz, denildi.

Bunu diyen ve bu cepheyi teşkil edenler, Enver ve Cemal Paşalarla Talât Bey'den mürekkepti.

Şu halde?..

Şu halde, yapılacak tek bir hareket vardı. O da, mümkün olduğuna kadar, zaman kazanmaktı. Bu zaman da, ancak diplomasi usullerine başvurularak kazanılacaktı. Ve böylece de harp mesuliyeti kabul edilmiş olmayacaktı.

Rusya, Fransa, İngiltere sefirlerine hitaben bir nota yazılarak gönderildi. Bu notada, Osmanlı donanmasının tecavüze uğradığı iddia olunarak harbin mesuliyeti kabul edilmedi. Aynı zamanda bu nota resmî tebliğ mahiyetinde olarak gazetelerle de neşrolundu. Ve böylece harbe doğru bir adım daha atılmış oldu.

* * *

HARP, İLÂN EDİLMEDEN EVVEL BAŞLADI

Bu müzakereler ve diplomat muameleleri cereyan ederken Enver Paşa ihtiyatlı davranmış, Kafkasya hududunda bulunan 3'üncü ordu kumandanlığına şu emri yollamıştı:

17 Teşrinievvel 330 (Ekim 1914)

(1- Karadeniz'de bulunan filomuza Ruslar, 16 Teşrinievvel 330'da taarruz ettiler. Ruslardan bir gambotla bir torpil gemisi batmış ve 3 zabitle 73 nefer esir alınmıştır. Bizden, hiç zayıat yoktur.

2- Rusların, her an karadan dahi taarruzları memuldür.

3- Kıtaat, harekete hazır bulunacaktır.)

Kafkas hududunda, esasen ufak tefek müsademeler eksik değildi. Fakat, Karadeniz vakasının zuhuru üzerine, hudut ileri karakolları arasında derhal bir faaliyet başgösterdi.

Rusya sefirinin pasaportlarını istediği gün, Kafkasya'daki Çar ordusunun başkumandanı da harekete geçti. Muntazam asker kıtaları, hududu tecavüz etti.

19 Teşrinievvel 330-11 saat 15'den evvel tarih ve 15 numaralı ordu emriyle, 3'üncü ordu kumandanı Hasan İzzet Paşa'nın yaptığı resmî tebliğin birinci maddesi, şu satırları ihtiva etmekteydi:

(1- Ruslar, bugün hududu tecavüz ettiler. Geçen kuvvetler henüz malûm değildir. Sarıkamış-Hasankale istikametinde ilerleyen kolla, Oltı-Kaleboğazı istikametinde ilerleyen kolun topçusu vardır.)

Alınan malûmata nazaran, Çar ordusunun -miktarı henüz malûm olmayan- kıtaları, o sabah erkenden Bayazıt karşısında İscan'a kadar uzanan 300 kilometrelik hudut kısmının belli başlı noktalarında baskın suretiyle harekete geçmişler ve artık harbi, kaçınılması imkânı olmayan bir vaziyete getirmişlerdi.

Görülüyor ki, harp aleyhinde bulunan Osmanlı nazırlarının düşünceleri ve hararetleli müzakerelere, münakaşalara girişmeleri pek beyhude idi... Tecavüz hangi taraftan vuku bulursa bulsun, Karadeniz'de patlayan ilk top, Osmanlı hükûmetini nihayet harbe sürüklemişti.

* * *

BABIÂLÎ'DE HARP KARARI NASIL VERİLDİ

29 Teşrinievvel 330 günü erkenden vükelâ meclisi -fevkalâde kaydıyla- toplandı. Bilâistisna bütün nazırların çehrelerinde, ilk bakışta farkedilecek derecede endişe alâmetleri vardı.

Bu fevkalâde içtimaya, bütün nazırlar iştirak etmişlerdi. Yalnız Maliye Nazırı Cavit Bey gelmemişti.

Vükelâ heyeti, müzakere salonundaki büyük masanın etrafında yerlerini aldıktan sonra, Sadrâzam ve Hariciye Nazırı Prens Saîd Halim Paşa, dalgın dalgın arkadaşlarına göz gezdirdi:

— Bir arkadaşımız noksan. Müzakereye başlayabiliriz, dedikten sonra, ağır ve ağdalı bir ifade ile, sözlerine şöyle devam etti:

— Ne yapalım? Biz, hüsnüniyet gösterdik. Karadeniz vakasını bir tahkik heyetine havale ettirmek istedik. Fakat İtilâf devletleri sefirlerine, söz geçiremedik. Hattâ, bu sefirlerden birinden biraz şiddetlice bir muameleye de maruz kaldık. Harp felâketini, atlatabilmek için, ona bile katlandık... İtilâf devletleri sefirleri, kendi devletlerinin bize karşı harp haline geçtiklerini bildirdiler. Devletimizin şeref ve haysiyetini muhafaza etmek için, biz de şu andan itibaren Rusya, Fransa, İngiltere hükûmetleriyle kendimizi harp halinde addetmeye mecburuz... Keyfiyeti, bir mazbata ile zatışâhaneye arz etmek lâzım. Bütün arkadaşlardan rica ediyorum. Herkes hatıra, gönüle bakmadan ve hiçbir tesir altında kalmadan, bu baptaki fikir ve mütalâasını beyan buyursun, dedi.

Sait Halim Paşa'nın, derin bir teessür ifade eden sözlerini derin bir sükût takip etti. Bu tarihî dakikaların heyecanı, hiç kimseye birdenbire söz söyletemeyecek kadar mühimdi.

Birkaç dakika süren bu ağır ve hazin sükûtu, evvelâ Posta Nazırı Oskan Efendi ihlâl etti. Elini ağzına tutup birkaç defa hafif hafif öksürdükten sonra:

— Müsaade buyurulur mu, efendim? dedi.

Bütün nazarlar, Oskan Efendi'ye çevrildi. Sadrâzamın:

— Buyurun efendim, diye mukabele etmesi üzerine Oskan Efendi, önüne baka baka ve âdeta ağlar gibi bir sesle, sözlerine devam etti:

— Efendim!.. Bendeniz, esasen muharebelerin aleyhindeyim. Beşeriyetin bu kanlı mücadelelerini içim götürmez. Nerede kaldı ki, kendi hükûmetimin harbe girmesine taraftar olayım... Bendenizi, mazur görünüz efendim. Yazılacak mazbatada, imzam bulunmasın. Binaenaleyh, şu andan itibaren istifa etmiş bulunuyorum... Rica ederim efendim, bu hareketim, devletimin hizmetinden kaçındığıma atfolunmasın. Hâşâ, böyle bir şeyi aklıma bile getirmem... Posta Nazırlığını şimdi müdürü umumiliğe kalbediniz; memnuniyetle o vazifeyi kabul eder ve hizmetime devam eylerim, diyerek sözlerini bitirdi.

Oskan Efendi'nin mahiyeti bilinmez bir teessürle söylediği bu sözler, diğer bazı nazırlara cesaret verdi. Ziraat ve Ticaret Nazırı, Süleymânülbüstânî Efendi de Arap şivesi ve çetrefil Türkçesiyle düşüncesini şöylece bildirdi:

— Efendim!.. Bendeniz de beynelmilel sulh cemiyeti âzasından bulunuyorum... Takdir buyurursunuz ki, böyle bir müessesesi insaniyenin âzası, hiçbir zaman harp lehinde karar vermeyi tecviz edemez... Böyle bir kararda reyim bulunmamak için, bendeniz de istifaya mecburum.

Üçüncü olarak, Nafia Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa söze başladı:

— Müsaade buyurulursa, bendeniz de fikrimi arzedeğim efendim... Dikkat ediyorum ki, epeyce zamandan beri, vükelâyı kiram arasında bendenize karşı bir itimatsızlık var... Ben biliyorum. Bu hal, Edirne meselesinden beri devam ediyor... Zaten, istifa niyetindeyim. İşte şimdi, bu kararımı tatbik ediyorum. Bendenizi de müstaî ad buyurmanızı rica eyliyorum.

Birer birer istifa eden nazırları büyük bir dikkatle dinleyen Sait Halim Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa susar susmaz:

— Daha istifa eden var mı?.. mânâsını ifade eden sabit nazarlarını diğer nazırların üzerinde gezdirdi. Fakat sükûtle mukabele görünce:

— İstifa eden arkadaşımızın adedi, üçü buldu, dedi.

Dahiliye Nazırı Talât Bey, o kalenderane ifadesiyle:

— Paşa Hazretleri!.. Maalesef, dört, diye mukabele etti.

O anda, bütün nazarlar, süratle Talât Bey'in üzerine çevrildi. Herkes, âdeta büyük bir heyecana kapılarak:

— Ben de istifa ediyorum, sözlerini bekledi...

Fakat Talât Bey, sanki arkadaşlarının o ânî telâşıyla istihza ediyor gibi gülümseyerek sözüne devam etti:

— Ben buraya gelirken Cavit Bey'e uğramıştım. İstifa ettiğini söyledi. Ve onun için, Meclise gelmeye lüzum görmedi.

Salonu, yine soğuk bir sükût kapladı. Herkeste, ağır bir kuv-

vet altında eziliyormuş gibi, sıkıntılı bir hal vardı. Yalnız Enver Paşa ile Cemal Paşa'nın çehreleri, dimağlarının enerjilerini ifade eden canlı ve hareketli bir halde idi. İkisi de, sükûnetlerini muhafaza etmekle beraber arkadaşlarının şu andaki hâleti ruhiyelerini anlamak için nazarlarını mütemadiyen Meclistekilerin simalarında gezdirmektelerdi.

Bu defa da uzunca süren sükûtu, yine Oskan Efendi ihlâl etti. Ağır ağır ayağa kalkarak:

— Eh, efendim... Şu anda istifa etmiş bulunduğum için, artık burada bulunmama lüzum kalmamıştır, dedikten sonra, Sadrâzam Sait Halim Paşa'ya kandilli bir temennâh ederek, kapıya doğru ilerledi... Ziraat ve Ticaret Nazırıyla Nafia Nazırı da aynı suretle hareket ettiler. Ve Oskan Efendi'yi takip ederek, çıkıp gittiler.

Şimdi, Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatına hâkim olan kabine erkânından, yalnız şu zatlar kalmıştı:

Sadrâzam ve Hariciye Nazırı Prens Sait Halim Paşa; Şeyhülislâm Hayri Efendi; Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili ve Erkânıharbiye Umumiye Reisi Enver Paşa; Dahiliye Nazırı Talât Bey; Bahriye Nazırı ve ikinci ordu kumandanı Cemal Paşa; Adliye Nazırı İbrahim Bey; Maarif Nazırı Şükrü Bey.

Altı yüz elli senelik bir devletin mukadderatıyla, koca bir milletin hayat ve istikbali, şu anda şu yedi zatın vereceği kararı bekliyordu. Ve bu yedi zat ise, şu tarihî dakikalarda, omuzlarına yüklenecekleri mesuliyetin sikleti altında daha şimdiden ezilmiş gibi görünüyorlardı.

Salondaki sükût o kadar derinleşmişti ki, hiç kimse bunu haleldar etmeye cesaret gösteremiyor, yalnız, Sadrâzâmın sol tarafındaki koltuğunda, ayağını ayağının üstüne atmış olan Enver Paşa'nın mahmuzlarından birinin, hafif hafif şıngırdadığı işitiliyordu.

Sait Halim Paşa, uykudan uyanır gibi silkindi:

— Hâli harbin kabulüne karar verildi. Bunun mazbatası yapılsın, değil mi efendim?

Altı zat tarafından, kısa tasvip sadaları yükseldi.

Fakat, kabinedeki boşlukları doldurmak lâzım. Boş kalan nazırlıkları muvakkaten deruhte edelim. Olmaz mı, efendim?

Sadrâzamın bu teklifi derhal kabul edildi. Boş kalan nazırlıkların şöylece taksimine karar verildi:

Maliye Nazırlığı, vekâleten Dahiliye Nazırı Talât Bey'e,

Posta-Telgraf Nazırlığı, vekâleten Maarif Nazırı Şükrü Bey'e.

Yalnız, diğer nazırlar, işlerinin çokluğundan bahsederek fazla vazife almak istemediler. Yeni nazırlar tayinini teklif ettiler.

Kısa bir müzakere cereyan etti. Nafia Nazırlığına, Sadrâzamın biraderi ve Bursa valisi Prens Abbas Halim Paşa'nın getirilmesine, Ziraat ve Ticaret Nezaretinin de, Hariciye Nezareti şube müdürlerinden ve İttihat-Terakki cemiyetinin en güzide şahsiyetlerinden Ahmet Nesimi Bey'e tevdi edilmesine karar verildi.

Sıra, tarihî mazbatanın yazılmasına gelmişti... Sadaret mektupçusu Meclise davet edildi. Ve mazbatanın yazılması, emredildi.

Osmanlı İmparatorluğunu tarihin mezarına sürükleyen bu mazbata, harbin icap ve zaruretinden bahsederek başlıyor. Ve, şu satırlarla hitam buluyordu:

İnayeti ilâhiyeyi samadâniyyeye, imdâdı rûhâniyyeti, peygamberîye ve yâverfî talii şehriyâriye güvenilerek hali harbin kabulüne, Meclisi hâsı vükelâ tarafından karar verilmiştir.

SON